

Wenn Felsen Namen tragen Když skály mají jména

Steine und ihre Überlieferungen
in Oberösterreich und Südböhmen

Kameny a jejich tradice
v Horním Rakousku a Jihočeském kraji

Interreg
Österreich – Tschechien

Kofinanziert von der
Europäischen Union

Wenn Felsen Namen tragen

Když skály mají jména

Band 3

Steine und ihre Überlieferungen
in Oberösterreich und Südböhmen

Kameny a jejich tradice
v Horním Rakousku a Jihočeském kraji

Wolfgang Strasser

IMPRESSUM

Wolfgang Strasser

Wenn Felsen Namen tragen
**Steine und ihre Überlieferungen
in Oberösterreich und Südböhmen**

Im Auftrag des Heimatvereins des Bezirkes
Rohrbach, Rohrbach-Berg und der Nationalpark-
verwaltung Böhmerwald für das
Interreg-Projekt SPF-01-026.

Februar 2026

Titelfoto Dreisesselberg
Bild Wolfgang Strasser

Die in dieser Arbeit verwendeten Personenbezeichnungen beziehen sich immer gleichermaßen auf weibliche und männliche Personen. Auf eine Doppelnennung und gegenderte Bezeichnungen wird zugunsten einer besseren Lesbarkeit verzichtet.

IMPRESUM

Wolfgang Strasser

Když skály mají jména
**Kameny a jejich tradice
v Horním Rakousku a Jihočeském kraji**

Zadáno Spolkem pro místní historii okresu
Rohrbach, Rohrbach-Berg a Správou Národního
parku Šumava pro projekt
Interreg SPF-01-026.

Únor 2026

Titulní fotografie Třístoličník
Obrázek Wolfgang Strasser

Označení osob používaná v této publikaci se vztahují vždy stejnou měrou na ženské i mužské osoby. Dvojitě pojmenování a genderově definované termíny byly vyloučeny pro lepší čitelnost.

Inhalt | Obsah

Vorwort		Fels- und Steinformen	
Předmluva.....1		Skalní a kamenné formy.....27	
Steine als Natur- und Kulturdenkmale		Formen der Verwitterung	
Kameny jako přírodní a kulturní památky2		Formy zvětrávání27	
Kulturraum Oberösterreich – Südböhmen		Felsen und Felsformationen	
Kulturní region Horní Rakousko – Jihočeský kraj3		Skály a skalní útvary28	
Projektregionen		Felswände und Felsbänder	
Projektové oblasti4		Skalní stěny a skalní pásy28	
Zielsetzung des Projektes		Felsköpfe und -kanzeln	
Cíle projektu6		Skalní výchozy a kazatelny29	
Methodik		Felstürme	
Metodika.....6		Skalní věže29	
Danksagung		Felsburgen und Felsbasteien	
Poděkování7		Skalní hrady a skalní bašty30	
Ausblick		Block- und Steinmeere	
Výhled7		Balvanitá a kamenná moře33	
Landschaften und Steine		Felsblöcke	
Krajina a kameny8		Balvany37	
Besiedlung des Landes		Felskugeln	
Osídlení regionu9		Kamenné koule.....37	
Wege durch das Waldgebirge		Findlinge und Restlinge	
Cesty zalesněnými horami.....11		Bludné balvany a skalní bloky37	
Geologie des Moldanubikums		Steinerne Heuschober, Heufuhren	
Geologie moldanubika.....12		Kamenné seníky, fůry sena38	
Der südböhmische Pluton		Knobarade Stoana	
Jihočeský pluton13		Knobovité kameny38	
Gesteine des Moldanubikums		Wackelsteine	
Horniny moldanubika13		Viklany40	
Berge und Hügel		Pilzsteine	
Hory a kopce21		Hřibovité kameny43	
Hohensteine		Steinerne Dachl	
Vysoký kámen.....21		Kamenné střechy.....43	
Kühberge		Schalensteine	
Kraví hory24		Miskovité kameny.....45	
Weitere Berge		Strudelsteine	
Další hory26		Vírové kameny55	

Spursteine		Transformation durch Verchristlichung	
Kameny s otisky.....	55	Transformace prostřednictvím christianizace	80
Pechölsteine		Kontinuitäten im Volksglauben	
Smolné kameny.....	55	Kontinuita v lidové víře.....	80
Standing Stones		Kult- und Opfersteine	
Stojící kameny	56	Kultovní a obětní kameny	81
Menhire		Schalensteine - Werkzeuge für Anbetung und Opfer	
Menhiry	56	Miskovité kameny - Nástroje pro uctívání a oběti ...	81
Steinreihen		Quelle und Stein als Einheit	
Kamenné řady.....	57	Pramen a kámen jako jednota	82
Steinkreise		Predigt-, Altar- und Opfersteine	
Kamenné kruhy.....	57	Kazatelní, oltářní a obětní kameny	84
Überlieferungen zu besonderen Steinen		Schalensteine mit Stufenanlagen	
Tradice týkající se zvláštních kamenů.....	59	Miskovité kameny se schody	87
Litholatrie und Steinverehrung		Vom Kultplatz zum Wehrplatz	
Litholatrie a úcta ke kamenům	60	Od kultovního místa k opevněnému	89
Verehrung von Quelle, Baum und Stein		Steinerne Kirchen	
Uctívání pramene, stromu a kamene	60	Kamenné kostely	90
Kultkontinuität		Gaiskirchen und -berge	
Kontinuita kultu.....	62	Skalnatý hřbet	90
Indiculus superstitionum et paganiarum	63	Teufelskirchen	
Erbe regionaler Kultur		Čertovy kostely.....	91
Regionální kulturní dědictví.....	64	Teufelskanzeln	
Steine und übernatürliche Kräfte		Čertovy kazatelny	93
Kameny a nadpřirozené síly	65	Teufelsmauern	
Mythen als Spiegel der Lebenswelt		Čertovy stěny	94
Mýty jako zrcadlo světa	65	Teufelssteine	
Drachensteine		Čertovy kameny	96
Dračí kameny	65	Gesundheitssteine	
Riesensteine		Zdravotní kameny	102
Obří kameny	67	Warzensteine	
Teufelssteine		Bradavičnaté kameny	103
Ďáblový kameny	75	Kopfwehsteine	
Strafen und Versteinerungen		Kameny na bolest hlavy.....	103
Tresty a zkamenění	76	Heilsteine bei Quellen	
Steine und Schätze im Berg		Léčivé kameny u pramenů	104
Kameny a poklady v horách	77	Durchkriech- und Durchschlupfsteine	
		Kameny pro prolézání a průchody	105

Fruchtbarkeits-, Kindl- und Gebärsteine		Frei liegende Raststeine in der Natur	
Kameny plodnosti, dětské a porodní kameny	108	Volně ležící odpočinkové kameny v přírodě ..	126
Fruchtbarkeitssteine		Christliche Legende der Wanderung	
Kameny plodnosti	108	Křesťanská legenda o putování	127
Rutsch- und Gleitsteine		Überbaute Steine und barocke Inszenierung	
Klouzavé kameny	109	Zastavěné kameny a barokní inscenování	127
Kindlsteine		Wolfgangrast, überbaute Wolfgangsteine	
Dětské kameny	109	Wolfgangův odpočinek, zastavěné	
Spur- und Raststeine		Wolfgangovy kameny	132
Kameny se stopami a odpočinkové kameny	111	Bettelsteine und Kindlsteine	
Spursteine		Prosebné kameny a dětské kameny	133
Kameny se stopami	111	Bettelwege und Bettelsteine	
Spursteine sind Symbole		Prosebné stezky a kameny	133
Kameny se stopami jsou symboly	112	Kindlsteine	
Fußspuren von Maria		Dětské kameny	134
Stopy Panny Marie	112	Drei Bethen als mythologisch-kultische	
Hand-, Fuß- und Knieabdrücke von Heiligen		Bezugspersonen	
Otisky rukou, nohou a kolen světců	113	Tři Bethen jako mytologické a kultovní osobnosti	135
Teufelsspuren, Teufelshufe, Teufels-		Kulturlandschaftliche Interpretation	
tritte, Teufelsfersen, Teufelskrallen		Interpretace kulturní krajiny	135
Ďáblový stopy, ďáblová kopyta, ďáblový		Steine als Himmelsmesser	
otisky, ďáblový paty, ďáblový drápy	116	Kameny jako nebeská měřidla	136
Raststeine		Peilsteine	
Odpočinkové kameny	120	Orientační kameny	137
Unterscheidung zwischen Spursteinen und		Sonnwendsteine	
Raststeinen		Slunovratové kameny	138
Rozdíl mezi kameny se stopami a		Sternberg und Sternstein	138
odpočinkovými kameny	120	Messprotokoll	
Herrgott-Rast-Steine		Protokol měření	140
Kameny odpočinku Páně	121	Felsen für Schutz und Rückzug	
Rast der Heiligen Familie		Skály jako ochrana a útočiště	141
Odpočinek Svaté rodiny	121	Steinerne Einsiedeleien	
Der Geschichtstyp der Reiseerzählung		Kamenné poustevny	142
und ihre Verortung		Steingesichter	
Typ příběhu vyprávění o cestě a jeho zařazení ..	122	Kamenné tváře	143
Schalensteine mit legendärem Bezug		Felsaltäre, Bild- und Nischensteine	
Kamenné mísy s legendárním významem	122	Skální oltáře, obrazové a nikové kameny	144
Motivation der Legendenbildung		Gedenksteine und -felsen	
Motivace vzniku legendy	126	Pamětní kameny a skály	145

Grenzsteine	
Hraniční kameny	146
Touristische Namen	
Turistické názvy	148
Heimatsforschung und Ausblick	
Regionální výzkum a výhled do budoucnosti	149
Steine als Quellen der Erinnerung	
Kameny jako zdroje paměti	149
Bedeutung für die Heimatsforschung	
Význam pro regionální výzkum	149
Schutz und Erhaltung	
Ochrana a zachování	149
Vermittlung und Tourismus	
Zprostředkování a cestovní ruch	149
Grenzübergreifende Perspektive	
Přeshraniční perspektiva	150
Ausblick	
Výhled	150
Übersetzungen	
Překlady	151
Bildquellen	
Zdroje obrázků	151
Besucherzentren	
Návštěvnická centra	151
Lehrpfade	
Geologické expozice	151
Archive und Bibliotheken	
Archivy a knihovny	151
Literatur	
Literatura	152

Vorwort

Im Grenzraum von Oberösterreich und Südböhmen finden sich zahlreiche Felsen und Steine mit markanten Namen, Sagen und Überlieferungen. Sie bilden ein gemeinsames Natur- und Kulturerbe, das weit über regionale Grenzen hinausreicht.

Die Böhmisches Masse mit ihren Graniten und Gneisen prägt das Mühlviertel ebenso wie den Böhmerwald (Šumava) und den Bayerischen Wald. In diesem uralten Gebirge entstanden eindrucksvolle Schalensteine, Restlinge und Felsburgen, die seit jeher genutzt und mit Bedeutungen aufgeladen wurden.

Die Kulturgeschichte dieser Steine spiegelt den Übergang von vorchristlichen Naturvorstellungen zu christlichen Traditionen wider. Viele alte Kultsteine wurden in christliche Deutungen integriert – durch Kapellen und Kirchen, geweihte Quellen oder die Umdeutung zu sogenannten „Teufelssteinen“.

Aufbauend auf dem Interreg-Projekt BA0300075 (2023), das Steine und Überlieferungen in Oberösterreich und Niederbayern dokumentierte, richtet das vorliegende Projekt SPF-01-026 den Blick auf die Grenzregion Oberösterreich – Südböhmen. Dabei wurden Doppelungen im Mühlviertel weitgehend vermieden; nur in wenigen Fällen, etwa bei Maria Rast, waren grenzüberschreitende Ergänzungen notwendig.

Ziel ist es, die steinernen Natur- und Kulturobjekte dieser Region zu erfassen, ihre geologischen Grundlagen und kulturhistorischen Überlieferungen darzustellen und so das kulturelle Gedächtnis der Landschaft sichtbar zu machen.

Allen, die dieses Projekt mit Hinweisen, Sagen und Bildern unterstützt haben, gilt mein Dank. Möge die Forschung auch nach Abschluss dieses Projekts weitergeführt werden.

Wolfgang Strasser
Februar 2026

Předmluva

V pohraničním prostoru Horního Rakouska a jižních Čech se nachází množství skal a kamenů s výraznými názvy, pověstmi a tradicemi. Tvoří společné přírodní a kulturní dědictví, které daleko přesahuje regionální hranice.

Český masiv se svými žulami a rulami utváří krajinu Mühlviertelu stejně jako Šumavy a Bavorského lesa. V tomto prastarém pohoří vznikly působivé mísovité kameny, skalní bloky a skalní hrady, které byly odedávna využívány a obestřeny symbolickými významy.

Kulturní dějiny těchto kamenů odrážejí přechod od předkřesťanských přírodních představ ke křesťanským tradicím. Mnohé staré kultovní kameny byly začleněny do křesťanského výkladu – prostřednictvím kaplí a kostelů, posvěcených pramenů nebo novou interpretací jako takzvané „dáblové kameny“.

Na základě projektu Interreg BA0300075 (2023), který dokumentoval kameny a tradice v Horním Rakousku a Dolním Bavorsku, se současný projekt SPF-01-026 zaměřuje na pohraniční oblast Horního Rakouska – jižní Čechy. Přitom se dbalo na to, aby v Mühlviertelu nedocházelo k duplicitám; pouze v několika případech, například u Maria Rast, byly nutné přeshraniční doplňky.

Cílem je zachytit kamenné přírodní a kulturní objekty této oblasti, představit jejich geologické základy a kulturně-historické tradice, a tím zviditelnit kulturní paměť krajiny.

Všem, kteří tento projekt podpořili svými informacemi, pověstmi a fotografiemi, patří můj upřímný dík. Kéž výzkum pokračuje i po ukončení tohoto projektu.

Wolfgang Strasser
Únor 2026

Steine als Natur- und Kulturdenkmale

Felsen und Steine sind seit jeher mehr als bloße geologische Erscheinungen. Sie treten in der Kulturlandschaft als markante Punkte in Erscheinung, sind Orientierungshilfen, natürliche Grenzen oder Orte der Verehrung. Seit Jahrtausenden prägen sie das kulturelle Gedächtnis der Landschaft: als Kultsteine, Opfersteine, Gedenksteine - Plätze, an denen sich Sagen, Legenden und Geschichten bündeln.

Im Grenzraum zwischen Oberösterreich und Südböhmen finden sich besonders viele dieser Orte. Hier, im Bereich der Böhmisches Masse mit ihren Graniten und Gneisen, hat die Natur eine Fülle außergewöhnlicher Formen hervorgebracht: runde Wackelsteine und geheimnisvolle Pilzsteine, aber auch gewaltige Blockmeere und markante Felsburgen. Diese Landschaftsformen wurden von den Menschen nicht nur wahrgenommen, sondern auch gedeutet und in ihre Weltbilder integriert.

Schalenstein am Dreisessel, Bild Jakob Wunsch

Schon die frühesten Bewohner deuteten markante Felsen als Sitz überirdischer Mächte. In christlicher Zeit wurden viele dieser Orte umgewandelt, überformt oder bewusst „verteufelt“. Aus heiligen Steinen wurden Teufelsschüsseln, aus Opferplätzen Orte des Aberglaubens. Doch im Hintergrund blieb stets das Bewusstsein, dass diese Steine eine besondere Kraft in sich tragen.

Kameny jako přírodní a kulturní památky

Skály a kameny byly vždy více než jen pouhé geologické jevy. V kulturní krajině se objevují jako významné orientační body, poskytující orientaci, přirozené hranice nebo místa uctívání. Po tisíciletí formovaly kulturní paměť krajiny: jako kultovní kameny, obětní kameny, pamětní kameny – místa, kde se sbíhají mýty, legendy a příběhy.

Obzvláště velké množství těchto lokalit se nachází v pohraniční oblasti mezi Horním Rakouskem a jižními Čechami. Zde, v oblasti Českého masivu s jeho žulou a rulou, příroda vytvořila bohatství mimořádných forem: zaoblené viklany a tajemné hřibovité kameny, ale také mohutná kamenná moře a úchvatné skalní hrady. Tyto krajinné formy lidé nejen vnímali, ale také interpretovali a integrovali do svého světového názoru.

Bayerischer Plöckenstein | Trojmezí, Bild Wolfgang Strasser

Už nejstarší obyvatelé interpretovali úchvatné skály jako sídlo nadpřirozených sil. V křesťanských dobách byla mnohá z těchto míst přeměněna, přetvořena nebo záměrně „démonizována“. Posvátné kameny se staly ďáblými či čertovými mísami, obětní místa místy spojenými s pověrami. Ale v pozadí vždy zůstávalo vědomí, že tyto kameny disponují zvláštní mocí.

Kulturreaum Oberösterreich – Südböhmen

Der Böhmerwald, das angrenzende Mühlviertel und der benachbarte Bayerische Wald bilden eine Einheit – landschaftlich, geologisch und kulturell. Die Grenze, die hier seit Jahrhunderten verläuft, trennte zwar politische Räume, nicht aber den gemeinsamen Kulturreaum. Siedlungsformen, Dialekte, Bräuche und Erzählungen zeigen die gemeinsame Entwicklung auf.

Die geologische Grundlage ist das Moldanubikum, der südliche Teil der Böhmischen Masse. Granit und Gneis prägen hier das Landschaftsbild. Wollsackverwitterung führte zu den charakteristischen Felsformen, wie man sie überall im Granithochland findet. Zugleich entstanden isolierte Restlinge, die in der Volksüberlieferung als „geworfene Steine“, „Teufelssteine“ oder „Riesensteine“ gedeutet wurden.

Der kulturelle Reichtum dieser Region zeigt sich in zahlreichen Sagen: von der Heiligen Familie auf der Flucht, die an mehreren Orten rastete, über den Heiligen Wolfgang, der in Aigen-Schlägl einen Stein berührte, bis zum Teufel, der an der Großen Mühl seine Spuren hinterließ. In Südböhmen erzählen Geschichten von Drachen, Riesen und verwunschenen Steinen eine ähnliche Sprache.

Diese Grenzregion ist ein einzigartiges Freiluftarchiv für die Erforschung von Natur- und Kulturerbe:

- Die geologischen Formen (Blockmeere, Schalensteine, Wackelsteine) gehören zu den eindrucksvollsten Mitteleuropas.
- Die Überlieferungen verbinden vorchristliche Naturverehrung mit christlicher Umdeutung.
- Die Regionalsagen (Wolfgang, Maria, Teufel, Riesen) sind über Jahrhunderte tradiert und zeigen deutliche Parallelen auf beiden Seiten der Grenze.
- Die Klein- und Flurdenkmalforschung kann hier an einem Beispiel die Interaktion von Geologie, Kultur und Religion exemplarisch aufzeigen.

Kulturní region Horní Rakousko – Jihočeský kraj

Šumava, přilehlý Mühlviertel a sousední Bavorský les tvoří jednotu – krajinářsky, geologicky i kulturně. Hranice, která tudy probíhala po staletí, oddělovala politické oblasti, ale nikoli sdílený kulturní prostor. Formy sídel, dialekty, zvyky a vyprávění ukazují společný vývoj.

Geologickým podkladem je moldanubikum, jižní část Českého masivu. Krajinu zde charakterizují žula a rula. Sféroidní zvětrávání vedlo ke vzniku charakteristických skalních útvarů, které se nacházejí v celé žulové vrchovině. Zároveň se vynořily ojedinělé pozůstatky, které byly v lidové tradici interpretovány jako „hozené kameny“, „dáblové kameny“ nebo „obří kameny“.

Kulturní bohatství tohoto regionu se odráží v četných legendách a pověstech: od Svaté rodiny na útěku, která odpočívala na několika místech, přes svatého Wolfganga, který se dotkl kamene v obci Aigen-Schlägl, až po ďábla, který zanechal své stopy u řeky Große Mühl. V jižních Čechách hovoří příběhy o dracích, obrech a začarovaných kamenech podobnou řečí.

Tento pohraniční region je unikátním archivem pod širým nebem pro studium přírodního a kulturního dědictví:

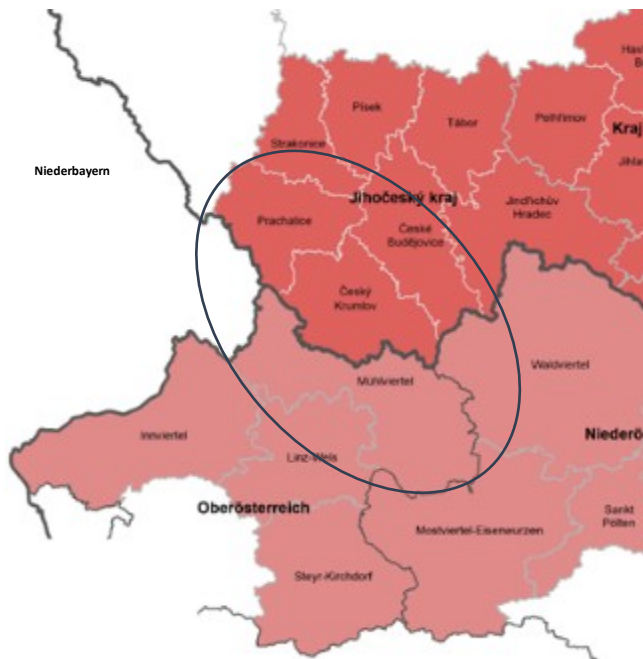
- Geologické útvary (kamenná moře, kameny s miskovitými prohlubněmi, viklany) patří k nejpůsobivějším ve střední Evropě.
- Dochovaná ústní podání kombinují předkřesťanské uctívání přírody s novou křesťanskou interpretací.
- Regionální legendy (Wolfgang, Marie, ďábel/čert, obří) se tradují po staletí a vykazují jasné paralely na obou stranách hranice.
- Výzkum malých přírodních a krajinných památek může poskytnout příklad interakce mezi geologií, kulturou a náboženstvím.

Projektregionen

Projektové oblasti

Das Untersuchungsgebiet umfasst die Region Oberösterreich – Südböhmen, im Kern das Mühlviertel südlich und den Böhmerwald nördlich. Beide Landschaften bilden geologisch eine Einheit: das Moldanubikum, den südlichen Teil der Böhmisches Masse.

Politisch trennen die heutige Staatsgrenze und frühere Herrschaftsgrenzen die Räume. Doch in Kultur, Sprache, Brauchtum und Überlieferung finden sich zahlreiche Gemeinsamkeiten. Steine und Felsen als Natur- und Kulturobjekte sind ein eindrucksvoller Ausdruck dieser Verbindung.

Programm- und Projektgebiet Interreg AT-CZ
Programové a projektové území Interreg AT-CZ

Zkoumaná oblast zahrnuje pohraniční oblast Horního Rakouska a Jihočeský kraj, s regionem Mühlviertel na jihu a Šumavou na severu. Geologicky tvoří obě území jeden celek: moldanubikum, jižní část Českého masivu.

Politicky odděluje oba regiony současná státní hranice a dřívější územní hranice. Existují však četné podobnosti v kultuře, jazyce, zvycích a tradicích. Kameny a skály jako přírodní a kulturní objekty jsou výrazným vyjádřením tohoto spojení.

Untersuchungsgebiet

Zkoumaná oblast

Mühlviertel | Mühlviertel (Mlýnská čtvrť)

Rohrbach (RO)

Urfahr-Umgebung (UU)

Freistadt | Cáhlov (FR)

Perg (PE)

Südböhmen | Jihočeský kraj

Budweis | České Budějovice (CB)

Krumau | Český Krumlov (CK)

Neuhaus | Jindřichův Hradec (JH)

Prachatitz | Prachatice (PT)

Wenn es für die Arbeit relevant war, wurden in Einzelfällen auch Steine und Felsen aus den angrenzenden Bezirken bzw. Landkreisen Südböhmens, des Bayerischen Waldes und des Waldviertels erwähnt – wie etwa der Dreisesselstein am Dreiländereck:

Strakonitz | Strakonice (ST), Tabor | Tábor (TA), Písek | Písek (PI), Freyung-Grafenau (FRG), Gmünd (GD).

Pokud to bylo pro práci relevantní, byly v jednotlivých případech zmíněny i kameny a skály z přilehlých okresů Jihočeského kraje a Bavorského lesa – například Třístoličník na trojmezí.

Oberösterreich – das Mühlviertel

Horní Rakousko – Mühlviertel

Das Mühlviertel bildet den nördlichen Teil Oberösterreichs zwischen Donau und Staatsgrenze zu Tschechien.

Mühlviertel tvoří severní část Horního Rakouska mezi Dunajem a hranicí s Českou republikou.

• Oberes Mühlviertel | Horní Mühlviertel

- Böhmerwald im Mühlviertel

- Šumava v oblasti Mühlviertel

- Südliche Böhmerwaldausläufer

- Jižní výběžky Šumavy v oblasti Mühlviertel

- *Zentralmühlviertler Hochland im Oberen Mühlviertel bis zur Donau*
Centrální Mühlviertelská vrchovina v Horním Mühlviertelu až po Dunaj
- *Unteres Mühlviertel | Dolní Mühlviertel*
 - *Freiwald - Fortsetzung des Gratzener Berglandes und des Waldviertler Nordwaldes*
Pokračování pohoří Novohradské hory a území Waldviertler Nordwald
 - *Zentralmühlviertler Hochland und Aist-Naarn-Kuppenland im Unteren Mühlviertel bis zur Donau*
Centrální Mühlviertelská vrchovina a oblast Aist-Naarn-Kuppenland v Dolním Mühlviertelu až po Dunaj

Südböhmen – der Böhmerwald

Jihočeský kraj – Šumava

Der tschechische Teil des Böhmerwaldes bildet den südlichen Teil von Südböhmen.

Česká část Šumavy tvoří jižní část Jihočeského kraje.

- *Böhmerwald | Šumava*
- *Böhmerwaldvorland | Podhůří Šumavy*
- *Gratzener Gebirge | Novohradské hory*
- *Gratzener Vorgebirge | Novohradské podhůří*

Leonfeldner – Kaplitzer Hochland

- *Leonfeldner und Kaplitzer Hochland*
Leonfeldenská vysočina a Kaplická brázda

Böhmerwald und Gratzener Bergland / Freiwald sowie Oberes und Unteres Mühlviertel werden naturräumlich durch das Leonfeldner und das Kaplitzer Hochland getrennt, mit den Übergängen am Hohenfurter Sattel und am Kerschbaumer Sattel. Geologisch ist es die Rodl-Störung, eine variszische Scherzone, die als Rodl-Kaplice-Blanice-Verwerfung weiter nach Norden verläuft. Hier wenden sich die nach Osten fließende Moldau und die nach Westen fließende Malsch nach Norden und vereinigen sich in Budweis. Das Land zwischen Böhmerwald und Gratzener Bergland ist ein vielbegangener Weg von der Donau nach Böhmen.

Šumava a Novohradské hory / Freiwald, stejně jako

Horní a Dolní Mühlviertel jsou přirozeně odděleny Leonfeldenskou vysočinou a Kaplickou brázdou, s pře-

chody ve Vyšebrodském průsmyku a Kerschbaumském sedle. Geologicky se jedná o Rodlův zlom, variskou smykovou zónu, která pokračuje severním směrem jako zlom v linii Rodl-Kaplice-Blanice. Zde se řeky Vltava, která teče na východ, a Malše, která teče na západ, stáčí na sever a slévají v Českých Budějovicích. Území mezi Šumavou a Novohradskými horami je frekventovanou trasou od Dunaje směrem do Čech.

Nicht im Untersuchungsgebiet sind der westlich angrenzende Bayerische Wald, das östlich angrenzende Waldviertel sowie der südlich angrenzende Neuburger Wald, Sauwald und Kürnberger Wald.

Do zkoumané oblasti nejsou zahrnuty sousedící Bavorský les na západě, Waldviertel na východě a Neuburger Wald, Sauwald, Kürnberger Wald na jihu.

Kerschbaumer Sattel mit Wasserscheide | Kerschbaumské sedlo s rozvodím, Bild Wolfgang Strasser

Hohenfurter Sattel mit Hohenfurth | Vyšebrodský průsmyk s Vyším Brodem, Bild Wolfgang Strasser

Zielsetzung des Projektes

Cíle projektu

Während eine Vorarbeit des Verfassers die Systematisierung von Felsen und Steinen in der Klein- und Flurdenkmalforschung erarbeitete und das Interreg-Projekt A/D die Überlieferungen in Oberösterreich und Niederbayern behandelte, erweitert das vorliegende Interregprojekt A/CS den Blick nach Norden. Ziel ist es, die steinernen Natur- und Kulturobjekte im Grenzraum Oberösterreich – Südböhmen zu dokumentieren, ihre Überlieferungen zu sammeln und ihre kulturhistorische Bedeutung sichtbar zu machen.

Das Interreg-Projekt will:

- erfassen und dokumentieren, welche Steine in dieser Region Namen und Erzählungen tragen.
- deuten und vergleichen, wie Namen, Sagen und Legenden im Mühlviertel und in Südböhmen zusammenhängen.
- Schutz und Bewusstsein fördern, damit diese Denkmale nicht in Vergessenheit geraten oder durch moderne Nutzungen verloren gehen.
- Impulse für Regionalentwicklung und Tourismus geben, etwa durch Themenwege, Wanderkarten und Bildungsangebote.

Zatímco autorova předběžná práce systematizovala horniny a kameny v rámci drobného a terénního výzkumu památek a projekt Interreg A/D se zabýval jejich pozůstatky v Horním Rakousku a Dolním Bavorsku, rozšiřuje současný projekt Interreg A/CS své zaměření na sever. Cílem je zdokumentovat přírodní a kulturní kamenné objekty v pohraniční oblasti Horního Rakouska a Jihočeského kraje, shromáždit jejich pozůstatky a zdůraznit jejich kulturně-historický význam.

Projekt Interreg si klade za cíl:

- Zaznamenat a zdokumentovat, které kameny jsou v tomto regionu nositeli názvů a vyprávění.
- Interpretovat a porovnat, jak jsou jména, mýty a legendy propojeny v Mühlviertelu a jižních Čechách.

- Podporovat ochranu a povědomí o těchto památkách, aby tyto památky nebyly zapomenuty nebo ztraceny v důsledku moderního využívání.
- Poskytnout impuls pro regionální rozvoj a cestovní ruch, například prostřednictvím tematických stezek, turistických map a vzdělávacích příležitostí.

Methodik

Metodika

Die Arbeit stützt sich auf mehrere Zugänge:

- Geologische Grundlagen: Karten und Literatur zur Böhmischem Masse, insbesondere zu Granit- und Gneisformationen.
- Volkskundliche Quellen: Sagensammlungen, Heimatbücher und Ortschroniken aus Oberösterreich und Südböhmen.
- Ortsaufnahmen: Dokumentation vor Ort, fotografische Erfassung, Skizzen und Kartierung.
- Vergleichende Analyse: Gegenüberstellung von oberösterreichischen und südböhmischen Überlieferungen.
- Interdisziplinärer Zugang: Verbindung von Geologie, Ethnologie und Regionalforschung.

Tato studie vychází z několika přístupů:

- Geologické základy: mapy a literatura o Českém masivu, zejména o žulových a rulových formacích.
- Folklórní prameny: sbírky pověstí, vlastivědné knihy a místní kroniky z Horního Rakouska a Jihočeského kraje.
- Průzkumy lokalit: dokumentace na místě, fotografické záznamy, náčrty a mapování.
- Srovnávací analýza: Srovnání hornorakouských a jihočeských tradic.
- Interdisciplinární přístup: Kombinace geologie, etnologie a regionálního výzkumu.

Danksagung | Poděkování

Ein solches Projekt kann nicht allein entstehen. Unser Dank gilt den zahlreichen Heimatforschern und Heimatpflegern beiderseits der Grenze, den Gemeinden und Tourismusverbänden, die Informationen, Bilder und Geschichten beige-steuert haben. Besonders hervorheben möchte ich die Unterstützung durch die Partnervereine in Oberösterreich und Südböhmen, die mit ihrem Wissen über die Felsen und Steine und deren Sagenwelt einen unverzichtbaren Beitrag geleistet haben.

Ebenso danke ich den Mitarbeiterinnen und Mitarbeitern in den Archiven, Bibliotheken und Museen, die Einblick in historische Quellen ermöglichten. Und schließlich jenen, die in der Landschaft selbst auf die besonderen Steine aufmerksam machten – Wanderer, Naturfreunde oder ältere Dorfbewohner, die ihre Erinnerungen bewahrten.

Takový projekt nelze realizovat samostatně. Mé poděkování patří četným místním historikům a památkářům na obou stranách hranice, stejně jako obcím a turistickým sdružením, které poskytly informace, obrázky a příběhy. Zvláště bych rád zdůraznil podporu partnerských sdružení v Horním Rakousku a České republice, která svými znalostmi skal a kamenů a legend Mühlviertelu a jižních Čech přispěla nepostradatelným způsobem.

Rád bych také poděkoval pracovníkům archivů, knihoven a muzeí, kteří poskytli vhled do historických pramenů. A konečně těm, kteří upozornili na zvláštní kameny v samotné krajině – často turistům, milovníkům přírody nebo starším obyvatelům vesnic, kteří si uchovávali své vzpomínky.

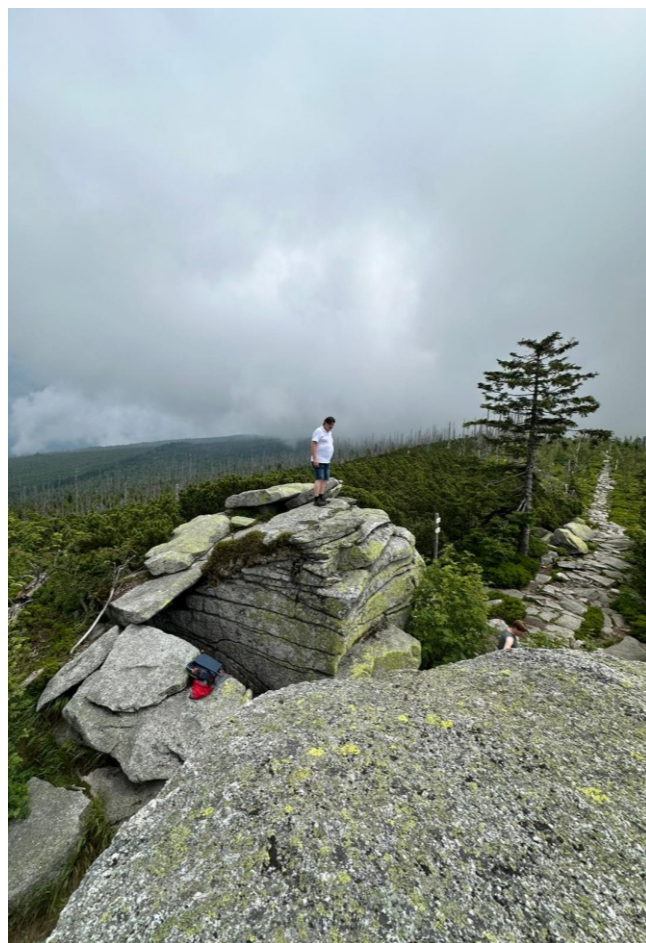
Ausblick | Výhled

Die vorliegende Broschüre versteht sich als weiterer Baustein einer umfassenden Dokumentation der „Felsen mit Namen“. Sie zeigt, dass das Granithochland in Oberösterreich, Niederbayern und Südböhmen einen gemeinsamen Schatz besitzt – ein kulturelles Erbe, das im Stein eingeschrieben ist.

Mögen die folgenden Kapitel dazu beitragen, diesen Schatz sichtbar zu machen, ihn zu bewahren und auch für künftige Generationen lebendig zu halten.

Tato brožura je zamýšlena jako další součást komplexní dokumentace projektu „Skály se jmény“. Ukazuje, že žulové vrchoviny Horního Rakouska, Dolního Bavorska a jižních Čech sdílejí společný poklad – kulturní dědictví vytesané do kamene.

Kéž následující kapitoly přispějí k tomu, aby byl tento poklad viditelně zachován a také uchován pro budoucí generace.

Bayerischer Plöckenstein | Trojmezna, Bild Wolfgang Strasser

Bärenstein, Ulrichsberg (RO), Bild Norbert Fischer

Landschaften und Steine

Krajina a kameny

Die Landschaft des Mühlviertels und Südböhmens ist das Ergebnis einer langen geologischen und kulturellen Entwicklung. Geologisch gehören beide Räume zur Böhmisches Masse, dem ältesten Gebirge Mitteleuropas, das im Erdaltertum (Variszische Gebirgsbildung, vor ca. 300 - 350 Mio. Jahre) entstand. Die Abtragung dieses Gebirges führte zu einem Hochland aus Granit und Gneis, das heute als sanft gewelltes Mittelgebirge erscheint. Tropische Verwitterung im Tertiär und die Eiszeiten des Quartärs formten daraus Wollsackverwitterungen, Blockmeere und mächtige Felsburgen.

Seit dem Neolithikum prägt auch der Mensch diese Landschaft: Rodung, Besiedlung, Ackerbau, religiöse Nutzung. So entstand eine Kulturlandschaft, in der

Naturformen wie Felsen und Steine immer auch kulturelle Bedeutung tragen.

Krajina Mühlviertelu a jižních Čech je výsledkem dlouhého geologického a kulturního vývoje. Geologicky patří oba regiony k Českému masivu, nejstaršímu pohoří ve střední Evropě, které vzniklo v období paleozoika (variské orogeneze, přibližně před 300–350 miliony let). Eroze tohoto pohoří vedla ke vzniku žulové a rulové vysočiny, která se dnes jeví jako mírně zvlněné nízké pohoří. Tropické zvětrávání v třetihorách a doby ledové ve čtvrtohorách zformovaly tyto skalní útvary do tvarů vlněných pytlů, kamenných moří a mohutných skalních hradů.

Od neolitu tuto krajinu formují i lidé: mýcením, osidlováním, zemědělským a náboženským využitím. To dalo vzniknout kulturní krajině, v níž jsou přírodní formy, jako skály a kameny, vždy také nositeli kulturního významu.

Besiedlung des Landes Osídlení regionu

Das Granithochland, insbesondere der Böhmerwald, bildete eine natürliche Grenze zwischen Bayern, Böhmen und Österreich. Einzelfunde paläo- und mesolithischer Jäger und Sammler sind im gesamten Untersuchungsgebiet belegt. Der bedeutendste Fundplatz liegt am Berglitzl südlich von Gusen in der Gemeinde Langenstein und dürfte im Mesolithikum als Kultplatz genutzt worden sein; er weist damit ein Nutzungskontinuum von rund 5000 Jahren bis ins 10. Jhdt. n.Chr. auf.

Schalenstein Berglitzl, Gusen, Langenstein
Bild Rudolf A. Haunschmied auf Wikipedia

Eine neolithische Besiedlung der Linearbandkeramik im 5. Jahrtausend v. Chr. ist nur in den nördlichen und südlichen Randzonen nachweisbar, etwa in Linz, Krumau und Budweis, wo sich auch frühe Höhensiedlungen befanden. Solche Siedlungen entstanden erstmals um 1500 v. Chr. am Ende der älteren Bronzezeit und erneut etwa 900 Jahre später in der Hallstattzeit; auch die Kelten der La-Tène-Zeit nutzten diese Höhenlagen ab etwa 450 v. Chr.

Südböhmen und das Mühlviertel gehörten zum keltischen Kulturraum der Nordalpen und der Oberen Donau und wurde im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr. vermutlich von Bojer-Stämmen bewohnt. Ab dem späten 3. Jahrhundert v. Chr. errichteten die Kelten an wichtigen Handelswegen befestigte Höhensiedlungen (Oppida). In Böhmen sind acht Oppida bekannt, darunter Třisov bei Český Krumlov, wo ein prähistorischer Spinnmechanismus entdeckt wurde.

Lokale Sagen sprechen von einer alten Burg oder Residenz einer heidnischen Priesterin auf dem Gipfel des Berges.

Im Raum Linz ist das Oppidum am Gründberg bekannt, das als Stützpunkt eines seit prähistorischer Zeit genutzten Verkehrswegs diente. Dieser verband die Voralpen durch das Mühlviertel mit dem Moldautal und dem Oppidum Třisov bei der Burg Dívčí Kámen in Böhmen auf kürzestem Weg. Benachbarte Siedlungen waren im Südosten die Wallburg am Luftenberg sowie im Südwesten die keltischen Höhensiedlungen am Freinberg und am Kürnberg.

Im 1. Jahrhundert v. Chr. wurden die Boier teilweise von den germanischen Markomannen aus ihrem Stammesgebiet verdrängt; die verbliebenen Gruppen gingen in den Zuwanderern auf. Marbod vereinte die Stämme zu einem Reich, über dessen Feldzug der antike Historiker Velleius Paterculus als Zeitzeuge in seiner *Römischen Geschichte* berichtet:

Diesen Mann nun und diese Gegend beschloss Tiberius Caesar im nächsten Jahr von verschiedenen Seiten her anzugreifen. Sentius Saturninus erhielt den Auftrag, mit seinen Legionen durch das Gebiet der Chatten nach Boiohaemum zu marschieren, so heißt die Gegend die Marbod bewohnt, und dabei sollte er eine Bresche durch die undurchdringlichen Herkynischen Wälder schlagen.¹

Nach den Markomannenkriegen und der Auswanderung nach Pannonien gingen die in Böhmen verbliebenen Markomannen bis ins 7. Jhdt. in den einwandernden Slawen auf. Die nach Süden ausgewanderten Markomannen trugen zusammen mit Kelten und Römern vermutlich zur Entstehung der Bajuwaren bei.

Ab dem 10. Jhdt. erfolgte die Rodung und Besiedlung der waldreichen Gebiete, einschließlich des Böhmerwaldes, durch deutschsprachige Siedler aus Altbayern, Franken, Sachsen, Schlesien und Österreich.

Nach dem Zweiten Weltkrieg führte die Vertreibung der deutschsprachigen Bevölkerung im Grenzgebiet zu entvölkerten Dörfern und Wüstungen und brach die Weitergabe alter „sagenhafter Orte und Erzählungen“.

Teufelskanzel am Kürnberg, Bild Wolfgang Strasser

Žulová vysočina, zejména Šumava, tvořila přirozenou hranici mezi Bavorskem, Čechami a Rakouskem. V celé zkoumané oblasti byly zdokumentovány ojedinělé nálezy paleolitických a mezolitických lovců a sběračů. Nejvýznamnější lokalita se nachází v Berglitzlu, jižně od Gusenu v obci Langenstein, a pravděpodobně byla využívána jako kultovní místo v období mezolitu; ukazuje tak nepřetržité užívání po dobu přibližně 5000 let do 10. století n. l.

Neolitické osídlení kulturou lineární keramiky v 5. tisíciletí př. n. l. je patrné pouze v severních a jižních periferních zónách, například v Linci, Českém Krumlově a Českých Budějovicích, kde se také nacházela raná sídla na vrcholcích kopců. Taková sídla se poprvé objevila kolem roku 1500 př. n. l. na konci starší doby bronzové a znovu přibližně o 900 let později v době halštatské. Také Keltové doby laténské využívali místa v této nadmořské výšce od doby kolem roku 450 př. n. l.

Jižní Čechy a oblast Mühlviertelu patřily do keltské kulturní oblasti severních Alp a horního Podunají a pravděpodobně byly v 6. a 5. století př. n. l. osídleny kmeny Bójů. Od konce 3. století př. n. l. Keltové budovali opevněná sídla na vrcholcích kopců (oppida) podél důležitých obchodních cest. V Čechách je známo osm oppid, včetně Třísova u Českého Krumlova, kde byl objeven prehistorický přádelní mechanismus.

Místní legendy hovoří o starém hradu nebo sídle pohanské kněžky na vrcholu hory.

V oblasti Lince je známé oppidum na Gründbergu, které sloužilo jako základna obchodní cesty používané od pravěku. Tato trasa spojovala nejkratší cestou alpské podhůří přes oblast Mühlviertelu s údolím Vltavy a oppidem Třísov u hradu Dívčí Kámen v Čechách. Mezi sousední osady patřilo hradiště na Luftenbergu na jihovýchodě a keltská hradiště na Freinbergu a Kürnbergu na jihozápadě.

V 1. století př. n. l. byli Bójové částečně vytlačeni ze svého kmenového území germánskými Markomany; zbylé skupiny byly absorbovány nově příchozími. Marbod sjednotil kmeny do říše, jejíž tažení popisuje starověký historik Velleius Paterculus jako soudobý svědek ve svých Římských dějinách:

Následujícího roku se Tiberius Caesar rozhodl zaútočit na tohoto muže a tuto oblast z různých směrů. Sentius Saturninus dostal rozkaz, aby se svými legiemi prošel územím Chattů do Boiohaemu, oblasti obývané Marbodem, a tím měl prorazit neproniknutelné hercynské lesy.

Po markomanských válkách a migraci do Panonie byli Markomani, kteří zůstali v Čechách, do 7. století vstřebáváni migrujícími Slovy. Markomani, kteří migrovali na jih spolu s Kelty a Římany, pravděpodobně přispěli k formování Bavorů.

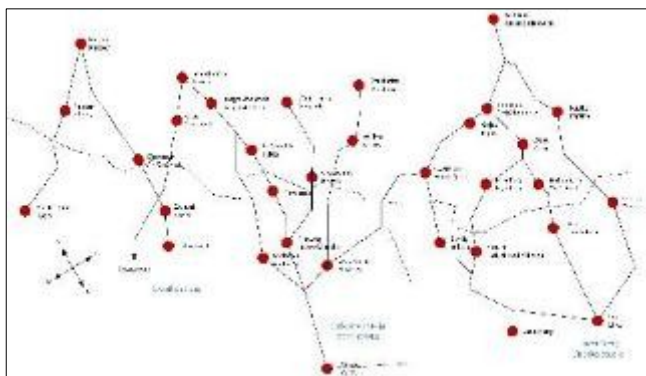
Od 10. století byly zalesněné oblasti, včetně Šumavy, vykáceny a osídleny německy mluvícími osadníky ze Starého Bavorska, Frank, Horního Saska, Slezska a Rakouska.

Po druhé světové válce vedl odsun německy mluvícího obyvatelstva z pohraničí k vylidnění vesnic a opuštěným osadám a přerušil předávání starých „pověstmi opředených míst a příběhů“.

Wege durch das Waldgebirge

Cesty zalesněnými horami

Über den Vyšebrod-Pass verlief der Linzer Weg, einer der ältesten Saumpfade, der schon zur Zeit der böotischen Besiedlung von der Donau nach Böhmen führte. Über diesen Weg kamen römische Kaufleute nach Böhmen und die germanischen Markomannen in die entgegengesetzte Richtung zum römischen Markt in Lentia (dem heutigen Linz). Er wurde auch später noch genutzt – aus dem Jahr 906 wird im Zollkodex von Raffelstetten erwähnt, dass Kaufleute aus Böhmen auf diesem Weg Sklaven, Pferde und Wachs zum Donaumarkt transportierten, meist um sie gegen Salz einzutauschen.

Altwege über den Böhmerwald|Staré stezky přes Šumavu, vereinfacht und ergänzt nach Reischl, Helfried: Aus dem Schatz des Alten Böhmerwaldes, 2018

Auch Steine und Sagen sind mit den Händlern verbunden. Ein Beispiel ist die Sage über Brotdiebe, die zur Entstehung des Felsmeeres am Lusen beigetragen haben:

Einer Sage nach gehen die Felsbrocken auf die Zeit der Säumer zurück. Damals wurden kostbare Frachten von der Donauebene über das Grenzgebirge nach Böhmen transportiert. Die Reise war beschwerlich und die Säumer fanden in der rauen Natur weder Unterschlupf noch Nahrung. Deshalb wurde auf dem Lusen eine Brotbank aufgestellt, wo Bäcker aus der Umgebung Brot für die Reisenden deponierten. Die Säumer sollten zur Bezahlung ihr Geld in eine Büchse legen. Doch nicht jeder der Händler war ehrlich und so kam es, dass der ein oder andere das Brot nahm ohne dafür zu bezahlen.

Doch diese Schandtaten blieben nicht ungesühnt, der Teufel holte ihre Seelen – ihre Körper aber ließ er zu Stein werden und an Ort und Stelle liegen.²

Vyšebrodským průsmekem vedla Linecká stezka – jedna z nejstarších soumarských stezek, která vedla od Dunaje do Čech již v dobách bójského osídlení. Tudy přicházeli do Boiohaemum, tedy Čech, římsí obchodníci a opačným směrem proudili germánští Markomané na římské tržiště do tzv. Lentia (dnešního Lince). Využívána byla i v později - z roku 906 pochází zmínka v Raffelstetském celním kodexu, že po ní dopravovali obchodníci z Čech na podunajské tržiště otroky, koně a vosk, aby je vyměnili zpravidla za sůl.

Také kameny a pověsti jsou spjaty s obchodníky. Jedním z příkladů je pověst o zlodějích chleba, kteří přispěli ke vzniku kamenného moře na hoře Luzný:

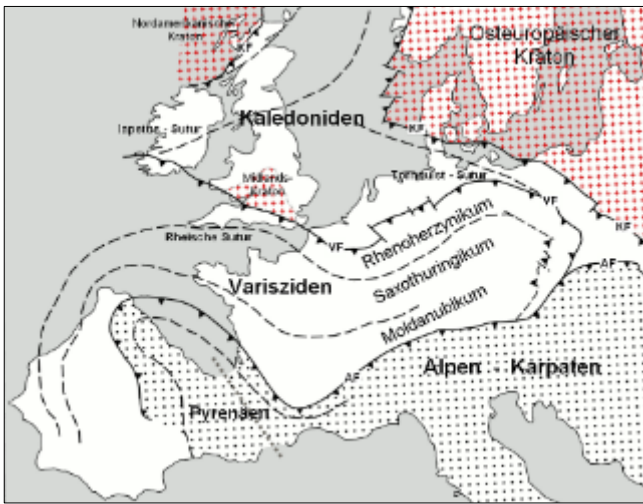
Podle jedné pověsti sahá původ skalních balvanů až do dob soumarů. Tehdy se cenné náklady přepravovaly z Podunajské nížiny přes pohraniční hory do Čech. Cesta byla namáhavá a soumaři v drsné přírodě nenacházeli ani přístřeší, ani potravu. Proto byla na Luzném zřízena chlebová lavice, kde pekaři z okolí ukládali chléb pro pocestné. Soumaři měli za chléb zaplatit tak, že vhodili peníze do pokladničky. Ne každý obchodník však byl poctivý, a tak se stávalo, že si někdo chléb vzal, aniž by za něj zaplatil. Tyto hanebné činy však nezůstaly nepotrestány: ďábel si odnesl jejich duše, zatímco jejich těla proměnil v kámen a nechal je ležet na místě.

Alte Salzstraße in Bad Leonfelden. Stará solná stezka v Bad Leonfeldenu. Bild Naturpuur auf Wikipedia

Geologie des Moldanubikums

Geologie moldanubika

Gliederung der mittel- und westeuropäischen Varisziden/Členění středo- a západoevropských variských vrásnění, Grafik Erik Hock, Mineralienatlas (1203704620)

Die variszische Gebirgsbildung, auch herzynische Orogenese genannt, prägte Mitteleuropa vor etwa 400 bis 300 Millionen Jahren. Damals kollidierten die Urkontinente Laurussia und Gondwana sowie kleinere Landmassen, was zur Entstehung des Superkontinents Pangäa und eines riesigen Falten- und Schiefergebirges führte, das sich von Portugal über Mitteleuropa bis nach Osteuropa erstreckte.

In Mitteleuropa teilt man dieses Gebirge in mehrere Zonen, die unterschiedlich stark verändert wurden: das Rhenohercynikum, das Saxothuringikum und das Moldanubikum. Letzteres ist die südlichste Zone und besonders stark metamorph überprägt. Es zieht sich von den Vogesen über Schwarzwald, Bayerischen Wald, Mühl- und Waldviertel bis nach Südböhmen. Hier finden sich Gesteine wie Paragneise, Orthogneise, Amphibolite und Migmatite, die tief in der Erdkruste unter hohem Druck und hoher Temperatur entstanden sind.

Im Herzen des Moldanubikums liegt die Böhmisches Masse, der größte erhaltene Teil des variszischen Grundgebirges in Mitteleuropa. Sie bildet das geologische Fundament großer Teile Tschechiens, Österreichs

und Bayerns. Die Gesteine wurden stark verformt, überprägt und von Granit durchzogen.

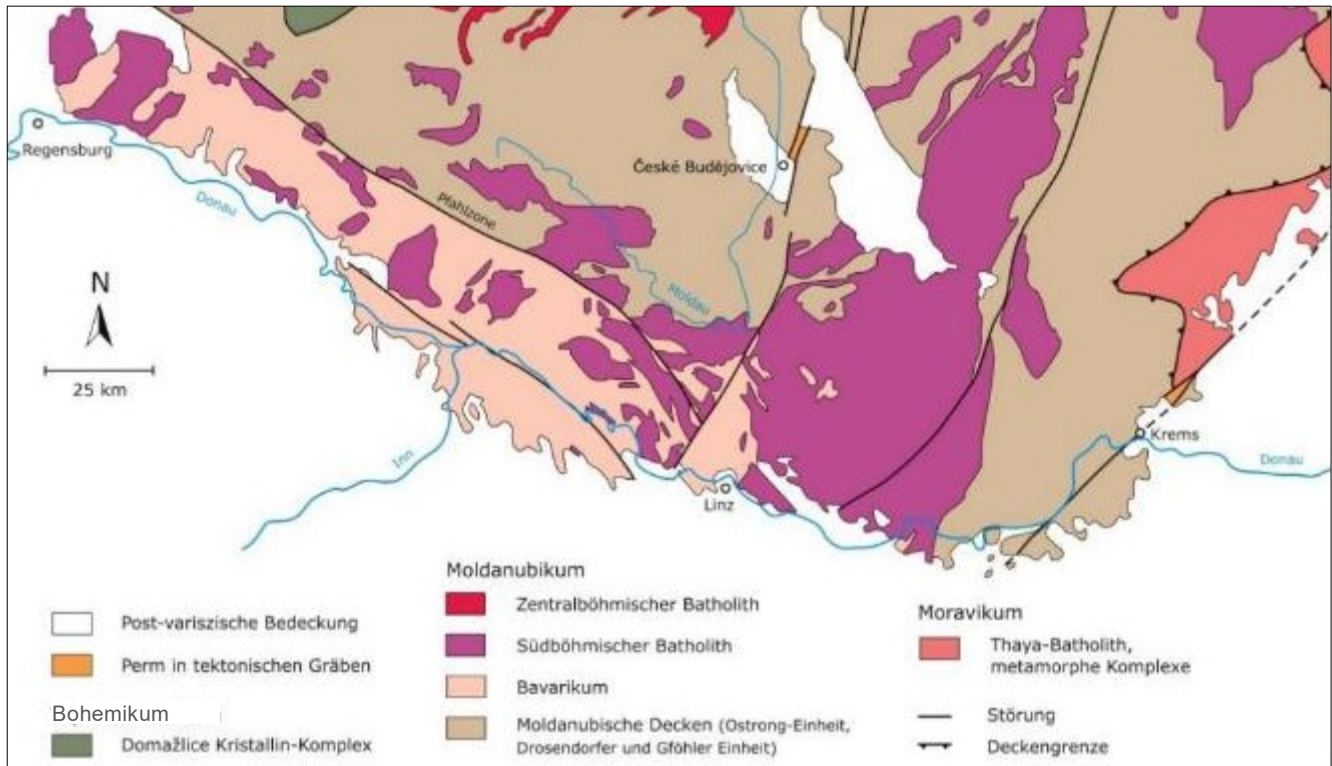
In der Spätphase der Gebirgsbildung drangen diese Granite tief in die Kruste ein und bildeten den Südböhmischen Pluton, auch Moldanubischer Granitkomplex genannt. Die hellgrauen bis rötlichen Granitkörper prägen heute weite Landschaften Südböhmens, des Mühl- und Waldviertels und des Bayerischen Waldes. Durch Verwitterung entstanden charakteristische Felsformationen wie Wollsackverwitterungen und Blockmeere, die bis heute das Landschaftsbild bestimmen.

Variské vrásnění, známé také jako hercynské vrásnění, formovalo střední Evropu přibližně před 400 až 300 miliony let. V té době se superkontinenty Laurussia a Gondwana spolu s menšími pevninskými masami srazily, což vedlo ke vzniku superkontinentu Pangea a rozsáhlého vrásnitého a břídlcového pohoří, které se táhlo od Portugalska přes střední Evropu až do východní Evropy.

Ve střední Evropě je toto pohoří rozděleno do několika zón, z nichž každá má různý stupeň metamorfózy: rhenohercynskou zónu, saxothuringickou zónu a moldanubickou zónu. Moldanubická zóna je nejjihnější a je obzvláště silně metamorfovaná. Rozkládá se od Vogéz přes Schwarzwald, Bavorský les, oblasti Mühlviertel a Waldviertel až do jižních Čech. Zde se nacházejí horniny jako pararula, ortorula, amfibolit a migmatit, které se formovaly hluboko v zemské kůře za vysokého tlaku a teploty.

V srdci moldanubické zóny leží Český masiv, největší zbývající část variského podloží ve střední Evropě. Tvoří geologický základ velkých částí České republiky, Rakouska a Bavorska. Horniny byly silně deformovány, pozměněny a proloženy žulou.

V pozdních fázích vzniku hor pronikly tyto žuly hluboko do zemské kůry a vytvořily jihočeský pluton, známý také jako moldanubický žulový komplex. Světle šedé až načervenalé žulové útvary dnes charakterizují rozsáhlou krajinu jižních Čech, regionů Mühlviertel a Waldviertel a Bavorského lesa. Zvětrávání vytvořilo charakteristické skalní útvary, jako jsou sféroidní zvětrávání a kamenná moře, které krajinu nadále definují.

Tektonische Übersicht der südlichen Böhmisches Masse, verändert nach FIALA et al. (1995) und REITNER et al. (2006), aus: LINNER, Manfred: Das Bavarikum, in: Arbeitstagung GBA 2007 – OÖ, S. 175 / Tektonický přehled jižní části Českého masivu

Der südböhmische Pluton Jihočeský pluton

Der Südböhmische Pluton ist ein plutonischer Komplex des Moldanubikums. Er nimmt ein hufeisenförmiges Gebiet von 6.000 km² ein und ist der größte herzynische Komplex magmatischer Gesteine in der Böhmisches Masse. Er erstreckt sich von Regensburg entlang der Donau bis nach Persenbeug und nach Norden bis Pilgram und Iglau.

Der Pluton besteht aus mehreren Granitarten (Mauthausen, Weinsberg, Eisgarn, Rastenberg) sowie aus Dioriten, Tonaliten und Syeniten. Er enthält zahlreiche Gangvorkommen von Nichteisen- und Edelmetallen; im Böhmerwald wurden Quarzgänge mit Gold- und Silberabbau genutzt.

Im tschechischen Böhmerwald wird der Südböhmische Pluton von Massiven wie Prášílský, Vyderský, Plechý-, Želnavská- und Lipno-Massiv gebildet. Weitere finden sich in Novohradské hory, auf der Böhmisches-Mährischen Höhe und im Lišovský Práh (Typ Ševětín).

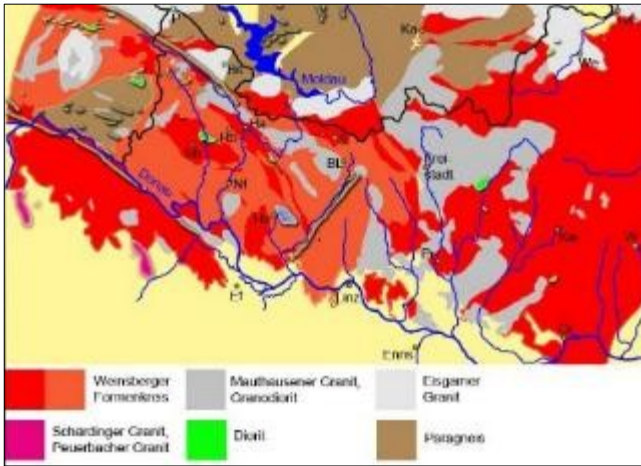
Jihočeský pluton je plutonický komplex moldanubické zóny. Zahrnuje plochu ve tvaru podkovy o rozloze 6000 km² a je největším hercynským komplexem vyvřelých hornin v Českém masivu. Rozkládá se od Řezna podél Dunaje k Persenbeugu a na sever sahá k Pelhřimovu a Jihlavě.

Pluton se skládá z několika typů žuly (Mauthausen, Weinsberg, Eisgarn, Rastenberg), dále z dioritů, tonalitů a syenitů. Obsahuje četná žilná ložiska neželezných a drahých kovů; křemenné žíly na Šumavě se využívaly pro těžbu zlata a stříbra.

Na české Šumavě tvoří jihočeský pluton masivy, jako jsou Prášílský, Vyderský, Plechý, Želnavský a Lipenský. Další příklady najdeme v Novohradských horách, na Českomoravské vrchovině a na Lišovském prahu (typ Ševětín).

Gesteine des Moldanubikums Horniny moldanubika

Die Granite des südböhmischen Plutons gehören zur Gruppe der S-Typ-Granite (aus sedimentären Ausgangsgesteinen gebildet), daneben treten auch I-Typ-Granite (magmatischer Ursprung) auf.

Geologische Karte des Kristallins der südlichen Böhmisches Masse von Christian Winter nach Fuchs und Matura (1976) auf www.biowin.at | Geologická mapa krystalinika jižního Českého masivu

BL Bad Leonfelden, Bs Bärenstein, Ef Eferding, Gm Gmünd, Gr Grein, Ha-Haslach, He Herzogsdorf, Ka Kaplice, Kw Königswiesen, Nf Neufelden, P Plöckenstein, Pr Pregarten, Rb Rohrbach, Sb Sarleinsbach, W Weinsberg

1. Syenit, Diorit, Gabbro

Syenit (Durbachit) bildet das Knížecí Stolec Pluton zwischen Salnau | Želnavá, Wallern | Volary und Oberplan | Horní Planá.

Dorit findet sich in Julbach (RO) und Knížecí Pláně (PT), Gabbrodiorit in einem stillgelegten Steinbruch am Silberberg bei Neuern | Nýrsko im nördlichen Böhmerwald.

Gabbro-Steinbrüche sind in Winterberg | Vimperk und Wischkowitz | Vyškovice.

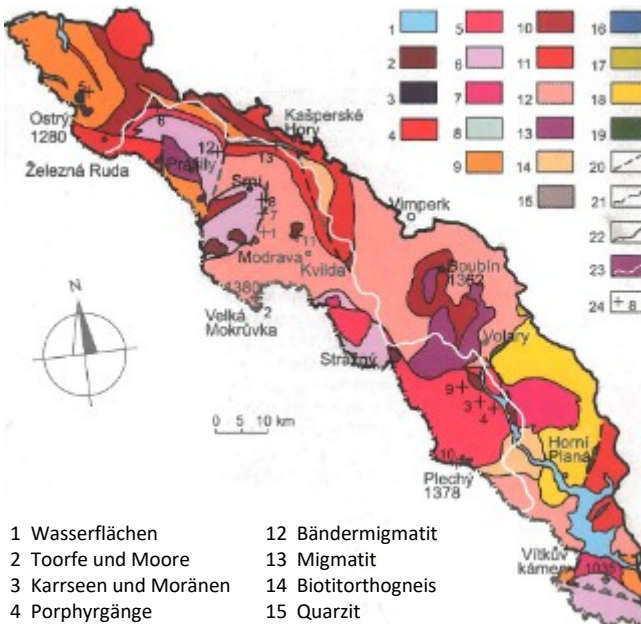

Syenit (Durbachit), Černý les, Geopark Stožec

Syenit (durbachit) tvoří pluton Knížecí Stolec mezi obcemi Želnavá, Volary a Horní Planá.

Diorit lze nalézt v Julbachu (RO) a na Knížecích Pláních (PT), gabrodiorit v nepoužívaném lomu na kopci Silberberg u Nýrska na severní Šumavě.

Lomy na gabbro se nacházejí ve Vimperku a Vyškovicích.

1 Wasserflächen	12 Bändermigmatit
2 Toorfe und Moore	13 Migmatit
3 Karseen und Moränen	14 Biotitorthogneis
4 Porphyrgänge	15 Quarzit
5 Zweiglimmergranite	16 Marmor
6 Grobkorngranit, porphyrischer Biotitgranit	17 Gabbroamphibolit
7 Quarzdiorit und Zonzonit	18 Granulit
8 Phyllit	19 Serpentin
9 Glimmerschiefer, Zweiglimmergneis	20 Störungszonen
10 Gneis, Perligneis	21 Mylonitisierungszonen
11 Cordieritgneis	22 Grenze Naturschutzgebiet
	23 Grenze Naturpark

Geologische Karte aus „SUMAVA, Zur Geologie der Nationalparks der Tschechischen Republik“. Geologická mapa „ŠUMAVA, ke geologii Národního parku České republiky“. Český geologický ústav, 2001

Granity jihočeského plutonu patří ke skupině granitů typu S (vzniklých ze sedimentárních výchozích hornin), vedle nich se zde vyskytují také granity typu I (magmického původu).

2. Grobkorngranit | Hrubozrnná žula

Der älteste Granit ist der Grobkorngranit, auch Weinsberger Typus. Er ist benannt nach dem Weinsberger Wald, dem größten geschlossenen Pluton im Granit-hochland. Der Weinsberger Typus ist porphyrisch und weist dichte, tafelförmige Auswüchse aus Kalifeldspat und Biotit auf.

Nejstarší žulou je hrubozrnná žula, nazývaná také typ Weinsberg. Je pojmenována podle oblasti Weinsbersger Wald, největším uzavřeném plutonu v žulové vrchovině. Weinsbergský typ je porfyrický a vyznačuje se hustými, tabulkovými výrůstky draselného živce a biotitu.

Der Typus ist vor allem in Österreich verbreitet. Steinbrüche befanden sich im Weingraben, Gemeinden St.Georgen an der Gusen (PE) und Engerwitzdorf (UU)

A photograph of a large, flat-topped rock formation, known as a 'table rock', in a forest setting. The rock is dark grey and has a rough, textured surface. A smaller, rounded rock is balanced on top of the main rock. The background shows green trees and a blue sky with some clouds.

Jednou z odrůd weinsberské žuly je dreisesselská žula,

[illegible]

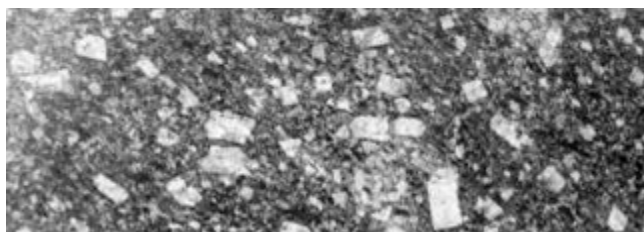
Südböhmen | Jč. Kraj: Eisgarn und Dreissessel Granit,
Mühlviertel: Weinsberg, Mauthausen, Eisgarn Granit,
Niederbayern | Dolní Bavorsko: Hauzenberg, Haidmühle,
Steinberg und Dreissessel Granit.

Eine weitere Varietät ist der Rastenberger Granit, der dem Syenit mit Amphibol und Pyroxen nahesteht. Er bildet einen separaten Körper südöstlich von Gmünd. In Tschechien ist ihm der Třebíč-Syenit sehr ähnlich.

Der Grobkorngranit geht oft fließend in Perlgneis über, der den Rahmen für alle oberösterreichischen Intrusionen feinkörniger Granite bildet.

Další odrůdou je rastenberská žula, která je příbuzná syenitu s amfibolem a pyroxenem. Tvoří samostatné těleso jihovýchodně od Gmündu. V České republice je velmi podobný třebíčský syenit.

Hrubozrnná žula často přechází do perlové ruly (hrubozrnná rula), která tvoří kostru pro všechny hornorakouské intruze jemnozrnných žul.

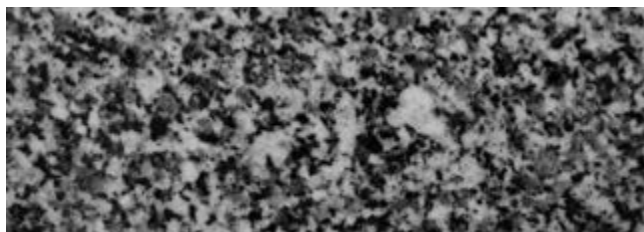

Rastenberger Granit

3. Mittelkorngranit | Středně zrnitá žula

Freistädter Granodiorit ist ein Mittelkorngranit und jünger als der Weinsberger Granit. Sein Vorkommen liegt zwischen Kaplice und Freistadt (Leopoldschlag, Windhaag, Sandl, Lasberg). In Tschechien erstreckt er sich nur geringfügig und bildet den sogenannten Ševětín- (Ševětín bei Hluboká nad Vltavou) und den Trhové Sviny - Granodiorit.

Der Freistädter Granodioritkörper besteht aus leichten, mittelkörnigen Gesteinen, deren Zusammensetzung von Tonalit und Trondhjemit bis hin zu plagioklasreichem Granit reicht.

Freistädter Granit | Freistadtská žula

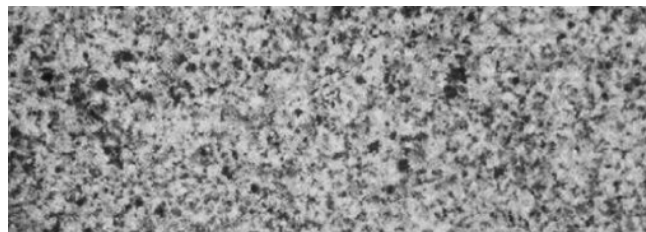
Freistadtský granodiorit je středně zrnitá žula, mladší

než weinsberská žula. Jeho výskyt se nachází mezi Kaplicí a Freistadtem (Leopoldschlag, Windhaag, Sandl a Lasberg). Do České republiky zasahuje jen mírně a tvoří tzv. granodiority Ševětín (Ševětín u Hluboké nad Vltavou) a Trhové Sviny.

Těleso freistadtských granodioritů se skládá z lehkých, středně zrnitých hornin, jejichž složení se pohybuje od tonalitu a trondhjemitu až po žuly bohaté na plagioklas.

Lasberger Granit (Gunnernsdorf, Lasberg) | Lasberská žula

Leopoldschläger Granit (Mardetschlag, Leopoldschlag)

Martinstein, Mardetschlag, Leopoldschlag. Bild Wolfgang Strasser

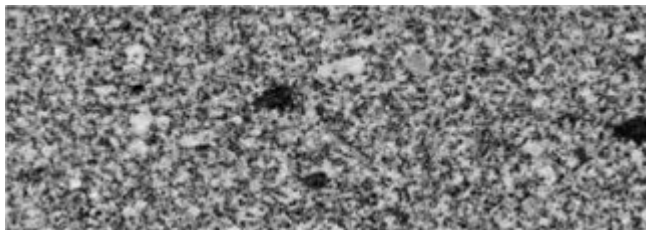
Der Karlstifter Granit ist eine geologisch eigenständige Granitformation. Er ist jünger als der Weinsberger Granit und der Freistädter Granodiorit. Er ist ein porphyrischer Granit, der sich durch größere Kalifeldspäte (oft rosa) und dunkle, dioritische Schollen auszeichnet.

Karlstiftská žula je geologicky samostatný žulový útvar. Je mladší než weinsberská žula a freistadtský granodiorit. Je to porfyrická žula, která se vyznačuje většími

draselnými živci (často růžové barvy) a tmavými dioritickými hroudami.

Der Windhaager Granit ist eine Variante des Karlstifter Granits.

Windhaagská žula je variantou karlstiftské žuly.

Karlstifter Granit | Karlstiftská žula

Windhaager Granit (Spörbichl, Windhaag) | Windhaagská žula

Windhaager Granit (Steinwald, Sandl) | Winhaagská žula

Steinbruch/lom Plochwald in Windhaag (FR), | Winhaagská žula, Bild Wolfgang Strasser

4. Feinkorngranit | Jemnozrná žula

Der Mauthausen-Typus ist ein fein- bis mittelkörniger Biotit-Granit (I- bis S-Typ) mit hellgrauer bis bläulicher

Farbe, der in Österreich vor allem entlang der Donau verbreitet ist. Dieser Typ ist bekannt für seine gleichmäßige Körnung und sein sehr gutes Spaltverhalten.

Dazu gehören der Neuhauser Granit (Plöcking, Kleinzell), der Mauthausener Granit, der Engerwitzdorfer Granit, der Altenberger Granit sowie Granite rund um Aigen-Schlägl (Breitenstein, Natschlag, Weichsberg, Steineck, Julbach).

Neuhauser Granit

Mauthausenský typ je jemnozrná až střednězrná biotitická žula (typ I až S) se světle šedou až namodralou barvou, která je rozšířená v Rakousku, zejména podél Dunaje. Tento typ je známý svou jednotnou velikostí zrn a vynikající štěpností.

Sem patří neuhauská žula (Plöcking, Kleinzell), mauthausenská žula, engerwitzdorfská žula, altenberská žula a žuly v okolí Aigen-Schläglu (Breitenstein, Natschlag, Weichsberg, Steineck, Julbach).

Eine Varietät des Feinkorngranites ist der Schärdinger Granit und der Peuerbacher Granit im Sauwald südlich der Donau.

Druhem jemnozrné žuly je schärdingská žula a peuerbachská žula v oblasti Sauwald jižně od Dunaje.

Schärdinger Granit | Schärdingská žula

Im Bayerischen Wald finden wir feinkörnige Batholite in Hauzenberg, Saldenburg, Namerling und Tittling.

V Bavorském lese nacházíme jemnozrné batolity v Hauzenbergu, Saldenburgu, Nameringu a Tittlingu.

Scharenberg, Opferstein im Fron. Bild Matthias Huber

In Südböhmen gibt es verschiedene Vorkommen von fein- und mittelkörnigen Graniten:

Volary Granit - feinkörniger Granit (PT)

Benešov nad Černou Granit (KT)

Třeboň Granit (JH) - Der grob- bis mittelkörnige, helle Granit mit Biotit und Muskovit bildet die Randbereiche des Třeboň-Beckens bis Jindřichův Hradec.

Černý les Granodiorit / Netolický Granit (PT) - Granodiorit bis Tonalit (I-Typ), dunkler und quarzreich aus dem Raum Netolice und Strakonice.

Blatná- und Tábor Granite - feinkörnige, graue bis leicht rötliche Granite, teils Übergänge zu Granodioriten aus Südböhmen bis Mittelböhmen (Příbram, Vahlovice).

Jechnitz-Woratschen und Petersburg-Jechnitz, beide nördlich von Pilsen.

V jižních Čechách existují naleziště jemnozrnné a středně zrnité žuly:

Volarská žula – jemnozrnná žula (PT)

Benešovská žula / Benešov nad Černou (KT)

Třeboňská žula (JH) – Hrubozrnná až středně zrnitá světlá žula s biotitem a muskovitem tvoří okrajové části Třeboňské pánve až po Jindřichův Hradec.

Černý les granodiorit / Netolická žula (PT) - granodiorit až tonalit (I-Typ), tmavý a bohatý na křemen z oblasti Netolice a Strakonice.

Blatenská a tábořská žula – jemnozrnné, šedé až lehce narůžovělé žuly, částečně přechody ke granodioritům z

jižních do středních Čech (Příbram, Vahlovice).

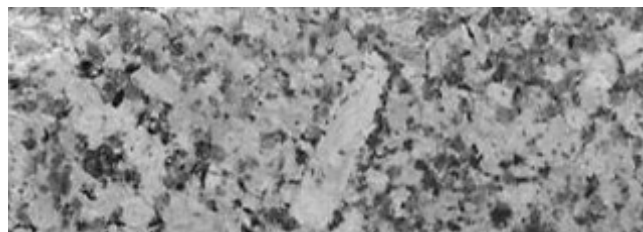
Jechnitz-Woratschen und Petersburg-Jechnitz, obě severně od Plzně.

5. Zweiglimmergranit | Dvouslídna žula

Der Eisgarn-Granit ist ein grobkörniger Zweiglimmergranit und der jüngste Typ. Er bildet fast den gesamten böhmisch-mährischen Teil des Zentralmassivs.

Das Hauptverbreitungsgebiet des Eisgarner Granit befindet sich im nordwestlichen Waldviertel zwischen Neubistritz und reicht bis über Gmünd nach Karlstift; Eisgarn ist die Typuslokalität. Später wurde der Plöckenstein, die Teufelsschüsseln, das Steinerne Meer und die Umgebung des Dreissesselbergs ebenfalls als aus Eisgarner Granit bestehend identifiziert.

Typischer Fundort der hier stark aufgehellten Granite ist die Ebene Stodůlky bei Knížecí Planě (Fürstenhut) zwischen Buchwald | Bučina und Kuschwarda | Strážný. Grob-bis mittelkörnig ist auch der Lusengranit als Repräsentant auf bayerischer Seite.

Plöckenstein-Granit, Eisgarn-Typus

Bayerischer Plöckenstein | Trojmezna, Bild Wolfgang Strasser

Eisgarnský typ je hrubozrnná dvouslídna žula a nejmladší typ. Tvoří téměř celou česko-moravskou část centrálního masivu.

Hlavní oblast rozšíření eisgarnské žály se nachází v severozápadní části Waldviertelu mezi Novou Bystřicí a

sahá přes Gmünd do Karlstiftu; Eisgarn je lokalitou tohoto typu. Později byla jako oblast skládající se z této eisgarnské žuly identifikována také oblast Plechého, tzv. Teufelsschüsseln (Děblových mís), Kamenného moře a okolí Třístoličnicku.

Typickým nalezištěm silně prosvětlené žuly je pláň Stodůlky u Knížecích Plání mezi Bučinou a Strážným. Hrubozrnná až středně zrnitá je také luzenská žula jako reprezentant na bavorské straně.

In Tschechien wird der Eisgarn-Typ oder Dimica-Granit in drei Typen unterteilt, die sich in Textur und Korngröße unterscheiden:

Der Číměř-Granit (nach Číměř bei Jindřichův Hradec), der Landštejn-Typ (heute Zvěle-Typ) und der Mrákotín-Typ (nach Mrákotín westlich von Telč) genannt.

Der Číměř-Granit ist eng mit dem Plöckenstein-Granit verwandt und kommt im Gebiet Plechý im Böhmerwald vor. Der nördlichste Číměř-Typ wird in den feinkörnigeren Lipnice-Granit und den gröberen Melechov-Granit (Světelský-Granit) unterteilt.

Český Krumlov - Nové Hrady Granit - der feinkörnige, meist helle Zweiglimmergranit (S-Typ) findet sich südlich von Český Krumlov (Větrný, Malkov) bis ins Grätzer Bergland (Nové Hrady, Horní Stropnice).

V České republice se dělí eisgarnský typ neboli žula dimica na tři typy, které se liší texturou a velikostí zrna:

Číměřská žula (pojmenovaná podle Číměře u Jindřichova Hradce), landštejnský typ (dnes nazývaný typ Zvěle) a mrákotínský typ (pojmenovaný podle Mrákotína západně od Telče).

Číměřská žula je blízce příbuzná žule z oblasti hory Plechý a vyskytuje se v této části Šumavy. Nejsevernější číměřský typ se dále dělí na jemněji zrnitou lipnickou žulu a hrubší melechovskou žulu (světelskou žulu).

Krumlovská - novohradská žula - jemnozrnná, převážně světle zbarvená dvouslídňá žula (typ S) se nachází jižně od Českého Krumlova (Větrný, Malkov) po Novohradské hory (Nové Hrady, Horní Stropnice).

6. Ganggesteine | Žilné horniny

Eine relativ spärliche Gangbegleitung (Aplite, Pegmatite, Lamprophyre) kommt auch außerhalb des Plutons in kristallinen moldanubischen und moravischen Schiefer vor.

Relativně řídký žilný doprovod (aplity, pegmatity, lamprofyry) se vyskytuje také mimo pluton v krystalických moldanubických a moravských břidlicích.

Granitporphyr Tusset | Stožec

7. Orthogesteine | Ortoruly

Orthogneise sind metamorphe Gesteine, die aus der Umprägung von Tiefengesteinen entstanden sind.

Orthogneise in der Nähe von Bergreichenstein | Kašperské Hory (KT). Granulite findet man in Christianberg | Křišťanov (PT), Prachaticz | Prachatic (PT) und Blansker Wald | Blanský les (PT). Daneben gibt es noch Orthogesteine, wie Phyllit, Glimmerschiefer, Amphibolit, Granulit, Eklogit Serpentin.

Ortoruly jsou metamorfované horniny vzniklé alterací plutonických hornin.

Ortoruly se nacházejí v blízkosti Kašperských Hor (KT). Granulity se nacházejí v Křišťanově (PT), Prachaticích (PT) a Blanském lese (PT). Mezi další ortoruly patří fylit, slídová břidlice, amfibolit, granulit, eklogit a serpentinit.

8. Paragesteine | Pararuly

Paragesteine sind metamorphe Gesteine, die aus der Umprägung von Sedimentgesteinen entstanden sind, wie z. B. Perlgneis im Sauwald oder Flaserigneis in Südböhmen.

Paragneise sind in Außergild | Kvilda (PT), Ferchenhaid | Borová Lada (PT), Neuofen | Nová Pec (PT), Opolence (PT), am Steiningberg | Oblik (PT), Hartmanitz | Hartmanice (KT), Markt Eisenstein | Železná Ruda (KT) zu finden.

Marmor ist ein metamorphes Gestein, das aus der Umprägung von Kalk- oder Dolomitstein entstanden ist. In Schwarzbach | Černá v Pošumaví in Bližná und Muckov befinden sich Steinbrüche. Ein historischer Abbau ist durch Verwendung in Bauwerken, wie der Krypta im Stift Schlägl, nachzuweisen.

Kalksilikatfels steht in Schwarzbach | Černá v Pošumaví und in Neuofen | Nová Pec an.

Dolomitmarmor | Dolomitický mramor, Bližná, Černá v Pošumaví.
Bild Wolfgang Strasser

Historischer Dolomitmarmor-Steinbruch | Historický lom na dolomitický mramor Muckovské vápencové lomy, Černá v Pošumaví.
Bild Norbert Fischer

Quarzit bildet die Pfahle des Granithochlandes. Quarzitbänder markieren den Randkamm des Osser | Ostrý und der Seewand | Jezerní hora (KT) und bilden einen großen Teil des Mittagsbergs | Poledník (KT).

Pararuly jsou metamorfované horniny vzniklé přeměnou sedimentárních hornin, jako je perlová rula v oblasti Sauwaldu nebo flasová rula v jižních Čechách.

Pararuly se nacházejí na Kvildě (PT), v Borové Ladě (PT), Nové Peci (PT), Opolenci (PT), na Oblíku (PT), v Hartmanicích (KT) a Železné Rudě (KT).

Mramor je metamorfovaná hornina vzniklá přeměnou vápence nebo dolomitu. Lomy se nacházejí v Černé v Pošumaví - v Bližné a Muckově. Historickou těžbu dokládá jeho využití v budovách, jako je například krypta v klášteře Schlägl.

Výchozy vápencových silikátových hornin se nacházejí v lomech Černá v Pošumaví a Nová Pec.

Křemenec tvoří pilíře žulové vrchoviny. Křemencové pásy vyznačují okrajový hřeben Ostrého a Jezerní hory (KT) a tvoří velkou část Poledníku (KT).

9. Migmatite

Als Migmatite bezeichnet man Gesteine aus einem magmatischen und einem metamorphen Anteil. Im Böhmerwald sind sie in Obermoldau | Horní Vltavice (PT), Ferchenhaid | Borová Lada (PT), Neuthal | Nové Údolí (PT), Rehberg | Srní (KT), Mader | Modrava (KT) und Markt Eisenstein | Železná Ruda (KT) zu finden.

Migmatity jsou horniny složené z magmatické i metamorfní složky. Na Šumavě je najdete v Horní Vltavice (PT), Borová Lada (PT), Nové Údolí (PT), Srní (KT), Modrava (KT), Železná Ruda (KT).

Hochstein am Dreisesselberg, Bild Wolfgang Strasser

Berge und Hügel Hory a kopce

Steine und Felsen mit „sagenhaften“ Namen befinden sich häufig auf Bergen und Hügeln. Nicht selten besteht zwischen dem Namen des Berges und jenem des darauf befindlichen Felsens ein inhaltlicher Zusammenhang, sodass auch zahlreiche Bergnamen für die Steinforschung von Bedeutung sind. Zusätzliche Hinweise liefern dabei sowohl die überlieferten Sagen als auch die etymologische Analyse der Bergnamen.³

Kameny a skály s „pověstmi opředenými“ názvy se často nacházejí na horách a kopcích. Nezřídka existuje obsahová souvislost mezi názvem hory a skály, která se na ní nachází, takže i mnohé názvy hor mají význam pro výzkum kamenů. Další vodítka přinášejí jak dochované pověsti, tak etymologická analýza názvů hor.

Hohensteine | Vysoký kámen

Der Ansatz basiert auf der Annahme, dass die Begriffe „hoch“ und „heilig“ historisch semantisch miteinander verknüpft waren. Demnach lassen sich Namen wie „Hohenstein“ oder „Hochberg“ als synonyme Bezeichnungen für „Heiliger Stein“ bzw. „Heiliger Berg“ interpretieren, was auf eine kultische oder sakrale Bedeutung der benannten Orte hinweist.

Über den Hohenstein | Vysoký kámen v Klení wird erzählt: Der Felsen am Berg gab zu verschiedenen Sagen Anlass. Wie in vielen ähnlichen Fällen ist auch hier die Rede von einem Tor, das sich am Palmsonntag auftue, um Einlass in eine große Halle voller Schmuck und Edelsteine zu gewähren. Dies ist eine Wandersage, die auch im oberösterreichischen Mühlviertel in verschiedenen Orten erzählt wird.⁴

Tento přístup je založen na předpokladu, že pojmy „vysoký“ a „svatý“ byly historicky sémanticky propojeny. Názvy jako „Hohenstein“ nebo „Hochberg“ lze tedy interpretovat jako synonymní pojmy pro „Svatý kámen“ a „Svatou horu“, což naznačuje kultovní nebo posvátný význam pojmenovaných míst.

Příběh o Vysokém kameni v Klení zní takto: Skála na hoře dala vzniknout různým pověstem. Stejně jako v mnoha podobných případech, i tato hovoří o bráně, která se otevírá na Květnou neděli a umožňuje vstup do velké síně plné šperků a drahých kamenů. Jedná se o migrační legendu, která se vypráví i na různých místech v regionu Mühlviertel v Horním Rakousku.

Vysoký kámen v Klení, Bild Marketa Kněžínková

Hohensteine im Bayerischen Wald
Název Vysoký kámen v Bavorském lese

Hochstein am Dreisesselberg | Třístoličník
Dreisesselberg, Neureichenau (FRG)
88 Stufen im Stein zum Gipfel mit ca. 16 Schalen.
88 kamenných stupňů na vrchol s asi 16 miskami.

Hohensteine in Südböhmen
Název Vysoký kámen v Jihočeském kraji

Hohenstein | Vysoký kámen v Klení (869 m)
Gollnetschlag | Klení, Beneschau an der Schwarza | Benešov nad Černou (CK)
Felsen südlich des Hahnenberg | Kohout, erste Anhöhe im Volksmund Himmelreich oder Himmelsstiege genannt. Am Gipfel ein Schalenstein.

Skály jižně od Kohouta, první návrší, lidově nazývané Nebeská říše nebo Nebeské schody. Na vrcholu miskovitý kámen.

Hohenstein | Vysoký kámen u Kunžaku (738 m)
Königseck | Kunžak, Neuhaus | Jindřichův Hradec

Markstein auf dem Gipfelfelsen am ehemaligen Dreiländereck Böhmen, Mähren und Österreich mit mehreren Schalen.

Památný kámen na vrcholové skále na bývalém trojmezí Čech, Moravy a Rakouska s několika miskovitými prohlubněmi.

Vysoký kámen u Kunžaku, Bild Josef Bílek

Hühnergebirge (Hennberge) | Slepíčí hory
Mittelgebirgszug zwischen Schweinitz | Trhové Sviny und Kaplice (CK)

Hahnenberg | Kohout (869 m), Hohenstein | Vysoký kámen (865 m) und der Große Stein | Velký kámen (754 m). Der Name Hennberg dürfte sich aus Höhenberg entwickelt haben.

Kohout (869 m), Vysoký kámen (865 m) a Velký kámen (754 m). Název Hennberg se pravděpodobně vyvinul z Höhenberg.

Hochberg, Hochstein | Vysoká
Heilbrunn | Hojná Voda, Strobnitz | Horní Stropnice
Schalenstein am Gipfelfelsen. Mískovitý kámen na vrcholové skále.

Hochstein | Vysoký kámen
Neu Bistritz | Nová Bystřice (JH)

Schalenstein am Gifpelfelsen. Mísovitý kámen na vrcholové skále.

Hahnenberg | Kohout

Dalleken | Daleké Popelice, Beneschau an der Schwarza | Benešov nad Černou (CK)
Im Volksmund „Houberg“, vgl. Hochberg, Hohenberg. Am Höhenrücken ein Felsen mit zwei Schalen. In der Umgebung weitere Schalensteine.
Místně známý jako „Houberg“, srovnej Hochberg, Hohenberg. Na hřebeni se nachází skála se dvěma miskami. Další miskovité kameny lze najít v okolí.

Großer Stein | Velký kámen

Dalleken | Daleké Popelice, Beneschau an der Schwarza | Benešov nad Černou (CK)
Schalenstein am Gifpelfelsen.
Miskovitý kámen na vrcholové skále.

Hohensteine im Mühlviertel

Název Vysoký kámen v oblasti Mühlviertel

Himmelstein, Teufelssitz im Pürwald Pürwald, St.Stefan-Afiesl (RO)

Ein Steingebilde im Pürwald, das einem Lehnstuhl gleicht, wird Teufelssitz genannt.

Als einst die Fuhrleute mit ihren schwer beladenen Wagen nach Böhmen fuhren, bedurfte es zur Überwindung der großen Steigung durch den Pürwald eines Vorspanns. Ein Fuhrmann, der das steile Wegstück nach St. Stefan hinauffahren wollte, musste oftmals rasten und kam nur sehr mühsam weiter. Als alle erschöpft waren, schlug er wild umher, fluchte und rief den Teufel zu Hilfe. Der Teufel hörte ihn und half ihm über die Anhöhe. Froh darüber, mit heiler Seele davon gekommen zu sein, schwor er sich, diesen Weg nie mehr zu benutzen. Der Teufel wartete Nacht für Nacht auf den Fuhrmann, aber der kam nie wieder.

Kamenný útvar v lese Pürwald, připomínající křeslo, se nazývá Ďáblův trůn.

Když jednou povozníci cestovali do Čech se svými těžce naloženými vozy, bylo potřeba dalšího spřežení, aby překonali strmé stoupání lesem Pürwald. Jeden

povozník, který chtěl jet po strmém úseku cesty do obce St. Stefan, musel často odpočívat a postupoval velmi pomalu. Když byli všichni vyčerpaní, švihal bičem divoce kolem sebe, klel a volal ďábla na pomoc. Ďábel jeho prosbu vyslyšel a pomohl mu přes kopec. S úlevou, že unikl s nezraněnou duší, přísahal, že tudy už nikdy nepůjde. Ďábel čekal na povozníka noc co noc, ale ten se už nikdy nevrátil.

Hohenstein

Steyregg, Engerwitzdorf (UU)

1332 übergab Jans von Kapellen dem Kloster Pulgarn einige Güter, darunter „die hueb auf dem heiligen Stain“ (= Hohenstein). Bei diesem Bauerngut dürfte es sich um den Pfingsterbauern handeln, auf dessen Grund sich heute der Burgstall und die Kirche Hl. Ägidius befinden.⁵

V roce 1332 daroval Jan von Kapellen několik nemovitostí klášteru Pulgarn, včetně „statku na svatém místě“ (= Hohenstein). Tento statek pravděpodobně patří sedlákovi, na jehož pozemku se dnes nacházejí zříceniny hradu a kostel sv. Jiljí.

Hoher Stein (Pedegupf), Pogendorf, Sarleinsbach, Bild Gemeinde

Aigen-Schlägl	RO	Hochbuchet Grünwald, Hochbühel
Gutau	FR	Hoher Stein Furling
Kirschschlag	UU	Hochbuchedt, Flurname
Kollerschlag	RO	Hochstein Stratberg
Neumarkt i.M.	FR	Himmelsstiege Lamm
Sandl	FR	Hohenstein
Sarleinsbach	RO	Hoher Stein (Pedegupf)
Sarleinsbach	RO	Küh-, Kia-, Hochstein

Steyregg	UU	Hohenstein
St.Johann a.W.	RO	Hansberg (früher Hochreit)
St.Stefan-Afiesl	RO	Himmelstein (Teufelssitz) im Pürwald

Teufelssitz | Ďáblův trůn im Pürwald, St.Stefan-Afiesl, Bild Isabell Wimberger

Kühberge | Kraví hory

Für die Etymologie der Kühberge gibt es mehrere Versionen. Die Namen sind sehr wahrscheinlich nicht von „Kühen“ abgeleitet, da der Dialekt dann „Kiaberg“ dazu sagen würde. Nach der glaubwürdigeren Version stand auf den Berggipfeln (vorchristliche) Anbetungsplätze, und in Abwandlung von Kirchenberg zu Kieberg / Kiehberg sei Kühberg entstanden.

Existuje několik verzí etymologie kopců s názvem „Kühberg“. Názvy s největší pravděpodobností nejsou odvozeny od slova „krávy“, jak by se tehdy v dialektu říkalo „Kiaberg“. Podle věrohodnější verze stála na vrcholcích hor (předkřesťanská) místa uctívání a název „Kühberg“ (kraví hora) vznikl z varianty názvu Kirchenberg (kostelní vrch), Kieberg/Kiehberg.

Kühberge in Südböhmen Kraví hory v Jihočeském kraji

Schalenstein am Kühberg | Kámen s prohlubní na Kraví hoře, Bild Norbert Fischer

Kühberg | Kraví hora

bei Hohenfurth | Vyšší Brod (CK)

Kühhof verfallen mit Schalenstein im Hofgelände. Am Kühberg (796 m) Felsplatte mit drei Schalen, zehn Meter entfernt Felskamm mit Schale, 200 m westlich ein Felsturm mit wasserhältiger Schale, ein Meter ein schräger Felsblock mit zwei Schalen, dahinter eine Felspartie mit weiteren Schalen. In der näheren Umgebung noch weitere Schalensteine mit insgesamt 13 Schalen.

Die Bezeichnungen Teufelskanzel, Dachl und Riesennbett weisen darauf hin, dass hier Kult und Zuflucht stattgefunden haben. In der Nähe von Kapellen befand sich der Odinwald.⁶

Zřícenina Kühhof má na nádvoří kámen s miskovitou prohlubní. Na Kraví hoře (796 m) se nachází skalní deska se třemi miskovitými prohlubněmi; deset metrů dále skalnatý hřeben s miskovitou prohlubní; 200 metrů západně skalní věž s miskovitou prohlubní naplněnou vodou; o metr dál šikmý balvan se dvěma miskovitými prohlubněmi; za ním skalní úsek s dalšími prohlubněmi. V bezprostřední blízkosti se nacházejí další kameny s celkem 13 miskovitými prohlubněmi.

Názvy Ďáblova kazatelna, Stříška a Obrovo lůžko naznačují, že tato oblast byla místem uctívání a útočiště. Odinův les se nacházel nedaleko zaniklé obce Kapličky.

Kuhberg Einsiedelei | Poustevna

Kienberg | Loučovice (CK), Forststraße nach Lipno
| lesní cesta na Lipno

Schalenstein mit zwei sitzförmige Schalen.

Mísovitý kámen se dvěma miskovitými prohlubněmi ve tvaru sedátek.

Kühberg | Kraví hora

Heilbrunn | Hojná Voda (CB), Strobnitz | Horní Stropnice, Gratzener Bergland | Novohradské hory

Am Gipfel (953 m) mehrere Steininformationen, zehn Meter hoher Napoleonskopf, steinernes Meer. Am benachbarten Marderberg | Kuni Hora vorspringender Felsen mit Schale. Auf der zweiten Anhöhe zwei Felsblöcke mit zwei weiteren Schalen.

Na vrcholu (953 m) se nachází několik skalních útvarů, deset metrů vysoká Napoleonova hlava a kamenné moře. Na sousední Kuní hoře je vidět vyčnívající skála s miskovitou prohlubní. Na druhém vrcholu jsou dva balvany, každý s dalšími dvěma miskovitými prohlubněmi.

Kühberg | Kraví hora

Vorder Heurafl | Přední Výtoň

Kühberge im Mühlviertel

Kraví hory v Mühlviertelu

Kühstein, Hochstein

Sarleinsbach (RO)

Der Kühstein, auch „Hochstein“ genannt, bildet mit 710 m den Gipfel eines Höhenrückens an der Grenze von Sarleinsbach zu Peilstein.

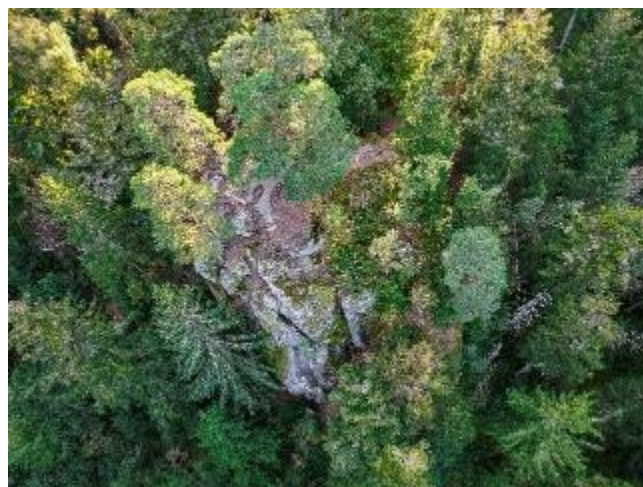
Vom Kühstein, oberhalb der Ortschaft Rampelsreith, bis zum Buchet hörte man vormals — der Sage nach — den Teufel oft fahren, wobei er jedoch immer schrie: „Hie, hie“ (das heißt nach links), was seiner bösen Natur entspricht.⁷

Die geschichtliche Bedeutung des Steines ist urkundlich nicht zu belegen. Dagegen weisen der Name Kühstein, die Wälle und Gräben, Tonscherbenfunde und die besondere Lage auf eine historische Stätte hin.

Kühstein, nazývaný také „Hochstein“, vysoký 710 metrů tvoří vrchol hřebene na hranici mezi Sarleinsbachem a Peilsteinem.

Od Kühsteinu, nad osadou Rampelsreith, až k Buchetu bylo prý kdysi - podle pověsti - často slyšet, jak tudy jezdí čert, přitom však vždy křičel: „Hyje, hyje“ (to znamená doleva), což odpovídá jeho zlé povaze.

Historický význam kamene není doložen. Název Kühstein, valy a příkopy, nález střepů keramiky a jedinečná poloha však ukazují na existenci historického místa.

Sarleinsbach (RO), Kühstein, Bild Gemeinde

Kühberg

Klafter am Hochficht (RO)

Der Kühberg in Klafter ist von Sulzberg-Granit geprägt. Er bildet wie der benachbarte Haselberg eine kompakte Waldinsel.

Kühberg v Klafteru je tvořen sulzberskou žulou. Tvoří stejně jako sousední Haselberg kompaktní ostrůvek.

Kühberge und Kühsteine im Mühlviertel

Kraví hory a Kraví vrchy v oblasti Mühlviertel

Klafter	RO	Kühberg
Liebenau	FR	Kühberg
Peilstein	RO	Kieberg, Kühberg
Sarleinsbach	RO	Kühstein, Hochstein
Weitersfelden	FR	Kühberg

Kühberge und Kühsteine in Südböhmen

Kraví hory a Kraví vrchy v Jihočeském kraji

Boletice	CK	Kraví hora
Česká Kubice	DO	Kraví vrch
Hojná Voda	CB	Kraví hora, Napoleonova hlava
Horní Planá	CK	Kraví vrch
Loučovice	CB	Kraví hora, Poustevna
Staré město pod Landštejnem		
	JH	Kraví vrch
Strpí, Vodňany	ST	Kraví hora
Vyssi Brod	CB	Kraví hora

Weitere Berge | Další hory

Die nachfolgend aufgeführten Berge in Südböhmen und im Mühlviertel tragen Namen, die nur selten wörtlich zu verstehen sind und oft auf ältere Bedeutungen verweisen. Die wiederkehrenden Namensmuster in verschiedenen Regionen verdeutlichen die lange Kontinuität der Landschaftsbeschreibung und machen sie für die kulturhistorische Analyse besonders wertvoll.

Níže uvedené hory v Jihočeském kraji a Mühlviertelu mají názvy, které lze jen zřídka chápát doslovně, a často odkazují na starší významy. Opakující se vzorce názvů v různých regionech zdůrazňují dlouhou kontinuitu popisu krajiny a činí je obzvláště cennými pro kulturně-historickou analýzu.

Ameisberg | Mravenčí hora

Mravenčí vrch u Dolního Dvořiště (CK)
Ameisberg, Atzesberg (RO)
Ameisberg, Kopfung (SD)

Bärenberg | Medvědí hora

Medvědí hora u Kienberg | Loučovice (CK)
Medvědí hora u Mader | Modravsko (KT)

Gaisberge | Kozí hora

Skalnatý hřbet, Strážný (Kunžvart)
Kozí vrch bei Oberplan | Horní Planá (CK)
Kozí vrch bei Kaplitz | Kaplice (CK)
Gaisberg, Gemeinde Herzogsdorf (RO)
Gaisberg, Rainbach i.l., Sauwald

Hirschenberg | Jelení hora

Jelenská hora, Tusset | Stožec (PT)
Jelení vrch u Tusset | Stožec (PT)
Jelení vrch u Netolice (PT)
Jelení vrch, Bílá Lhota (JH)

Hirschenberg bei Lembach (RO)

Hirschberg bei Vorderweißbach (UU)

Hirschenstein bei Vorderweißbach (UU)

Höllberg | Pekelný hora

Pekelné hory u Šumavy
Hollerberg, Auberg (RO)
Höllberg (Steinkreis), Gutau (FR)
Höllberg, westl. Bischofberg, Pierbach (FR)
Höllberg, Sandl (FR)
Höllerberg in Stumberg, Weitersfelden (FR)

Hundsberg | Psí hora

Hundsberg, Sandl
Hundsberg, Gutau

Ochsenberg | Volský hora

Bulik Oberplan | Horní Planá (CK)
Volské hory u Českého Krumlova (CK)
Kalište | Kalsching nördlich (CK)
Ochsenberg bei Haslach (RO)
Ochsenberg in Liebenau, Tannermoor

Rehberg | Srnčí hora

Rehberg | Srni (KT)
Srnčí vrch u Prachatic | Prachatic (PT)
Rehberg in Rehberg, St.Leonhard i.M.

Roßberg | Koňský hora

Koňský vrch Neuofen | Nová Pec (PT)
Koňský vrch bei Prachatic (PT)
Roßberg bei Freistadt (FR)
Roßberg bei Bad Leonfelden (UU)

Teufelsberg | Čertův hora

Teufelswand | Čertova stěna u Loučovice (CK)
Teufelsberg, St.Peter am Wimberg (RO)
Teufelsberg, Nebelberg (RO)

Tischberg | Stolová hora

Stolový blok am Langsteinerberg in Vorderweißbach (UU)
Tischberg in Aigen-Schlögl (RO)
Tischberg in Hirschbach (FR)
Tischberg in Kaltenberg (FR)
Tischberg in Weitersfelden (FR)
Tischberg am Dreiländereck (GD)

Wimberg | Farní hora

und weitere Berge | a další hory

Dreisesselstein, Bild Wolfgang Strasser

Fels- und Steinformen Skalní a kamenné formy

Die Landschaft des Mühlviertels und Südböhmens ist reich an geologischen Erscheinungsformen. Die Natur hat in Jahrmillionen durch Hebung, Abtragung und Verwitterung eine Vielzahl von Steinformen hervorgebracht, die Menschen stets faszinierten. In ihnen sah man nicht nur Naturphänomene, sondern auch Sinnbilder von göttlicher Macht, dämonischer Tätigkeit oder wunderbarer Zeichen.

Im Folgenden werden die wichtigsten Typen von Fels- und Steinformen systematisch beschrieben, wie sie im Untersuchungsgebiet vorkommen, und zugleich ihre kulturellen Deutungen erläutert.

Krajina Mühlviertelu a jižních Čech je bohatá na geologické útvary. V průběhu milionů let příroda vytvořila

množství skalních forem v důsledku vyzdvihování, eroze a zvětrávání, které lidstvo vždy fascinovaly. Byly vnímány nejen jako přírodní jevy, ale také jako symboly božské moci, démonické činnosti nebo zázračných znamení.

Následující text systematicky popisuje nejdůležitější typy skalních a kamenných forem, jak se vyskytují ve zkoumané oblasti, spolu s jejich kulturními interpretacemi.

Formen der Verwitterung Formy zvětrávání

Die Hauptgesteine des Projektgebietes sind Granit und Gneis. Der Granit gehört zum Südböhmischen Pluton, dessen Relief durch den granittypischen Formenreichtum geprägt ist. Die granitoiden Plutone bzw. ihre Batholithkörper sind von einem ausgeprägten Kluftnetz

durchzogen, das infolge der Überschreitung der Druck-, Scher- und Biegefestigkeit des Gesteins entstand. Diese Klüfte bildeten sich teils durch Kontraktionsspannungen beim Abkühlen, teils durch spätere tektonische Prozesse, bevorzugt in drei annähernd rechtwinkligen Richtungen. Überlagert wird dieses System von Horizontalklüften, die vor allem durch seitlichen Druck sowie durch Entlastung infolge fortschreitender Abtragung entstanden und eine charakteristische „Pseudoschichtung“ bewirken. Die ursprünglich in großer Tiefe erstarrten Gesteinsmassen erreichen die Erdoberfläche erst nach langen geologischen Zeiträumen durch Verwitterung und Abtragung des Deckmaterials. Für eine detaillierte Darstellung der Verwitterungs- und Formbildungsprozesse, insbesondere der Genese der Wollsackverwitterung, wird auf die Publikation des Interreg-Projekts *„Wenn Felsen Namen tragen – Steine und ihre Überlieferungen in Oberösterreich und Niederbayern“* verwiesen.

Hlavními horninami v projektové oblasti jsou žula a rula. Žula patří do jihočeského plutonu, jehož reliéf se vyznačuje bohatou rozmanitostí tvarů typických pro žulu. Granitoidní plutony a jejich batolitická tělesa jsou protínány výraznou sítí puklin, které vznikly v důsledku překročení tlakové, smykové a ohybové pevnosti horniny. Tyto pukliny vznikly částečně v důsledku smršťovacího napětí během ochlazování a částečně v důsledku pozdějších tektonických procesů, převážně ve třech přibližně pravouhlých směrech. Tento systém je překryt horizontálními puklinami, které vznikly primárně v důsledku bočního tlaku a uvolnění tlaku vlivem postupné eroze, což má za následek charakteristické „pseudovrstvení“. Masy hornin, původně ztuhlé ve velkých hloubkách, se na zemský povrch dostávají

až po dlouhých geologických obdobích zvětráváním a erozí nadložního materiálu. Podrobný popis procesů zvětrávání a morfologie, zejména vzniku sféroidního zvětrávání, naleznete v publikaci projektu Interreg *„Když skály mají jména – kameny a jejich tradice v Horním Rakousku a Dolním Bavorsku“*.

Felsen und Felsformationen Skály a skalní útvary

Der Abschnitt untersucht die Bedeutung markanter Felsformationen als Schnittstelle von Naturraum und kultureller Deutung. Sagen, Namen und visuelle Wahrnehmungen schreiben Felsen besondere Funktionen und symbolische Bedeutungen zu, die sich in regionalen Überlieferungen und Toponymen widerspiegeln.

Felsformen werden heute naturwissenschaftlich erfasst und teilweise aufgrund geologischer und landschaftlicher Kriterien unter Naturschutz gestellt. Kulturhistorisch bedeutsame Felsgebilde bleiben in den Ländern jedoch häufig ungeschützt, da die Verbindung von Natur- und Kulturerbe sowie der Nachweis kultureller Relevanz oft schwierig erscheint.

Tato část zkoumá význam pozoruhodných skalních útvarů jako rozhraní mezi přírodním prostředím a kulturní interpretací. Legendy, názvy a vizuální vjemy připisují horninám zvláštní funkce a symbolické významy, které se odrážejí v regionálních tradicích a toponymech.

Skalní útvary jsou nyní vědecky zdokumentovány a v některých případech jsou na základě geologických a krajinářských kritérií zařazeny pod ochranu přírody. Kulturně a historicky významné skalní útvary však v těchto zemích často zůstávají nechráněné, protože spojení mezi přírodním a kulturním dědictvím a prokázání kulturní relevance se často jeví jako obtížné.

Felswände und Felsbänder Skalní stěny a skalní pásy

Als Felswand oder Felshang wird eine steile bis senkrechte, stellenweise auch überhängende Bergflanke bezeichnet, an der das anstehende Festgestein offen zutage tritt. Ein Felsband bezeichnet einen annähernd

horizontal verlaufenden Absatz innerhalb einer Felswand, der meist durch kluft- oder gesteinsbedingte Unterschiede in der Verwitterung entstanden ist.

Skalní stěna nebo útes je strmý až svislý, někdy převýslý horský svah, kde je odkryto podloží. Skalní pás je přibližně vodorovná římsa uvnitř skalní stěny, obvykle vytvořená rozdíly ve zvětrávání v důsledku puklin nebo typu horniny.

Felswände und Felsbänder in Südböhmen

Skalní stěny a pásy v Jihočeském kraji

Kienberg Loučovice	Teufelswand Čertova stěna
Beching Bechyně (TA)	Podhájské skály
Tabor Tábor (TA)	Baba (Lužnice-Tal)
Krumau Český Krumlov	Maidstein Dívčí Kámen

Teufels-Predigtstuhl auf der Teufelsmauer | Čertova kazatelna na Čertově stěně, Bild Wolfgang Strasser

Teufels-Predigtstuhl auf der Teufelsmauer | Ďáblova kazatelna na Čertově stěně, Josephinische Landesaufnahme 1764-1767

Felsköpfe und -kanzeln

Skalní výchozy a kazatelny

Ein Felskopf oder eine Felskanzel bezeichnet einen mehr oder weniger deutlich aus der umgebenden Felswand hervortretenden oder von ihr abgesetzten Felskörper mit einer annähernd plateauartigen Oberfläche. In den Überlieferungen ist oft die Rede vom Teufels Predigtstuhl.

Skalní výběžek nebo skalní kazatelna označuje skalní útvar, který víceméně zřetelně vyčnívá nebo je od okolní skalní stěny odsazený, s téměř plošinovým povrchem. Podle tradice se často označuje jako Ďáblova kazatelna.

Felskanzeln im Mühlviertel

Skalní kazatelny v oblasti Mühlviertel

Ried i.d.Riedmark	FR	Teufelskanzel
Oberneukirchen	UU	Teufelskanzel

Felskanzeln in Südböhmen

Skalní kazatelny v Jihočeském kraji

Kienberg Loučovice	Čertova kazatelna
----------------------	-------------------

Felstürme

Skalní věže

Felstürme stehen als Solitäre in der Granitlandschaft und tragen oft Namen, die sich auf ihre Form oder auf überlieferte Sagen beziehen. Ihre aufrechte, turmartige Gestalt erinnert an einen Phallus und wurde in der Volkskultur häufig mit Fruchtbarkeit, Macht und Schutz verbunden. Bekannte Beispiele sind der Kerzenstein im Pesenbachtal oder der Teufelshuf | Čertovo kopyto am Medvědí hora in Südböhmen.

Skalní věže stojí jako solitéry v žulové krajině a mají často jména, která souvisejí s jejich tvarem nebo dochovanými pověstmi. Jejich vzpřímený, věžovitý tvar připomíná falus a byl v lidové kultuře často spojován s plodností, mocí a ochranou. Známé příklady představují Kerzenstein v údolí Pesenbachtal nebo Čertovo kopyto na Medvědí hoře v jižních Čechách.

Teufelshuf, Bärenberg | Čertovo kopyto, Medvědí hora,
Bild Wolfgang Strasser

Kerzenstein, Pesenbachtal, Bad Mühlacken
Bild Wolfgang Strasser

Felsburgen und Felsbasteien

Skalní hrady a skalní bašty

Die Verwitterung formte freistehende Felsburgen und -basteien. Sie galten als Sitze von Riesen oder Drachen und wurden mit Sagen von versunkenen Burgen und verborgenen Schätzen verbunden. Die Auswahl der Felsburgen basiert neben ihrer geologischen Besonderheit auf markanten Berg-, Fels- oder Flurnamen auf dem Vorhandensein von Schalensteinen.

Zvětrávání formovalo volně stojící skalní hrady a bašty. Ty byly považovány za příbytky obrů nebo draků a byly spojovány s pověstmi o potopených hradech a skrytých pokladech. Výběr těchto skalních hradů není založen jen na jejich geologickém významu, ale také na významných názvech hor, skal nebo krajiny a na přítomnosti kamenů s miskovitými prohlubněmi.

Felsburgen im Dreiländer-Hochland

Skalní hrady v Trojmezenské hornatině

Das Dreiländer-Hochland | Trojmezenská hornatina ist ein geomorphologisches Gebiet am südöstlichen Rand des Böhmerwaldes. Es besteht aus Biotitgneisen des Moldanubiums, Biotit- und Zweiglimmer-Granodioriten und Graniten des südböhmischen Plutons. Das Gebiet wird in folgende Untereinheiten gegliedert:

Trojmezenská hornatina je geomorfologická oblast na jihovýchodním okraji Šumavy. Je tvořena moldanubickými biotitickými rulami, biotitickými a dvouslídnyými granodiority a žulami jihočeského plutonu. Oblast je rozdělena do následujících podjednotek:

Tusserer Hochland | Stožecká hornatina
Plöckensteiner Hochland | Plešská hornatina
Wittigsteiner Hochland | Vítkovská hornatina
Kienberger Hochland | Lučská hornatina

Tusset Hochland | Stožecká hornatina

Tusset | Stožec (PT) Spitzberg | Špičák
Tusset | Stožec (PT) Steinkopf | Kamenná
Neuofen | Nová Pec (PT) Am Stumpf | V Pařezí
Neuofen | Nová Pec (PT) Vogelfelsen | Ptačí skály
Neuofen | Nová Pec (PT) Steinmeer | Kamenné moře

Felstürme im Mühlviertel

Skalní věže v oblasti Mühlviertel

Feldkirchen a.d.D.	UU	Kerzenstein Pesenbachtal
Feldkirchen a.d.D.	UU	Gaiskirche Pesenbachtal
Kaltenberg	FR	Phallusstein Pieberbach
Kaltenberg	FR	Phallusstein Firling
Pierbach	FR	Phallusstein Rabenberg
St.Thomas a.B.	PE	Phallusstein Himmelreith
Windhaag b. Fr.	FR	Jankuskirche Waschenberg

Felstürme in Südböhmen

Skalní věže v Jihočeském kraji

Hohenfurth Vyšší Brod	Steinkopfberg Kamenná
Hohenfurth Vyšší Brod	Stoariel Kamenný kopec
Kienberg Loučovice	Čertovo kopyto, Medvědí hora
Neureichenau (FRG)	Königsstein, Dreisesselberg

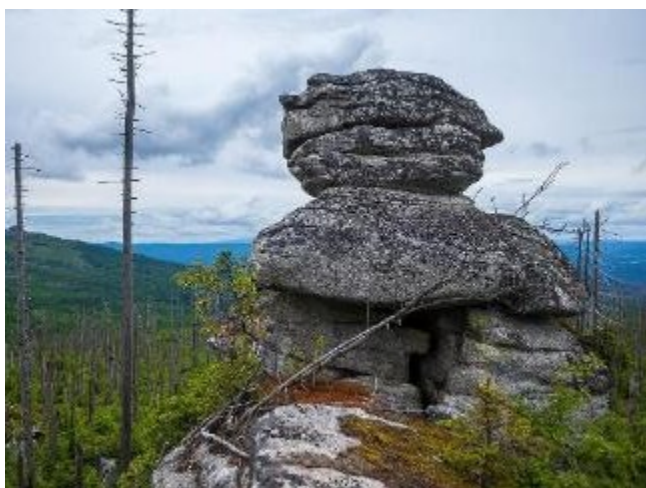
Neuofen | Nová Pec (PT) Roßberg | Koňský vrch
 Neuofen | Nová Pec (PT) Roßkopf | Kobylí hlava
 Oberplan | Horní Planá Partlberg | Tokaniště

Dreisesselstein, Bild Wolfgang Strasser

Roßberg | Koňský vrch, Nová Pec (PT), Bild Tomáš Droppa

Vogelfelsen | Ptačí skály, Nová Pec (PT), Bild Tomáš Droppa

Plöckenstein Hochland | Plešská hornatina

Neureichenau (FRG) Dreisesselstein | Třístoličník

Neureichenau FRG Felsen bei Dreisesselhütte
 Neureichenau FRG Dreikönigsstein
 Neureichenau FRG Hochstein | Vysoký kámen
 Neureich. / Nová Pec Hochkamm | Vysoký hřeben
 Neureich. / Nová Pec B. Plöckenstein | Trojmezná
 Jelení, Nová Pec Jakobs Hütte | Jakubova chýše

Jakobs Hütte | Jakubova chýše, Bild Tomáš Droppa

Felsburgen im Mühlviertler Böhmerwald | Skalní hrady na mühlviertlerské Šumavě

Aigen-Schlägl RO Kleiner Bärenstein
 Aigen-Schlägl RO Hochbuchet
 Klaffer RO Hochficht | Smrčina mit
 Stinglberg und
 Schönbergfelsen
 Schwarzenberg RO Teufelsschüsseln
 Schwarzenbg./ Neuofen Plöckenstein | Plechý
 Ulrichsberg RO Bärenstein
 Ulrichsberg RO Liebesfelsen

Teufelsschüsseln, Oberschwarzenberg, Bild Wolfgang Strasser

Kesselsteine am Bärenstein, Bild Norbert Fischer

Felsenburgen Böhmerwaldausläufer | Skalní hrady ve výběžcích Šumavy

Sarleinsbach (RO)

Kühstein

Kühstein, Sarleinsbach, Bild Gemeinde

Kienberg Hochland | Lučská hornatina

Kienberg Loučovice	Kienberg Luč
Kienberg Loučovice	Wicklefskirche Vyklestilka
Kienberg Loučovice	Bärenberg Medvědí hora
Hohenfurth Vyšší Brod	Martínkovský vrch
Hohenfurth Vyšší Brod	Perlík Perlíkovy skalky
Hohenfurth Vyšší Brod	Hvězdná
Hohenfurth Vyšší Brod	Turnberg
Hohenfurth Vyšší Brod	Stoariedl
Hohenfurth Vyšší Brod	Steinkopfborg Kamenná

Felsenburgen Sternwald | Kamenné hrady v Sternwaldu

Vorderweißenbach (UU)	Hirschenstein
Vorderweißenbach (UU)	Sternstein

Steinkopfborg | Kamenná, Bild Rudolf Gossenreiter

Felsburgen im Krumauer Hochland Skalní hrady v Českokrumlovské vrchovině

Das Krumauer Hochland ist eine geomorphologische Unterteilung im südöstlichen Teil des Böhmerwald-Vorlandes mit folgender Untergliederung:

Českokrumlovská vrchovina je geomorfologický útvar v jihovýchodní části podhůří Šumavy s následujícími útvary:

Pleschener Hochland Plešenská hornatina
Poletitzer Hochland Boletická vrchovina
Friedberger Hochland Frymburská vrchovina
Rosenberger Hochland Rožmberská vrchovina
Hohenfurth Hochland Vyšebrodská vrchovina

Krumauer Hochland | Českokrumlovská vrchovina

Vyšší Brod (CK)	Kühberg Kraví hora
Vyšší Brod (CK)	Herbertovský vrch

Felsburgen im Gratzener Bergland und Vorland Skalní hrady v Novohradských horách a podhůří

Das Gratzener Bergland besteht hauptsächlich aus Graniten und Granodioriten des südböhmischen Plutons und wird unterteilt in:

Novohradské hory tvoří převážně žuly a granodiority jihočeského plutonu a dělí se na:

Bucher Hochland | Pohořská hornatina
Göllitzer Bergland | Jedlická vrchovina
Freiwald (OÖ) und/a Nordwald (NÖ)
Weinsberger Wald (OÖ und NÖ)

Gratzener Bergland | Novohradské hory

Theresiendorf | Pohorská Ves Steinberg | Kamenec

Tschechisches Kanada | Česká Kanada

Hammerfelsen | Hamerské skály

Hamerský vrch, Burgstall | Hradiště, Neu-Bistritz |
Nová Bystřice (JH)

Felsenstadt Stádkov | Skalní město Stádkov

Stallek | Stádkov, Zlabings | Slavonice (JH)

Felsenburgen im Freiwald | Skalní hrady ve Freiwaldu

Leopoldschlag	FR	Martinstein, Mardetschlag
Windhaag	FR	Edlbauer Felsen
Sandl	FR	Steiningerfelsen
Sandl	FR	Temelinblick
Sandl	FR	Hundsberg
Sandl	FR	Plochwaldgipfel
Sandl	FR	Schwarze Mauer
Liebenau	FR	Jankusmauer
Liebenau	FR	Schneidermauer
Liebenau	FR	Lehrmüllermauer

Steiningerfelsen, Sandl, Bild Wolfgang Strasser

Block- und Steinmeere

Balvanitá a kamenná moře

Blockmeere wurden als „Steinerne Meere“ oder „Teufelsfelder“ gedeutet. Man glaubte, der Teufel habe hier die Steine verloren oder ausgebreitet, um Menschen zu verwirren oder Wege zu versperren.

Moře balvanů byla interpretována jako „kamenná moře“ nebo „dáblova pole“. Věřilo se, že ďábel zde kameny ztratil nebo roznosl, aby lidi zmátl nebo zablokoval cesty.

Eine Legende handelt von der Entstehung der sogenannten Teufelsströme, die angeblich entstanden, weil der Teufel das neu erbaute Kloster Vyšší Brod (Vyšehrod) zerstören wollte: Er wollte an dieser Stelle einen Damm bauen und das Kloster dann fluten. Er hatte jedoch nicht genug Zeit, um dies in einer Nacht zu tun, und mit Tagesanbruch war seine Zeit abgelaufen, aber sein unvollendetes Werk blieb bestehen. Im Flussbett befindet sich ein besonders großer Felsbrocken mit einer Delle, die der Daumenabdruck des Teufels sein soll. Heute noch sperrt das wilde Blockwerk den Fluss, und auf der Teufelskanzle ist der Fuß des Satans noch eingedrückt.⁸

Pověst vypráví o původu tzv. Čertových proudů, které údajně vznikly proto, že ďábel chtěl zničit nově postavený klášter Vyšší Brod (Vyšehrod): Chtěl na tomto místě postavit hráz a poté klášter zaplavit. Neměl však dost času, aby to udělal za jednu noc, a do úsvitu jeho čas vypršel, ale jeho nedokončené dílo zůstalo. V korytě řeky je mimořádně velký balvan s prohlubní, o které se říká, že je to ďáblův otisk palce. Divoce navršené balvany i dnes blokují řeku a na Čertově kazatelně je stále vidět otisk Satanovy nohy.⁹

Älteren Legenden nach war der Hügel Strašidelník / Der Gespenstige ein heidnischer heiliger Ort, an dem die Slawen ihren Gott des Guten Svatoroh und das Heilige Horn verehrten.

Podle starších legend byl kopec Strašidelník pohanským posvátným místem, kde Slované uctívali svého boha dobra Svatoroha a Svatý roh.

Blockmeere sind Ansammlungen großformatiger, kantiger Gesteinsblöcke, die unter periglazialen Bedingungen durch Frostsprengung entstanden. Das wiederholte Gefrieren und Auftauen des Bodens führt zu einer vertikalen Sortierung, bei der Grobmaterial an der Oberfläche und Feinsedimente in tieferen Lagen angereichert werden. Da Blockmeere ausschließlich aus lokalem Material bestehen und keine glazial transportierten Komponenten enthalten, sind sie nicht mit Moränen zu verwechseln. Geraten solche Blockansammlungen an Hängen durch Solifluktion in Bewegung und bilden zungenförmige Strukturen, spricht man von Blockströmen oder Steinflüssen.

Balvanitá moře jsou nahromadění velkých, hranatých balvanů, které vznikly v periglaciálních podmínkách mrazovým tříštěním. Opakované mrznutí a tání země vede k vertikálnímu třídění, přičemž hrubý materiál se hromadí na povrchu a jemné sedimenty v hlubších vrstvách. Vzhledem k tomu, že se balvanitá moře skládají výhradně z místního materiálu a neobsahují žádné složky transportované ledovcem, neměla by být zaměňována s morény. Když se takové nahromadění balvanů na svazích uvede do pohybu soliflukcí a tvoří jazykovité struktury, nazývají se útvary balvanové nebo skalní proudy.

Teufelsmauer Kienberg | Čertova stěna Loučovice, Bild W. Strasser

Blockmeere in Südböhmen

Kamenná moře v Jihočeském kraji

Steinmeer Riesenschloss | Kamenné moře Obří hrad
Reckerberg | Popelná, Nitzau | Nicov (PT) nw des
Burgwalls Riesenschloss | sz. od Hradiště Obří hrad

Es wird vermutet, dass es sich hierbei nicht um eine Befestigungsanlage handelt, sondern um die Einfriedung eines heiligen Ortes. Lehrpfad Kelten im Böhmerwald | Keltové na Šumavě.

Über Jahrhunderte hinweg konnten sich die Menschen in der Gegend den Ursprung der riesigen Steinhügel nicht erklären. Sie sahen in dem seltsamen Gebäude die Residenz von Riesen.

Předpokládá se, že se nejedná o opevnění, ale spíše o ohrazení posvátného místa. Keltská naučná stezka na Šumavě | Keltové na Šumavě.

Po staletí si lidé v této oblasti nemohli vysvětlit původ obrovských kamenných mohyl. Podivnou stavbu vnímali jako sídlo obrů.

Steinmeer Riesenschloss | Kamenné moře Obří hrad,
Bild Jan Kameníček auf Wikipedia

Blockmeer | Kamenné moře Mařský vrch (PT), Bild Tomáš Droppa

Blockmeer | Kamenné moře Stožecká skála (PT), Bild W. Strasser

Štítkov, Svatá Maří	PT	Blockmeer Kamenné moře Mařský vrch im Winterberg Bergland Vimperská vrchovina (Šumavské podhůří)
Kienberg Loučovice	CK	Blockmeer Teufelsmauer Čertova stěna und Luč
Hohenfurth Vyšší Brod	CK	Steinmeer am Gaishoffelsen Kozinec
Neuofen Nová Pec	PT	Steinmeer Kamenné moře pod Plechým
Neuofen Nová Pec	PT	unterhalb des Plöckenstein Plechý am Plöckensteinersee Plešné jezero
Tusset Stožec	PT	Steinmeer am Tusset-Felsen Stožecká skála
Tusset Stožec	PT	Steinmeer am Spitzberg Malé Bradlo
Wallern Volary	PT	Steinernes Meer am Jedlová hora im Boubín-Hochland
Nitzau Nicov	PT	Riesenschloss Obří hrad bei Reckerberg Popelná
Churáňov, Zadov	PT	Steinernes Meer Ortorula am Fluss u řeky Losenice
Heurauffl Přední Výtoň		St. Thomas Svatý Tomáš
Berlau Brloh	CK	Jaronin Buchenwald Jaronínská bučina, Blansker Wald Blanský les bei
Heilbrunn Hojná Voda	CB	Frosthang am Kühberg Mrazový sráz na Kraví hoře im Gratzener Bergland Novohradské hory
Straschin Strašín	KT	Frosthang bei Lazený

		Mrazové srázy u Lazen
Albrechtsried Albrechtice		Steinfluss am Hefenstein (Rittersattel) Kamenné proudy Sedlo (KT), Swatobor Bergland Svatoborská vrch.
Pürstling Březník	KT	Moorberg Velká Mokrůvka bei Mader Modrava
Rehberg Srní	KT	oberhalb Hrádky, Felsschlucht an der Widra Vydra
Stubenbach Prášíly		Steinmeer am Kleinen Riegel Skalka (KT)

Markt Eisenstein | Železná Ruda

Steinernes Meer Seewand | Jezerní hora (KT), Künisches Gebirge | Královský hvozď

Weitere steinerne Meere an den Seen Černé jezero am Nordhang und Čertovo jezero am Südhang des Berges Jezerní hora.

Frosthang bei Lazený | Mrazový sráz u Lazen (KT), Bild Petr Kinšt auf Wikipedia

Steinmeer am Kleinen Riegel | Skalka, südlich von Stubenbach | Prášíly (KT), Bild Gemeinde

Blockmeere im Bayerischen Wald
Kamenná moře v Bavorském lese

Steinernes Meer am Plöckenstein | Kamenné moře Trojmezí,
Bild Wolfgang Strasser

Steinernes Meer am Plöckenstein | Kamenné moře na
Trojmezí
Neureichenau (FRG)

*Ähnlich wie am Lusen soll auch im Steinernen Meer am
Plöckenstein der Teufel einen Schatz vergraben haben.*

*Podobně jako na Luzném měl ďábel zakopat poklad
také v kamenném moři na Plechém.*

Steinernes Meer am Lusen | Kamenná moře na Luzný
Neuschönau (FRG) und Modrava (KT)

Das Blockmeer am Grenzkamm zwischen Bayern
und Böhmen ist durch Frostverwitterung im Eiszeit-
alter entstanden. Durch den Bewuchs mit Gewöhn-
licher Landkartenflechte leuchtet es zitronengelb.

Die Entstehung des Lusen

*Der Weg zum Himmel hinaus ist bekanntlich steinig
und steil, der zur Hölle hinunter dagegen breit und
bequem. Diese wollte der Höllenfürst, um es noch
leichter zu machen, mit schönen Steinen pflastern.
Im Waldgebirge suchte er sich die härtesten Brocken
zusammen, dass seine Straße ja dauerhaft würde,
lud sie auf seinen Karren und fuhr eben damit über
den Lusenberg dahin. Da trat ein frommer Klausner
aus dem Walde hervor und reckte dem Bösen das
Kreuz entgegen, auf dass er nie und nimmer sein Teu-
felswerk vollenden könne. In höchstem Schrecken*

*musste der Teufel seine Fuhre im Stiche lassen, mit
unheimlichem Gepolter fielen alle die großen und
schweren Brocken zur Erde nieder und ausgerechnet
auf dem Lusenberg, wo sie heute noch zu sehen sind.¹⁰*

Des Teufels Felsbrocken

*Eine Legende besagt, dass der Teufel Felsbrocken
sammelte, um damit den Bau einer Kirche im Tal zu
zerstören. Er machte sich mit seiner Sammlung auf
in Richtung Tal, da ertönte aus der Ferne die Kirch-
englocke des Klosters. Der Satan erstarnte und ließ
seine Fracht an Ort und Stelle fallen – dort, wo
heute der Lusen ist.*

Der Goldschatz des Teufels

*Eine andere Legende erzählt, dass der Teufel einst an
der Stelle seinen enormen Goldschatz versteckte. Um
den Schatz vor den Menschen zu verbergen, stapelte
er Unmengen an Steinen darüber.*

Steinmeer am Lusen | Kamenné moře na Luzném Bild W. Strasser

Balvanové pole na hraničním hřebeni mezi Ba-
vorskem a Čechami vzniklo mrazovým zvětráváním
během doby ledové. Jeho pokrytí lišejníkem
obecným mu dodává zářivou citronově žlutou barvu.

Vznik Luzného

*Je známo, že je cesta do nebe kamenitá a strmá,
cesta do pekla je oproti tomu široká a pohodlná. Aby
to bylo ještě jednodušší, chtěl ji princ pekla vydláždit
krásnými kameny. V zalesněných horách nasbíral
nejtvrdší kusy kamene, aby jeho cesta vydržela,
naložil je na vůz a jel s nimi přes Luzný. Najednou*

vystoupil z lesa zbožný poustevník a natáhl proti ďáblu svůj kříž, aby své dílo nemohl nikdy dokončit. V největším děsu musel ďábel vůz opustit, všechny velké i těžké kameny spadly s děsivým dunením na zem, a to zrovna na Luzném, kde jsou vidět dodnes.

Ďáblovy balvany

Pověst vypráví o ďáblovi, který sbíral balvany, aby zničil stavbu kostela v údolí. Vydal se se svou sbírkou do údolí, když v dálce zazněl kostelní zvon kláštera. Satan ztuhl a upustil svůj náklad na místě – kde dnes stojí Luzný.

Ďáblův zlatý poklad

Další legenda vypráví, že ďábel kdysi na tomto místě ukryl svůj obrovský zlatý poklad. Navršil na něj obrovské množství kamení, aby ho před lidmi ukryl.

Blockmeere im Gratzener Bergland und Vorland |
Kamenná moře v Novohradských horách a podhůří

Heilbrunn | Hojná Voda, Strobnitz | Horní Stropnice
Blockmeer am Kühberg |
Kamenné moře na Kraví hoře

Althütten | Staré Hutě, Strobnitz | Horní Stropnice
Blockmeer am Schreiber-
berg | Kamenné moře na
Kuní hoře

Althütten | Staré Hutě, Strobnitz | Horní Stropnice
Blockmeer am Hochwald |
Kamenné moře na Vysoké

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf |
Pohorská Ves Blockmeer am Steinberg |
Kamenné moře na Kamenci

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf |
Pohorská Ves Blockmeer am Farrenberg |
Kamenné moře na Myslivně

Felsblöcke

Balvany

Einzelstehenden Felsblöcke, Versturzblöcke, Restlinge und Findlinge bilden die größte Gruppe von Felsen, die Namen tragen. Sie spielen in den folgenden Kapiteln „Findlinge und Restlinge“ und „Überlieferungen zu be-

sonderen Steinen“ die Hauptrolle und werden dort näher beschrieben.

Ojediné balvany, spadlé balvany, skalní bloky a bludné kameny tvoří největší skupinu hornin, která mají jména. Hrají hlavní roli v následujících kapitolách „Bludné balvany a skalní bloky“ a „Tradice týkající se zvláštních kamenů“, kde jsou popsány podrobněji.

Felskugeln

Kamenné koule

Felskugel Thurmbauer bei Neudorf, Haslach, Bild Norbert Fischer

Regelmäßig ausgebildete Kugeln aus Granit stellen innerhalb der Verwitterungslandschaften der Böhmisches Masse eine außergewöhnliche und vergleichsweise seltene Erscheinung dar.

Pravidelně formované žulové koule představují v krajině zvětrávání Českého masivu výjimečný a poměrně vzácný jev.

Findlinge und Restlinge

Bludné balvany a skalní bloky

Frei in der Landschaft liegende Steinkolosse sind heute nur noch selten anzutreffen, insbesondere in ihrer ursprünglichen topographischen und kulturellen Einbettung. Wo sie erhalten geblieben sind, treten sie häufig in Verbindung mit Erzählungen oder Flurnamen auf, die auf eine frühere Wahrnehmung und Deutung dieser markanten Naturformen verweisen. Solche Steine fungierten als symbolisch aufgeladene Landmarken im

alltäglichen und rituellen Gebrauch der Landschaft. Ihr fortschreitendes Verschwinden ist auf landwirtschaftliche Nutzung und landschaftliche Umgestaltung zurückzuführen, wodurch ein Verlust an materiell fassbarem Kulturerbe und an immateriellem Überlieferungswissen einhergeht.

Volně stojící kamenné monolity se dnes nacházejí jen zřídka, zejména v jejich původním topografickém a kulturním kontextu. Tam, kde se dochovaly, se často objevují ve spojení s vyprávěním nebo názvy, které poukazují na dřívější vnímání a interpretaci těchto pozoruhodných přírodních forem. Takové kameny fungovaly jako symbolikou nabitě orientační body v každodenním a rituálním využívání krajiny. Jejich postupné mizení je způsobeno zemědělským využíváním a úpravami krajiny, což má za následek ztrátu hmotného kulturního dědictví a nehmotných předávaných znalostí.

Steinerne Heuschober, Heufuhren Kamenné seníky, fůry sena

Die Bezeichnungen „Steinerne Heuschober“ oder „Steinerne Heufuhre“ stammen aus regionalen Sagen, nach denen meist Bauern an Feiertagen gegen das Gottesdienstgebot verstoßen und gearbeitet haben. Zur Strafe wurden die Heuschober in Stein verwandelt.

Steinerne Heufuhre, Frasmühle in Schölling, Sarleinsbach,
Bild Gemeinde Sarleinsbach

Vor langer Zeit brachten die Hausleute der Frasmühle an einem Sonntag die Heuernte ein, anstatt in Sarleinsbach den Gottesdienst zu besuchen. Plötzlich wurden sie von einem Gewitter überrascht.

Man wollte in aller Eile noch die letzte Heufuhre zur nahen Mühle bringen. Doch zu spät – mit Donner und Krachen schlug der Blitz in die Fuhre und verwandelte sie zu Stein. So steht sie heute noch als mahnendes Zeichen vor der Frasmühle.¹¹

Kdysi dávno svázeli obyvatelé Frasmühle v neděli seno, místo aby šli do Sarleinsbachu na mši. Náhle je zastihla bouře. Všichni se v největším spěchu snažili dopravit poslední fůru sena k blízkému mlýnu. Bylo však pozdě – za hromového hřmění udeřil do fůry blesk a proměnil ji v kámen. Tak tam stojí před Frasmühle dodnes jako varovné znamení.

In der grenznahen Landschaft des Böhmerwaldes sind Steinerne Heuschober nur mehr schwer zu identifizieren. Die deutschsprachige Bevölkerung hat das Wissen darüber wohl mitgenommen.

Namenloser Felsen auf freier Wiese, Steinköpfhäuser, Tusset |
Kamenná hlava, Stožec, Bild Wolfgang Strasser

Označení „kamenná kupka sena“ nebo „kamenná fůra sena“ pocházejí z regionálních pověstí, podle kterých sedláci, obvykle o svátcích, neuposlechli příkazu účastnit se bohoslužeb a pracovali. Za trest se kupky sena proměnily v kámen.

V pohraniční oblasti Šumavy je dnes obtížné kamenné kupky sena identifikovat. Německy mluvící obyvatelstvo si tuto znalost nejspíš odneslo s sebou.

Knobarade Stoana Knobovité kameny

Knobarade Steine sind Felsen mit einer geometrisch

anmutenden Oberflächenverwitterung. Sie wurden durch ihr ungewöhnliches Aussehen als Hexensteine oder als Teufelssteine bezeichnet.

Knobovité kameny jsou horniny s geometricky tvarovaným povrchovým zvětváváním. Kvůli svému neobvyklému vzhledu se jim říkalo čarodějnické nebo ďábelské kameny.

Knobarade Steine in Südböhmen

Knobovité kameny v Jihočeském kraji

Keltenstein beim Waldkreuz | Keltský kámen u

Lesního kříže

Häusels | Hrádek, Schweinitz | Trhové Sviny (CB)

Unweit von Häusels | Hrádek u Trhové Svin verbirgt sich im Wald eine Naturbühne mit zwölf Steinen, die man als Kultstätte dem slawischen Volk Doudleby zuschreibt.

Nedaleko Hrádku u Trhových Svinů se v lese skrývá přírodní pódium s dvanácti kameny, které je jako kultovní místo připisováno slovanskému kmeni Doudlebů.

Keltský kámen u Lesního kříže, Bild Markéta Kněžínková

Knobarade Steine im Mühlviertel

Knobovité kameny v oblasti Mühlviertel

Knobarader Stoa am Viehberg, Sandl

Knobovitý kámen u Viehbergu, Sandl (FR)

Über den seltsamen Stein am Viehberg werden zwei Sagen erzählt. Die eine besagt, daß der Teufel um Mitternacht in zwei kleine Grübchen Geld zählte.

Die andere Sage berichtet, daß in diesem Stein viel Gold verborgen sei. Nur in der Mettennacht kann man diesen Schatz heben, da sich dann der Fels auftut. Es soll sich sogar einmal einer in der Mettennacht hinauf getraut haben. Nehmen konnte er es nicht, da über dem offenen Stein zwei Gaißböcke mit den Hörnern einander stießen. Als zur Wandlung geläutet wurde, war alles verschwunden.¹²

O podivném kameni na Viehbergu se vyprávějí dvě legendy. Jedna praví, že ďábel o půlnoci počítal peníze do dvou malých prohlubní. Druhá legenda vypráví, že je v tomto kameni ukryto velké množství zlata. Poklad lze vykopat pouze o půlnoční mši, protože tehdy se skála otevírá. Dokonce se říká, že se jednou někdo odvážil vylézt nahoru o půlnoční mši. Nemohl však poklad vyzvednout, protože se nad otevřeným kamenem trkali dva kozli. Když se zvonilo k proměně Páně, všechno zmizelo.

Knobarader Stoa am Viehberg (FR), Sandl, Bild Wolfgang Strasser

Hexenstein bei Reichenstein | Čarodějnický kámen na Reichensteinu

Waldaisttal vor Reichenstein, Tragwein (FR)

Hexenstein bei Reichenstein, Bild Wolfgang Strasser

Knobarader Stoa im Pesenbachtal | Knobovitý kámen
v údolí Pesenbachtal
Bad Mühllacken, Feldkirchen an der Donau (UU)

Pesenbachtal, Bad Mühllacken (UU), Bild Wolfgang Strasser

Wackelsteine

Viklany

Ein Wackelstein ist ein großer Block, der auf kleiner Auflagefläche ruht und sich mit wenig Kraft bewegen lässt. Man sah sie als Werk des Teufels, der mit Steinen spielte, oder als Prüfsteine: Wer den Stein bewegen konnte, galt als besonders stark oder auserwählt.

Viklan je velký blok spočívající na malé ploše, který lze uvést do pohybu malou silou. Viklany byly vnímány jako dílo ďábla, který si s kameny hrál, nebo jako prubířské kameny: kdokoli dokázal s kamenem pohnout, byl považován za obzvláště silného nebo vyvoleného.

Wackelsteine in Südböhmen

Viklany v Jihočeském kraji

„Beweglicher Stein“ von Kosatín | Kosatínský viklan
"hejbací kámen" am Hügel Malý Kosatín
Buda | Boudy, Mirotitz | Mirostice (PI)

In der Umgebung des Viklan führte der südböhmische Archäologe Bedřich Dubský (1880–1957) in den

1930er Jahren archäologische Untersuchungen durch. Auf der Oberfläche des Steins entdeckte er mehrere unregelmäßige Vertiefungen. Unter dem vorspringenden Teil des Felsens kamen Holzkohlereste und kleine Tonscherben aus der Früheisenzeit (7. - 5. Jhdt. v. Chr.) zutage. Vergleichbare Funde stammen aus der nahegelegenen prähistorischen Wallanlage auf dem Hügel Hrad. Die Artefakte entsprechen in Typologie und Datierung (Hallstattzeit) jenen, die an der etwa 100 Meter südöstlich gelegenen sogenannten Hallstatt-Hügelstätte geborgen wurden. Zudem wurden Tierknochenfragmente entdeckt, was die Annahme stützt, dass der Viklan von den Bewohnern der prähistorischen Hügelbefestigung für kultische bzw. rituelle Handlungen genutzt wurde.

Wackelstein von Kosatín | Kosatínský viklan, Bild Richenza auf Wikipedia

Ve 30. letech 20. století prováděl jihočeský archeolog Bedřich Dubský (1880–1957) archeologický výzkum v blízkosti viklanu. Na povrchu kamene objevil několik nepravidelných prohlubní. Pod vyčnívající částí skály byly objeveny zbytky dřevěného uhlí a drobné střepy keramiky ze starší doby železné (7.–5. století př. n. l.). Srovnatelné nálezy pocházejí z nedalekého pravěkého valu na vrchu Hrad. Artefakty typologií a datováním (doba halštatská) odpovídají artefaktům nalezeným na tzv. halštatském hradišti, které se nacházelo přibližně 100 metrů jihovýchodně. Dále byly objeveny fragmenty zvířecích kostí, které podporují domněnku, že viklan byl obyvateli pravěkého hradiště využíván ke kultovním nebo rituálním účelům.

Wackelstein am Bärenpfad | Viklan na Medvědí stezce
Neuofen | Nová Pec (PT)

Bärenpfad von Haberdorf | Ovesná über Hirschbergen
| Jelení nach Schwarzes Kreuz | Černý Kříž.

Wackelstein von Kadov | Kadovský Viklan
Kadov u Blatné, Blatna | Blatná (ST)

Der dreißig Tonnen schwere Stein in einem Wald in der Nähe des Dorfes Kadov wird als heidnisches Kultobjekt betrachtet.

Třicetitunový žulový balvan v lese poblíž obce Kadov je považován za pohanský kultovní objekt.

Wackelstein Hirschbergen | Viklan Jelení vrchy, Bärenpfad | Medvědí stezka, Bild Tomáš Droppa

Kadovský viklan, Bild Michal Hejna (NaCestu)

Teufelssack | Skalní útvar Čertův ranec
Bratronitz | Bratonic, Kladen | Kladno (KD)

Wackelstein von Trkal | Viklan Trkal
Suchental | Suchdol, Königseck | Kunžak (JH)

Der inzwischen abgerutschte Wackelstein auf dem Hügel Kníže bei Suchental | Suchdol besteht aus

Porphyrgnit, einem grobkörnigem Doppelglimmergranit vom sog. „Landštejn-Typ“. Auf der Oberfläche befinden sich dreizehn Schüsseln.

V průběhu času zřícený viklan na kopci Kníže u Suchdola je tvořen porfyritickou žulou, hrubozrnnou dvouslídňovou žulou tzv. „landštejnského typu“. Na jejím povrchu se nachází třináct prohlubní.

Wackelstein von Trkal, Bild Jakub Hloušek auf (NaCestu)

Wackelstein am Věnc | Viklan Věnc
Zálezly, Winterberg | Vimperk (PA)

Wackelstein am Věnc | Viklan Věnc, Bild Tomáš Droppa

Am Věnc (765 m) ist eine Wallburg aus der späten Hallstatt- bis frühen La-Tène-Zeit zu finden.

Na Věnci (765 m) se nacházejí pozůstatky hradiště z pozdní halštatské až po ranou laténskou dobu.

Biertopfelsen | Pivní hrnec

Franzensthal | Františkov, Außergefild | Kvilda (PT)
an der Straße nach Kvilda nach Borová Lada

Der 5 m hoher Wackelstein über der Warmen Molda | Teplá Vltava wurde im Jahre 1531 erstmals erwähnt.

Pět metrů vysoký viklan nad Teplou Vltavou byla poprvé zmíněna v roce 1531.

Biertopffelsen | Pivní hrnec, Bild Mojmir Churavý auf Wikipedia

Wackelstein von Buchers Viklan u Pohoří na Šumavě, Bild Markéta Kněžínková

Wackelstein am Mehelník | Viklan u Velkého Mehelníku Velký Mehelník, Pisek | Písek (PI)

Archäologische Ausgrabungen brachten Überreste aus der Jungsteinzeit und der Bronzezeit zutage. In unmittelbarer Nähe des Räubertisches wurden außerdem Gefäßscherben aus der Hallstattzeit gefun-

den, was den Archäologen Bedřich Dubský zu der Annahme veranlasste, dass es sich um eine Kultstätte gehandelt haben könnte.¹³

Při archeologických výzkumech byly nalezeny pozůstatky z mladší doby kamenné a doby bronzové. Střepy nádob z doby halštatské se vyskytovaly i v těsné blízkosti Loupežnického stolu, což vedlo archeologa Bedřicha Dubského k přesvědčení, že mohlo jít o kultovní místo.

Wackelsteine in Südböhmen

Viklany v Jihočeském kraji

Nová Pec	PT	Viklan am Pernik, Bärenpfad
Františkov, Kvilda	PT	Pivní hrnec
Boudy, Mirovice	PI	Kosatínský viklan
Kadov u Blatné	ST	Kadovský viklan
Suchdol, Kunžak	JH	Viklan Trkal
Kovářov, Písek	PI	Viklan u Kovářova
Paseky, Písek	PI	Kamenná pyramida
Boudy, Mirovice	PI	Kosatínský viklan
Pohorská Ves	CK	Viklan u Pohoří na Šumavě

Wackelsteine im Mühlviertel

Viklany v oblasti Mühlviertel

Atzesberg	RO	Teufelskanzel am Ameisberg
Grein	PE	Marienstein, nd074
Königswiesen	FR	WS am Mötlasberg, nd240
Lasberg	FR	Wackelstein Sattlerberg
Liebenau	FR	Wackelstein Koblberg
Natternbach	GR	Jungfraustein, nd230
Prambachkirchen	EF	WS Gstocket, abgek.
Rechberg	PE	Schwammerling, nd274
Schönau	FR	Wackelstein Am Berg
Schwarzenberg	RO	Zieselstein Viklan Čertova mísa
St.Leonhard b.F.	FR	Steinmandl Herrensitzm.
St.Thomas a.B.	PE	Wackelstein nd186
St.Thomas a.B.	PE	Wackelstein nd395
St.Thomas a.B.	PE	Wackelstein beim Klampfer
St.Thomas a.B.	PE	Phallusstein, Einsiedlerstein
Tragwein	FR	Wackelstein am Falkenstein
Unterweißenbach	FR	Wackelstein Nesselberg
Waldhausen	PE	Schwingender Stein, nd198
Weitersfelden	FR	Wackelstein Natternberg

Zieselstein bei den Teufelsschüsseln, Oberschwarzenberg.
Bild Isabell Wimberger

Pilzsteine

Hřibovité kameny

Durch ungleichmäßige Verwitterung entsteht eine Form mit schmalem „Stiel“ und breiter „Kappe“. Der Steinpilz | Hřib am Bärenpfad | Medvědí stezka ist ein untypischer Pilzstein, denn er hat zwei „Stiele“ und gleicht einem Dolmen.

Pilzsteine wurden oft als „Teufelstische“ bezeichnet. Man stellte sich vor, hier habe der Teufel gespeist oder Karten gespielt. In christlicher Deutung erhielten manche auch die Bedeutung von Altären.

Nerovnoměrné zvětrávání vytváří tvar s úzkým „stonkem“ a širokým „kloboukem“. Hřib obecný | Hřib am Bärenpfad | Medvědí stezka je atypický hřibovitý kámen, protože má dvě „nohy“ a připomíná dolmen.

Hřibovité kameny se často nazývaly „dáblovými stoly“. Lidé si představovali, že tam ďábel večeřel nebo hrál karty. V křesťanských interpretacích některé z nich také nabývaly významu oltářů.

Steinpilz | Hřib am Bärenpfad | Medvědí stezka, Bild Tomáš Droppa

Pilz- und Schwammerlsteine in Südböhmen

Hřibovité kameny v Jihočeském kraji

Nová Pec, Medvědí Stezka Steinpilz | Hřib
Vysoká u Hojné vody Steinpilz | Skalní hřib

Pilz- und Schwammerlsteine im Mühlviertel

Hřibovité kameny v oblasti Mühlviertel

Bad Leonfelden	UU	Pilzstein Affetschlag nd156
Dimbach	FR	Steinkopf
St.Thomas a.Bl.	PE	Schwammerlstein Himmeln.
Tragwein	FR	Schwammerlstein in der Waldaist bei Reichenstein

Steinerne Dachl

Kamenné střechy

Als steinerne Dachl werden Felsformationen aus Granit oder Gneis bezeichnet, bei denen durch Verwitterung ein deutlich überhängender Felsvorsprung entstanden ist, der den Eindruck eines natürlichen Daches vermittelt.

Termín „kamenná střecha“ označuje skalní útvary ze žuly nebo ruly, kde zvětrávání vytvořilo výrazně převislý skalní výběžek, který vytváří dojem přirozené střechy.

Steinerne Dachl in Südböhmen

Kamenné střechy v Jihočeském kraji

Kienberg Loučovice	Kienberg Luč
Hohenfurth Vyšší Brod	Umgebung Kühhof am Kühberg Kraví hora

Steinernes Dachl bei den Teufelsschüsseln | Kamenná střecha u Čertových misek, Bild Wolfgang Strasser mit Pascal Zielke

Adalbert-Stifter-Dachl am Plöckenstein | Střecha Adalberta Stiftera na Plechém, Bild Wolfgang Strasser

Steinernes Dach am Kienberg | Kamenná střecha na Luči, Bild Rudolf Gossenreiter

Steinerne Dachl im Mühlviertel Kamenné střechy v oblasti Mühlviertel

Schwarzenberg	RO	hinter den Teufelsschüsseln
Schwarzenberg	RO	Adalbert-Stifter-Dachl
Bad Mühlacken	UU	Steinernes Dachl, Pesenbachtal bei Teufelsbottich

Steinernes Dachl | Kamenná střecha, Pesenbachtal, Bad Mühlacken, Bild Wolfgang Strasser

Steinernes Dachl | Kamenná střecha, Pesenbachtal, Bad Mühlacken, Bild Wolfgang Strasser

Schalensteine

Miskovité kameny

Schalensteine sind Steine mit schalenförmigen Vertiefungen (Cup-Marks). Sie können durch Verwitterung natürlich entstanden oder künstlich eingetieft worden sein. Sie werden meist als Opfersteine oder als Wasserschalen für kultische Handlungen interpretiert.

Miskovité kameny jsou bloky s miskovitě tvarovanými prohlubněmi. Ty mohou být vytvořeny přirozeně zvětráváním nebo uměle. Obvykle se interpretují jako obětní kameny nebo misky na vodu používané při náboženských obřadech.

Schalensteine im Dreiländer Hochland

Miskovité kameny v Trojmezenské hornatině

Das Dreiländer-Hochland | Trojmezenská hornatina ist ein geomorphologisches Gebiet am südöstlichen Rand des Böhmerwaldes | Šumava. Das Hochland besteht aus Biotitgneisen des Moldanubiums, Biotit- und Zweiglimmer-Granodioriten und Graniten des südböhmischen Plutons und wird weiter untergliedert:

Trojmezenská hornatina je geomorfologická oblast na

jihovýchodním okraji Šumavy. Vrchovina se skládá z moldanubických biotitických rul, biotitických a dvoulídných granodioritů a moldanubických plutonových granitů a dále se dělí takto:

Tusseter Hochland | Stožecká hornatina

Plöckensteiner Hochland | Plešská hornatina

Wittigsteiner Hochland | Vítkokamenská hornatina

Kienberger Hochland | Lučská hornatina

Plöckenstein | Plechý Hochland | Plešská hornatina

Dreisesselfelsen, Dreikönigsstein, Hochstein

Neureichenau (FRG) und Neuofen | Nová Pec (PT)

Schalen am Dreisesselfelsen, am Schutzhausfelsen, am Dreikönigsstein und am Hochstein.

Misky u skály Dreisesselfelsen, Schutzhausfelsen, na Dreikönigssteinu a Hochsteinu.

Bayerischer Plöckenstein | Trojmezná (1365 m)

Neureichenau (FRG) und Neuofen | Nová Pec (PT)

Herzförmige Schale am östlichen Felsen.

Miska ve tvaru srdce na východní skále.

Klausgupf

Pleckensteiner Wald, Frauenberg (FRG)

Drei Schalen am Gipfelfelsen des Klausgupf.

Tři misky na vrcholové skále vrcholu Klausgupf.

Österreichischer Böhmerwald | Rakouská Šumava

Plöckenstein | Plechý (1378 m)

Schwarzenberg (RO) und Neuofen | Nová Pec (PT)

An den Hängen des Berges Plöckenstein, in einer Felswand oberhalb des Plešný-Sees, soll ein riesiger Schatz liegen, der Gold, Silber, Granate in der Größe eines Menschenkopfes und ein schönes Pferdegeschirr enthält. Der Legende nach gehörte er einem heidnischen König aus Sachsen, der vor König Karl hierher floh und sich im Felsen begraben ließ. Das Tor zum Schatz ist verzaubert und öffnet sich nur während der Passionsspiele. Wer den Felsen jedoch nicht rechtzeitig verlässt, kann hier lebendig gefangen gehalten werden, was der Legende nach dem Wirt des Šestov dům in Želnavě passiert sein soll.¹⁴

Říká se, že na svazích hory Plechý, ve skalní stěně nad Plešným jezerem, leží obrovský poklad obsahující zlato, stříbro, granáty o velikosti lidské hlavy a krásný koňský postroj. Podle legendy patřil pohanskému králi ze Saska, který sem uprchl před králem Karlem Velikým a nechal se pohřbít ve skále. Brána k pokladu je začarovaná a otevírá se pouze během pašijových her. Kdo však skálu včas neopustí, může tu být zaživa držen v zajetí, což se podle pověsti stalo hostinskému ze Šestova domu v Želnavě.

Teufelschüsseln | Čertovy misky

Oberschwarzenberg, Schwarzenberg am Böhmerwald (RO)

Auf der Felsengruppe sind etwa 30 Schalen zu finden. Hinter dem Hauptfelsen ist ein Steinernes Dachl, das an seiner Oberseite eine Schale trägt.

Na skalním útvaru se nachází přibližně 30 misek. Za hlavní skálou se nachází kamenná střecha, která má na své horní straně také miskou.

Reischlberg | Hraničník (1282 m)

Klafter (RO) und Neuofen | Nová Pec (PT)

Hochficht | Smrčina (1338 m)

Klafter (RO) und Glöckelberg | Zvonková, Oberplan
| Horní Planá (CK)

Schönbergfelsen (1305 m)

Hochficht, Klafter (RO) und Oberplan | Horní Planá

Stinglfelsen (1260 m)

Hochficht, Klafter (RO)

Bärenstein (1077 m)

Grünwald, Aigen-Schlägl (RO)

Schalen auf mehreren Felspartien. Auffällig sind die Steinstufen vor dem Felsen.

Misky na několika skalních partiích. Nápadné jsou kamenné schody před skálou.

Schalenstein am Bärenstein | Miskovitý kámen na Bärensteinu, Bild Norbert Fischer

Kleiner Bärenstein

Grünwald, Aigen-Schlägl (RO)

In der Felsmitte befindet sich eine Schale mit Auslauf in eine darunter liegende größere Schale. Am ersten Felsen zwei Sitzschalen.

Ein besonderes Merkmal dieser Felsengruppe ist eine Steineinfriedung von etwa 15 x 10 m. Die Steinlegung mit etwa 50 cm hohen Steinen hat

keine abwehrende Eigenschaft, aufgrund der Höhenlage auch keine Weide, sodass die Einfriedung einer Kultanlage angenommen werden kann.¹⁵

Uprostřed skály je mísa s vývodem do větší mísy pod ní. U první skály jsou dvě mísy ve tvaru sedátek.

Zvláštností této skalní skupiny je kamenný ohrazený prostor o rozměrech přibližně 15 x 10 m. Kamenné uspořádání, tvořené přibližně 50 cm vysokými kameny, nemá žádné obranné vlastnosti a vzhledem k nadmořské výšce neslouží ani jako pastvina, takže lze předpokládat, že je ohrazením kultovního místa.

Liebesfelsen

Schindlau, Ulrichsberg (RO)

Fünf Schalen am höchsten Felsen.

Pět misek na nejvyšší skále.

Hochbuchet (Maria Buche, 920 m)

Grünwald, Aigen-Schlägl (RO)

Zwei Schalen am Felsen.

Dvě mísky na skále.

In den Jahren 1762 bis 1775 war diese imposante Felsengruppe ein Wallfahrtsort mit dem Namen Maria Buche. Hier sollen wundertätige Heilungen stattgefunden haben, die zu einem großen Zulauf führten. Der Prälat von Schlägl richtete an den Bischof folgenden Brief:¹⁶

Es hat in der Zeit vor etlichen Jahren zu einem schmerzhaften Muttergottesbild, aus Holz gearbeitet, in einer Kreuzsäule auf dem sozusagen höchsten Berg, an den Weg stehend der nach Böhmen führt, eine Privatandacht bestanden. Es bietet sich an, dort eine Kapelle zu bauen.

Der Bischof verweigerte seine Zustimmung zum Bau und so wurde diese Wallfahrt nach 1780 wieder aufgelassen.¹⁷

V letech 1762 až 1775 byla tato impozantní skupina skal poutním místem zvaným Maria Buche (Marie Buková). Říkalo se, že zde docházelo k zázračným uzdravením, která vedla k velkému přílivu návštěvníků. Prelát ze Schläglu adresoval biskupovi následující dopis:

Před několika lety se konala soukromá pobožnost u dřevěného obrazu Bolestné Matky Boží, který se nacházel na kříži na pravděpodobně nejvyšším bodě kopce u cesty vedoucí do Čech. Bylo by vhodné tam postavit kapli.

Biskup odmítl dát povolení k výstavbě, a tak byla tato pouť po roce 1780 ukončena.

Wittigsteiner Hochland | Vítkovská hornatina

Maria-Himmelfahrtskapelle (Waldkapelle) | Kaple Nanebevzetí Panny Marie (lesní kaple)
Heuraffl | Přední Výtoň (CK)
Kapelle auf einem Felsen mit Schalen.
Kaple na skále s miskami.

Kienberger Hochland | Lučská hornatina

Turnberg | Tumberk (694 m)
Hohenfurt | Vyšší Brod (CK)

An der Westseite des Stiftes liegt eine felszerklüftete Anhöhe, die Turnberg, Turmberg | Tumberk genannt wird. Riesige Felskolosse reihen sich aneinander, der höchste mit drei Schalen.

Na západní straně kláštera leží skalnatý, rozeklaný kopec zvaný Turnberg, Turmberg | Tumberk. Stojí tu vedle sebe v řadě obrovské skalní útvary, nejvyšší se třemi prohlubněmi ve tvaruisky.

Stoariedl | Kamenný kopec
Hohenfurt | Vyšší Brod (CK)

Westlich des Turnberg | Tumberk befindet sich ein Hügel, der Steinriedel (Stoariedl) genannt wird. Auf seinem Gipfel befindet sich ein Schalenstein mit zwei Schalen. Weiter am Weg befindet sich der mächtigste Felsurm der Umgebung, der an seiner Oberseite mehrere Schalen trägt.

Západně od Tumberku leží kopec zvaný Kamenný kopec. Na jeho vrcholu se nachází kámen se dvěma miskovitými prohlubněmi. Dále po cestě se nachází nejimpozantnější skalní věž v okolí, která má na vrcholu několik miskovitých prohlubní.

Perliks Steingarten | Perlíkovy skalky
Hohenfurt | Vyšší Brod (CK)

Am Gaishoffelsen | Kozinec westlich von Hohenfurt
| Vyšší Brod erhebt sich Perliks Steingarten | Perlíkovy skalky mit zwei Schalen am Gipfelfelsen.

Na Kozinci západně od Vyššího Brodu se tyčí Perlíkovy skalky se dvěma miskovitými útvary na vrcholové skále.

Schalenstein am Perliks Steingarten | Miskovitý kámen na Perlíkových skalkách Bild Tomáš Droppa

Kienberg (Hirschberg) | Luč
Kienberg | Loučovice (CK)

Am Kienberg | Luč findet man neben dem Teufelsstein eine steinerne Stiege, die zu einem Durchkriechstein und zu Felsen mit Schalen führt.

Na Luči najdete vedle Čertova kamene kamenné schodiště vedoucí k prolézacímu kameni a ke skalám s miskovitými prohlubněmi.

Schalensteine am Kienberg | Miskovitý kámen na Luči, Bild W. S.

Kapellen | Kapličky
Kapellen | Kapličky (Kaplice), Kienberg | Loučovice

Jaglberg (Dachsberg) | Jezevčí vrch (984 m)

Kaltenbrunn | Studánky, Hohenfurth | Vyšší Brod

Westlich der Straße von Weigetschlag und Kaltenbrunn | Studánky liegt der Dachsberg (Jaglberg) | Jezevčí vrch, auf dem sich die Ortschaft Waldau | Valdov (Valdava) befunden hat. In der Umgebung findet man mehrere Schalensteine.

Západně od silnice z Weigetschlagu a Studánek leží Jezevčí vrch, na kterém se nacházela vesnice Waldau | Valdov (Valdava). V okolí se nachází několik miskovitých kamenů.

Steinberg | Kamenná

Kaltenbrunn | Studánky, Hohenfurth | Vyšší Brod

Tusset | Stožec Hochland | Stožecká hornatina

Miskovitý kámen nad Senavskou cestou, Bild Tomáš Droppa

Lebzelterberg (Lebzellenberg) | Perník (1049 m)

Pechofen | Smolná Pec, Neuofen | Nová Pec (PT)

Über den Perník führt der Bärenpfad mit vielen beeindruckenden Felsformationen an seiner östlichen und nördlichen Flanke bis hin zum Hirschberg | Jelenská hora und zum Hochwald | Hvozď.

Medvědí stezka vede přes horu Perník s mnoha impozantními skalními útvary na jejích východních a severních svazích až k Jelenské hoře a Hvozdu.

Am Stumpf | V Pařezí (1146 m)

Neuofen | Nová Pec (PT)

Schalen am Gipfelfelsen. Misky na vrcholové skále.

Jakobshütte | Jakubova chýše

Hirschberg | Jelení, Neuofen | Nová Pec

Schalen am Gipfelfelsen. Misky na vrcholové skále.

Roßberg | Koňský vrch

Neuofen | Nová Pec (PT)

Hochwaldberg | Hvozď

Hochwald | Hvozď, Habersdorf (CK) im Truppenübungsgelände Poletitz | Vojenský újezd Boletice
Stein mit vier Schalen an der Südseite des Gipfels. Kámen se čtyřmi miskovitými prohlubněmi na jižní straně vrcholu.

V Pařezí | Medvědí hora, Bild Tomáš Droppa

Jakobshütte | Jakubova chýše, Jelení, Nová Pec, Bild Tomáš Droppa

Partlberg | Tokaniště

Glöckelberg | Zvonková, Oberplan | Horní Planá
Nordwestlich von Glöckelberg | Zvonková liegt der Partlberg | Tokaniště (Balzplatz) mit Schalensteinen. Severozápadně od Zvonkové leží Tokaniště s několika kameny s miskovitými prohlubněmi.

Steinkopfberg | Kamenná
Kamenná hora, Tusset | Stožec (PT)

Roßberg | Koňský vrch, Nová Pec, Bild Tomáš Droppa

Österreichischer Böhmerwald | Rakouská Šumava

Teufelsschüsseln

Oberschwarzenberg, Schwarzenberg (RO)

Spanfeldberg

Spanfeld, Helfenberg (RO)

Felsblock mit großer Schale. 20 m nordöstlich findet sich ein Steinkreis mit losen gelegten Steinen. Balvan s velkou mísou. 20 m severovýchodně od něj se nachází kamenný kruh s volně položenými kameny.

Einsiedlerstein, Reitstein, Maria Rast, Bild Wolfgang Strasser

Einsiedlerstein im Steinfeld (Reitstein)

Steinfeld, Maria Rast, Ortschaft Waldhäuser, Helfenberg (RO), Grenze zu Vorderweißenbach (UU)

Wallfahrer zur nahen Maria Rast Kapelle sind immer zu diesem Stein (Anm.: Einsiedlerstein) gegangen und

haben hier um Kindersegen gebetet. Als Opfer haben sie Rosen und Rosenkränze in die Schalen gelegt.

Poutníci z nedaleké kaple Maria Rast k tomuto kameni (pozn.: Poustevníkův kámen) chodili a modlili se za děti. Jako obětiny vkládali do prohlubní růže a růžence.

Hirschenstein

Sternwald, Bad Leonfelden (UU)

Schale am obersten Felsen der Felsengruppe.

Miska na nejvyšší skále skalní skupiny.

Hexensage: ... Der Teufel rächte sich, indem er riesige Felsblöcke über das Butterfass und das schwere Büchl zusammenschob. Diese aufgetürmten Felsen bilden den Hirschenstein.

Zerstörung von Hohenfurt: Der Teufel wollte die Moldau über die Ufer treten lassen und versuchte unter anderem auch, den Hirschenstein über den Berg hinunterzurollen, um die Steine in den Fluss zu werfen. Plötzlich schlug es zwölf vom Kirchturm, und der Böse musste seine Arbeit einstellen.

Čarodějnická legenda: ...Ďábel se pomstil tím, že naválil na máselnici a těžkou knihu obrovské balvany. Tyto nahromaděné kameny tvoří Jelení kámen.

Zkáza Vyššího Brodu: Ďábel chtěl způsobit vylití Vltavy z břehů a mimo jiné se pokusil svalit Jelení kámen dolů, aby naházal kameny do řeky. Zvon ve věži kostela náhle odbil dvanáctou a zlý duch musel svou práci zastavit.

Königseder Felsen

Vorderweißenbach (UU)

Gipfelfelsen mit Kessel | Vrcholová skála s kotlíkem

Schalensteine im Böhmerwald Vorland

Miskovité kameny v Šumavském podhůří

Das Böhmerwald Vorland | Šumavské podhůří ist die geomorphologische Einheit am nordöstlichen Rand des Šumava-Gebirges | Šumava hornatiny. Die Ausläufer des Böhmerwaldes bestehen aus Gneisen, Schiefer und moldanubischen Granuliten. Das Hochland wird weiter unterteilt in:

Šumavské podhůří je geomorfologická jednotka na severovýchodním okraji Šumavy (Šumavské hornatiny). Podhůří Šumavy se skládá z rul, břidlic a moldanubických granulitů. Vrchovin se dále dělí na:

Krumauer Hochland | Krumlovská vrchovina (CK)
 Prachatizer Hochland | Prachatická hornatina (PT)
 Winterberger Hochland | Vimperská vrchovina (PT)
 Svatobor (Heiliger Hain) | Svatoborská vrchovina (KT)
 Drosauer Hochland | Strážovská vrchovina (KT)
 Barauer Hochland | Bavorovská vrchovina (ST)

Miskovitý kámen na Kraví hoře, Bild Norbert Fischer

Krumauer Hochland | Krumlovská vrchovina

Kühberg | Kraví hora

Hohenfurth | Vyšší Brod, Vyšebrodská vrchovina

Herbertsberg | Herbertovský vrch

Hohenfurth | Vyšší Brod, Vyšebrodská vrchovina

Schalensteine vor und auf der Anhöhe, am Gipfel ein Stein mit acht Schalen.

Miskovité kameny před návrším a na něm; na vrcholu kámen s osmi miskovitými prohlubněmi.

Prachatizer Hochland | Prachatická hornatina

Schöninger | Kletř

Krumau | Český Krumlov, Blansker Wald | Blanský les

Ein Felsen mit Schale am Gipfel des Schöninger | Kletř.

Na vrcholu Kleti skála s miskovitou prohlubní.

Auf der Scheiben | Na discích

Umlowitz | Omlenice (CK), Rosenberger Hochland
 | Rožmberská vrchovina

Felsen mit drei Schalen auf einer Anhöhe mit der Flurbezeichnung „Scheiben“, ca. 80 m vor dem Gipfel.

Skály se třemi malými miskami na vrcholu kopce zvaném „Scheiben“, asi 80 m před vrcholem.

Tumberg | Tumperk

Wörles | Ostrov, Malsching | Malšín (CK), Rosenberger Hochland | Rožmberská vrchovina

Maria-Hilf-Kapelle | Kaple Panny Marie Pomocné mit Schalenstein auf dem Tumberg | Tumperk.

Kaple Panny Marie Pomocné s miskovitým kamenem na Tumperku.

Südliche Böhmerwaldausläufer im Oberen Mühlviertel Jižní výběžky Šumavy v Horním Mühlviertelu

Der Böhmerwald setzt sich im Oberen Mühlviertel in den südlichen Böhmerwaldausläufern fort.

Šumava pokračuje do oblasti Horního Mühlviertelu v jižních výběžcích Šumavy.

Arnreit	RO	Schalensteine Hummenberg
Arnreit	RO	Schalenstein Hainzing
Atzesberg	RO	Opferschale Obernreith
Auberg	RO	Georgskirche am Hollerberg
Haslach a.d.M.	RO	Warzengröbl, Schalenstein mit Keilloch
Haslach a.d.M.	RO	Königssessel
Julbach	RO	Schalenstein Drosselstein
Pfarrkirchen i.M.	RO	Warzenbründl, quaderförm. Steinöffnung
Peilstein	RO	Höll- Opferstein, Oberpeilst.
Peilstein	RO	Bründlstein mit Schale Oberpeilstein
Pfarrkirchen i.M.	RO	Warzenbründl
Sarleinsbach	RO	Lochstein Stratberg, Inneröd
Sarleinsbach	RO	Opferschale Inneröd
St.Stefan - Afiesl	RO	Teufelsstein Pürwald
St.Stefan-Afiesl	RO	Steinerner Heuschober mit Marterl Köckendorf
St.Stefan-Afiesl	RO	Glasbeckfelsen Köckendorf
Vorderweißenbach	RO	Paradeis in Maria Rast

Eidenberg	UU	Kopfwehstein, Schalenstein
Eidenberg	UU	Wolfgangstein, Kapelle

Helfenberg	UU	Blutschüssel Scheibe, Ahorn
Kirchschlag	UU	Wolfgangstein, Bründlkap.
Kirchschlag	UU	Steinerner Stuhl, Bründlkap.
Kirchschlag	UU	Ruprechtstein, Breitenstein kapelle
Vorderweißenb.	UU	Reitstein oder Raststein, Einsiedelstein, Maria Rast

Zentralmühlviertler Hochland im Oberen Mühlviertel Centrální Mühlviertelská vysočina v Horním Mühlviertelu

Altenfelden	RO	Teufelsstein Wollmansberg
Hofkirchen i.M.	RO	Emmersdorfer Bründl, Schalenstein abgek.?
Lembach	RO	Steinernes Kreuz, Teufelstritt
Neustift	RO	Penzenstein
Niederwaldkirchen	RO	Teufelsbottich, Hölle, Erdmannsdorf
Rohrbach-Berg	RO	Opferschalen Schönberg
Rohrbach-Berg	RO	Weihbrunnkessel Schönberg
Rohrbach-Berg	RO	2 Schalensteine Autengrub
Sarleinsbach	RO	Teufelsstein, Siebensesselstein Chargerholz
Sarleinsbach	RO	Teufelsstein Kleine Mühl, Sprinzenstein
Sarleinsbach	RO	Warzenstein, Schalenstein
Sarleinsbach	RO	Kindlstein, Felsformation
Sarleinsbach	RO	Bründlstein
Sarleinsbach	RO	Kühstein (Hochstein)
Sarleinsbach	RO	Schalenstein Poggendorf
Sarleinsbach	RO	Schalenstein Meising
Putzleinsdorf	RO	Kindlstein bei der Kapelle Bründlwald

Leonfeldner Hochland | Leonfeldnerská vysočina

Bad Leonfelden	UU	Opferstein Brunnwald, Dietrichschlag
Hellmonsödt	UU	Teufelsschüssel Bernstein, Ober-Rudersbach
Sonnberg i.M.	UU	Teufelsstein Bernstein, Rudersbach
Grünbach	FR	Teufelsstein Kiahald, Lichtenau (abgek.)
Leopoldschlag	FR	Opferstein nd232, Leopold-schlägerberg

Leopoldschlag	FR	Teufelsstein Kohlau, Pramhöf
Rainbach i.M.	FR	Heidenstein Eibenstein
Windhaag b. Fr.	FR	Opferstein Elmberg
Windhaag b. Fr.	FR	Opferstein Mairspindt
Windhaag b. Fr.	FR	Opferstein Reisingerber

Schalensteine im Gratzener Bergland

Miskovité kámeny v Novohradských horách

Kuní hora, Felsenschale aus Weinsberg-Granit | Skální mísa z weinsberské žuly. Bild Jan Novotný, Tschechische Geologische Landesanstalt | Česká geologická služba, 2021

Gratzener Bergland | Novohradské hory

Marderberg | Kuní hora

Heilbrunn | Hojná Voda, Strobnitz | Horní Stropnice

Der Marderberg | Kuní hora gehört zusammen mit dem Kühberg | Kraví hora und dem Hochstein | Vysoká zur Dobrovodská-Gruppe. Auf ihm sind sechs Schalensteine zu finden.¹⁸

Kuní hora patří spolu s Kraví horou a Vysokou do dobrovodské skupiny. Nachází se na ní šest kamenů s miskovitými prohlubněmi.

Buchers | Pohoří na Šumavě

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf | Pohorská Ves (CK)

Gegenüber dem Friedhof von Buchers liegt ein Schalenstein aus Weinsberger Granit.

Naproti hřbitovu v Pohoří na Šumavě leží mísovitý kámen z weinsbergské žuly.

Steinberg | Kamenec Pohoří na Šumavě

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf | Pohorská Ves (CK)

Der Gipfelfelsen am Stein(er)berg | Kamenec (1072 m) zeigt einen Opferstein, ähnlich einem Altarstein mit vorgelegten Stufen.

Na vrcholové skále na Kamenci (1072) je vidět obětní kámen, podobný oltářnímu kameni s předsunutými schody.

Tummelplatz | Dětské hřiště Pohoří na Šumavě
 Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf |
 Pohorská Ves (CK)

Der Berg mit der Bezeichnung Muskatnuss nordwestlich von Buchers trägt auf einem Platz mit der Bezeichnung Tummelplatz einen Schalenstein.

Hora zvaná Muskatnuss severozápadně od Buchersu má na místě zvaném Dětské hřiště kámen s vyrytým pohárem.

Hohlenstein | Dutý kámen Pohoří na Šumavě
 Buchers | Pohoří na Šumavě, Pohorská Ves (CK)

Einen Kilometer nordwestlich des Tummelplatzes liegt der Hohlenstein (922 m) mit einer Felsgruppe mit Schalen am Gipfel.

Jeden kilometr severozápadně od hřiště leží Hohlenstein (922 m) se skupinou skal s miskovitými prohlubněmi na vrcholu.

Freiwald | Rakouské Novohradské hory

Liebenau	FR	Jankusmauer Liebenstein
Liebenau	FR	Schalensteine Hausberg, Eibenberg, 5 Schalen
Liebenau	FR	Opferschalen Leopoldstein, drei Steine
Liebenau	FR	Schalenstein Haiderberg, Geierschlag
Liebenau	FR	Opferschalen Ochsenberg, Geierschlag
Liebenau	FR	Opferschale Leopoldstein
Liebenau	FR	Opferschalen Liebenstein, 6 Schalen
Liebenau	FR	Schalenstein Maxldorf
Liebenau	FR	Schalenstein Schneidermauer, Neustift

Liebenau	FR	Opferschalen Hacklberg, Schanz
Liebenau	FR	Opferschalen Windhagmühl, 3 Schalen
Sandl	FR	Schalenstein Eben
St.Oswald	FR	Hussenstein Fünfling
St.Oswald	FR	Steinaltar Pfügl Schmiede Florenthein
St.Oswald	FR	Opferstein Holzmühle
St.Oswald b.F.	FR	Warzenstein, Schalensteine
Windhaag	FR	Januskirche Waschenberg Predetschlag
Windhaag	FR	Lipenhöhe, mehrere Felsen

Schalensteine im Gratzener Vorland Miskovité kameny v Novohradském podhůří

Gratzener Vorland | Novohradské podhůří

Hoher Stein | Vysoký kámen neboli Slepice
 Deutsch Beneschau | Benešov nad Černou (CK)

Vandlička, Douchův háj, Markéta Kněžínková

Vandlička, Douchův háj, Markéta Kněžínková

Vandale im Geisterhain | Vandlička a Douchův háj
Dobrkovská Lhotka, Bessenitz | Besednice (CK)

Steingruppe am Hügel Douchův Háj. Die Schale mit (im Volksmund heilkräftigem) Wasser wird Vandlička genannt.

Kamenná skupina na kopci Douchův háj. Miska s (podle tradice léčivou) vodou se nazývá Vandlička.

Schalensteine auf dem Keltischen Felsen | Skalní mísy na vrcholcích Keltských skal. Bild Pavla Gürtlerová, Česká geologická služba, 2010

Wittingauer Becken | CHKO Třeboňsko

Keltische Felsen | Keltské skály (JH)

Klikau, Chlumetz bei Wittingau | Klikov, Chlum u Třeboně

Kesselsteine auf den Gipfeln der Keltischen Felsen, die auch Teufelsfelsen genannt werden.

Kameny na vrcholcích Keltských skal, které se také nazývají Ďáblový skály.

Hamerský vrch

Hradiště Neubistritz | Hradiště u Nové Bystřice (JH)

Granitfelsenwand mit bis zu 10 m Höhe und 120 m Länge. Auf ihrem Gipfel befindet sich ein Plateau mit mehreren Schalen.

Žulová skalní stěna vysoká až 10 m a dlouhá 120 m. Na jejím vrcholu se nachází plošina s několika miskovitými prohlubněmi.

Grázls Badezimmer | Grázlova koupelna
Stallek | Stálkov (JH)

Grázls Badezimmer, in dem sich eine „Badewanne“ (120 x 90 x 30 cm) und ein „Waschbecken“ (DM 60 cm, Tiefe 20 cm) in der Felsformation befinden.

Grázlova koupelna – kde se ve skalním útvaru nachází "vana" (120 na 90 cm, hloubka 30 cm) a "umyvadlo" (průměr 60 cm, hloubka 20 cm).

Hamerský vrch, Hradiště u Nové Bystřice (JH), Bild Okrašlovacího spolku Peršlák

Grasls Badezimmer | Grázlova koupelna, Stallek | Stálkov (JH), Bild Okrašlovacího spolku Peršlák

Zentralmühlviertler Hochland im Unterem Mühlviertel Střední Mühlviertelská vysočina v Dolním Mühlviertelu

Engerwitzdorf	UU	Jägerstein neben Ägidikirche
Haibach i.M.	UU	Opferstein am Blaßberg
Haibach i.M.	UU	Teufelsstein Stoaleiten
Haibach i.M.	UU	Teufelsstein bei Teufelmühle Affenberg
Freistadt	FR	Kreuzstein Kalvarienbergstr.
Neumarkt i.M.	FR	Opferstein am Kiraberg
Neumarkt i.M.	FR	Opferstein Prein, Schallersdorf
Neumarkt i.M.	FR	Teufelsstein, Teufelsmühle Unterzeiß
Ottenschlag i.M.	FR	Blutschüssel, Teufelsbründl

Ottenschlag i.M.	FR	Heidenstein Ottenschlägerb.
Ottenschlag i.M.	FR	Teufelsbründl oberhalb des Heidensteins
Ottenschlag i.M.	FR	Roter Stein Ottenschlägerb.
Wartberg o.d.A.	FR	Felsensteinerkreuz

Schalensteine im Aist-Naarn-Kuppenland

Miskovité kameny v Aist-Naarn-horské krajině

Allerheiligen	PE	Felsen Heiligensteinkapelle
Bad Kreuzen	PE	Steinerne Wanne
Bad Kreuzen	PE	Frauenstein, Schalenstein
Bad Zell	FR	Opferstein Ellerberg
Grein	PE	Kessel Stillensteinklam
Dimbach	PE	Opferstein Dimbachreith
Dimbach	PE	Opferstein in der Kapelle, Schreinmühle
Gutau	FR	Opferstein Stampfental, Furling
Gutau	FR	Teufelsstein Hundsdorf (ab)
Gutau	FR	Warzenbründl am Königbg. Erdmannsdorf
Gutau, Furling	FR	Hoher Stein, Schalenstein mit Marterl
Königswiesen	FR	Kindlstein im Klammleitenb.
Lasberg	FR	Opfersteine Deublberg
Lasberg	FR	Warzenbründl, Schalenstein
Pierbach	FR	Tannabühl, Holzkreuz 1955
Schönau i.M.	FR	Opferstein am Moiserberg
Schönau i.M.	FR	Opferstein Weberberg
Schönau i.M.	FR	Warzenstein, Schalensteine
Schönau i.M.	FR	Warzenbründl, Schalenstein
St.Leonhard b.F.	FR	Opferstein Haiderberg
St.Leonhard b.F.	FR	Opferstein Warscheneck
St.Leonhard b.F.	FR	Kopfwehsteine
St.Leonhard	FR	Jungferenstein, Schalenstein
St.Oswald b.F.	FR	Kreuzstöckl Opferschale, March
St.Thomas a.B.	PE	Bucklwehluck'n a.B.
Tragwein	FR	Opferstein Haarland
Unterweißenbach	FR	Opfersteine Windhing
Unterweißenbach	FR	Opferstein Hinterberg
Unterweißenbach	FR	Opferstein Wolfsberg
Unterweißenbach	FR	Große Bergsteinmauer
Weitersfelden	FR	Koblnazstein, Markersdorf
Weitersfelden	FR	Teufelsstein Windgföll

Weitersfelden	FR	Teufelsstein Roßgraben
Weitersfelden	FR	Teufelsstein Nedingenberg
Weitersfelden	FR	Kopfwehstein, Schalenstein

Schalensteine außerhalb des Untersuchungsgebietes

Miskovité kameny mimo zkoumané území

Obětní kámen u Kadova | Opferstein bei Kadov, Tomáš Droppa

Opferstein bei Kadov | Obětní kámen u Kadova
Kadau (Kodau) | Kadov, Blatna | Blatná (ST)

Schale am Wackelstein von Kadov. Der Stein wird auch als Opferstein | Obětní kámen bezeichnet. Miska u kadovského viklanu. Kámen je také známý jako Obětní kámen.

Schalenstein von Pisek | Miskovitý kámen na Velkém Mehelníku, Písecké hory, Pisek | Písek (PI)

Schalenstein | Miskovitý kámen na Velkém Mehelníku, Písecké hory, Pisek | Písek (PI), Bild Tomáš Droppa

Strudelsteine

Vírové kameny

Strudelsteine | Vírové kameny (Kolke) bezeichnet man Steine in Flußläufen, die eine Schale tragen. Es handelt sich dabei um durch Wasser rundgeschliffene Schalen im Granit oder Gneis. Einige tragen einen besonderen Namen oder sind mit einer Sage verbunden.

Vírové kameny jsou kameny v korytech řek, které mají miskovitou prohlubeň. Jsou to misky v žule nebo rule, zaoblené působením vody. Některé mají zvláštní název nebo jsou spojeny s nějakou pověstí.

Strudelstein | Vírový kámen im Pesenbach, Bad Mühlacken (UU)
Bild Wolfgang Strasser

Spursteine

Kameny s otisky

Spursteine sind markante Steine mit natürlichen Vertiefungen, die in der volkstümlichen Überlieferung als Spuren gedeutet wurden. Legenden berichten von Hand-, Fuß- oder Knieabdrücken, die Heiligen oder dem Teufel zugeschrieben werden. Sie werden im folgenden Kapitel genauer aufgeführt.

Stopové kameny či kameny s otisky jsou charakteristické kameny s přirozenými prohlubněmi, které byly v lidových pověstech interpretovány jako otisky nohou. Legendy vyprávějí o otiscích rukou, nohou nebo kolen připisovaných světcům nebo ďáblu. Jsou podrobněji popsány v následující kapitole.

Pechölsteine

Smolné kameny

Die Herstellung von Teer, Pech und Harz gehörte zu den Waldhandwerken, die bis in die frühe Neuzeit praktiziert wurden. Diese Produkte wurden für technische und medizinischen Anwendungen eingesetzt. Im Mühlviertel wurde Pechöl aus Kiefernholz über Granitsteinen mit blattrippenartigen Rillen hergestellt. Diese Handwerkstechnik ist heute als immaterielles Kulturerbe eingetragen.

In Südböhmen werden sechs Pechölsteine genannt¹⁹, sind aber ansonsten nicht zu finden. Hier wurde Pechöl in Gruben und Öfen gewonnen. Ortsnamen wie Neu-öfen | Nová Pec und Pechofen | Smolná Pec weisen darauf hin.

V jižních Čechách je zmíněno šest kamenů na výrobu smolného oleje, které se jinak nenacházejí. Tyto produkty se používaly k technickým a léčebným účelům. V oblasti Mühlviertel se smolný olej vyráběl z borového dřeva na žulových kamenech s drážkami podobnými listovým žebřům. Tato řemeslná technika je nyní uznávána jako nehmotné kulturní dědictví.

Tyto kameny na výrobu smolného oleje se v jižních Čechách nenacházejí. Zde se smolný olej získával v jámách a pecích. Důkazem toho jsou názvy míst jako Nová Pec a Smolná Pec.

Pechölstein Rosner in Hundsdorf, Gutau, Bild Wolfgang Strasser

Standing Stones

Stojící kameny

Menhire

Menhiry

Der Begriff Menhir stammt aus dem Bretonischen: „men“ bedeutet Stein und „hir“ lang. Es handelt sich um senkrecht im Boden stehende Steinblöcke, die in der Regel keine Spuren von Bearbeitung aufweisen.

Einige der aufgefundenen Menhire im Untersuchungsgebiet scheinen historisch sein, von anderen weiß man um deren Aufstellung in jüngerer Zeit.

Termín menhir pochází z bretaňského jazyka: „men“ znamená kámen a „hir“ znamená dlouhý. Jsou to svislé kamenné bloky stojící v zemi, které obvykle nejeví žádné známky opracování. Některé z menhirů nalezených ve zkoumané oblasti se zdají být historické, zatímco o jiných je známo, že byly postaveny v nedávné době.

Menhire von Javorník | Menhiry na Javorníku (1066 m)
Ahornberg | Javorník, Watzau | Vacov (PT)

Am Ahornberg | Javorník befinden sich mehrere Menhire, die durch einen 12 km langen Trail „Menhirweg“ verbunden sind.²⁰

Na Javorníku se nachází několik menhirů, které jsou propojeny 12 km dlouhou Menhirovou stezkou.

Menhir Mondstein | Menhir Měsíční kámen
Menhir Sonnenstein | Menhir Sluneční kámen
Menhir Windstein | Menhir Větrný kámen
Menhir der Weise | Menhir Mudrc
Menhir Mönch | Menhir Mnich
Menhire Ehepaar | Menhir Dvojčata Manželé
Menhire Brüder | Menhir Dva bratři
Menhir Blitz | Menhir Blesk
Menhir unter Javorník | Menhir pod Javorníkem
Nordischer Stein | Severský kámen

Menhire am Schöninger | Menhiry na Kleti
nahe Krems | poblíž Křemže (CK)

An den Hängen des Schöninger | Klet' wurden zahl-

reiche Menhire dokumentiert. Bei einigen wird eine prähistorische Funktion vermutet.

Na svazích Kleti bylo zdokumentováno mnoho menhirů. U některých se předpokládá, že měly prehistorickou funkci.

Hag Menhir, Bába Menhir
Adam Menhir
Venus I Menhir
Venus II Menhir
Heiler Menhir | Svatý menhir
Menhir des Rosa Hügels | menhir Růžového vrchu
Kapuziner Menhir | Kapucínský menhir

Menhir am Maidstein | Menhir na Dívčím Kameni
Tschisow bei Krumau | Třísov na Český Krumlov (CK)

Gegenüber dem Oppidum Třísov steht die Ruine der gotischen Burg Maidstein | Dívčí kámen. Archäologischen Funden zufolge reicht die Besiedlung dieses Ortes bis in die Jungsteinzeit zurück.

Unterhalb der südwestlichen Burgmauern steht ein kleiner Menhir. Der Stein ist in der Gegend sehr beliebt, man spricht von einer heilenden Wirkung.

Naproti oppidu Třísov, na soutoku Křemežského potoka a Vltavy, stojí zřícenina gotického hradu Dívčí Kámen. Podle archeologických nálezů sahá osídlení tohoto místa až do období neolitu.

Pod jihozápadními hradními zdmi stojí malý menhir. Kámen je v oblasti velmi oblíbený a říká se, že má léčivé vlastnosti.

Menhir von Hollschowitz | Holašovický menhir
Hollschowitz | Holašovice, Jankau | Jankov (CB)

Nahe des Dorfes befindet sich ein Menhir, der 2003 freigelegt wurde. Die Region von Hollschowitz | Holašovice wurde schon im Neolithikum bewohnt.

Nedaleko obce se nachází menhir, který byl objeven v roce 2003. Oblast Holašovic byla osídlena již v období neolitu.

Menhir Velký bor
Vysoký Bor, Jankau | Jankov (CB)

Holašovice Menhir, Bild Xth-Floor auf Wikipedia

Menhire von Zbudau | Zbudovské menhiry Zbudau | Zbudov (CB)

Zwei Menhire im südböhmischen Moorland aus mittelkörnigem Pegmatit mit Turmalin. Sie stehen in einem Abstand von 220 m mit einer Peilung NW - SO. Etwa 400 m entfernt ist eine Siedlung der La-Tène-Kultur gefunden worden.

Dva menhiry v jihočeském vřesovišti, složené ze středně zrnitého pegmatitu s obsahem turmalínu. Stojí od sebe 220 m, orientované severozápadním až jihovýchodním směrem. Přibližně 400 m odtud bylo objeveno sídliště laténské kultury.

Menhir u Roklanského potoka

Mader | Modrava, Sušice (KT) am Bach Roklanský

Menhir am Moorhang oberhalb des Touristenpfads.
Menhir na vřesovištním svahu nad turistickou stezkou u Roklanského potoka.

Alte und neue Menhire in Südböhmen Staré a nové kamenné menhiry v Jihočeském kraji

Holašovice	CB	Holašovice Menhir
Javorník	PT	Menhiry na Javorníku
Křemže	CK	Menhiry na Kleti
Modrava	KT	Menhir u Roklanského potoka
Třísov	CK	Menhir na Dívčím Kameni
Vysoký Bor	CB	Velký Bor Menhir
Zbudov	CB	Zbudovské menhiry

Steinreihen Kamenné řady

Steinreihe im Brunnwald

Brunnwald, Bad Leonfelden (UU)

Laut einer Legende soll es sich bei den Steinsetzungen im Brunnwald um Grabmale aus der Zeit des Bauernkriegs handeln.

Podle legendy jsou kamenná obložení v Brunnwaldu údajně náhrobky z doby selské války.

7 Hauptmänner | 7 hejtmanů, Bild Michael Enzenhofer, Gemeinde Bad Leonfelden

Steinkreise Kamenné kruhy

Steinkreise werden in der Forschung traditionell als megalithische Bauwerke verstanden, deren Hauptverbreitung in den Küsten- und Randzonen West- und Nordeuropas liegt. In jüngerer Zeit werden jedoch auch in anderen Regionen Europas – darunter in Österreich, Südtirol, Tschechien und der Schweiz – kreisförmige Steinsetzungen als Steinkreise angesprochen, wenn gleich diese häufig nur in reduzierter, fragmentarischer oder stark deformierter Form erhalten sind. Sagen dazu haben sich keine erhalten.

In den letzten Jahrzehnten ist eine zunehmende Zahl neuzeitlicher Steinsetzungen zu beobachten.

Kamenné kruhy jsou ve výzkumu tradičně chápány jako megalitické struktury, které se nacházejí přede

vším v pobřežních a okrajových oblastech západní a severní Evropy. V poslední době se však jako kamenné kruhy označují i kruhová kamenná uspořádání v jiných oblastech Evropy – včetně Rakouska, Jižního Tyrolska, České republiky a Švýcarska – ačkoli se často dochovala pouze v redukované, fragmentární nebo silně deformované podobě. Pověsti o nich se nedochovaly.

V posledních desetiletích byl pozorován stále větší počet moderních kamenných instalací.

Steinkreis von Wallern | Kamenný kruh z Volar Wallern | Volary (PT)

Der Steinkreis von Wallern besteht aus 11 Steinen, der ursprünglich im tschechischen Erzgebirge stand und 2007 dem Straßenbau weichen musste. Der Geologe Dipl.-Ing. Pavel Polák machte sich um deren Rettung und Neuaufstellung in Wallern verdient.²¹

Kamenný kruh z Volar se skládá z 11 kamenů, původně se nacházel na české straně Krušných hor a v roce 2007 musel být přemístěn kvůli výstavbě silnice. Geolog a chemik Pavel Polák se podílel na jejich záchraně a opětovném vztyčení ve Volarech.

Steinkreis Hollschowitz | Kamenný kruh z Holašovic Hollschowitz | Holašovice, Jankau | Jankov (CB)

2008 wurde um den Menhir von Hollschowitz ein Steinkreis mit 25 Steinen mit einem Durchmesser von 30 m gesetzt, das heute Holašovice Stonehenge genannt wird.

V roce 2008 byl kolem menhiru v Holašovicích, který se dnes nazývá Holašovický Stonehenge, umístěn kamenný kruh o průměru 30 m s 25 kameny.

Steinkreis am Gutshof Kvítkov | Kvítkův Dvůr Krumau | Český Krumlov (CK)

600 m westlich des Schlossgartens in Český Krumlov befindet sich ein Hügel mit einem Gutshof, auf dem sich ein Steinkreis befindet.

600 m západně od zámecké zahrady v Českém Krumlově se nachází kopec s panským sídlem, na kterém se nachází kamenný kruh.

Steinkreis | Kamenný kruh Kvítkův Dvůr, Bild Markéta Kněžínková

Steinkreis von Gabret bei Stieks | Kamenný kruh u Štětkře Stieks | Štětkře, Breitenstein | Dolní Třebonín (CK)

Der Steinkreis wurde 1998 vom Künstler Jan Fibiger errichtet.

Kamenný kruh vztyčil v roce 1998 umělec Jan Fibiger.

Steinkreis bei der Waldkapelle Maria Rast | Kamenný kruh u lesní kaple Maria Rast Vorderweißenbach und Helfenberg (UU)

Steinlagen im Wald bei Maria Rast, die als Überreste von drei Steinkreisen bezeichnet werden.²²

Kamenné útvary v lese poblíž Maria Rast, které jsou popisovány jako pozůstatky tří kamenných kruhů.

Steinkreise in Südböhmen

Kamenné kruhy v Jihočeském kraji

Český Krumlov	CK	Kamenný kruh Kvítkův Dvůr
Štětkře	CK	Kamenný kruh Štětkře
Holašovice	CB	Kamenný kruh Holašovice
Pečnov	PT	Pěčnovské kamenné spirály
Volary	PT	Kamenný kruh Volary

Steinkreise im Mühlviertel

Kamenné kruhy v oblasti Mühlviertel

Andorf	SD	Steinkreis Kirchengenberg (ab)
Gutau	FR	Steinkreis am Höllberg
Hagenberg	FR	Steinkreis Penzendorf (neu)
Kopfinger	SD	Steinkreis Ameisberg (ab)
Schardenberg	SD	Fronwald, angedeutet
Vorderweißenb.	UU	Steinkreis bei Maria Rast
Waldburg	FR	Steinkreis am Hochbühel

(ab) abgekommen, (neu) neu errichtet

Teufelsstein am Kienberg | Luč, Bild Norbert Fischer

Überlieferungen zu besonderen Steinen Tradice týkající se zvláštních kamenů

Felsen und Steine sind in der Volksüberlieferung mehr als bloße Naturerscheinungen. Sie tragen Namen und sind mit Erzählungen verknüpft. Diese Überlieferungen reichen von christlichen Heiligenlegenden über dämonische Erklärungen bis zu uralten Naturmythen.

Die Vielfalt der Fels- und Steinformen im Mühlviertel und in Südböhmen ist groß. Jede Form besitzt neben ihrer geologischen Erklärung auch eine kulturelle Deu-

tung. So werden Blockmeere zu Teufelsfeldern, Wackelsteine zu Prüfsteinen, Schalen zu Spuren der Heiligen Familie. Diese Doppelbedeutung macht den Reichtum der Region aus und ist Grundlage ihrer heutigen Bedeutung als Kulturlandschaft.

Kameny a skály jsou v ústní tradici víc než jen přírodní jevy. Mají jména a jsou spojeny s příběhy. Tyto tradice sahají od křesťanských legend o světcích přes démonická vysvětlení až po prastaré přírodní mýty.

Rozmanitost skalních a kamenných forem v Mühlviertelu a jižních Čechách je obrovská. Kromě geologického vysvětlení má každá forma také kulturní význam. Kamenná moře se tak stávají dáblovými poli, viklany prubířskými kameny a mísovitě tvary stopami či otisky Svaté rodiny. Tento dvojí význam vytváří bohatství regionu a je základem jeho současného významu jako kulturní krajiny.

Litholatrie und Steinverehrung

Litholatrie a úcta ke kamenům

Litholatrie, die Verehrung von Steinen, ist in vielen Kulturen belegt. Im Zentrum stand dabei nicht der Stein als materielles Objekt, sondern die von ihm verkörperte Kraft oder Bedeutung. Steine galten als Träger symbolischer Mächte, dienten rituellen und magischen Zwecken und repräsentierten Ahnen, Gottheiten oder andere übernatürliche Kräfte. Sie fungierten als Mittler zwischen sichtbarer und unsichtbarer Welt.²³

Die Kirche bekämpfte diese Bräuche lange, konnte sie jedoch nicht vollständig verdrängen. Viele Rituale überlebten in veränderter Form, oft verbunden mit neuen Heiligenlegenden. Mit der Christianisierung ging der ursprüngliche rituelle Kontext verloren, während der Glaube an die fruchtbarmachende Kraft der Steine erhalten blieb. Ihre Bedeutung wandelte sich, ohne ihre Wirkmächtigkeit einzubüßen, indem sie mit Riesen, Feen oder Heiligen verknüpft wurden.²⁴

Die biblische Erzählung von Jakob und der Himmelsleiter zeigt Steine als Mittelpunkte der Welt und Zeichen göttlicher Gegenwart. Der Stein von Bet-El war Manifestation des Bundes mit Gott; im Monotheismus wurde er zum Zeichen, nicht mehr zur Verkörperung der Gottheit. Vergleichbare Entwicklungen finden sich bei anderen Kultorten wie der Kaaba in Mekka oder den keltischen Lia-Fáil-Steinen.²⁵

Über Jahrtausende fungierten Steine als Träger religiöser Bedeutung – für Fruchtbarkeit, als Weltzentren oder als Gefäße heiliger Kraft. Trotz veränderter Deutung blieb die Ehrfurcht vor ihrer symbolischen Macht bestehen und zeigt die Kontinuität religiöser Vorstellungen vom Prähistorischen bis ins Mittelalter.

Litholatrie, uctívání kamenů, je zdokumentována v mnoha kulturách. Důraz nebyl kladen na kámen jako hmotný objekt, ale spíš na sílu nebo význam, který ztělesňoval. Kameny byly považovány za nositele symbolické moci, sloužily rituálním a magickým účelům a představovaly předky, božstva nebo jiné nadpřirozené síly. Fungovaly jako prostředníci mezi viditelným a neviditelným světem.

Církev se proti těmto zvykům stavěla dlouho, ale nedokázala je zcela vymýtit. Mnoho rituálů přežilo v pozměněné podobě, často spojené s novými legendami o světcích. S christianizací se původní rituální kontext ztratil, zatímco víra v sílu kamenů zvyšovat plodnost zůstala. Jejich význam se změnil, aniž by ztratil svou účinnost, protože byly spojovány s obry, vílami nebo světci.

Biblický příběh o Jákobovi a žebříku do nebe zobrazuje kameny jako středobody světa a znamení božské přítomnosti. Kámen z Betelu byl projevem svazku s Bohem; v monoteismu se stal symbolem, už ne ztělesněním božstva. Srovnatelný vývoj lze nalézt i na jiných kultovních místech, jako je Kaaba v Mekce nebo keltský kámen Lia Fáil.

Po tisíciletí kameny fungovaly jako nositelé náboženského významu – pro plodnost, jako centra světa nebo nádoby posvátné moci. Navzdory měnícím se interpretacím přetrvávala úcta k jejich symbolické moci, což dokazuje kontinuitu náboženských představ od pravěku až po středověk.

Verehrung von Quelle, Baum und Stein | Uctívání pramene, stromu a kamene

Es ist ein Unterschied, ob Bäume, Haine, Quellen oder Felsen als Sakralbezirke, an denen das numen beherbergt ist, angesehen werden, oder ob man diese selbst für eine Naturgottheit für verehrt glaubt.

Die Aussage *veluti ibi quoddam numen sit ... als ob dort etwas Göttliches sei* von Ivo von Chartres anlässlich des Konzils von Agade 506 n.Chr. deutet an, das verehrte numen bzw. der Gott befände sich am Ort wie im Tempel und sei nicht mit den Dingen (Quelle, Baum, Stein) an denen man opfert, identisch.²⁶

Der Quell-, Baum- und Steinkult gilt als archaische Religionsstufe, die auf animistischen Vorstellungen beruht, nach denen die Natur in Analogie zum Menschen als beseelt gedacht wurde. Man sprach von Baumgeistern sowie von Fels- und Quellgeistern, die an bestimmte Orte oder Gegenstände gebunden sein oder

sich von ihnen lösen konnten und dann als Wald-, Berg- oder Wassergeister erschienen.²⁷

Der Baumkult wurde bei allen indoeuropäischen und vielen anderen Völkern nachgewiesen,²⁸ die Verehrung von Quellen lässt sich aufgrund archäologischer Funde im Sinne von Quellopferten bis in das Neolithikum zurückverfolgen.²⁹

Martin von Braga (515-580) fragt in seinem Werk „*de correctione rusticorum*“, was es anderes sei, bei Felsen, Bäumen, Quellen ... Kerzen anzuzünden, wenn nicht der Kult des Teufels.

Papst Gregor I. schreibt in Ep. IV. 27 (Mai 594), „dass die Barbaricini *ligna aut lapides* verehren“. In Ep. VIII. 19 (April 598) beklagt er, „dass dieser nichts gegen die Verehrung von Bäumen ... unternahme“. In Ep. VIII. 1 (Sept. 597) „... die zu heidnischen Praktiken Zurückgekehrten und Heiden, die noch immer Idole, nämlich *ligna et lapides* verehrten, dem Christentum zuführen ...“.³⁰

Auch viele kirchenrechtliche Zeugnisse verbieten Kulte an Quellen, Bäumen und Steinen, oft gemeinsam mit mantischen Praktiken, und fordern häufig die Zerstörung der Kultstätten. Auch in der pastoralen theologischen Literatur, in Traktaten und Predigten werden diese Kulte oftmals thematisiert.³¹

In Zusammenhang mit den Verboten der Kulthandlungen an Quellen, Bäumen und Steinen, die als Sakrileg bezeichnet werden, setzen einiger Bußbücher *sacrilegium* mit *daemoniacum* gleich. Von Cyrill ausgehend und fortgesetzt in den Konzilsakten galten in der Folgezeit Quellen, Bäume und Steine als Objekte paganer Verehrung, als *topoi* einer primitiven Religion; jedes religiöse Zeremoniell wurde als heidnisch bezeichnet und unter Strafe gestellt.³²

Je rozdíl, zda jsou stromy, háje, prameny nebo skály považovány za posvátná místa, kde sídlí numen, nebo zda se o nich věří, že jsou uctívány jako přírodní božstvo.

Výrok (*veluti ibi quoddam numen sit... jako by tam bylo něco božského*) Iva z Chartres na koncilu v Agade v roce 506 n. l. naznačuje, že uctívání numen neboli bůh se nachází na místě jako v chrámu a není totožný s věcmi (pramen, strom, kámen), na kterých se konají oběti.

Gregor I. aus dem Antiphonar des Hartker von St.Gallen | Řehoř I. z antifonáře Hartkera ze St. Gallen, Stiftsbibliothek St.Gallen, Cod. 390, p. 13, um 1000 n.Chr.³³

Kult pramene, stromu a kamene je považován za archaické stádium náboženství založené na animistických představách, podle nichž byla příroda chápána jako oduševnělá, analogická lidstvu. Lidé hovořili o duchách stromů i skal a pramenů, kteří mohli být vázáni na určitá místa nebo předměty, nebo se od nich mohli oddělit a poté se objevit jako lesní, horští nebo vodní duchové.

Uctívání stromů bylo prokázáno u všech indoevropských a mnoha dalších národů. Uctívání pramenů ve formě jarních obětních darů lze na základě archeologických nálezů vysledovat až do období neolitu.

Martin z Bragy (515-580) se ve svém díle „*De correctione rusticorum*“ ptá, co jiného je zapalování svíček u skal, stromů, pramenů atd., než uctívání ďábla.

Papež Řehoř I. píše v Ep. IV. 27 (květen 594), „že Barbaricini uctívají *ligna aut lapides*“ (stromy nebo kameny). V Ep. VIII. 19 (duben 598) si stěžuje, „že nedělá nic proti uctívání stromů...“. V Ep. VIII. 1 (září 597) „...ti, kteří se vrátili k pohanským praktikám, a pohané, kteří stále uctívali modly, a to *ligna et lapides*, aby byli přivedeni ke křesťanství...“.

Mnoho kanonických dokumentů také zakazuje kulty u pramenů, stromů a kamenů, často ve spojení s věšteckými praktikami, a často požaduje zničení těchto míst uctívání. Tyto kulty jsou také často zmiňovány v pastorální teologické literatuře, traktátech a kázáních.

V souvislosti se zákazy kultovních praktik u pramenů, stromů a kamenů, které jsou označovány za svatokrádež, některé kající knihy ztotožňují svatokrádež s démonizací. Počínaje Cyrilem a následně v koncilních spisech byly v následující době považovány prameny, stromy a kameny považovány za předměty pohanského uctívání, klišé primitivního náboženství; každý náboženský obřad byl označen za pohanství a byl trestán.

Kultkontinuität

Kontinuita kultu

Allgemein lässt sich sagen, dass beim Wechsel einer Religion in außerordentlich vielen Fällen die alten Kultorte beibehalten wurden. Das ist dadurch erklärbar, dass nicht der Tempel primär, sondern der Ort als heilig galt.³⁴

Gesetz Kaiser Theodosius II., „*das heidnische Heiligtum solle zerstört und an seiner Stelle das Kreuz aufgerichtet werden*“. Man meinte, auf diese Weise eine dämonische Stätte zu entsöhnen und die letzten Spuren des Heidentums beseitigen zu können.

Durch die Kultkontinuität wurde rituelle Konkurrenz vom Christentum abgewandt, doch wurde dadurch auch der Synkretismus zweifellos gefördert.

Um alternative Erklärungsmodelle für die von Heiden tradierten Glaubensvorstellungen zu bieten, waren neue Namen, Reliquien und Wundergeschichten hilfreich. Zerstörung und Umwidmung gingen so Hand in Hand.

Für die Errichtung christlicher Kirchen an Stelle alter heidnischer Kultstätten war auch der Brief von Papst Gregor I. an den nach England reisenden Abt Mellitus bedeutungsvoll. In diesem Brief empfiehlt der Papst dem Bischof Augustinus von Canterbury die Götterbilder aus heidnischen Tempeln, die in gutem Zustand seien (*si fana bene constructa sunt*), zu entfernen, das

Gebäude zu weihen und als christliches Gotteshaus zu benutzen.

Michaelskapellen werden als christlicher Ersatz alter Wodanstätten betrachtet, wobei ein früherer, römischer Wechsel schon mit Mercurius Cimbrius, also dem germanischen Merkur, d.h. Wodan, erfolgte.

Tacitus zufolge kannten, anders als die mediterranen Kulturen, die Germanen (Kelten und Slawen) keine Tempel, sondern weihten ihren Göttern Lichtungen und Haine (*luci ac nemora*).

Drei gallische Konzilien thematisieren heidnische Kult-handlungen im Zusammenhang mit Quellen, Bäumen und Steinen:³⁵

2.Konzil von Arles: im 23.Kanon wird ein Bischof bedroht, der die Verehrung von Bäumen, Quellen und Steinen in seiner Diözese zulässt, mit der Exkommunikation.

Das Konzil von Tours 567 beschuldigt sogar Bischöfe und Presbyter, sich der Verehrung von Felsen, Steinen und Quellen hinzugeben.

Die Diözesansynode von Auxerre 561 bis 605 bestimmte, „... auch Gelübde dürfen nicht von Dornengestrüpp, vor heiligen Bäumen oder heiligen Quellen eingelöst werden ...“

Diese Anschuldigungen können der Bestätigung dafür sein, dass die beschuldigten Kleriker mit ihren angeprangerten Handlungen versuchten, heidnische Kultstätten in christliche umzuwandeln, was aber bei ihren Kollegen offenbar nicht als taugliches Mittel zur Bekämpfung des Heidentums angesehen wurde.

Obecně lze říci, že v mimořádném počtu případů byla stará místa uctívání při změně náboženství zachována. To lze vysvětlit skutečností, že za posvátné nebyl primárně považován chrám, ale samotné místo.

Císař Theodosius II. nařídil, že „*pohanská svatyně má být zničena a na jejím místě vztyčen kříž*“. Věřilo se, že tímto způsobem lze odčinit démonické místo a odstranit poslední stopy pohanství.

Kontinuita kultu odvrátila rituální konkurenci křesťanství, ale nepochybně také podpořila synkretismus.

Nová jména, relikvie a zázračné příběhy byly užitečné při nabízení alternativních vysvětlujících modelů pro víru předávanou pohany. Ničení a opětovné zasvěcení tak šly ruku v ruce.

Dopis papeže Řehoře I. opatovi Mellitovi, který cestoval do Anglie, byl také významný pro výstavbu křesťanských kostelů na místě starých pohanských míst uctívání. V tomto dopise papež doporučuje biskupovi Augustinovi z Canterbury, aby z pohanských chrámů, které byly v dobrém stavu (si fana bene constructa sunt), byly odstraněny obrazy bohů, aby byla budova vysvěcena a používána jako křesťanské místo uctívání.

Kaple sv. Michaela jsou považovány za křesťanské náhrady za stará místa uctívání Wodana, ačkoli k dřívější římské náhradě již došlo s Mercuriem Cimbriem, germánským Merkurem, tj. Wodanem.

Podle Tacita neměly germánské národy (Keltové a Slované) na rozdíl od středomořských kultur chrámy, ale svým bohům zasvěcovaly mýtiny a háje (luci ac nemora).

Tři galské koncily se zabývaly pohanskými kultovními praktikami souvisejícími s prameny, stromy a kameny (Krutzler, Kult a tabu, 111):

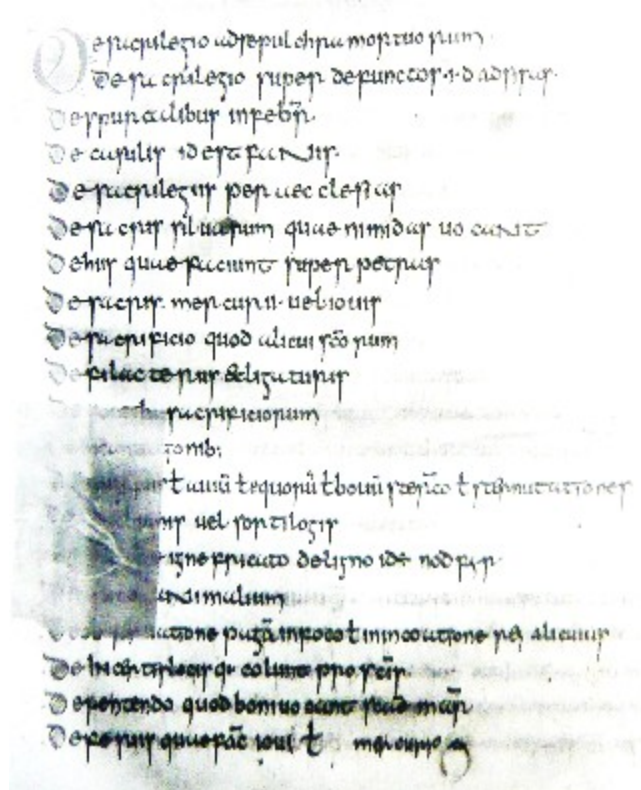
Druhý koncil v Arles: Ve 23. kánonu byl biskup, který povolil uctívání stromů, pramenů a kamenů ve své diecézi, ohrožen exkomunikací.

Koncil v Tours v roce 567 dokonce obvinil biskupy a kněze z oddávání se uctívání skal, kamenů a pramenů.

Diecézní synod v Auxerre, konaný mezi lety 561 a 605, nařídil: „... ani sliby nesmí být splněny v přítomnosti trnitého křoví, před posvátnými stromy nebo prameny ...“

Tato obvinění mohou být potvrzením toho, že obvinění duchovní se svými odsuzovanými činy pokoušeli přeměnit pohanská místa bohoslužeb na křesťanská, což jejich kolegové zjevně nepovažovali za vhodný prostředek boje proti pohanství.

Indiculus superstitionum et paganiarum

Faksimile der ersten zwanzig Kapitelüberschriften des Indiculus | Faksimile prvních dvaceti nadpisů kapitol Indicula, aus: Johan H. Gallée (Hg.), Altsächsische Sprachdenkmäler, Faksimile-Sammlung, Leiden 1895

Der sogenannte Indiculus superstitionum et paganiarum („Kleines Verzeichnis des Aberglaubens und des Heidentums“) in lateinischer Schriftsprache ist ein kirchlicher Text gegen den germanisch-sächsischen Paganismus aus dem späten karolingischen 8. Jhdt., zur Zeit der Sachsenmission Karls des Großen.

Diese Liste umfasst heidnische Bräuche, die von der Kirche verboten wurden. Sie beinhaltet die Verehrung heiliger Orte in der Natur wie Quellen, Bäume und Steine. Für die Praktiken an Steinen sind folgende Punkte interessant:

Takzvaný Indiculus superstitionum et paganiarum („Malý adresář pověr a pohanství“) sepsaný v latině je církevní text namířený proti germánsko-saskému pohanství z konce karolínského 8. století, v době saské mise Karla Velikého.

Tento seznam zahrnuje pohanské praktiky, které církve zakázala. Zahrnuje uctívání posvátných míst v přírodě, jako jsou prameny, stromy a kameny. Následující body se týkají praktik zahrnujících kameny:

4. De casualis id est fanis.
„Über kleine Gebäude, d.h. Heiligtümer“ | „O malých budovách, tj. svatyních“
5. De sacrilegiis per aeccelsias.
„Über das Opfer an Kirchen“ | „O oběti církvím“
6. De sacris siluarum quae nimidas vocant.
„Über Waldheiligtümer, die sie Nimidas nennen“ | „O lesních svatyních, které nazývají Nimidas“
7. De hiis quae faciunt super petras.
„Über das, was sie an bestimmten Steinen tun“ | „O tom, co dělají u určitých kamenů“
8. De sacris Mercurii, vel Iovis.
„Über Heiligtümer Merkurs und Jupiters“ | „O svatyních Merkura a Jupitera“
11. De fontibus sacrificiorum.
„Über Quellengottesdienste“ | „O bohoslužbách u pramenů“
18. De incertis locis quae colunt pro sacris.
„Über ungenau zu lokalisierende Orte, die sie als Heiligtümer verehren“ | „O nepřesně identifikovatelných místech, která uctívají jako svatyně“

In heiligen Hainen V posvátných hájích

Weil ein heiliger Ort von der profanen Welt getrennt werden soll, schließt de Vries aus *harug*, dass der Steinhäufen oder die Steinumhegung, vielleicht verbunden mit einem aufrechtgestellten Pflock oder mit Kultuobjekten, der Mittelpunkt des Waldkultes war.³⁶

Protože posvátné místo má být odděleno od profánního světa, de Vries dochází k závěru, že hromada kamení nebo kamenná ohrazení, možná spojená se vztyčeným kulem nebo kultovními předměty, byla centrem lesního kultu.

Erbe regionaler Kultur Regionální kulturní dědictví

„Was in Stein eingeprägt ist, bleibt Jahrtausende lang erhalten“, schreibt Otomar Dvořák in seinem Buch „Steinerne Fragezeichen der tschechischen Geschichte“ und fügt hinzu: „Unsere Vorfahren schienen besessen davon, Steinreihen (sowie Steinkreise und große Steine) zu errichten; sie scheuten weder Zeit noch Mühe für diese Aufgabe. Offenbar war es etwas, das ihnen lebenswichtig erschien, etwas, das den Fortbestand der Familie und des Stammes sicherte.“

Der Geologe Václav Cílek äußert sich ähnlich: „Steine sind wichtige Träger von Erinnerungen und der emotionalen Bedeutung der Landschaft. Und wenn wir heute Gedenkbäume als Naturschutzgebiet anerkennen, sollte dies auch für Gedenksteine gelten.“³⁷

Steintreppe am Kienberg | Luč., Bild Fritz Eichbauer

„Co je vryto do kamene, zůstává po tisíciletí,“ píše Otomar Dvořák ve své knize „Kamenné otazníky českých dějin“ a dodává: „Naši předkové jako by byli posedlí stavěním kamenných řad (stejně jako kamenných kruhů a velkých kamenů); nešetřili na tento úkol časem ani úsilím. Zřejmě to pro ně bylo něco životně důležitého, něco, co zajišťovalo přežití rodiny a kmene.“

Podobný názor vyjadřuje i geolog Václav Cílek: „Kameny jsou důležitými nositeli vzpomínek a emocionálního významu krajiny. A pokud dnes uznáváme památné stromy jako přírodní rezervace, mělo by to platit i pro památné kameny.“

Steine und übernatürliche Kräfte

Kameny a nadpřirozené síly

Mythen als Spiegel der Lebenswelt

Mýty jako zrcadlo světa

Mythen boten eine Erklärung und zugleich eine Kompensation: Schätze und Zauberwesen (Drachen, Riesen, Zwerge) verwandelten die real vorhandenen Ressourcen wie Quarz, Granit und Graphit in narrative Reichtümer. Moralische Lehren waren eng eingebettet: Der Büchelstein warnt vor Habgier, die Moosweiblein lehren Respekt, die Figur des „Bömisches Mannes“ straft Prahlerei. Die Vertreibung der deutschsprachigen Bevölkerung nach 1945 führte zum Bruch der mündlichen Überlieferung. Heute erleben die Mythen eine kulturelle Wiederbelebung.

Mýty nabízely jak vysvětlení, tak i kompenzaci: poklady a magické bytosti (draci, obři, trpaslíci) proměňovaly skutečné zdroje, jako je křemen, žula a grafit, v narativní bohatství. Morální ponaučení byla úzce začleněna: kamenný útvar „Büchelstein“ varuje před chamtivostí, Moosweiblein (mechové ženy) učí úctě a postava „českého muže“ trestá chvástání. Vyhnaní německy mluvícího obyvatelstva po roce 1945 vedlo k přerušení ústní tradice. Dnes však mýty zažívají kulturní oživení.

Drachensteine

Dračí kameny

Die Drachen des Böhmerwaldes sind Symbole einer chthonischen Kraft, die Schrecken und Faszination zugleich verkörpert. Sie prägen bis heute das kollektive Gedächtnis. Obwohl die mündliche Tradition unterbrochen wurde, lebt die mythische Landschaft in Sagen, Orten und Festen weiter. Die Drachen mögen schlafen, doch sie bleiben gegenwärtig – in Stein, Wasser und Erinnerung. Fortleben vorchristlicher Mythen im christlichen Kontext.

Šumavští draci jsou symboly chtonické síly, která zároveň ztělesňuje hrůzu i fascinaci. Dodnes utvářejí kolektivní paměť. Ačkoli byla ústní tradice přerušena,

mýtická krajina žije dál v legendách, místech a svátcích. Draci sice spí, ale zůstávají přítomni – v kameni, vodě a paměti. Přetrvávání předkřesťanských mýtů v křesťanském kontextu.

Die Bergdrachen | Horští draci

Die Wahrnehmung des Böhmerwaldes als eine Landschaft, die von den langgezogenen Auffaltungen in Gestalt abgeflachter Parallelkämme geprägt ist, verleiht dem Gebirge eine einzigartige Ästhetik. Die Beobachtung der Bewohner, diese geologischen Formationen wirkten wie „liegenden Drachen“, ist mehr als eine bloße Metapher. Sie offenbart eine tiefe, archetypische Verknüpfung zwischen der physischen Realität einer Landschaft und dem menschlichen Kollektivgedächtnis, das ihr eine mythische Bedeutung zuschreibt.

Vnímání Šumavy jako krajiny charakterizované táhlými záhyby ve formě zploštělých rovnoběžných hřebenů propůjčuje horám jedinečnou estetiku. Pozorování obyvatel, že tyto geologické útvary připomínají „ležící draky“, je víc než pouhá metafora. Odhaluje hluboké, archetypální spojení mezi fyzickou realitou krajiny a kolektivní lidskou pamětí, která jí připisuje mýtický význam.

Hochstein am Dreisesselberg | Třístoličník, Bild Wolfgang Strasser

Die Pfahldrachen | „Draci v podobě valů“

Die wallartigen Verläufe wurden volkstümlich als versteinertes Rückgrat eines Drachens gedeutet.

In einer Sage über den Bayrischen Pfahl wird er sogar als „zerschmolzener Wirbelstrang eines Zaubertieres“ beschrieben. Die christliche Überlagerung fügt eine moralische Dimension hinzu:

Der Ruf des Gottesnamens versteinert das Ungeheuer und demonstriert den Sieg des Glaubens über heidnische Mächte.

Die Mythen spiegeln animistische Vorstellungen: Felsen, Wälder und Flüsse erscheinen als beseelte Wesen. Die Moosweiblein, kleine Waldgeister, belohnen respektvollen Umgang mit Holz und Nahrung, verwandeln Späne in Gold oder Garn in unerschöpfliche Fäden. Spott oder Missachtung bestrafen sie hingegen mit Krankheit.

Kontury podobné zdem byly lidově interpretovány jako zkamenělá páteř draka.

V legendě o valu Bayerischer Pfahl je dokonce popisována jako „roztavený obratel magické bestie“. Křesťanský překryv dodává morální rozměr: zvolání božského jména způsobí zkamenění monstra a demonstuje tak vítězství víry nad pohanskými mocnostmi.

Mýty odrážejí animistické představy: skály, lesy a řeky se jeví jako oživené bytosti. Malé mechové ženy, malí lesní duchové, odměňují uctivé zacházení se dřevem a jídlem a proměňují hobliny ve zlato nebo přízi v nevyčerpatelné nitě. Výsměch nebo ignorování se však trestají nemocí.

Böhmischer Pfahl | Český křemenný val

100 km lange Zone, beginnt in der Region Karslbud, durchläuft hauptsächlich die Region Pilsen und endet am Nordrand des Böhmerwalds.

100 km dlouhá zóna, začíná v Karlovarském kraji, probíhá převážně Plzeňským krajem a končí na severním okraji Šumavy.

Bayerischer Pfahl | Bavorský křemenný val

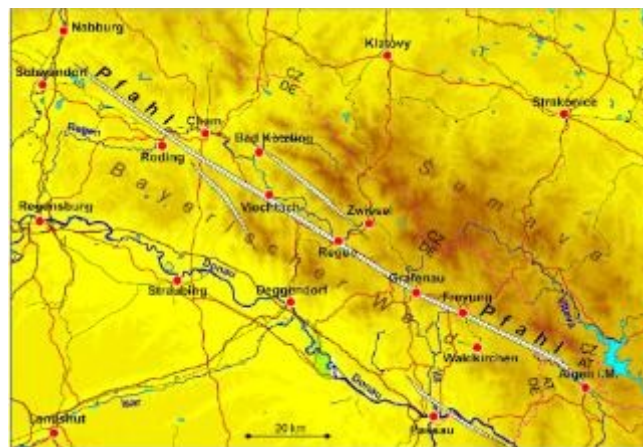
140 km lange Zone, beginnt in der Oberpfalz, durchläuft den Bayerischen Wald und verläuft untertags durch das Mühlviertel bis Geng. Die Pfahlstörung hätte von ihrer Längenerstreckung noch weiter nach Südosten reichen können, wird aber radikal von der jüngeren Rodl-Störung gekappt. Der Bayerische Pfahl wird durch eine Reihe von Nebenpfählen begleitet.

Zóna dlouhá 140 km začíná v Horní Falci, probíhá Bavorským lesem a v podzemí se rozprostírá přes oblast Mühlviertelu až do Gengu. Zlomový útvar se mohl rozprostírat dále na jihovýchod, ale jeho délka je náhle přerušena mladším zlomem Rodl. Bayerischer Pfahl je doprovázen řadou vedlejších útvarů.

Donaupfahl | Dunajský křemenný val

100 km lange Zone, beginnt im Bayerischen Wald bis etwa Oberzell, parallel zum Donaurand- und Donau-leitenbruch. Sie setzt sich als Donaumylonitzone bis vor Eferding fort.

Zóna dlouhá 100 km začíná v Bavorském lese a táhne se přibližně k Oberzellu, rovnoběžně se zlomy Donaurandbruch a Donauleitenbruch. Pokračuje jako dunajská mylonitová zóna až k Eferdingu.

„Pfahle“ im Granitochland. Grafik Periphrastika auf Wikipedia

Die Wasserdrachen | Vodní draci

Die Moldau und die Donau wurden als „Wasserdrachen“ gedeutet – lebendige, unberechenbare Mächte, deren Gefahren durch Erzählungen personifiziert wurden.

Vltava a Dunaj byly interpretovány jako „vodní draci“ – živé, nepředvídatelné síly, jejichž nebezpečí byla zosobněna v příbězích.

Drachensteine | Dračí kameny

Drachenstein bei Prachatitz | Dračí kámen u Prachatic
Prachatitz | Prachatic (PT)

Bei Prachatitz | Prachatic liegt ein Felsen, in dessen Höhlen der Sage nach ein Drache lebte. Er bedrohte

die Menschen, bis er durch Gebet und Glauben gebannt wurde. Noch heute zeigt der Fels angebliche Krallenabdrücke.

Nedaleko Prachatic leží skála, jejíž jeskyně byly podle legendy domovem draka. Ten ohrožoval lidi, dokud nebyl modlitbou a vírou vyhnán. Skála nese dodnes údajné stopy po drápech.

Drachenzahn | Dračí zub
Zwikau | Zvíkov (CB)

In der Nähe der Burg Zvíkov, östlich von Budweis, findet man einen Felszahn, der aus dem Maul eines besieigten Drachens stammen soll.

Nedaleko hradu Zvíkov, východně od Českých Budějovic, byl nalezen skalní zub, o kterém se říká, že pocházel z tlamy poraženého draka.

Drachenfelsen | Dračí skály
Svojše, Reichenstein | Rejštejn (KT)

Felsformation mit interessant geformten Klippen über der Straße nach Modrava am rechten Ufer des Flusses Otava.

Skalní útvar se zajímavě tvarovanými útesy nad silnicí na Modravu na pravém břehu řeky Otavy.

Riesensteine

Obří kameny

In Urzeiten bewohnte die Böhmerwaldberge ein mächtiges Riesengeschlecht, das in wilder Kraft abenteuerliche Felsenbauten aufführte. Im Riesenschloß bei Reckerberg im Bergreichensteiner Gebiet soll es zuerst gebaut haben. Als die Zahl der Riesen wuchs, wanderte ein Teil aus. In Hefenstein bei Albrechtsried bot sich ihnen eine natürliche Festung dar, die unter ihren Händen zum uneinnehmbaren Bollwerk wurde. Die neue Ansiedlung blieb aber mit dem Stammsitze durch eine gemeinsame Stätte der Götterverehrung vereint, denn auf dem Maurenzener Berg am linken Ufer der Wottawa brachten sie miteinander ihre Opfer dar.³⁸

V dávných dobách obýval Šumavu mocný rod obrů, kteří svou divokou silou budovali mohutné skalní útvary. Říká se, že nejprve postavili svůj Obří hrad Popelná. Jak počet obrů rostl, někteří migrovali jinam. V Sedle poblíž Albrechtic našli přírodní pevnost, která se pod jejich kontrolou stala nedobytnou baštou. Nová osada však zůstala spojena s jejich rodovým sídlem prostřednictvím společného místa uctívání, neboť na hoře Mouřenec na levém břehu řeky Otava společně obětovali.

Die ältesten Bewohner des Böhmerwaldes | Nejstarší obyvatelé Šumavy

Die Sagen des Böhmerwaldes, Bayerischen Waldes und des oberösterreichischen Mühlviertels sind reich an Riesenfiguren, die als Schöpfer und Zerstörer der Landschaft, als Kulturbringer oder als rohe Naturgewalten erscheinen. Ihre Taten sind eng mit markanten geologischen Formationen, Felsen und Bergkuppen verbunden, deren Größe und Eigenart die menschliche Vorstellungskraft übersteigen. Dabei fungieren die Riesen weniger als individuelle Figuren mit eigener Biographie denn als kollektive Personifikationen der Naturgewalten, welche die Größe und Unerklärlichkeit der Landschaft symbolisieren.

Legendy Šumavy, Bavorského lesa a regionu Mühlviertel v Horním Rakousku jsou bohaté na postavy obrů, které se objevují jako tvůrci i ničitelé krajiny, nositelé kultury nebo surové síly přírody. Jejich činy jsou úzce spjaty s pozoruhodnými geologickými útvary, skalami a horskými vrcholy, jejichž velikost a jedinečný charakter předčí lidskou představivost. Obři fungují méně jako individuální postavy s vlastním životopisem než jako kolektivní personifikace přírodních sil, symbolizující velkolepost a nevysvětlitelnost krajiny.

Entstehung des Landes | Původ země

Die ersten Bewohner des Böhmerwaldes waren Riesen. Das Land war wüst und leer. Mit ihren unbändigen Kräften türmten die Riesen Steinblöcke übereinander, um Schutz vor Wind und Kälte zu haben; Aus Langeweile rollten sie die Felsbrocken zu Tal, die heute noch in wilder Unordnung dort zu finden sind.³⁹

Prvními obyvateli Šumavy byli obři. Krajina byla pustá a prázdná. S nespoutanou silou vršili obři na sebe kamenné bloky, aby se chránili před větrem a chladem;... Z nudy váleli balvany údolím, kde jsou dodnes k nalezení v divokém nepořádku.

Erklärung der Geologie | Vysvětlení geologie

Die auffälligen Granit- und Gneisblöcke entstanden durch Wollsackverwitterung und Blockmeere. Für die bäuerliche Bevölkerung ohne naturwissenschaftliche Erklärungskraft war es naheliegend, diese Phänomene durch Riesen zu deuten.

Riesenschloss | Obří hrad ist ein hallstatt- und latènezeitlicher Burgwall nahe der Ortschaft Reckenberg | Popelná der tschechischen Gemeinde Nitzau | Nicov. Er stammt wohl aus dem siebten bis fünften Jahrhundert v. Chr. und stellt eines der bedeutendsten Zeugnisse keltischer Besiedlung in Böhmen dar.

Die für die Bewohner der Gegend ungewöhnlichen Relikte von Obří hrad waren vielfach Gegenstand von Sagen und Legenden. Vor allem die riesigen Steinblöcke und die Ausmaße der Anlage verleiteten viele zu dem Glauben, die Stätte sei der Wohnort von Riesen gewesen.⁴⁰

Am Hefenstein | Sedlo (902m) bei Albrechtsried | Albrechtice sollen Riesen gewohnt haben. Er liegt fünfeinhalb Kilometer nördlich von Bergreichenstein | Kašperské Hory bzw. sechs Kilometer südöstlich von Schüttenhofen | Sušice in der zum Böhmerwaldvorland gehörigen Swatobor-Bergland | Svatoborská vrchovina im Naturpark Kašperská vrchovina. Auf dem Hefenstein | Sedlo befindet sich eine frühgeschichtliche Wallburg, die neben der Riesenburg | Obří hrad zu den höchstgelegenen in Böhmen zählt.

Výrazné žulové a rulové bloky vznikly vlivem sféroidního zvětvávání a kamenných moří. Pro venkovské obyvatelstvo, kterému chybělo vědecké vysvětlení, bylo logické interpretovat tyto jevy jako způsobené obry.

Obří hrad je opevněné hradiště z halštatského a laténské obdoby poblíž obce Popelná v české obci

Nicov. Pochází pravděpodobně ze sedmého až pátého století př. n. l. a představuje jeden z nejvýznamnějších příkladů keltského osídlení v Čechách.

Pozůstatky Obřího hradu, neobvyklé pro místní obyvatele, byly často předmětem mýtů a legend. Zejména obrovské kamenné bloky a velikost komplexu vedly mnohé k přesvědčení, že toto místo je domovem obrů.

Říká se, že obři žili v Sedle (902 m) poblíž Albrechtic. Nachází se pět a půl kilometru severně od Kašperských Hor nebo šest kilometrů jihovýchodně od Sušice, ve Svatoborské vrchovině, části podhůří Českého lesa, v přírodním parku Kašperská vrchovina. V Sedle se nachází pravěké hradiště, které je spolu s Obřím hradem jedním z nejvýše položených hradišť v Čechách.

Sedlo Vrcholová skála, Bild Tomas Droppa

Erklärung von Monumentalbauten | Vysvětlení monumentálních staveb

Riesen werden oft als Bauhelfer von Burgen benannt.

Den Turm des Schlosses Neuhaus baute ein Riese. Gebleichte Riesenknöchel hingen früher einmal am Schloßstore. Depiny 3/1/13

In der Klammlen zwischen Gramastetten und Rottenegg liegen gewaltige Felsblöcke in der Rodel. Riesen sollen sie einst zum Bau der Burg Lichtenhag herbeigeschleppt haben; die Steine wurden ihnen aber zu schwer und sie ließen sie am Wege liegen. An einem sieht man noch den Abdruck der Riesenhand, an einem andern den eines Knies.⁴¹

*Im Mühlviertel hausten einst Riesen und wollten dort, wo jetzt Freistadt steht, eine Burg bauen. Die Steine holten sie aus der Aist ...*⁴²

Obři jsou často uváděni jako pomocníci při stavbě hradů.

Věž zámku Neuhaus postavil obr. Vybělené kosti obra dřív visely na zámecké bráně. Depiny 3/1/13

V obci Klammleiten mezi obcemi Gramastetten a Rottenegg leží obrovské skalní bloky. Obři je kdysi přivlekli ke stavbě hradu; kameny pro ně ale byly příliš těžké, a tak je nechali ležet u cesty. Na jednom kameni je ještě vidět otisk obří ruky, na jiném otisk kolene.

Obři kdysi žili v Mühlviertelu a chtěli tam, kde se dnes nachází Freistadt, postavit hrad. Kameny si přinesli z řeky Aist...

Grenzmythologie | Hraniční mytologie

*Die Sage erzählt, dass drei Riesen aus Bayern, Böhmen und Österreich im Streit um die Grenzen der Länder standen. Jeder türmte sich einen Sitz aus gewaltigen Blöcken, weshalb der Berg bis heute „Dreisessel“ heißt.*⁴³

Besonders am Dreisesselberg zeigt sich, wie Riesen als mythische Akteure der Grenzsetzung dienen. Die „Sitze“ der Riesen markieren symbolisch das Zusammentreffen von Territorien, ähnlich wie mythische Urväter Grenzen durch Kämpfe und Würfe schafften. In späterer Zeit wurden die drei Riesen durch die drei Könige bzw. die drei Prinzen abgelöst.

Legenda vypráví o třech obrech z Bavorska, Čech a Rakouska, kteří se hádali o hranice svých zemí. Každý z nich si postavil sídlo z masivních bloků, a proto se hora dodnes nazývá „Třístoličník“.

Třístoličník zejména ukazuje, jak obři slouží jako mytičtí činitelé při formování hranic. „Sídla“ obrů symbolicky označují sblížování území, podobně jako mytičtí předkové vytvářejí hranice bitvami a zápasy. V pozdějších dobách byli obrové nahrazeni třemi králi nebo třemi knížaty.

Große Menschen | Velcí lidé

In vielen Kulturen gilt der Gedanke, dass die Menschen früher größer, stärker und näher am Göttlichen waren.

Die Sagen der Riesen spiegeln möglicherweise eine archaische Erinnerung an eine „Vorzeit“, in der die Ordnung der Welt erst durch mythische Kämpfe zwischen Riesen und Göttern (oder Menschen) hergestellt wurde.

V mnoha kulturách převládá představa, že lidé byli kdysi větší, silnější a blíže božskému. Legendy o obrech mohou odrážet archaickou vzpomínku na „prehistorický věk“, v němž byl řád světa ustanoven prostřednictvím mýtických bitev mezi obry a bohy (nebo lidmi).

Ambivalenz von Kultur und Chaos |

Ambivalence kultury a chaosu

Riesen erscheinen zugleich als ordnende Kräfte, indem sie Orientierungspunkte in der Landschaft schaffen, und als zerstörerische Mächte, die Steine schleudern oder Wälder zertrümmern. Diese Ambivalenz ist typisch für mythische Gestalten an der Grenze zwischen wilder Natur und menschlicher Kultur. Die Riesensagen des Böhmerwaldes, Bayerischen Waldes und des Mühlviertels sind daher keine bloßen Naturerklärungen, sondern Ausdruck einer langen mythologischen Transformation, in der sich religionsgeschichtliche Schichten von indoeuropäischen Urmythen über volkstümliche Naturdämonen bis hin zur christlich geprägten Teufelssage widerspiegeln. Felsen und Blockmeere erscheinen so nicht nur als geologische Phänomene, sondern zugleich als Träger kollektiver Erinnerung und mythischer Weltdeutung.

Obři se objevují současně jako řádotvorné síly, vytvářející orientační body v krajině, a jako ničivé síly, vrhající kameny nebo ničící lesy. Tato ambivalence je typická pro mýtické postavy na hranici mezi divokou přírodou a lidskou kulturou. Legendy o obrech na Šumavě, v Bavorském lese a Mühlviertelu proto nejsou pouhým vysvětlením přírody, ale spíše vyjádřením dlouhé mytologické proměny, odrážející vrstvy náboženské historie od prvotních indoevropských mýtů přes lidové přírodní demony až po křesťansky ovlivněnou pověst o ďáblu. Skály a kamenná moře se tak jeví nejen jako geologické útvary, ale také jako nositelé kolektivní paměti a mytických interpretací světa.

Riesen als Nachbilder alter Gottheiten |

Obři jako repliky starých božstev

Die Riesensagen des Böhmerwaldes und des Mühlviertels enthalten Spuren antiker Traditionen: Felsblöcke und Bergformationen werden nicht als „zufällige“ Naturerscheinungen erklärt, sondern als Werke übermenschlicher Wesen. Volkskundliche Sammlungen wie die von Adalbert Stifter⁴⁴ oder Karl Klostermann⁴⁵ verweisen auf die Deutung auffälliger Felsen als Schöpfungstat gewaltiger Gestalten. In dieser Gestalt klingen Erinnerungen an alte Götter nach, deren schöpferische Kraft in den „Riesen“ weiterlebt.

Pověsti o obrech na Šumavě a v Mühlviertelu obsahují stopy dávných tradic: balvany a horské útvary nejsou vysvětlovány jako „náhodné“ přírodní jevy, ale jako díla nadlidských bytostí. Národopisné sbírky, například od Adalberta Stiftera (Barevné kameny, 1853, s odkazy na regionální mýty) nebo Karla Klostermanna (Legendy ze Šumavy, 1880), poukazují na interpretaci výrazných skalních útvarů jako tvůrčího aktu mocných postav. V této podobě rezonují vzpomínky na starověké bohy, jejichž tvůrčí síla žije dál v „obrech“.

Riesen als Verkörperung von Naturgewalten |

Obři jako ztělesnění přírodních sil

Mit der zunehmenden Distanz zur heidnischen Mythologie verlieren die Riesen ihre sakrale Qualität. Sie erscheinen nun stärker als Personifikationen von Naturkräften.

- Steinwürfe und Blockmeere: Die Wollsackverwitterung des Granits im Böhmerwald wird als Spiel der Riesen gedeutet, vgl. „Würfelsteine“ am Arber.⁴⁶
- Blockmeere: Der Lusen im Bayerischen Wald wird als von Riesen aufgeschütteter Steinberg erklärt.⁴⁷
- Grenzsetzung: Der Dreisesselberg wird durch die Sage dreier Riesen erklärt, die ihre Sitze aufgetürmt hätten – eine mythische Begründung der Dreiländergrenze.⁴⁸

Die Riesen sind in dieser Phase keine Götter mehr, sondern dienen als Erklärungsfiguren für Naturphänomene, die mit den Mitteln des Alltagswissens unverstänlich blieben.

S rostoucím odstupem od pohanské mytologie ztrácejí obři svou posvátnou kvalitu. Nyní se víc jeví jako personifikace přírodních sil.

- Kamenné sutě a kamenná moře: Sférické zvětvávání žuly na Šumavě je interpretováno jako hra obrů, srov. „kostky“ na Velkém Javoru.
- Kamenná moře: Luzný v Bavorském lese je vysvětlován jako hora kamenů nahromaděných obry.
- Vymezení hranic: Třístoličník je vysvětlen legendou o třech obrech, kteří nahromadili svá sedátka či stolice – mytické zdůvodnění hranice tří zemí.

V této fázi již obři nejsou bohy, ale slouží jako vysvětlující postavy pro přírodní jevy, které zůstávají nepochopitelné pomocí prostředků běžného poznání.

Ablösung durch den Teufel | Nahrazení ďáblem

In der weiteren Entwicklung, insbesondere nach der intensiven Christianisierung des ländlichen Raumes im 13. bis 15. Jahrhundert), tritt der Teufel an die Stelle der Riesen.

- Zahlreiche Felsformationen tragen seitdem Namen wie *Teufelsmauer* (Bad Leonfelden), *Teufelstisch* (Schlägl) oder *Teufelstein* (Altenfelden).
- Die Erzählmotive gleichen jenen der Riesensagen: Steine werden getragen, geworfen oder als Bauwerke aufgerichtet. Lediglich die mythische Figur wird ausgetauscht: An die Stelle der ambivalenten Riesen tritt der eindeutig negativ konnotierte Teufel.

In Sagen lesen wir von Kämpfen zwischen Riesen und dem Teufel. In späterer Zeit hat der Teufel die Riesen dann gänzlich abgelöst.

Im Mühlviertel hausten einst Riesen und wollten dort, wo jetzt Freistadt steht, eine Burg bauen. Die Steine holten sie aus der Aist. Dort führte eben der Teufel eine Mauer auf, um die Bewohner von Prägarten, die ihm zwei Seelen weggeschnappt hatten, zu ertränken. Die Riesen trafen die Mauer und nahmen sich die Steine. Der Teufel mußte immer neu beginnen. Er legte sich deshalb auf die Lauer und sah, daß es die Riesen waren. In der nächsten

*Nacht zerstörte er die Riesenburg und warf die ungeheuren Blöcke in die Aist, wo sie heute noch liegen. Am nächsten Tage traf er mit einem Riesen im Thurytal zusammen und geriet mit ihm in Streit. Er verwandelte schließlich den Riesen in einen Felsblock, der noch heute Teufelsfels heißt.*⁴⁹

Diese Umdeutung lässt sich religionsgeschichtlich erklären: Das Christentum transformiert ältere mythische Figuren in dämonische Gestalten, um ihre Wirkkraft zu neutralisieren.⁵⁰ Der Teufel übernimmt damit die Rolle des mythischen Gegenspielers, während Gott als alleinige schöpferische Instanz etabliert wird.

Damit zeigt sich eine mythologische Schichtung, wie sie in vielen europäischen Regionen nachweisbar ist.⁵¹ Die Ambivalenz der Riesen (schöpferisch und zerstörerisch zugleich) wird in der christlichen Überlieferung durch eine klare Moralordnung ersetzt: Alles Rätselhafte, Gefährliche und Unkontrollierbare wird dem Teufel zugeschrieben.

V pozdějším vývoji, zejména po intenzivní christianizaci venkovských oblastí ve 13. až 15. století, zaujímá místo obrů ďábel.

- Od té doby bylo pojmenováno mnoho skalních útvarů, například Ďáblova zeď (Bad Leonfelden), Ďáblův stůl (Schlägl) nebo Ďáblův kámen (Altenfelden).
- Narativní motivy se podobají motivům z legend o obrech: kameny se nosí, hází nebo budují jako stavby. Nahrazena je pouze mytická postava: ambivalentní obři jsou nahrazeni ďáblem, který má výrazně negativní konotaci.

V legendách čteme o bitvách mezi obry a ďáblem. V pozdějších dobách ďábel obry zcela nahradil.

V Mühlviertelu kdysi žili obři a chtěli postavit hrad na místě dnešního Freistadtu. Kameny přinesli z řeky Aist. Ďábel tam budoval zeď, aby utopil obyvatele Prágartenu (poznámka: poblíž Freistadtu), kteří mu ukradli dvě duše. Obři udeřili do zdi a kameny mu vzali. Ďábel musel začínat vždy znovu. Číhal tedy a zjistil, že to byli obři. Následující noc zničil obrův hrad a obrovské bloky hodil do řeky Aist, kde leží dodnes. Druhý den se v údolí Thurytal setkal s obrem a dostal se s ním do sporu. Nakonec obra proměnil v balvan,

kterému se dodnes říká Ďáblova skála.

Tuto reinterpetaci lze vysvětlit z hlediska náboženských dějin: křesťanství transformuje starší mytické postavy na démonické postavy, aby neutralizovalo jejich moc (srov. Mircea Eliade, Dějiny náboženských idejí, sv. II, 1978). Ďábel tak přebírá roli mytického antagonisty, zatímco Bůh je ustanoven jako jediná tvůrčí autorita.

To odhaluje mytologickou stratifikaci, kterou lze nalézt v mnoha evropských regionech (srov. Rudolf Simek, Lexikon der germanischen Mythologie, 1984). Ambivalence obrů (tvůrčích a destruktivních zároveň) je v křesťanské tradici nahrazena jasným morálním řádem: vše tajemné, nebezpečné a nekontrolovatelné je připisováno ďáblu.

Zerstörung von Städten | Zničení měst

*Als das geistliche Stift Hohenfurth erbaut wurde, verdross dieses Vorhaben den Teufel gar sehr. Er beschloss also, den bereits begonnenen Bau zu vernichten. In einer finstern Nacht kam er mit seinem höllischen Volke an die Moldau und ließ die unsauberen Geister Stein in den Fluss werfen; dadurch sollte das Wasser steigen. So hoffte er eine furchtbare Überschwemmung hervorzurufen, die das eben begonnene Mauerwerk bis auf den letzten Rest wegschwemmen musste. Er selbst, um alles genau beobachten zu können, setzte sich auf einen am Ufer hoch aufragenden Fels, der noch heute die Taufelskanzel heißt. Nun arbeiteten die Höllengesister seit Mitternacht und hatten bald einen gefährlichen Staudamm aufgeworfen. Das Wasser steig bedenklich und umspülte die Grundmauern des neuen Klosters. Der Teufel frohlockte. Da krächte zum größten Glücke der erste Hahn und Beelzebubs Zeit war um. Mit greulichen Flüchen fuhr die ganze Gesellschaft zur Hölle hinab. Der Felsdamm durch die Moldau blieb aber zurück und heißt heute noch die Teufelsschwellen. Hohenfurth selbst wurde ein weitbekanntes Kulturzentrum des Böhmerwaldes.*⁵²

Der liebe Gott erschuf Freistadt so wunderschön, darüber war der Teufel so böse, dass er die Stadt zerstören wollte. Mit einem Sack voll ungeheueren

*Steinen flog er gegen die Stadt. Als er aber zur Feldaist kam, riss der Sack und die Steine und Felsblöcke fielen ins Wasser. Deshalb ist die Feldaist so steinig.*⁵³

*Der Teufel hatte einen Grant über die Stadt Passau gehabt und wollte sie überschwemmen. Dazu lud er eine große Fuhre Steine auf, um sie in die Donau zu schütten und so die Stadt zu vernichten. Wie er mit seinem Gefährt in die jetzige Gegend des Lusen gekommen ist, hat man in der Ferne zum Gebet geläutet. Da verlor der Teufel seine Macht. Er hat den Wagen umgekippt und ist in die Hölle gefahren. Der Steinhaufen bildet heute den Lusengupf.*⁵⁴

Když byl postaven klášter Vyšší Brod, velmi to rozlobilo ďábla. Proto se rozhodl zničit již započatou stavbu. Jedné temné noci přišel se svými pekelníky k řece Vltavě a nechal nečisté duchy házet do řeky kameny; tím by se voda zvedla. Doufal, že vyvolá strašlivou povodeň, která smete nově vzniklé zdivo až do posledního zbytku. Aby mohl vše pozorovat zblízka, sám se posadil na skálu tyčící se vysoko na břehu, které se dodnes říká Čertova kazatelna. Pekelní duchové pracovali od půlnoci a brzy navršili nebezpečnou hráz. Voda znepokojivě stoupala a zaplavila základy nového kláštera. Ďábel se radoval. Pak naštěstí zakokrhla první kohout a Belzebubův čas vypršel. S hroznými kletbami sjela celá skupina do pekla. Skalní hráz přes Vltavu ale zůstala a dodnes se jí říká Čertovy proudy. Samotný Vyšší Brod se stal široce známým kulturním centrem Šumavy.

Bůh stvořil Freistadt překrásný, ale ďábel se tak rozzlobil, že ho chtěl zničit. Letěl k městu s pytle plným obrovských kamenů. Ale když dorazil k řece Feldaist, pytel se roztrhl a kameny a balvany spadly do vody. Proto je tato řeka tak kamenitá.

Ďábel měl zášť vůči městu Pasov a chtěl ho zatopit. Aby to dokázal, naložil velký náklad kamení, které měl nasypat do Dunaje, a tak město zničit. Když dorazil ve svém povoze do nynější oblasti Luzného, zvonily dálce zvony k modlitbě. Díky tomu ztratil ďábel svou moc. Vůz převrátil a vrátil se do pekla. Hromada kamení nyní tvoří tzv. Luzengupf.

Riesensteine im Mühlviertel

Obří kameny v oblasti Mühlviertel

Bärenstein bei Aigen-Schlögl

Aigen-Schlögl (RO)

Der Bärenstein wird in der Sage einem Riesen zugeschrieben, der den Felsen aus weiter Ferne hierher geworfen habe. In den Vertiefungen der Felsoberfläche glaubte man die Abdrücke seiner Hand erkennen zu können.⁵⁵

Podle legendy se Bärenstein (Medvědí kámen) připisuje obrovi, který sem údajně hodil kámen z velké dálky. Otisky jeho ruky byly údajně viditelné v prohlubních na povrchu skály.

Teufelsmauer bei Bad Leonfelden

Bad Leonfelden (RO)

Die bizarre Felsreihe oberhalb von Bad Leonfelden wird als Werk des Teufels erklärt. Er habe die Steine aufgetürmt, um den Durchzug der Menschen zu hindern oder um Land zu teilen. Hier zeigt sich die Transformation älterer Riesensagen in Teufelssagen besonders deutlich.⁵⁶

Bizarní skalní útvar Čertova stěna nad Bad Leonfeldenem je prý dílem ďábla. Říká se, že nahromadil kameny, aby zabránil průchodu lidí, nebo rozdělil zemi. Zde je obzvláště patrná proměna starších legend o obrech v legendy o ďáblu či čertovi.

Riesen am Plöckenstein | Obří na Trojmezné

Plöckenstein | Trojmezná (FRG + PT), Plöckenstein | Plechý (PT + RO)

Riesen sollen Felsen von Gipfel zu Gipfel, also von Plöckenstein zu Plöckenstein geworfen haben; gewaltige Blockmeere, wie das Steinerne Meer, gelten als ihre Spielsteine.

Dieser regelmäßige Hin- und Herwurf der Felsen von Gipfel zu Gipfel, vergleichbar mit dem Hammerwurf der Riesen zwischen Fürstenstein und Englbürg im Bayerischen Wald, personifiziert das Naturphänomen des Mondlaufs.⁵⁷

Říká se, že obři házeli balvany z vrcholu na vrchol, tedy z Trojmezí na Plechý; rozlehlá kamenná a balvanitá moře, jako je Kamenné moře, jsou považována za jejich hrací figurky.

Toto pravidelné házení balvanů z vrcholu na vrchol, srovnatelné s hodem kladivem obrů mezi Fürstensteinem a Englbürgem v Bavorském lese, představuje přírodní jev měsíčního cyklu.

Eine ähnliche Handlung vollzogen die Riesen beim Bau der Kirche von Taufkirchen:

*Beim Bau der Kirche von Taufkirchen halfen drei Riesen mit. Der erste hob die Steine eine Stunde weit weg im Rainbach auf und warf sie dem zweiten zu, der dort stand, wo sich heute die Kröstlinger Linde befindet, dieser warf sie dem dritten Riesen zu, der auf dem Bau arbeitete.*⁵⁸

Podobný čin vykonali obři při stavbě kostela v Taufkirchenu:

Při stavbě kostela v Taufkirchenu pomáhali tři obři. První zvedal kameny o hodinu cesty dál u potoka Rainbach a házel je druhému, který stál tam, kde se dnes nachází Kröstlingerova lípa. Ten je pak házel třetímu obrovi, jenž pracoval na stavbě.

Teufelstisch | Ďáblův stůl bei Schlägl | u Schläglu
Aigen-Schlägl (RO)

Ein gewaltiger Steinblock, der auf kleineren Steinen ruht, wurde als „Tisch des Teufels“ gedeutet. In älteren Fassungen der Sage saß dort jedoch ein Riese, der auf die Landschaft hinabblickte.⁵⁹

Masivní kamenný blok spočívající na menších kamenech byl interpretován jako „Ďáblův stůl“. Ve starších verzích legendy tam však seděl obr a hleděl dolů na krajinu.

Riesenstuhl nahe Schlägl | Obrova židle poblíž
Schläglu Aigen-Schlägl (RO)

Der Riesenstuhl war ein sagenhafter Sitz eines uralten Riesen; in den Felsvertiefungen sieht man seine „Sitzspuren“.

Obrova židle byla legendárním sedátkem prehistorického obra; jeho „stopy po sezení“ lze vidět ve skalních prohlubních.

Riesenstein bei Ulrichsberg
Ulrichsberg (RO)

Ein erratischer Block im Hochwald wird einem Riesen zugeschrieben, der ihn aus dem Böhmerwald herübergeschleudert habe.⁶⁰

Nepravidelný blok v lese Hochwald je připisován obrovi, který ho vrhl ze Šumavy.

Riesenstein von Haslach
Haslach an der Mühl (RO)

*An einem mächtigen Granitstein bei Haslach rastete gerne ein alter Riese. Der Stein stürzte aber eines Tages um und begrub den Riesen unter sich. Seither heißt der Block der Riesenstein.*⁶¹

Starý obr rád odpočíval na mohutném žulovém kameni poblíž Haslachu. Jednoho dne se však kámen převrátil a obra pod sebou pohřbil. Od té doby se blok nazývá Obrův kámen.

Riesenstein im Pürwald
Pürwald, St.Stefan-Afiesl (RO)

Vor Zeiten war unser Mühlviertel eine wüste Gegend. Weder Gras noch Wald konnte auf den steinübersäten Hängen emporkommen. Im Felsgeklüft hausten Riesen und Zwerge. In der Gegend, wo heute das Dorf St. Stefan am Wald liegt, hauste ein Riese. Sogar die Zwerge von den umliegenden Hügeln mieden seine Gesellschaft. ... Als liebsten Aufenthaltsort hatte er einen Platz in windiger Höhe erkoren, auf dem ein Felsblock lag, der einem riesigen Sessel glich. Gerne setzte er sich darauf, denn er hatte herausgefunden, dass es sich darauf gut schaukeln ließ. Dieses gefährliche Spiel wurde dem Riesen schließlich zum Verhängnis. Eines Tages kippte der Wackelstein und begrub den Hünen mit seiner ungeheuren Last. Gleich einem umgestürzten Grabstein lag bis in unsere Zeit der Felsblock im Pürwald. Eines Tages sind die Steinmetzen mit Meißel und Steinschlägl dem Riesenstein zu Leibe gerückt, um Bausteine daraus zu gewinnen. Als sie ihn auf viele Quader gespalten hatten, fanden sie darunter die Knochen des Riesen. Was sie damit getan haben, weiß niemand mehr in dieser Gegend zu berichten. Abgesprengte Steinstücke kennzeichnen heute noch die Stelle, wo einst der Riesenstein lag.

V dávných dobách byl náš Mühlviertel pustým krajem. Na skalnatých svazích nemohla růst tráva ani les. Ve skalních rozsedlinách žili obři a trpaslíci. V oblasti, kde dnes leží vesnice St. Stefan am Wald, žil obr. Dokonce i trpaslíci z okolních kopců se jeho společnosti vyhýbali. ... Měl své nejoblíbenější místo na větrném návrší, na kterém ležel balvan připomínající obří židli. Rád na něm sedával, protože zjistil, že se na něm může houpat. Tato nebezpečná hra se nakonec stala pro obra osudnou. Jednoho dne se houpací kámen převrátil a pohřbil ho svou obrovskou vahou. Jako převrácený náhrobní kámen ležel balvan v lese Pürwald až do naší doby. Jednoho dne se kameníci pustili do obřího kamene dláty a kladivy, aby z něj získali stavební kameny. Když ho rozštíпали na mnoho menších bloků, našli pod nimi obrovské kosti. Co s nimi udělali, nikdo neví. Ulomené kusy kamene dodnes označují místo, kde kdysi stál obří kámen.

Donaublick-Felsen bei Altenfelden
Altenfelden (RO)

Ein Riese sei dort gestanden und habe die Donau überblickt; daher die gewaltige Steinplatte.

Říká se, že tam stál obr a měl výhled na Dunaj; proto ta obrovská kamenná deska.

Riesenfelsen
St.Gotthard (UU)

Riesenstein, Riesenhand
Gramastetten (UU)

Wachtstein
Liebenau (RO)

Riesensteine in Südböhmen
Obří kameny v Jihočeském kraji

Riesen bewohnten den Böhmerwald und sind nach den Sagen für verschiedene Bauwerke im gesamten Böhmerwald verantwortlich. Sie bauten Felsen und Festungen und wohnten unter anderem auf dem Reckerberg | Popelná und auf den Burgen Riesenberg | Rýzmburg und Bayreck | Pajrek.

Obři obývali Šumavu a podle legendy jsou zodpovědní

za různé stavby v celém regionu. Stavěli skalní útvary a pevnosti a žili mimo jiné na Popelné a na hradech Rýzmburg a Pajrek.

Riesenschloss | Obří hrad Popelná
Reckerberg | Popelná, Nitzau | Nicov (PT)

Das Riesenschloss | Obří hrad ist eine keltische Höhenburg aus dem 7. bis 5. Jhdt. v. Chr., die aufgrund ihrer massiven Steinmauern und der Größe der Anlage mit Riesen in Verbindung gebracht wird. Laut lokalen Legenden war Obří hrad der Sitz von neun Riesen. Die riesigen Steinblöcke sollen von ihnen transportiert worden sein.⁶²

Obří hrad je keltské hradiště ze 7. až 5. století př. n. l. Jeho mohutné kamenné zdi a rozlehlost vedly k tomu, že byl spojován s obry. Podle místní legendy byl Obří hrad sídlem devíti obrů, kteří prý přepravovali obrovské kamenné bloky.

Bärenstein am Kubany | Medvědí kámen na Boubíně
Kubany | Boubín (PT)

Ein markanter Granitblock im Böhmerwald, der laut Sage von einem Riesen hierher geworfen wurde.⁶³

Nápadný žulový blok na Šumavě, který sem podle pověsti hodil obr.

Burg Bayereck | Zámek Pajrek
Stará Lhota, Neuern | Nýrsko (KT)

Dort, wo der Osser | Ostrý seine Wurzeln hat, liegt mitten im Bergwald | Zádušní vrch die Ruine Bayreck, die laut Sagen mit Riesen in Verbindung steht.⁶⁴

Vor urdenklicher Zeit wohnten droben Riesen. Der Bayrecker Riese schleuderte oft sein Tabakglas hinüber zum Riesenberg bei Kauth | Kout na Šumavě, der Vetter drüben sollte auch schnupfen. Er und der Riese, der auf der Burg am Gewinzi | vrch Jezvinec saß, wünschten sich täglich einen guten Morgen und gaben sich über Berg und Tal die Hand.

Tam, kde má Ostrý své kořeny, uprostřed Zádušního vrchu leží zřícenina Pajrek, která je podle pověsti spojována s obry.

Kdysi dávno žili tam nahoře obři. Bavorský obr často házel svou skleničku s tabákem na Obří horu poblíž Koutu na Šumavě, aby si mohl zašňupat i jeho bratranec na druhé straně. S obrem, který seděl na vrchu Jezvinec, si každý den popřáli dobré ráno a podávali si ruce přes kopec a údolí.

Riesensteine im grenznahen Bayerischer Wald Obří kameny v Bavorském lese poblíž hranic

Die Riesen am Dreisesselberg | Obři na Třístoličníku
Neureichenau (FRG) und Neuofen | Nová Pec (PT)

Die Sage erzählt, dass drei Riesen aus Bayern, Böhmen und Österreich im Streit um die Grenzen der Länder standen. Jeder türmte sich einen Sitz aus gewaltigen Blöcken, weshalb der Berg bis heute „Dreisessel“ heißt.⁶⁵ Aus den drei Riesen wurden in späteren Sagenerzählungen drei Könige bzw. drei Prinzen.

Pověst vypráví o třech obrech z Bavorska, Čech a Rakouska, kteří se hádali o hranice svých zemí. Každý z nich si postavil sídlo z masivních bloků, a proto se hora dodnes nazývá „Dreissessel“ (Tři židle).

V pozdějších legendách se z těchto tří obrů stali tři králové a tři princové.

Die Riesen vom Lusen | Obři z Luzného
Neuschönau (FRG) und Mader | Modrava (KT)

Der Lusen (1373 m) gilt als von Riesen aufgeschütteter Berg. Sie trugen Steine aus der Umgebung zusammen und türmten sie zu dieser markanten Kuppe. Das Blockmeer auf dem Gipfel ist das sichtbare „Werk“ der Riesen.^{66 67}

Luzný (1373 m) je považován za horu postavenou obry. Sbírali kameny z okolí a nahromadili je, aby vytvořili tento úchvatný vrchol. Kamenné moře na vrcholu je viditelným „dílem“ obrů.

Würfelsteine am Großen Arber | Kostky u Velkého Javoru
Bodenmais und Bayerisch Eisenstein (REG)

Am Großen Arber liegen große kantige Felsblöcke, die als „Würfelsteine“ bekannt sind. Der Sage nach spielten hier die Riesen Würfel miteinander.⁶⁸

Na Velkém Javoru leží velké, hranaté balvany známé jako „kostky“. Podle legendy zde obři hráli kostky.

Riesenwurf am Rachelsee | Obří balvan u Roklanského jezera
St.Owald-Riedlhütte (FRG)

In der Überlieferung heißt es, ein Riese habe beim Rachelsee gewaltige Blöcke ins Tal geworfen. Diese liegen heute noch verstreut am Hang.⁶⁹

Pověst říká, že obr vrhl do údolí poblíž Roklanského jezera obrovské balvany. Ty dodnes leží roztroušené na svahu.

Riesenschloß auf dem Osser | Obří hrad na Ostrém
Lohberg und Lam (CHA) und Hammern | Hamry na Šumavě im Künischen Gebirge | Královský hvoz

*In alter Zeit lebte in der Ossergegend ein sehr großer Riese. Der junge Riese war ein wilder Geselle. Sein Lieblingsplatz war der Spitzberg im heutigen Tschechien. Dort saß er gern, mit den Füßen in den Seen planschend, mit einem im Ödsee und dem anderen im Krottensee. Das erzeugte unter den Menschen immer viel Angst und Schrecken, denn der Riese verursachte durch seine Planscherei gewaltige Überschwemmungen.*⁷⁰

Kdysi dávno žil v oblasti Ostrého velký obr. Mladý obr byl divoký chlapík. Jeho oblíbeným místem byla hora Špičák v dnešní České republice. Tam rád sedával a máčel si nohy v jezerech, jednu v Ödsee a druhou v Krottensee. To mezi lidmi vždy vyvolávalo velký strach a hrůzu, protože obrovo cákání způsobovalo obrovské záplavy.

Teufelssteine Ďáblový kameny

Bei den Teufelssteinen handelt es sich meist um markante, isoliert liegende Granitblöcke, oft mit ungewöhnlicher Form oder Lage. Die Namensgebung deutet auf eine Dämonisierung auffälliger Naturformen und der Abgrenzung zum „Heidnischen“.

Der Teufel (als Nachfolger der Riesen) warf die Steine, schleuderte sie aus Zorn oder nutzte sie als Sitz. Häufig hinterließ er Spuren – Fußabdrücke, Krallenmarken oder Brandspuren.

Đáblovy kameny jsou obvykle nápadné, izolované žulové bloky, často s neobvyklými tvary nebo polohami. Název naznačuje démonizaci těchto nápadných přírodních forem a vymezení se od „pohanství“.

Đábel (jako nástupce obrů) házel kameny, vrhal je v hněvu nebo je používal jako sedátka. Často zanechával stopy – otisky nohou, stopy po drápech nebo požárech.

Teufelsstein bei Altenfelden

Altenfelden (RO), Felsen an der großen Mühl

Die Sage erzählt von der letzten Burgfrau von Blankenberg, die nachts einen schwarzen Geiger auf dem Stein spielen sah. Später erkannte sie ihn auf einem Fest – es war der Teufel. Sie floh, und kurz darauf stürzte die Burg ein.

Legenda vypráví o poslední paní hradu Blankenberg, která v noci spatřila černého houslistu hrajícího na kameni. Později, na slavnosti, ho poznala – byl to ďábel. Uprchla a krátce nato se hrad zřítíl.

Teufelsschüssel am Plöckenstein | Čertova mísa na Plechém, Neuofen | Nová Pec (PT)

Am böhmischen Abhang des Plöckensteins | Plechý liegt ein Granitblock mit einer schalenförmigen Vertiefung. Der Volksmund erklärt sie als Schüssel des Teufels. Man sah darin ein Zeichen seiner Macht, doch zugleich auch seine Ohnmacht gegenüber dem göttlichen Schutz der Region.

Na českém svahu hory Plechý leží žulový balvan s prohlubní ve tvaru mísy. Místní lidová pověst jej popisuje jako Čertovu mísu. Byl vnímán jako symbol jeho moci, ale také jeho bezmoci tváří v tvář božské ochraně regionu.

Teufelsmauern bei Neufelden | Čertovy stěny u Neufeldenu, Neufelden (RO) am Hang der Großen Mühl

Es wird überliefert, dass der Teufel hier einen Wall bauen wollte, um die Menschen einzuschließen – doch bevor er vollendete, ging die Sonne auf, und er musste fliehen.

Pověst vypráví, že ďábel chtěl postavit val, aby tu uvěznil lidi – ale než ho mohl dokončit, vyšlo slunce a on musel uprchnout.

Strafen und Versteinerungen Tresty a zkamenění

Strafen und Versteinerungen im Mühlviertel Tresty a zkamenění v oblasti Mühlviertel

Mühlleitenfelsen

Meising, Sarleinsbach (RO)

Nahe dem Haushöfler (515 m) bildet ein Felsen eine Steilwand, der zur Kleinen Mühl abfällt.

Der Sage nach soll sich einst eine Gräfin von Sprinzenstein von der Höhe des Felsens in die Fluten der Kleinen Mühl gestürzt haben.⁷¹

Nedaleko vrchu Haushöfler (515 m) vytváří skála strmou stěnu, která spadá k řece Kleine Mühl.

Podle pověsti se prý kdysi hraběnka ze Sprinzensteinu vrhla ze skály do vln řeky Kleine Mühl.

Strafen und Versteinerungen in Südböhmen Tresty a zkamenění v Jihočeském kraji

Versteinerte Jungfrau | Zkamenělá panna

Kinau | Chýnov (Chejnov) in der Nähe der Chýnov-Höhle | poblíž Chýnovských jeskyní (TA)

Sage: Ein junges Mädchen wurde zur Strafe für ihren Hochmut versteinert.

Legenda: Mladá dívka byla proměněna v kámen jako trest za svou aroganci.

Rabenstein | Havraní skála

Krumau | Český Krumlov (CK) im Stadtgebiet

Es wird von vier „versteinerten Hochzeiten“ in Südböhmen gesprochen. Auch über versteinerte Teufel wird berichtet. Im Bezirk Strakonice gibt es eine „versteinerte Kuh“:

V jižních Čechách se objevují zprávy o čtyřech „zkamenělých svatbách“. Existují také zprávy o zkamenělých čertech. V okrese Strakonice se nachází „zkamenělá kráva“.

Steinhochzeit | Zkamenělá svatba

Theresiendorf | Pohorská Ves (CK) im Naturpark Gratzener Gebirge | Novohradské hory.

Sage: Ein Brautpaar, das aus Stolz oder Ungehorsam verflucht wurde, wurde mitsamt der Hochzeitsgesellschaft in Stein verwandelt.

Legenda praví, že nevěsta a ženich, kteří byli prokleti za pýchu nebo neposlušnost, byli spolu se svou svatební hostinou proměněni v kámen.

Havraní skála, Český Krumlov, Bild Gemeinde

Versteinerte Kuh | Zkamenělá kráva

Zámlyní, Gemeinde Pschedmirsch | Předmíř (ST),
11 km nordwestlich/severovýchodně von Blatná

Ein Restling, der nur wenig aus der Erde reicht, wird „versteinerte Kuh“ bezeichnet.

Žulový blok, který sotva vyčnívá ze země, se nazývá „zkamenělá kráva“.

Versteinerte Kuh | Zkamenělá kráva, Bild Jakub Hloušek auf NaCestu

Mönchstein | Mnichova skála

Gratzen | Nové Hradky (CB)

Der Felsen ähnelt der Gestalt eines betenden Mönchs, vergleichbar mit dem Mönch im Waldaistal bei der Ruine Prandegg.

Sage: Ein Mönch, der seine Ordensregeln brach, wurde hier in Stein verwandelt

Skála připomíná postavu modlícího se mnicha. Je podobná mnichovi v údolí řeky Waldaist poblíž zříceniny Prandegg.

Podle pověsti tu byl proměněn v kámen mnich, který porušil pravidla svého řádu.

Steine und Schätze im Berg Kameny a poklady v horách

Stein und Schätze in Südböhmen

Kameny a poklady v Jihočeském kraji

Teufelskanzel am Kühberg | Kraví hora Hohenfurt | Vyšší Brod (CK)

Der größte und höchste Granitblock am Kühberg | Kraví hora wird Teufelskanzel genannt.

Von altersher geht die Mär, dass in der Tiefe der Teufelskanzel der Böse reiche Schätze gehortet hat. Nur einmal im Jahr, wenn am Palmsonntag in der Stiftskirche zu Hohenfurt die Passion gelesen wird, muss der Böse von seiner Kanzel weichen und das Felsentor weit offen lassen. Jedermann, der in diesem Augenblick dort zugegen ist, kann sich von den Schätzen beliebig vielnehmen. Wehe aber den Schatzsuchern, die sich zu lange in der Tiefe der Teufelskanzel aufhalten, weil sie nicht gekommen können! Sie geraten ins Verderben, denn sobald die Passion zu Ende gelesen ist, schließt der Höllische geschwind das Felsentor.⁷²

Největší a nejvyšší žulový blok na Kraví hoře se nazývá Ďáblova kazatelna.

Od pradávna se vypráví legenda, že zlý duch hromadil bohaté poklady hluboko v Ďáblově kazelně. Pouze jednou v roce, když se na Květnou neděli v klášterním kostele ve Vyšším Brodě čtou pašije, musí Zlý duch opustit svou kazatelnu a nechat skalní bránu otevřenou dokořán. Každý, kdo tam v tu chvíli je, si může vzít z pokladu tolik, kolik chce. Ale běda hle-dačům pokladů, kteří se v hlubinách Ďáblovy kazatelny zdržují příliš dlouho, protože se nemohou

vrátit! Potká je zkáza, protože jakmile se pašije dočtou do konce, pekelník skalní bránu rychle zavře.

Räubertisch | Loupežnický stůl

Velký Mehelník (633 m), Písek Gebirge | Písecké hory, Písek | Písek (PI)

Der Sage nach ist Velký Mehelník ein Berg voller Schätze:⁷³

Eine erzählt von einem Jungen, der Holz aus dem Wald holte und dabei auf ein Gitter stieß, das den Eingang zu einem Stollen verbarg. Er stieg hinein und sah dort großen Reichtum, aber er hatte Angst, dass seine Pferde durchgehen würden, und kehrte zu ihnen zurück. Er hat den Ort nie wieder gefunden.

In der zweiten Legende öffnete sich am Standort des Räubertisches die Erde für eine Frau, die hier nach Pilzen suchte. Sie sah eine Halle voller Gold und Ritter in schwarzer Rüstung. Nach dem Ritterruf „Wir sehen uns in tausend Jahren“ aber alles ist wieder verschwunden.

Die von Josef Svátek zusammengestellte Legende erwähnt eine Räuberbande unter der Führung des ehemaligen Müllers Kozlík, der sich selbst Ritter von Mehelník nannte; Nachdem die Bande eliminiert worden war, fanden die Menschen hier ihren verborgenen Schatz.

Podle pověsti je Velký Mehelník horou plnou pokladů:

Jedna vypráví o chlapci, který sbíral dřevo v lese a naražil na mříž, která skrývala vchod do štol. Vlezl dovnitř a uviděl tam velké bohatství, ale bál se, že mu koně utečou, a tak se k nim vrátil. Místo už nikdy nenašel.

Podle druhé legendy se na místě Loupežnického stolu otevřela země ženě, která hledala houby. Spatřila síň plnou zlata a rytíře v černé zbroji. Po rytířově zvolání „Na shledanou za tisíc let!“ vše opět zmizelo.

Legenda, kterou sestavil Josef Svátek, zmiňuje bandu lupičů vedenou bývalým mlynářem Kozlíkem, který si říkal Mehelnický rytíř. Poté, co byla banda zlikvidována, zde lidé našli její ukrytý poklad.

Stein und Schätze im Mühlviertel

Kameny a poklady v oblasti Mühlviertel

Teufelskanzel am Haselberg | Čertova kazatelna

Freundorf, Gemeinde Klaffer (RO)

Auf dem Haselberg bei Freundorf liegen riesige Granitblöcke. Der größte und höchste davon, der alle übrigen weit überragt, wird Teufelskanzel genannt. Dahin führt von den Freundorferhäuseln ein schöner Waldpfad. Von altersher geht die Mär, dass in der Tiefe der Teufelskanzel der Böse reiche Schätze gehortet hat. Nur einmal im Jahr, wenn am Palmsonntag in der Stiftskirche zu Hohenfurt die Passion gelesen wird, muss der Böse von seiner Kanzel weichen und das Felsentor weit offen lassen. Jedermann, der in diesem Augenblick dort zugegen ist, kann sich von den Schätzen beliebig viel nehmen. Wehe aber den Schatzsuchern, die sich zu lange in der Tiefe der Teufelskanzel aufhalten, weil sie nicht gekommen können! Sie geraten ins Verderben, denn sobald die Passion zu Ende gelesen ist, schließt der Höllische geschwind das Felsentor.

Teufelskanzel am Haselberg | Čertova kazatelna na Haselbergu, Bild Gemeinde Klaffer

Na Haselbergu poblíž Freundorfu leží obrovské žulové balvany. Největší a nejvyšší z nich, tyčící se vysoko nad všechny ostatní, se nazývá Ďáblova kazatelna. Vede tam krásná lesní cesta od freundorfských domů. Legenda praví, že zlý duch hromadil bohaté poklady hluboko v Ďáblově kazelně. Pouze jednou ročně, když se na Květnou neděli v čtou v klášterním kostele ve Vyšším Brodu pašije,

musí zlý duch opustit svou kazatelnu a nechat skalní bránu dokořán otevřenou. Každý, kdo je v tu chvíli na místě, si může vzít z pokladu tolik, kolik chce. Ale běda lovcům pokladů, kteří se v hlubinách Ďáblovy kazatelny zdržují příliš dlouho, protože se nemohou vrátit! Potká je zkáza, protože jakmile se pašije dočtou do konce, pekelník rychle zavře skalní bránu.

Jankusmauer | Jankusova zeď
Liebenstein, Liebenau (FR)

In Liebenau wird erzählt, dass seit den ersten Tagen der Erde Gott in der Jankusmauer einen Goldschatz verborgen hält.

Während der Mette und während der Passion am Karfreitag steht in der Jankasmauer eine Tür offen. Wer sie findet, kann hineingehen und sich Schätze mitnehmen, soviel er will. Nur muß er rechtzeitig wieder herauskommen, sonst wird er eingeschlossen. Ein Mann hatte das Glück die Tür zu finden, trat ein und füllte die Taschen mit Gold, draußen leerte er sie aus und wollte wieder hinein, inzwischen hatte sich aber die Wand geschlossen. Der Eingang war nicht mehr zu finden. Ein anderer kam auch zur Glückstunde zur Tür und trug sich Schätze heraus. Er ging aber noch einmal hinein und versäumte die Zeit. Die Tür schloß sich und er kam nicht mehr heraus.⁷⁴

Eine Tür in der Jankasmauer öffnet sich zu heiligen Zeiten. In der Mettennacht fand eine Mutter, die ihr kleines Kind auf dem Arm hatte, die Tür und trat in eine Höhle voll Gold. Sie setzte das Kind auf den Boden, füllte sich die Schürze mit Gold und Silber und trug es hinaus. Als sie aber zurück wollte, war der Eingang verschwunden. Kein Jammern half. Im nächsten Jahr ging sie wieder in der Mettennacht hin und fand die Tür offen. Ihr Kind saß auf einem Tisch, einen frischen Apfel in der Hand. Eine schöne, weiße Frau war oft gekommen und hatte dem Kinde Essen gebracht.⁷⁵

Nach einer anderen Erzählung geschah es am Karfreitag, die weiße Frau war unsere liebe Frau.⁷⁶

V Liebenau se vypráví, že od prvních dnů Země ukryl Bůh v Jankusově stěně zlatý poklad.

Během půlnoční mše a pašijí na Velký pátek jsou v Jankusově zdi otevřené dveře. Kdo je najde, může vejít dovnitř a vzít si z pokladu, kolik chce. Musí se však včas dostat ven, jinak zůstane uvnitř. Jeden muž měl štěstí, že dveře našel, vešel dovnitř a naplnil si kapsy zlatem. Venku je vyprázdnil a chtěl se vrátit dovnitř, ale mezitím se stěna zavřela. Vchod už nebyl k nalezení. Další muž přišel ke dveřím v příhodnou chvíli a poklady vynesl. Znovu vešel dovnitř, ale lhostů propásl. Dveře se zavřely a on se už nedostal ven.

Dveře v Jankusově stěně se otvírají v posvátných časech. Během půlnoční mše našla dveře matka nesoucí své malé dítě a vstoupila do jeskyně plné zlata. Položila dítě na zem, naplnila si zástěru zlatem a stříbrem a vynesla ho ven. Když se ale chtěla vrátit, vchod byl pryč. Nepomohly žádné nářky. Následující rok šla na místo znovu o půlnoční mši a našla dveře otevřené. Její dítě sedělo na stole s čerstvým jablkem v ruce. Často přicházela krásná žena v bílém oděvu a nosila dítěti jídlo.

Podle jiného příběhu se to stalo na Velký pátek a žena v bílém oděvu byla Panna Marie.

Jankusmauer | Jankusova stěna, Liebenau, Bild Wolfgang Strasser

Teufelsstein an der Mühl | Čertův kámen u řeky Mühl
Haslach an der Mühl (RO)

In der Nähe von Haslach liegt der Teufelsstein in der Mühl. Unter ihm hat der Teufel Gold verborgen. Um Mitternacht kann man den Schatz heben, wenn man die Zauberformel weiß. Dann vertrocknet der Fluss und man kommt ungestört zum Schatz. Würde

man auf andere Weise versuchen den Schatz zu bekommen, würde sich das Gold in glühende Kohlen verwandeln.⁷⁷

Nedaleko Haslachu leží v řece Mühl Čertův kámen. Ďábel pod ním ukryl zlato. O půlnoci lze poklad vyzvednout, pokud zná člověk magickou formuli. Pak řeka vyschne a člověk se může k pokladu nerušeně dostat. Pokud se někdo pokusí získat poklad jakýmkoli jiným způsobem, zlato se promění ve žhavé uhlíky.

Hirschenstein

Vorderweißenbach (UU)

... In der folgenden Nacht wütete über dem Sternwald ein Sturm, daß die Leute meinten, er fiel zusammen. Als der Morgen graute, stieg dampfend der Nebel aus den Wipfeln. Der Gipfel aber war kahlgefeßt. Da hatte der Böse über dem Butterfaß und dem Buch riesige Felsblöcke zusammengetürmt. Dieser Felsgipfel ist heute noch zu sehen und trägt den Namen Hirschenstein.⁷⁸

... Následující noc zuřila nad Sternwaldem bouře, takže si lidé mysleli, že se zřítí. S rozedněním stoupala z korun stromů mlha jako pára. Vrchol byl však holý. Zlý duch navršil obrovské balvany na máselnici a knihu. Tento skalnatý vrchol je vidět dodnes a nazývá se Hirschenstein.

Transformation durch Verchristlichung | Transformace prostřednictvím christianizace

In der Spätphase der Christianisierung versuchte man, alte Opferplätze nicht zu zerstören, sondern in den neuen Glauben einzubinden. Dies konnte erfolgen durch Umdeutung: aus einem heidnischen Spurstein wurde ein Spurstein eines Heiligen; Überbauung: Ein heidnischer Kultstein wurde mit einer Kapelle oder einer Kirche überbaut; Integration: Quellen und Steine wurden Maria oder einem Heiligen geweiht. So blieben die Orte im Gedächtnis, erhielten aber eine neue Bedeutung.

V pozdějších fázích christianizace byla snaha neničit stará obětní místa, ale integrovat je do nové víry. Toho bylo možné dosáhnout změnou interpretace:

pohanský kámen se stal kamenem se znamením světce; přestavěním: pohanský kultovní kámen byl zastavěn kaplí nebo kostelem; integrací: prameny a kameny byly zasvěceny Panně Marii nebo nějakému světci. Tímto způsobem zůstala místa v paměti, ale nabyla nového významu.

Hirschenstein, Vorderweißenbach (UU), Bild Gemeinde

Kontinuitäten im Volksglauben Kontinuita v lidové víře

Trotz christlicher Überformung scheinen alte Deutungen im Volksglauben lebendig geblieben zu sein. Viele Menschen glaubten vermutlich weiterhin an die heilende Kraft der Steine. Opferhandlungen setzten sich fort, wie das Niederlegen von Blumen, Münzen oder Stoffen an Steinen. Wasser aus Schalen oder Quellen wurde in Flaschen mitgenommen.

Navzdory křesťanskému vlivu se zdá, že staré interpretace v lidové víře přetrvávaly. Mnoho lidí pravděpodobně i nadále věřilo v léčivou sílu kamenů. Přežívaly obětní rituály, jako například kladení květín, mincí nebo látek k patě kamenů. Voda z misek nebo pramenů se plnila do lahví.

Opferstein in Silberhartschlag | Obětní kámen v Silberhartschlagu, Bad Leonfelden (UU), Bild Wolfgang Strasser

Kult- und Opfersteine

Kultovní a obětní kameny

Felsen und Steine spielten seit der Vorzeit eine wichtige Rolle im religiösen Leben der Menschen. Sie galten als Orte der Kraft, der Fruchtbarkeit und der Heilung. Besonders Schalensteine, Bründlsteine und Opferblöcke weisen auf einen alten Kultzusammenhang hin. Im christlichen Kontext wurden viele dieser Steine übernommen und umgedeutet: aus Opferplätzen wurden Altäre, aus Schalensteinen Brunnenkapellen, aus Naturquellen Marienbründl.

Kameny a skály hrály důležitou roli v náboženském životě lidí již od pravěku. Byly považovány za místa moci, plodnosti a uzdravení. Zejména miskovité kameny, kameny u pramenů a obětní kameny naznačují starověký kultovní kontext. V křesťanském kontextu bylo mnoho z těchto kamenů převzato a nově interpretováno: obětní místa se stala oltáři, miskovité ka-

meny s prohlubněmi kaplemi u pramenů a přírodní prameny mariánskými prameny.

Schalensteine – Werkzeuge

für Anbetung und Opfer

Miskovité kameny – Nástroje pro uctívání a oběti

Der Begriff bezeichnet einen Stein oder Felsblock mit kessel-, schalen- oder napfförmigen Vertiefungen auf der Oberfläche. Erhaltene Sagen deuten darauf hin, dass sie einen kultischen oder rituellen Zweck erfüllten, häufig im Zusammenhang mit Opfer, Anbetung, Fruchtbarkeit oder Gesundheit. Solche Steine kommen in weiten Teilen Europas vor, in besonderer Dichte im Granithochland, und werden als Schalensteine oder Opferschalen bezeichnet.

Schalensteine mit Sagen sind im Böhmerwald beiderseits der Staatsgrenze zu finden. Auch im Böhmerwaldvorland sind sie häufig zu finden, wo der südböhmische Vorgeschichtsforscher Bedřich Dubský bei einigen anhand von Holzkohleresten, angebrannten Knochen und Keramikscherben, eine bis in spätläténzeitliche kultische Verwendung nachweisen konnte.⁷⁹

Termín označuje kámen nebo balvan s prohlubněmi ve tvaru kotlíku, misky nebo šálku na povrchu. Dochované pověsti naznačují, že sloužily kultovnímu nebo rituálnímu účelu, často spojenému s obětí, uctíváním, plodností nebo zdravím. Takové kameny se vyskytují ve velké části Evropy, s obzvláštní hustotou v žulové vysočině, a nazývají se miskové kameny nebo obětní mísy.

Miskovité kameny spojené s pověstmi se nacházejí na Šumavě na obou stranách hranice. Často se vyskytují i v podhůří Šumavy, kde jihočeský historik, specialista na pravěk Bedřich Dubský na základě zbytků dřevěného uhlí, spálených kostí a keramických střepů dokázal, že některé z nich měly kultovní využití sahající až do pozdní doby laténské.

Quelle und Stein als Einheit

Pramen a kámen jako jednota

An Quellheiligtümern findet man häufig auch Felsen und Steine. Über einige davon existieren Sagen und Erzählungen, die auf einen Zusammenhang zwischen Quelle und Stein hinweisen. Die Kombinationen Quelle-Stein und Quelle-Baum findet man immer wieder, seltener auch die Kombination aller drei Objekte zur Herstellung einer Infrastruktur für kultische Handlungen.

Steine und Quellen können zwei Verbindungen haben:

- Viele Quellen entspringen direkt am Felsen. Der Stein bildet dabei die natürliche Fassung der Quelle und wird damit selber zum Ort der Verehrung.
- Ein Kultstein mit eigener Verehrung steht in unmittelbarer Nähe zu einem Quellheiligtum. Quelle und Stein bilden eine Einheit.

U posvátných pramenů se často nacházejí skály a kameny. O některých z nich existují pověsti a příběhy, které

naznačují spojení mezi pramenem a kamenem. Často se vyskytuje kombinace pramen/kámen a pramen/strom, méně často se všechny tři prvky kombinují, a vytvářejí tak infrastrukturu pro kultovní praktiky.

Kameny a prameny mohou mít dvě souvislosti:

- Mnoho pramenů vyvěrá přímo ze skály. Kámen tvoří přirozenou nádrž pramene, a stává se tak sám místem uctívání.
- Kultovní kámen s vlastním uctíváním stojí v bezprostřední blízkosti posvátného pramene. Pramen a kámen tvoří jeden celek.

Stein- und Quellheiligtümer in Südböhmen Kamenné a pramenné svatyně v Jihočeském kraji

Tussetfelsen | Stožecká skála

Tusset | Stožek (PT)

Die Tussetkapelle | Stožecká kaple steht über einer Quelle, welche einer Legende nach wundersam heilende Wirkungen hat. Über der Kapelle befindet sich der Tussetfelsen | Stožecká skála (974 m) mit drei Erhebungen. Am Aussichtsfelsen ist ein Schalenstein. Am südwestlichen Hang ist ein Steinmeer.

Der Tussetberg an der Wasserscheide zwischen Warmer Moldau | Teplá Vltava und Kalter Moldau | Studená Vltava schießt im Westen die Wallerer Ebene | Volarské kotliny ab. Hier stand vermutlich auch ein Wachturm zum Schutz des Goldenen Steiges, wie am Kunžvart.

Stožecká kaple stojí nad pramenem, který má podle legendy zázračnou léčivou moc. Nad kaplí se nachází Stožecká skála (974 m) se třemi vrcholy. Na vyhlídkové skále se nachází jeden kámen s miskovitou prohlubní. Na jihozápadním svahu se nachází kamenné moře.

Stožecká skála ležící na rozvodí Teplé a Studené Vltavy hraničí na západě s Volarskou kotlinou. Pravděpodobně zde stávala i strážní věž, postavená nejspíš k ochraně Zlaté stezky, podobná té v Kunžvartu (Strážném).

Tussetfelsen | Stožecká skála, Bild Wolfgang Strasser

Steine hinter der Gutwasserkirche Maria Trost |
Kameny za poutním kostelem P. Marie Těšitelky
Gutwasser bei Gratzen | Dobrá Voda u Nových
Hradů (CB)

Die Wallfahrtskirche Maria Trost | Poutní kostel P. Marie Těšitelky, befindet sich im Ortsteil Dobrá Voda der Gemeinde Horní Stropnice im Bezirk České Budějovice. Sie liegt am Abhang des Kühberges | Kraví hora (953 m) im Gratzener Bergland und bietet einen weiten Ausblick in das Wittingauer Becken. Hinter der Kirche befinden sich Steine, die auf einen älteren Kultplatz hinweisen.

Weitere Gutwasser-Orte in Südböhmen sind Heilbrunn | Hojná Voda bei Horní Stropnice am Abhang des Kühberges | Kraví hora (953 m) im Gratzener Bergland und Gutwasser | Dobrá Voda u Českých Budějovic nahe von Budweis.

Poutní kostel Panny Marie Těšitelky, se nachází v místní části Dobrá Voda obce Horní Stropnice v okrese České Budějovice. Leží na svahu Kraví hory (953 m) v Novohradských horách a nabízí úžasný výhled do Třeboňské pánve. Za kostelem jsou kameny, které naznačují starší kultovní místo.

Další místa s „dobrou vodou“ v jižních Čechách jsou Heilbrunn | Hojná Voda u Horní Stropnice na svahu Kraví hory (953 m) v Novohradských horách a Dobrá Voda u Českých Budějovic.

Steine hinter der Gutwasserkirche | Kameny za kostelem Dobrá Voda Oberplan | Horní Planá (CK)

Der Brunnen befindet sich vor der Gutwasserkirche am Gutwasserberg. Am Weg von der Kirche zum Berggipfel findet sich eine Steingruppe mit einem Teufelshuf.

Studna se nachází před kostelem na Dobré Vodě na Dobrovodském kopci. Kolem cesty od kostela k vrcholu kopce se nachází skupina kamenů s ďáblovým kopytem.

Guntherfelsen, Bild SchiDD auf Wikipedia

Guntherfelsen am Guntherberg | Vintířova skála na
Březníku (1006 m)
Gutwasser | Dobrá Voda, Hartmanitz | Hartmanice

Auf dem Weg zum Guntherfelsen gibt es die Gunterkapelle und im Ortsteil Dobrá Voda in Hartmanice die Wallfahrtskirche St. Gunther mit einem Quellheiligtum.

Na cestě k Vintířově skále se nachází Vintířova kaple a v části Dobrá Voda v Hartmanicích poutní kostel sv. Vintíře s pramennou svatyní.

Stein- und Quellheiligtümer im Mühlviertel
Kamenné a pramenné svatyně v oblasti Mühlviertel

St. Wolfgang am Stein
St. Wolfgang, Aigen-Schlögl (RO)

Am Weg zur Wallfahrtskirche befand sich einst die „Wolfgangirast“, ein Stein mit der Spur des Heiligen. Der Überlieferung nach rastete der Heilige Wolfgang auf seiner Missionsreise hier, und der Stein wurde durch seine Berührung geheiligt. Heute erinnert das Wolgangsbründl in einer Granitmuschel am Kirchenplatz an die heilkräftige Tradition: das Wasser gilt vor allem als Heilmittel gegen Augenleiden.

Na cestě k poutnímu kostelu stál kdysi „Wolfgangirast“, kámen se stopou světce. Podle tradice zde svatý Wolfgang odpočíval na své misijní cestě a kámen byl posvěcen jeho dotykem. Dnes tuto léčivou tradici připomíná Wolgangův pramen, žulová mušle na náměstí u kostela: voda je primárně považována za lék na oční onemocnění.

Maria Rast, Waldkreuzkapelle Vorderweißenbach (UU)

In der Brunnenkapelle befindet sich ein Stein mit drei schalenförmigen Vertiefungen. Der Sage nach rastete hier die Heilige Familie auf der Flucht nach Ägypten. Die Schalen sollen durch das Wunder weich gewordenen Steins entstanden sein.

V kapli s pramenem se nachází kámen se třemi miskovitými prohlubněmi. Podle pověsti zde odpočívala Svatá rodina na svém útěku do Egypta. Prohlubně údajně vznikly zázračným změknutím kamene.

Maria Bründl Putzleinsdorf (RO)

Die Quelle entspringt direkt am Felsen, der mit zwei Bildnischen (1676) versehen ist. Drei mächtige Bäume rahmen die Stelle, die als Symbol der Dreifaltigkeit gedeutet werden.

Pramen vyvěrá přímo ze skály, kterou zdobí dva výklenky vytesané do skály (1676). Místo lemuje tři mohutné stromy, interpretované jako symbol Nejsvětější Trojice.

Maria Schutz am Bründl | Marie Pomocná u Pramene Bad Leonfelden (UU)

Hinter dem Altar fließt Quellwasser in eine Muschel.

Daneben steht eine steinerne Kreuzsäule, die an die erste Heilung (1686) erinnert. Der Stein ist hier Symbol für Heilung und göttlichen Beistand.

Za oltářem teče pramenitá voda do lastury. Vedle ní stojí kamenný sloup ve tvaru kříže, připomínající první uzdravení (1686). Kámen symbolizuje uzdravení a božskou pomoc.

Maria Bründl | Marie u Pramene St. Oswald bei Freistadt (FR)

Die Quelle tritt in einem steinernen Schacht hinter dem Altar zutage. Seit dem 17. Jahrhundert gilt das Wasser als heilig und heilkräftig. Stein und Wasser bilden eine untrennbare Einheit.

Pramen vyvěrá z kamenné šachty za oltářem. Od 17. století je voda považována za posvátnou a léčivou. Kámen a voda tvoří neoddělitelnou jednotu.

Bründlstein, Kühsteinwald, Meisingeröd, Sarleinsbach (RO),
Bild Gemeinde Sarleinsbach

Bründlstein Kühsteinwald, Meisingeröd, Sarleinsbach (RO)

Felsen mit Schale mit einer Jesus-Wanderlegende. Skála s prohlubní s legendou o Ježíšově putování.

Predigt-, Altar- und Opfersteine Kazatelní, oltářní a obětní kameny

Einige Steine weisen flache Oberflächen auf, die als Altarflächen gedeutet wurden. Die Felsplatten werden in den Erzählungen auch „Steinerne Tisch“ | „Kamenný

stůl“ genannt. Die Kombination Predigtstein und Schalenstein scheint eine typische Infrastruktur gewesen zu sein, oft ist auch ein dritter Stein als Altarstein vorzufinden.

Některé kameny mají ploché povrchy, které byly interpretovány jako oltářní plochy. Tyto kamenné desky jsou v příbězích také označovány jako „kamenný stůl“. Kombinace kazatelského kamene a kamene s miskovitou prohlubní se zdá být typickou infrastrukturou; často se nachází i třetí kámen, sloužící jako oltářní kámen.

Predigt-, Altar- und Opfersteine in Südböhmen Kazatelni, oltářní a obětní kameny v Jihočeském kraji

Hammerfelsen | Hamerské skály u Hradiště (JH)
Radischen | Hradiště, Neubistritz | Nová Bystřice

Altarstein am Hamerské | Oltářní kámen v Hradiště
Radischen | Hradiště, Neubistritz | Nová Bystřice

Der Gipfelfelsen „Hamerské“ hat drei Schalensteine in seiner Nachbarschaft.⁸⁰

Vrcholová skála "Hamerské skály" má ve svém okolí tři miskovité kameny.

Räubertisch | Skalní útvar Loupežnický stůl
Velký Mehelník, Písek | Písek (PI)

Velký Mehelník (633 m) der höchste Gipfel des Píseck-Gebirges | Mehelnické vrchoviny. Es gibt dort eine große Anzahl von Granitblöcken, unter denen ein Schalenstein mit mehreren Schalen als Räubertisch (Stolec) bezeichnet wird. Der Hügel wird als Kultstätte bezeichnet und mehrere Legenden ranken sich um ihn.

Der Große Mehelník wird auch mit dem Elf Pimon in Verbindung gebracht. Unterhalb des Gipfels befindet sich Pimons Brunnen | Pimonova studánka und Pimons Höhle | Pimonova sluj.⁸¹

Velký Mehelník (633 m) je nejvyšší vrchol Píseckých hor (Mehelnické vrchoviny). Vyznačuje se četnými žulovými balvany, mezi nimiž se nachází miskovitý kámen s několika prohlubněmi známý jako Stolec. Vrch je považován za kultovní místo a opředen několika pověstmi.

Räubertisch | Loupežnický stůl, Bild Tomáš Droppa

Velký Mehelník je také spojován se skřítkem Pimonem. Pod vrcholem se nachází Pimonova studánka a Pimonova jeskyně (Pimonova sluj).

Steintisch | Kamenný stůl u Kunějova
Kunas | Kunějov, Hosterschlag | Člunek (JH)

Westlich vom Gipfel des Kunějovský kopec findet man den „Steintisch“, ein flacher Stein, der wie ein Tisch aussieht. Es wird vermutet, der Stein könnte ein Megalith eines alten Kultplatzes sein.

Západně od vrcholu Kunějovského kopce leží „Kamenný stůl“, plochý kámen připomínající stůl. Předpokládá se, že by se mohlo jednat o megalit ze starého kultovního místa.

Steintisch | Kamenný stůl Kunějovský kopec, Bild Okrašlovacího spolku Peršlák

Naturbühne Hrádek | Přírodní kamenné jeviště
Häusels | Hrádek, Schweinitz | Trhové Sviny (CB)

Ein natürliches Steinamphitheater mit zwölf Felsen im Wald. Es wird eine Verbindung zur Kultstätte des slawischen Stammes Doudleby kurz hinter Trhové Sviny vermutet.

Přírodní kamenný amfiteátr s dvanácti skalami v lese. Předpokládá se souvislost s kultovním místem slovanského kmene Doudlebů, které se nachází hned za Trhovými Sviny.

Kamenné jeviště na Hrádku, Bild Markéta Kněžinková

Keltischer Opferaltar und Opferstein | Keltický obětní oltář a obětní kámen
Breschan | Břežany, Blatna | Blatná (ST)

Opferaltar und Opferstein | Obětní oltář a obětní kámen
Bild Gemeinde

Predigt-, Altar- und Opfersteine im Mühlviertel
Kazatelní, oltářní a obětní kameny v Mühlviertelu

Hüllstein

Inneröd, Sarleinsbach (RO)

Die heidnischen Vorfahren, die einst das Mühlviertel bewohnten, haben in grauer Vorzeit einen langen

Stein auf die Unterlage gehoben und ihn als Opferstein benutzt.⁸²

Pohanští předkové, kteří kdysi obývali Mühlviertel, vyzvedli v dávných dobách dlouhý kámen, podložili ho a používali ho jako obětní stůl.

Hüllstein Inneröd, Sarleinsbach, Bild Isabell Wimberger

Predigtstein im Sternwald

Langsteinerholz, Vorderweißenbach (UU)

Am Langsteinerberg (959 m) liegt am Weg zum Hirschenstein ein tischförmiger Felsblock mit kleiner Schale. Der Opferstein ist abhanden gekommen.

Na Langsteinerbergu (959 m) se na cestě k Hirschensteinu nachází stolový skalní blok s malou mísou. Obětní kámen se ztratil.

Predigtstein | Kazatelní kámen, Bild Gemeinde Vorderweißenbach

Predigtstuhl und Opferstein am Reisingerberg
Pieberschlag, Windhaag bei Freistadt (FR)

Am Waldlehrpfad am Reisingerberg steigt man bei einer Waldhütte in den Wald und findet gleich den

etwas verwachsenen Predigtstein. 20 m unterhalb ist der Opferstein. Stufenartig führt der Fels zur Schale am höchsten Teil des Felsens.

Na naučné stezce Reisingerberg vstoupíte do lesa poblíž lesní chaty a hned najdete poněkud zarostlý kazatelní kámen. O 20 metrů níže se nachází obětní kámen. Skála vede stupňovitě k prohlubni na nejvyšší části skály.

Predigtstein (oben) und Schalenstein (unten) am Reisingerberg | Kazatelní kámen (nahore) a miskovitý kámen (dole) na Resingerbergu, Windhaag bei Freistadt. Bild Wolfgang Strasser

Predigtstuhl und Opferstein am Sternstein Silberhartschlag, Bad Leonfelden (UU)

Am östlichen Freierberg, Teil des Sternsteinmassivs, an der Straße nach Silberhartschlag mit einem Predigtstuhl und einem Schalenstein mit kesselartiger Schale. Die Steine sind etwa 30 m voneinander entfernt.

Nachází se na východním Freierbergu, v části horského masivu Sternstein, na cestě do Silberhartschlagu, a je vybaven kazatelnou a kamenem ve

tvaru mísy. Kameny jsou od sebe vzdáleny přibližně 30 metrů.

Predigtstuhl | Kazatelní kámen, Silberhartschlag, Bad Leonfelden (UU), Bild Wolfgang Strasser

Predigt-, Altar- und Opfersteine im Mühlviertel Kazatelní, oltární a obětní kameny v Mühlviertelu

Atzesberg	RO	Predigtstein am Ameisberg
Bad Leonfelden	UU	Predigtstuhl Silberhartschlag
Herzogsdorf	UU	Predigtstuhl Freilassing
Sarleinsbach	RO	Hüllstein in Inneröd
Schenkenfelden	UU	Predigtstuhl Vorderkönigsschlag
St.Stefan-Afiesl	RO	Predigtstuhl im Hinterwald
Vorderweißenb.	UU	Predigtstein im Sternwald, Langsteinerholz
Windhaag b.Fr.	FR	Predigtstuhl Reisingerberg

Schalensteine mit Stufenanlagen Miskovitě kameny se schody

An einigen Felsburgen mit Schalensteinen finden sich Stufenanlagen. Sofern diese nicht neuzeitlicher Entstehung sind, deuten sie auf eine regelmäßige kultische Nutzung der Felsen bzw. der Schalensteine hin.

Schalensteine mit Stufenanlagen im Mühlviertel Miskovitě kameny se schody v Mühlviertelu

Heidenstein in Eibenstein

Eibenstein, Gemeinde Rainbach im Mühlkreis (FR)

Die Sage erinnert an den Eibenstein in Oberösterreich, ein gewaltiges, durch künstliche Abtreppungen auffallendes Steindenkmal. Nach dem Volks-

glauben wurde dort einst eine große Schlacht zwischen Christen und Heiden geschlagen. Nach dem Sieg wollte der christliche Priester auf dieser Steingruppe eine Kirche errichten; aber was die Arbeiter tagsüber auch an Baumaterial herbeibrachten, es verschwand wieder während der Nacht.⁸³

Některé skalní hrady s miskovitými kameny se vyznačují stupňovitými stavbami. Pokud nelze prokázat jejich novověký původ, poukazují na pravidelné kulturní využívání skal nebo kamenů s prohlubněmi.

Legenda připomíná Eibenstein v Horním Rakousku, mohutný kamenný monument vyznačující se umělými schody. Podle lidové víry se zde kdysi odehrála velká bitva mezi křesťany a pohany. Po vítězství chtěl křesťanský kněz na této skupině kamenů postavit kostel; ale veškerý stavební materiál, který dělníci během dne přinesli, v noci opět zmizel.

Heidenstein in Eibenstein, Rainbach i.M., Bild Norbert Fisher

Bärenstein

Grünwald, Aigen-Schlögl (RO)

Es sind auf mehreren Felspartien Schalen zu finden. Auffällig sind die Steinstufen, die dem Felsen vorgelegt sind.

Miskovité útvary se nacházejí na několika skalních partiích. Nápadné jsou kamenné schody, které vyčnívají ze skály.

Hochbuchet (Maria Buche)

Grünwald, Aigen-Schlögl (RO)

Zur Felsengruppe führen einige gelegte Steinstufen empor. An der Oberfläche sind zwei Schalen zu finden.

In den Jahren 1762 bis 1775 war diese imposante Felsengruppe ein Wallfahrtsort mit dem Namen Maria Buche. Hier sollen auch wundertätige Heilungen stattgefunden haben, die zu einem großen Zulauf führten.

K tomuto skalnímu útvaru vede několik kamenných schodů. Na jeho povrchu se nacházejí dvě mísy.

Mezi lety 1762 a 1775 byl tento impozantní skalní útvar poutním místem zvaným Maria Buche. Říká se, že zde docházelo k zázračným uzdravením, což vedlo k velkému přílivu návštěvníků.

Steinerne Stiege in St.Thomas am Blasenstein St.Thomas am Blasenstein (PE)

Die in den Fels gehauene Stiege mit sieben Stufen führt zwischen zwei Felsen.

Schodiště, vytesané do skály a skládající se ze sedmi schodů, vede mezi dvěma skalami.

Schalensteine mit Stufenanlagen in Südböhmen Miskovité kameny se schody v Jihočeském kraji

Schalensteine am Kienberg | Miskovitý kámen na Luči Kienberg | Loučovice (CK)

Auf der Anhöhe des Kienberges | Luč findet sich neben dem Teufelsstein eine steinerne Stiege, die zu einem Durchkriechstein führt und zu Felsen mit Schalen.⁸⁴

Na kopci Luč najdete vedle Čertova kamene kamenné schodiště, které vede k prolézacímu kameni a ke skalám s miskovitými prohlubněmi.

Schalenstein am Steinberg | Miskovitý kámen na Kamenci Pohoří na Šumavě

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf | Pohorská Ves (CK)

Der Gipfelfelsen am Steinberg (Steinerberg) | Kamenc (1072) südlich von Buchers zeigt einen Opferstein, ähnlich einem Altarstein mit vorgelegten Stufen.

Na vrcholové skále na Kamenci (1072) jižně od Pohoří na Šumavě je vidět obětní kámen, podobný oltářnímu kameni s předsunutými schody.

Pfaffenstein (Friedensberg) | Kněžská skála

Straz an der Naser | Stráž nad Nežárkou (JH) an den Hängen des sagenumwobenen Berges Homolka, im Naturpark Homolka-Vojířov, direkt hinter dem Landschaftsschutzgebiet Wittingauer Becken | Třeboňsko.

Na svazích pověstmi opředeného kopce Homolka, v přírodním parku Homolka-Vojířov, přímo za CHKO Třeboňsko.

Hier sollen einer Sage zufolge in längst vergangenen Tagen slawische Priester Messen veranstaltet und im 12. Jhdt die Waldenser ihre Geheimtreffen abgehalten haben.

Podle pověsti zde v dávných dobách konali mše slovanští kněží a ve 12. století zde konali svá tajná setkání Valdenští.

Vom Kultplatz zum Wehrplatz

Od kultovního místa k opevněnému

Burgen sind zumeist strategisch in der Landschaft positioniert worden. Einige dieser Orte sind möglicherweise zuvor auch kultisch genutzt worden. Schalensteine im Burgareal lassen diese Vermutung zu.

Hrady byly obvykle strategicky umístěny v krajině. Některá z těchto míst mohla být dříve využívána k náboženským účelům. Přítomnost miskovitých kamenů v areálu hradu tuto možnost připouští.

Schalensteine bei der Burgruine Kunžvart

Kuschwarda | Strážný (früher Kunžvart) (PT)

Am Zugang zur Burganlage Königswarte | Kunžvart finden sich zwei Schalensteine, ein weiterer vor dem Eingang in den Wehrturm. Die Burg wurde für den Schutz des Goldenen Steigs errichtet. Funde ließen sich der Hallstattzeit (6. Jhdt. v. Chr.) zuordnen.

U vchodu do komplexu hradu Kunžvart se nacházejí dva kameny s miskovitou prohlubní a další před

vchodem do věže. Hrad byl postaven na ochranu Zlaté stezky. Nálezy byly datovány do halštatského období (6. století př. n. l.).

Schalenstein, Burgruine Kunžvart | Miskovitý kámen, zřícenina hradu Kunžvart, Bild Wolfgang Strasser

Jungfrauenstein | Dívčí Kámen

Třísov, Gemeinde Adolfsthal | Holubov (CK)

Ruine einer gotischen Burg auf einem Felsvorsprung über der Moldau mit Spuren einer bronzezeitlichen Besiedlung.

Jošt Rožmberk soll die Burg aus Liebe zu einer geheimnisvollen Frau errichtet haben.

Zřícenina gotického hradu na skalnatém ostrohu nad Vltavou se stopami osídlení z doby bronzové.

Říká se, že Jošt z Rožmberka nechal hrad postavit z lásky k tajemné ženě.

Blutschüssel auf der Burg Pořešín | Krvavá mísa na hradě Pořešín

Porešín, Kaplitz | Kaplice (CK)

Der mächtige Steinblock oberhalb der Maltsch | Malše hat auf seinem Gipfel eine Vertiefung, in der sich die Räuber, die auf der Burg Pořešín hausten, das Blut abwuschen, damit sie mit sauberen Händen in die Burg eintraten. Der Steinblock wurde die blutige Schüssel genannt.⁸⁵

Mohutný kamenný blok nad řekou Malší má na vrcholu prohlubeň, ve které si lupiči, kteří žili na hradě Pořešín, smývali krev, aby mohli do hradu vstoupit s čistýma rukama. Blok se nazýval Krvavá mísa.

Zwerge auf Burg Neuhaus | Trpaslíci v Jindřichově Hradci
Burg Neuhaus | Hrad Jindřichův Hradec (JH)

Eine Sage handelt vom Aufbau der Burg Neuhaus |
Jindřichův Hradec und den beteiligten hilfreichen
Zwergen.

Pověst vypráví o stavbě hradu Jindřichův Hradec a
trpaslících, kteří se stavbou pomáhali.

Schalensteine bei der Burgruine | Miskovité kameny u
hradní zříceniny Prandegg
Schönau im Mühlkreis (FR)

Am Ende der Burganlage von Prandegg führt ein
Steg über eine Felslandschaft, die steil ins Tal ab-
fällt. Im oberen Teil finden sich Schalensteine.

Na konci hradního komplexu Prandegg vede lávka
přes skalnatou krajinu, která strmě klesá do údolí. V
horní části se nacházejí kameny s prohlubněmi.

Schalensteine auf der Burgruine | Kameny s prohlubněmi na hradní
zřícenině Prandegg, Bild Wolfgang Strasser

Steinerne Kirchen Kamenné kostely

Steinerne Kirche | Kamenný kostel
Neuofen | Nová Pec (PT), nordwestlich Dreises-
sel | severovýchodně od Třístoličníku

Wicklefskirche | Vyklestilka

Hohenfurt | Vyšší Brod (CK), Gipfel in der Lučská
hornatina oberhalb des Menší Vltavice-Tals

Die Felsen dienten angeblich als Zufluchtsort für
Anhänger der Lehren von Hus und Wiclef.

Skály údajně sloužily jako útočiště pro stoupence
učení Husa a Wiclefa.

Gipfelfelsen auf Vyklestilka | Vrcholová skála na Vyklestilce, Bild
Markéta Kněžínková

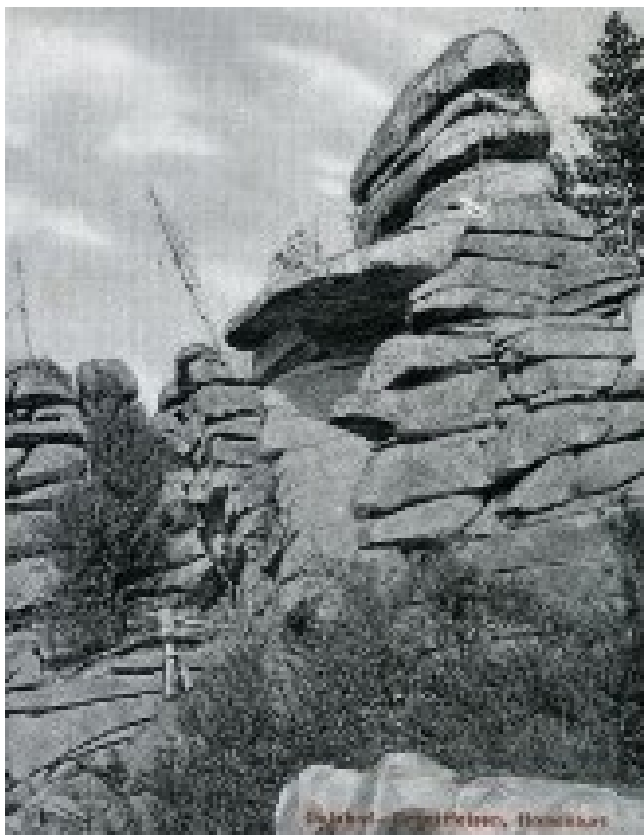
Steinerne Kirche, Karte 1882, Südböhmische wissenschaftliche Bib-
liothek in České Budějovice, Signatur: MA 697

Gaiskirchen Skalnatý hřbet

Gaiskirchen und -berge in Südböhmen
Skalnatý hřbet v Jihočeském kraji

Gaisberg | Skalnatý hřbet
Oberlichtbuchet | Horní Světlé Hory, westlich von
Kuschwarda | Strážný (Kunžvart) (PT)

Gaishoffelsen | Skála Kozinec, Perlíkovy skalky
 Hohenfurt | Vyšší Brod (CK), oberhalb des Gaishof
 | Kozinec westlich des Stiftes Hohenfurt

Gaishoffelsen | Skála Kozinec, Postkarte Bild: Prietzel, Steyr 1907

Gaiskirchen und -berge im Mühlviertel Skalnatý hřbet v oblasti Mühlviertel

Altenfelden	RO	Gaiskirche an der Gr. Mühl
Feldkirchen a.d.D.	UU	Gaiskira am Pesenbachtal
Natternbach	GR	Gaisbuchen, Turnstein
St.Martin i.M.	RO	Geißkirche Lands Haag
St.Oswald b.F.	FR	Geißberg in Neudorf
Unterweißenbach	FR	Geißberg n. Bergsteinmauer

Teufelskirchen Čertovy kostely

Teufelskirche, Ganggerlkirche, Gaiskirche oder Jankuskirche sind Bezeichnungen für besonders große und eindrucksvolle Felsformationen.

Ďáblův kostel, Ganggerlkirche, Gaiskirche nebo Jankuskirche jsou (německé) názvy pro obzvláště velké a působivé skalní útvary.

Zur Etymologie von „Ganggerl“

Ganggerl, Gangerl, Gangal, Gang'gal, Gankerl, Gänkerl, Gangale – Bezeichnung für den Teufel, den Tod, im alpinen Raum auch für den Krampus. Der Ausdruck bedeutet auch lustiger oder leichtsinniger Mensch; unruhiges, lebhaftes, schlimmes Kind.⁸⁶ Die Etymologie weist auf Bewegung hin. Kanker, Kankus – wilder Tanz, vgl. Veitstanz, Springinkerl; zur idg. Wurzel *gengh- „drehen, winden, flechten“.⁸⁷

Ganggerl, Gangerl, Gangal, Gang'gal, Gankerl, Gänkerl, Gangale – termín pro ďábla, smrt a v alpských oblastech také pro Krampuse. Výraz také znamená veselého nebo bezohledného člověka; neklidné, živé, zlobivé dítě. Etymologie naznačuje pohyb. Kanker, Kankus – divoký tanec, slov. tanec svatého Víta, Springinkerl; z indoevropského kořene *gengh- „kroutit, navíjet, zaplést“.

Teufelskirchen in Südböhmen Čertovy kostely v Jihočeském kraji

Gangerkirche Zettwing | Cetviny, Bild Heinz Graser

Teufelskirche/Ganggerlkirche | Čertův kostel

Zettwing | Cetviny, Unterhaid | Dolní Dvořiště (CK)

In der Nähe von Zettwing | Cetviny, auf der Höhe eines bewaldeten Hanges in der "Hofirgein Leichtn" unweit der Maltsch, befindet sich eine Felsengruppe aus großen, übereinanderliegenden Felsblöcken, die Ganggerlkirche genannt werden.⁸⁸ Um diese Felsgruppe rankt sich eine Sage:

Einst lebte im Markort Zettwing ein Mann, der weithin als Wucherer und Geizhals bekannt war. In

Notzeiten bereicherte er sich durch den Verkauf von Lebensmitteln zu Wucherpreisen. Aus Furcht, dass ihm sein Geld gestohlen werde, vergrub er seine Barschaft bei einem großen Felsen, gleich draußen im Pfarrwald. Als er wieder einmal beim Felsen war, um sein Geld nachzuzählen, da erschien ihm unter furchtbarem Getöse der Ganggerl. Dieser fasste den Geizhals am Kragen und fuhr mit ihm durch die Lüfte. An gewissen Tagen kann man ihn heute noch am Felsen jammern und stöhnen hören. Andere Leute erzählen jedoch, es sei der Ganggerl selber gewesen, der hier jeden Sonntag auf dem obersten Felsen stand und Geld zählte, während in Zettwing beim Hochamt zur Wandlung geläutet wurde. Als ihm einmal das Geld gestohlen wurde, habe er zornig mit dem Bockfuß auf den Stein gestampft und auf diese Weise seine Visitenkarte hinterlassen, die heute noch zu sehen ist.⁸⁹

Nedaleko Cetvin, na vrcholu zalesněného svahu v „Hofirgein Leichtn“ nedaleko řeky Malše, se nachází skupina velkých, naskládaných balvanů zvaných Ganggerlský kostel. K této skupině skal se váže legenda:

Kdysi dávno žil v Cetvinách muž, který byl všeobecně známý jako lichvář a lakomec. V dobách nouze se obohatil prodejem potravin za přemrštěné ceny. V obavě, že mu budou peníze ukradeny, zakopal své peníze poblíž velkého kamene, hned za farním lesem. Když byl znovu u skály, aby si spočítal peníze, zjevil se mu s hrozným řevem čert. Popadl lakomce za límec a letěl s ním vzduchem. V určité dny je dodnes slyšet, jak na skále naříká a sténá. Jiní však říkají, že to byl sám čert, kdo zde každou neděli stál na nejvyšší skále a počítal peníze, zatímco zvony v Cetvinách zvonily během mše při proměnění hostie. Jednou, když mu někdo ukradl peníze, rozzlobeně dupl kopytem na kámen a zanechal tam svou vizitku, kterou je možné vidět dodnes.

Teufelskirchen im Mühlviertel
Čertovy kostely v oblasti Mühlviertel

Jankuskirche

Windhaag bei Freistadt (FR)

Über die Jankuskirche, auch Jankas Kirche genannt, eine Felsenburg mit mehreren Schalen, und die an-

schließende „Sakristei“ werden Sagen erzählt:

Auch am Waschenberg heißt ein Felsgebilde die Jankuskirche, der oberste Felsblock hat die Form einer Schüssel. Wenn am Sonntag zur Wandlung geläutet wird, zählt hier der Teufel Geld.⁹⁰

O Jankusově kostele, nazývaném také Jankasův kostel, skalním hradě s několika mísami, a o navazující „sakristii“ se vypráví několik legend:

Další skalní útvar na kopci Waschenberg se také nazývá Jankusův kostel; nejvyšší balvan má tvar mísy. Když v neděli zvoní zvon na proměnu, říká se, že tam ďábel počítá peníze.

Schalenstein auf der Jankuskirche | Miskovitý kámen kámen na Jankusově stěně, Bild Wolfgang Strasser

Jankusmauer (1017 m)

Liebenstein, Liebenau (FR)

Die Jankusmauer bei Liebenstein besteht aus einer Felsburg mit vorgelagertem Festplatz, der auch heute noch für Veranstaltungen genutzt wird. An dessen Westseite finden sich zwei Schalen.

Auf der Jankusmauer bei Liebenstein, einem Dorf bei Liebenau, hat der Teufel seinen Sitz.⁹¹

Jankusova stěna u Liebensteinu se skládá z mohutného skalního hradu s předsunutým prostorem na oslavy, který se dodnes využívá k pořádání akcí. Na jeho západní straně se na skalním výběžku nacházejí dvě mísy.

Ďábel má své sídlo na Jankusově stěně u Liebensteinu, vesnice nedaleko Liebenau.

Schalen (Kessel) auf der Jankusmauer | Miskovitý kámen na Jankusově zed', Bild Wolfgang Strasser

Teufelskirchen im Mühlviertel

Čertovy kostely v oblasti Mühlviertel

Hofkirchen i.M.	RO	Teufelskirche Donauleiten bei Brenneck in Hundsfülling
Kirchberg o.d.D.	RO	Teufelskirche, Einmündung der Kleinen Mühl in die Donau in Obermühl
Leopoldschlag	FR	Martinstein Mardetschlag
Liebenstein	FR	Jankusmauer
Neumarkt i.M.	FR	Teufelskirche Willingdorf
Neustift i.M.	RO	Teufelsk. Donauleiten Pühret
Niederkappel	RO	Teufelskirche Teufelbauern-leiten Weikersdorf
Niederkappel	RO	Teufelskirche, Kleine Mühl
Pfarrkirchen i.M.	RO	Teufelskirche Pfarrwald, Kirchenbausage
Pfarrkirchen i.M.	RO	Teufelskirche Rannasee Hochhaus
Sarleinsbach	RO	Teufelsmauer Kampmühle in Poppen
Windhaag b. Fr.	FR	Jankuskirche Waschenberg

Teufelskanzeln

Čertovy kazatelny

Teufelskanzeln nennt man Felsgebilde oder Felsvorsprünge, die mit einer Teufelssage verbunden sind. Die Felsen sind meist mit Näpfen und Pferdehufen versehen, zu denen die Sage berichtet, dass dort einst der Teufel gestanden sei und gepredigt habe.

Čertovy nebo ďáblový kazatelny jsou skalní útvary nebo výchozy spojené s pověstmi o čertech. Skály jsou obvykle zdobeny miskovitými útvary a koňskými kopyty, kde podle legendy kdysi stál a kázal ďábel.

Teufels Predigt-Stuhl bei Kienberg | Čertova kazatelna Loučovice, Josephinische Landesaufnahme 1764-1767

Teufelskanzel an der Teufelsmauer | Čertova stěna, Loučovice, Bild Wolfgang Strasser

Teufelskanzeln in Südböhmen

Čertovy kazatelny v Jihočeském kraji

Teufelskanzel | Čertova kazatelna

Kienberg | Loučovice (CK)

Felsblock am Grat der Teufelsmauer: *Auf ihm soll der Teufel gestanden haben, als er die Teufelsmauer erbauen wollte. Hier findet sich im Felsen ebenfalls eine Aushöhlung, die vom Huf des Teufels herrühren soll.*⁹²
Balvan na hřebeni Čertovy stěny: *Říká se, že na něm stál čert, když chtěl Čertovu stěnu postavit. I zde je ve skále prohlubeň, o které se říká, že ji vytvořilo ďáblovo kopyto.*

Teufelsstuhl | Čertova židle

Tabor | Tábor (TA)

Sage über die sitzartige Vertiefung im Fels: *Der Teufel soll hier gesessen haben und seine Spuren im Stein hinterlassen haben.*

Pověst o prohlubni ve skále podobné sedadlu: *Tady prý sedával ďábel a zanechával v kameni své stopy.*

Teufelsstein | Čertův kámen

Heilbrunn | Hojná Voda, Strobnitz | Horní Stropnice (CB)

Großer Granitblock mit sagenhafter Ausstrahlung: *Der Teufel soll versucht haben, den Stein auf die Kirche zu werfen, aber er ließ ihn fallen.*

Velký žulový blok s bájným vyzařováním: *Říká se, že se ďábel pokusil hodit kámen na kostel, ale nechal ho spadnout.*

Teufelskanzeln im Mühlviertel

Čertovy kazatelny v oblasti Mühlviertel

Teufelskanzel am Oberneukirchner Berg

Oberneukirchen (UU)

Ursprünglich sollte die geplante Kirche auf dem

Oberneukirchner Berg errichtet werden. Mit dem Bau wurde bereits begonnen. Als die Mauern aus dem Boden wuchsen, schien es plötzlich, als wollten übernatürliche Kräfte den Bau der Kirche in diesem Moment um jeden Preis verhindern. Die Arbeiten des Vortages wurden am Morgen immer wieder zerstört. Nach vielen erfolglosen Versuchen wurde das erfolglose Unterfangen schließlich abgebrochen. Die Kirche konnte schließlich ohne weitere Störungen auf der bestehenden Kapelle im Dorf errichtet werden. Der Volksglaube schrieb den störenden Vorfall dem Teufel zu. Er soll die Mauern immer wieder niedergerissen und das Material in einem Sack zur „Kronet“, einem waldigen und buschigen Gebiet, gebracht haben.

Plánovaný kostel měl být původně postaven na kopci v Oberneukirchenu. Stavba již začala. Jakmile se zdi začaly vynořovat ze země, najednou se zdálo,

jako by nadpřirozené síly byly odhodlány stavbě kostela za každou cenu zabránit. Práce z předchozího dne byla vždy ráno opakovaně zničena. Po mnoha neúspěšných pokusech byl neúspěšný projekt ukončen. Kostel byl nakonec postaven bez dalšího rušení na místě existující kaple ve vesnici. Lidová víra připisovala tuto rušivou událost ďáblu. Říká se, že opakovaně strhával zdi a materiál v pytli nosil do „Kronetu“, zalesněné a křovinaté oblasti.

Teufelskanzel am Hirtstein

Schenkenfelden (UU)

Teufelskanzel Hasenburg im Schauerwald

Kirschlag (UU)

Teufelsmauern Čertovy stěny

Teufelsmauern in Südböhmen

Čertovy stěny v Jihočeském kraji

Teufelsmauer | Čertova stěna

Kienberg | Loučovice (CK)

Einzigartige Felsengebilde und steinernes Meer im Nationalnaturreservat Čertova stěna - Luč.

Teufelsmauer | Čertova stěna, Loučovice, Bild Wolfgang Strasser

Der Sage nach soll der Teufel, über den Bau des Klosters Hohenfurth erbost, den Plan gefaßt haben, Kirche und Mönche durch die Moldau zu vernichten. Zu diesem Zwecke habe eine Nacht lang Steine gesammelt, daß sich das Wasser in der Bergenge zu

*einem See schwelle, den er dann plötzlich mit Öffnung der Schleuse auf das heilige Gebäude ließ. Dabei sei er aber von der Morgenröte überrascht worden.*⁹³

In der Sage könnte der Teufel die vorchristlichen Priester verkörpern, die sich der im Moldautal ankommenden christlichen Religion zur Wehr setzten. Sie versuchten in dieser Darstellung, die christlichen Priester durch Zuhilfenahme der Natur, die Moldau, zu vertreiben.

Den Teufel verdroß das Stift Hohenfurt sehr; wenn die frommen Glocken läuteten, taten ihm die Hörner am Schädel weh. Die Mönche wollte er ersäufen wie die Ratzen. Zur Nacht sollten darum seine Gesellen in der Schlucht oberhalb des Klosters mit einer Mauer die Wulda schwellen. Sie warfen mächtige Felsbrocken übereinander, weit von den Gipfeln des Böhmerwaldes brachten sie die Steine daher. Der höllische Meister lümmelte auf einer Kanzel und hetzte sein Volk an und schleuderte zeitweise selber einen riesigen Felsen in den Fluß. Gegen die Frühe krächte irgendwo ein Hahn. Der Teufel lachte: "Schwarzer Hahn, da liegt mir nix dran!" Nach einer Weile meldete sich ein zweiter Hahn. Auch der irrte den Teufel nicht. "Roter Hahn, toter Hahn!" sagte er und trieb seine Scharwerker an. Schier wäre ihm sein Anschlag gelungen. Da krächte es gegen das Morgenrot zum dritten Mal. Jetzt knirschte der Böse: "Weißer Hahn, ich muß davon!" und er brauste mit seinen Helfershelfern über die Wälder fort. Tags darauf kam ein hohes Wasser daher, das zerriß die Mauer. Heute noch sperrt das wilde Blockwerk den Fluß, und auf der Teufelskanzel ist der Fuß des Satans allweil noch eingedrückt.^{94 95 96}

Unikátní skalní útvary a kamenné moře v Národní přírodní rezervaci Čertova stěna - Luč.

Ďábel rozzuřený stavbou kláštera ve Vyšším Brodě plánoval podle pověsti, že přivodí zkázu kostela a mnichů za pomoci Vltavy. Celou noc sbíral kameny, až vytvořil jezero, které chtěl náhle uvolnit otevřením stavidla a vypustit vodu z něho na svatou stavbu. Ranní červánky ho ale překvapily.

V pověsti by mohl ďábel představovat předkřesťanské kněze, kteří se bránili příchodu křesťanství do údolí Vltavy. V této verzi se pokusili křesťanské kněze zahnat pomocí přírody, konkrétně řeky Vltavy.

Klášter Vyšší Brod se ďáblovi vůbec nelíbil; kdykoli uslyšel jeho zvony, rozbolely ho rohy na hlavě. Chtěl mnichy utopit jako krysy. Té noci měli jeho společníci přepažit Vltavu v soutěsce nad klášterem navršenou stěnou. Vršili na sebe mohutné balvany a přinášeli je z dalekých koutů Šumavy. Pekelný stavitel se povaloval na kazatelně, podněcoval své muže a občas sám hodil do řeky obrovský kámen. Téměř k ránu někde zakokrhál kohout. Ďábel se za-smál: „Černý kohoute, to mě nezajímá!“ Po chvíli zakokrhál druhý kohout. Ani ten ďábla neoklamal. „Červený kohout, mrtvý kohout!“ řekl a pobízel své dělníky. Jeho plán se téměř povedl. Potom za úsvitu zakokrhál kohout potřetí. Nyní zloduch zachraptěl: „Bílý kohoute, musím pryč!“ a on a jeho poskoci se s řevem rozběhli přes lesy. Následujícího dne přišla povodeň a stěnu protrhla. Divoké kamenné moře řeku dodnes blokuje a na Ďáblově kazatelně je stále patrný otisk Satanovy nohy.

Bei der Kampmühle verengt sich das Tal des Leitenbaches. Der westliche Höhenzug bricht als senkrechte Steinmauer zur Kampmühle jäh ab und verengt das Tal des Leitenbaches. Unmittelbar vor der Mauer steht die Kampmühle.

Am Felsen hinter der Kampmühle soll sich der Teufel aufgehalten haben und von den Müllersleuten gesehen worden sein. Er wollte das enge Tal des Leitenbaches mit Steinen vermauern, um den frommen Müller zu schädigen.

U Kampmühle se údolí potoka Leitenbach zužuje. Západní hřeben se zde náhle láme v kolmo spadající kamennou stěnu k mlýnu Kampmühle a zužuje údolí potoka Leitenbach. Bezprostředně před touto stěnou stojí Kampmühle.

Na skále za Kampmühle se prý zdržoval ďábel a byl spatřen mlynářovou rodinou. Chtěl zatarasit úzké údolí Leitenbachu kameny, aby zbožnému mlynáři uškodil.

Teufelsmauern im Mühlviertel Čertovy stěny v oblasti Mühlviertel

Allerheiligen i.M.	PE	Falkenstein Naarntal
Arnreit	RO	Teufelsstein Daimbach
Auberg	RO	Teufelsmauer Schönberg
Bad Leonfelden	UU	Teufelsstein in der Ableg
Dimbach	PE	Ascher Steinmauer (Donau)
Helfenberg	RO	Blockmeer Waldhäuser
Klam	PE	Teufelsfelsen
Pregarten	FR	Teufelsmauer Feldaist
Rainbach i.M.	FR	Teufelsfelsen Thurytal
Sarleinsbach	RO	Teufelsmauer Poppen
Tragwein	FR	Teufelsmauer Hinterberg

Teufelssteine Čertovy kameny

Teufelssteine in Südböhmen Čertovy kameny v Jihočeském kraji

Teufelsstein am Kienberg | Čertův kámen na Luči
Kienberg | Loučovice (CK)

Teufelsstein beim Waldkreuz | Čertův kámen Hrádek
Häusels | Hrádek, Malsching | Malšín (CK)

Am Fuße des Waldkreuzes (früher Waldkapelle, „Wäldkirei“) liegt ein Schalenstein in der Erde, vergleichbar mit dem Schalenstein (Teufelsstein) beim Fölsensteinerkreuz (Fölsensteiner Kapelle) in Wartberg ob der Aist.

Na úpatí lesního kříže (dříve lesní kaple, „Wäldkirei“) leží v zemi kámen s prohlubní, srovnatelný s kamenem (dáblovým kamenem) u kříže Fölsensteinerkreuz (kaple Fölsensteinerkapelle) v obci Wartberg ob der Aist.

Teufelsstein bei Friedau | Čertův kámen Frýdava
Friedau | Frýdava, Heuraffl | Přední Výtoň (CK)

Markanter Felsen unterhalb des Schwarzwaldes |
Černý les in den Friedauer Felder mit folgender Sage:

Ein gewinnsüchtiger Bursche verpflichtete sich dem Teufel gegenüber, sich zu einer bestimmten Zeit

beim Teufelsstein einzufinden, damit ihn der Teufel dann für immer von dieser Erde holen könne. Im Gegenzug brachen in der Folge für den Burschen sehr gute Zeiten an, er kannte weder in Geld noch in Gütern Not und führte ein ausschweifendes Leben. Es fiel den Leuten auf, dass er auch im Spiel immer großes Glück hatte, was nicht mit rechten Dingen zugehen konnte. Je näher der Tag heranrückte, an dem der Bursche seine Seele dem Teufel übergeben sollte, desto stiller wurde es um den Glücksspieler. Zur Mittagsstunde sollte er sich bei dem besagten Stein einfinden, wo der Teufel schon auf ihn wartete. Wankenden Schrittes ging der arme Sünder los, als er dem Pfarrer begegnete, dem sein stilles und trauriges Verhalten aufgefallen war. Der Bursche klagte sein Leid und seine Verzweiflung, und der Mann hatte Verständnis für seine Lage und war gewillt, ihn aus dieser Situation zu retten. Nur mit Mühe und Anstrengung brachte er den Burschen zur Friedauer Marter (Bildstock) herein. Sie erreichten gerade noch den Pfarrhof und zeichneten in einem Zimmer im I. Stock mit einer geweihten Kreide einen Kreis, in den sich beide hineinstellten. Schon hörte man die Mittagsglocken von Friedberg läuten, und als bald stand der Teufel vor ihnen, um die Seele des Burschen abzuholen. Es entstand ein Streit zwischen dem Gottesmann und dem Teufel, wobei schließlich das Gute über das Böse siegte. Der Teufel musste sich geschlagen geben und fuhr fluchend zur Hölle. Der Gerettete tat Buße, starb allerdings bald darauf.^{97 98}

Nápadný skalní útvar pod Černým lesem ve frýdavských polích s následující pověstí:

Ziskuchtivý mladík slíbil ďáblu, že se v určité době dostaví k Čertovu kameni, aby si ho pak mohl navždy odnést. Na oplátku začaly pro mladého muže velmi dobré časy; neměl nouzi o peníze ani majetek a vedl prostopášný život. Lidé si všimli, že má v hazardních hrách vždy velké štěstí, což nemohlo být jen tak. Čím víc se blížil den, kdy měl mladík odevzdat svou duši ďáblu, tím větší klid kolem hráče panoval. V poledne se měl objevit u výše zmíněného kamene, kde na něj už ďábel čekal. Ubohý hříšník se nejistými kroky vydal na cestu, když narazil na kněze, který si všiml jeho tichého a smutného

chování. Chlapec nařikal nad svým utrpením a zoufalstvím a kněz s ním soucítit a byl ochoten ho zachránit. Jen s velkými obtížemi a úsilím přivedl chlapce k frýdavským božím mukám. Sotva se jim podařilo dostat k faře, v místnosti v prvním patře nakreslili posvěcenou křídou kruh, do kterého se oba postavili. Už bylo slyšet polední zvonění frymburských zvonů a vzápětí se před nimi objevil ďábel, aby si odnesl chlapcovu duši. Mezi knězem a ďáblem došlo ke sporu, ve kterém nakonec dobro zvítězilo nad zlem. Ďábel musel uznat porážku a s klením sestoupil do pekla. Zachráněný muž činil pokání, ale krátce poté zemřel.

Neuthal | Nové Údolí, Tusset | Stožec – Satans Denkmal | Satanův pomníček, Bilder Tomáš Droppa

Teufelsstein in Oberschlag | Čertův kámen Milešice Oberschlag | Milešice, Wallern | Volary (PT)

Ein Bauer aus Oberschlag hatte sich vom Teufel Geld geborgt, mußte aber dafür seine arme Seele verpfänden. Da der Bauer das Geld nie und nimmer zurückerstatten konnte, bat er den Teufel wimmernd, ob er ihm nicht das Geld schenken würde.

Der Teufel zeigte sich diesmal großmütig und sprach: „Ich werde einen Felsblock von Prag tragen und zwar in der Zeit von 12 Uhr nachts bis 3 Uhr früh. Komm ich nicht vor dem ersten Hahnenschrei hin, soll dir das Geld geschenkt sein, komme ich aber hin, reiße ich dir die Seele heraus.“ Verzweifelt wartete das Bäuerlein in der Nacht. Gegen 2 Uhr morgens sah er den Teufel mit seiner Last durch die Luft brausen. In seiner Seelenqual krächte er herzhaft. Alsdann antwortete der Gockel in natura und der Teufel hatte seine Wette verloren. Vor Wut schmetterte der Teufel den Felsbrocken zur Erde und trag die Hausecke des Hiaslhaus, daß die Ecke bis in die Stube ragte.⁹⁹

Sedlák z Milešic si od ďábla půjčil peníze, ale musel dát na oplátku do zástavy svou ubohou duši. Protože sedlák nemohl být nikdy schopen peníze splatit, kňouraje prosil ďábla, aby mu je daroval. Tentokrát ďábel projevil svou štědrost a řekl: „Mezi půlnocí a třetí hodinou ranní ponesu z Prahy balvan. Pokud se na místo nedostanu dřív, než zakokrhá první kohout, peníze budou zdarma; pokud ano, vyrvu ti duši.“ Zoufale čekal sedlák celou noc. Kolem druhé hodiny ranní uviděl ďábla, jak se se svým břemenem vznáší vzduchem. Z úzkosti zuřivě zakokrhál. Skutečný kohout pak odpověděl stejnou usilovně, a ďábel sázku prohrál. V návalu zlosti roz-tříštil ďábel balvan o zem a trefil roh domu tak, že kámen pronikl až do světnice.

Teufelsstein von Stožice | Ďáblový kameny Stožice, Wodnian | Vodňany (ST)

Teufelsstein Stožice | Ďáblový kameny (ST), Bild Tomáš Droppa

Teufelsfels Krušlov | Čertova skála Krušlov
Kruschlau | Krušlov, Tschestitz | Čestice (ST)

Teufelsfelsen, Teufelsack | Čertův balvan, Čertův ranec
Mýta, Blatna | Blatná (ST)

Der Felsen an der Straße von Starý Smolivec zur Siedlung Mýta mit einem unleserlichen Schriftfeld im oberen Teil wird von zwei Sagen begleitet.

Skálu na cestě ze Starého Smolivce do osady Mýta s nečitelným nápisem v horní části doprovázejí dvě pověsti.

Teufelsstein in Blatna | Ďáblův kámen v Blatné
Blatna | Blatná (ST)

Der Teufelsstein liegt innerhalb des Stadtgebietes von Blatna | Blatná. Die Wohnsiedlung heißt „U čertova kamene“ oder im Volksmund „U čertáku“.

Čertův kámen leží na okraji Blatné. Obytná čtvrť kolem něho se nazývá „U čertova kamene“ nebo lidově „U čertáku“.

Teufelsstein in | Čertův kámen Blatná, Bild Tomáš Droppa

... Der Teufel war wütend. Also hob er irgendwo einen riesigen Felsbrocken auf und wollte die Kirche niederreißen. Als er sich Blatná näherte, hörte er die Glocke läuten. Er fluchte fürchterlich. Er begriff, dass er verloren hatte und dass Bůzek nicht mehr in seiner Macht war. In diesem Moment warf er wütend und mit einem Fluch den Felsbrocken zu Boden. Der Felsbrocken fiel auf eine Wiese in der Nähe von Blatná. Die Leute nennen ihn noch heute den Teufelsstein.¹⁰⁰

... In diesem Moment bekreuzigte sich die Haushälterin, zündete eine Kerze an und öffnete den Korb. Der einzige lebende Hahn, geblendet vom Licht, sprang auf den Tisch und krächte. Die ganze Festung bebte, der Knappe fiel in Ohnmacht, und es herrschte Totenstille. Im Morgengrauen war die Landschaft übersät mit entwurzelten Bäumen und verstreuten Steinen. Einer der größten lag neben der Festung, gezeichnet von der Teufelskralle. Damit in Blatná das Werk des Himmels und nicht die Pläne der Hölle gedeihen, wurde neben dem Teufelsstein ein Kreuz errichtet.

...Ďábel zuřil. Proto odněkud zvedl obrovský balvan a chtěl kostel zbořit. Když se blížil k Blatné, uslyšel zvonění zvonu. Strašlivě zaklel. Uvědomil si, že prohrál a že Bůzek už není pod jeho kontrolou. V tu chvíli hodil balvan rozzlobeně na zem s kletbou. Balvan spadl na louku nedaleko Blatné. Lidé mu dodnes říkají Čertův kámen.

...V tu chvíli se hospodyně pokřičovala, zapálila svíčku a otevřela košík. Jediný živý kohout, oslepený světlem, skočil na stůl a zakokrhál. Celá tvrz se třásla, panoš omdlel a nastalo hrobové ticho. Za úsvitu byla krajina poseta vyvrácenými stromy a rozházenými kameny. Jeden z největších ležel vedle tvrze, označený čertovým drápem. Aby v Blatné vzkvétalo dílo nebeské, a nikoli plány pekelné, byl vedle Čertova kamene vztyčen kříž.

Kleines Teufelsarmband | Malý čertův náramek
Kadau | Kadov u Blatné, Blatna | Blatná (ST)

... Am nächsten Tag erfuhren die Leute, dass der Teufel mit dem Lehrer gewettet hatte, wer schneller sein würde. Der Teufel behauptete, er würde einen Arm voll Steine aus dem Brdy-Gebirge bringen, bevor der Lehrer und die Schüler das Vaterunser beten könnten. Er sah sich bereits als Sieger und Herr seiner Seele. Mit einem riesigen Sack flog er in die Berge, um die Steine zu holen. Auf dem Rückweg hörte er, dass das Gebet zu Ende ging, und beeilte sich. In seiner Eile fiel ein Felsbrocken aus seinem Sack und versank so tief in der Erde nahe dem Dorf Pole, dass er vergeblich versuchte, ihn aufzuheben.

*Er stampfte mit dem Huf darauf, aber der Stein bewegte sich nicht. Er hielt ihn fest und hatte mit seiner Last kaum Kadov erreicht, als er die Kinder „Amen“ rufen hörte. Das ärgerte ihn so sehr, dass er die Steine auf den Boden warf, seine Reisetasche daneben warf und verschwand, da ihm klar wurde, dass er die Wette verloren hatte.*¹⁰¹

... Další den se lidé dozvěděli, že se ďábel vsadil s učitelem, kdo bude rychlejší. Ďábel tvrdil, že přinese z Brd náruč kamení, než učitel a žáci stihnou odříkat Otčenáš. Už se považoval za vítěze a pána jeho duše. S obrovským pytle se rozběhl do hor pro kamení. Cestou zpět uslyšel, že modlitba končí, a spěchal. Ve spěchu mu z pytle vypadl balvan a zabořil se tak hluboko do země poblíž vesnice Pole, že se ho marně snažil zvednout. Dupl na něj kopytem, ale kámen se ani nepohnul. Držel se ho a sotva se dostal se svým nákladem ke Kadovu, uslyšel děti volat „Amen“. To ho tak rozzlobilo, že kamení hodil na zem, vedle nich cestovní tašku a zmizel, protože si uvědomil, že sázku prohrál.

Felsformation „Kleines Teufels Armband“ | Skalní útvar Malý čertův náramek, Bild Gemeinde

Großes Teufelsarmband | Velký čertův náramek
Kadau | Kadov u Blatné, Blatna | Blatná (ST)

Eine Gruppe von Felsbrocken wird „Großes Teufels Armband“ oder „Teufels Reisetasche“ genannt.

Im nahegelegenen Dorf Slatina lebte einst ein reicher Bauer. Er hatte eine wunderschöne Tochter, in die sich ein armer junger Mann verliebte. Der Bauer war gegen ihre Hochzeit und erklärte, er würde die Heirat erlauben, wenn der junge Mann die riesigen

*Steine in einer Nacht, bevor der Hahn am Morgen kräht, vom Feld des Bauern entfernen würde. Da der junge Mann das Mädchen sehr liebte, war er bereit, sich mit dem Teufel zusammenzutun, um ihm bei der Erfüllung der Aufgabe zu helfen. Deshalb übergab er ihm seine Seele. Als seine Freundin davon erfuhr, weckte sie nachts den Hahn aus dem Schlaf. Dieser krähte, als der Teufel gerade den zweiten Teil der Steine vom Feld trug. In diesem Moment musste er die Steine dort ablegen, wo ihn die Stimme des Hahns erreichte. So verlor der Teufel auch dieses Mal und der junge Mann war gerettet.*¹⁰²

Skupina balvanů se nazývá „Velký čertův náramek“ nebo „Čertova cestovní taška“.

V nedaleké vsi Slatině žil kdysi bohatý sedlák. Měl hezkou dceru, do níž se zamiloval chudý mládenec. Sedlák byl proti jejich svatbě a prohlásil, že by k vdavkám svolil jen tehdy, kdyby mladík během jediné noci, a to do rána, než kohout zakokrhá, odstranil ze sedlákovy pole obrovské kameny. Protože měl mládenec tu dívku velice rád, byl ochoten spojit se třeba s čertem, aby mu pomohl úkol splnit. Proto mu upsal svou duši. Když se o tom dozvěděla jeho dívka, probudila v noci ze spánku kohouta a ten zakokrhá právě ve chvíli, kdy čert přenášel druhou část balvanů z pole. V tom okamžiku musel zanechat kameny na místě, kde ho zastihlo kohoutí kokrhání. A tak čert i tentokrát prohrál a mládenec byl zachráněn."

Teufelsstein Radaun | Čertův kámen Radouň
Radaunkirchen | Kostelní Radouň (JH)

Teufelsstein Kunžak | Čertův kámen Kunžak
Königseck | Kunžak (JH)

Teufelsstein am Fuchsenstein | Čertův kámen
Hosterschlag | Člunek, Jindřichův Hradec (JH)

Eugen Dietrich schreibt in der Böhmerwald Stammeskunde Folgendes:¹⁰³

An mehreren Orten der Neubistritzer Sprachinsel findet man Felsblöcke, welche kreisrunde, halbrunde, stufenförmige und brillenartige Vertiefungen aufweisen. In vielen Fällen sind dies Opfersteine, auf welchen in grauer Vorzeit die heidni

schen Bewohner des Landes ihren Göttern feierliche Opfer dargebracht hatten. Erst eine spätere Zeit hatte diese Vertiefungen dem Teufel zugeschrieben.

Es wird erzählt, dass sich auf dem Fuchsenstein bei Hosterschlag der Teufel öfter ausgeruht und daher auf dem Gestein die Spuren seines Sitzes und die Abdrücke seiner Tatzen hinterlassen habe. Als einst die Bäuerin vom Felde heimging und an dem Felsen vorüberkam, sah sie auf demselben einen grauen Mann mit einem grünen Rocke sitzen, der einen Haufen Geld zählte. Lass mir auch etwas zukommen, redete die Bäuerin den Fremden an. So nimm dir einen Rusch (raschen Handgriff), sagt der Mann. Da strich die Bäuerin einen Haufen Münzen in ihre Schürze und lief davon. Hinter ihr hörte sie Schnarchen, Stampfen, Hundegebell, Gerassel und Gejohle toste ringsumher, so dass sie vor lauter Angst das Geld fortwarf. Es half alles nichts mehr, denn sie war fortan dem Teufel ausgeliefert und er bestimmte über ihr weiteres Leben.¹⁰⁴

Teufelsmauer bei der Kampmühle in Poppen, Sarleinsbach, Bild Gemeinde Sarleinsbach

Eugen Dietrich ve svém kmenopisu Šumavy píše toto:

Na několika místech v rámci jazykového ostrova Nová Bystřice se nacházejí balvany s kruhovými, půlkruhovými, stupňovitými a brýlovitými prohlubněmi. V mnoha případech se jedná o obětní kameny, na kterých v dávných dobách pohanští obyvatelé regionu obětovali svým bohům slavnostní oběti. Teprve později se tyto prohlubně začaly připisovat ďáblu.

Říká se, že ďábel často odpočíval na Fuchsensteinu poblíž Hosterschlagu, a zanechával tak na skále

stopy místa, kde seděl, a otisky svých tlap. Jednou, když se selka vracela z pole domů a procházela kolem skály, uviděla na ní sedět šedého muže v zeleném kabátě a počítat hromadu peněz. „Dej mi taky něco,“ oslovila selka cizince. „Tak si to rychle vezmi,“ řekl muž. Selka si nacpala hromadu mincí do zástěry a utekla. Za sebou slyšela chrápání, dupání, štěkot psů, chrastění a křik všude kolem sebe, a tak ve strachu peníze zahodila. Všechno to bylo marné, protože byla od té doby vydána na ďáblovu milost a nemilost a on ovládal její další život.

Lochstein in Inneröd

Inneröd, Sarleinsbach (RO)

Als vor vielen Jahren in Kollerschlag noch keine Kirche stand, mussten die Bewohner die Pfarrkirche von Sarleinsbach besuchen. Einst hielt der Teufel an diesem Stein Vorpaß und wollte vom Kirchenbesuch abhalten. Als der Pfarrer davon erfuhr, besprengte er den Stein mit Weihwasser. Der Böse entfloß darauf mit fürchterlichem Geheul und der Teufel drückte ein Loch in den glühenden Felsen. Seither wurde der Teufel nicht mehr gesehen, aber das große Loch im Stein ist geblieben.¹⁰⁵

Lochstein, Inneröd, Sarleinsbach (RO), Bild Isabell Wimberger

Před mnoha lety, když ještě v Kollerschlagu nebyl kostel, museli obyvatelé navštěvovat farní kostel v Sarleinsbachu. Jednou stál u tohoto kamene na stráží ďábel a snažil se jim v návštěvě kostela zabránit. Když se o tom dozvěděl kněz, pokropil kámen svěcenou vodou. Zlý duch s hrozným vytím uprchl a ďábel vytlačil do žhnoucí skály díru. Od té doby už ďábla nikdo neviděl, ale velká díra v kameni zůstala.

Teufelssteine im Mühlviertel

Čertovy kameny v oblasti Mühlviertel

Österreichischer Böhmerwald | Rakouská Šumava

Schwarzenberg RO Teufelsschüsseln

Südliche Böhmerwaldausläufer im Oberen Mühlviertel Jižní výběžky Šumavy v Horním Mühlviertelu

Afiesl	RO	Teufelsstein Pürwald
Aigen-Schlägl	RO	Teufelsstein beim Steinernen Herrgott in St.Wolfgang
Helfenberg	RO	Teufelsrutsche Dobring
Helfenberg	UU	Blutschüssel Scheibe, Ahorn
Kollerschlag	RO	Teufelssitz Schröck
Oberkappel	RO	Teufelsnest Kaffring,
Peilstein i.M.	RO	Teufelsstein Peilsteiner Berg
Pfarrkirchen	RO	Teufelsstein Atzgersdorf
Sarleinsbach	RO	Lochstein Stratberg, Inneröd
St.Stefan-Afiesl	RO	Teufelssitz St.Stefan a.W.

Zentralmühlviertler Hochland im Oberen Mühlviertel Centrální Mühlviertelská vysočina v Horním Mühlviertelu

Oepping	RO	Teufelsstein Fischbach
Sarleinsbach	RO	Steinfelsen bei Sarleinsbach
Sarleinsbach	RO	Teufelsstein bei Sprinzenstein
Sarleinsbach	RO	Teufelsmauer Poppen

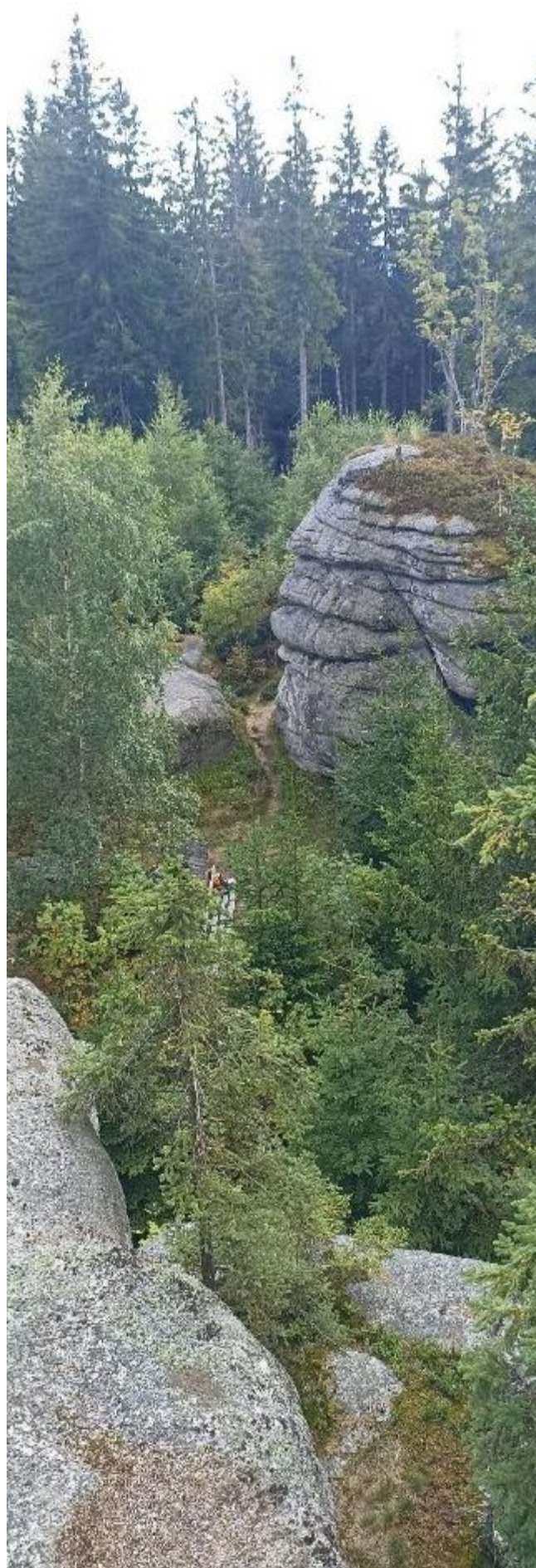
Leonfeldner Hochland | Leonfeldnerská vysočina

Bad Leonfelden	UU	Teufelsstein in der Ableg
Grünbach	FR	Teufelsstein Kiahald, Lichtenau (abgek.)
Hellmonsödt	UU	Teufelsschüssel Bernstein, Ober-Rudersbach
Leopoldschlag	FR	Teufelsstein Kohlau, Pramhöf
Rainbach i.M.	FR	Teufelsfelsen Thurytal
Schenkenfelden	UU	Kleiner Hirtstein
Schenkenfelden	UU	Hirtstein am Thierberg
Sonnberg	UU	Bernstein, Rudersbach

Freiwald | Rakouské Novohradské hory

Liebenau	FR	Jankusmauer Liebenstein
Sandl	FR	Knowarader Stoa Viehberg
Windhaag b.F.	FR	Januskirche Waschenberg

*) Weitere Teufelssteine im Unteren Mühlviertel im Band 2.

Teufelsschüsseln, Oberschwarzenberg, Bild Wolfgang Strasser

Steine am Blauen Tümpel, Pesenbachtal, Bild Rudolf Laesser

Gesundheitssteine Zdravotní kameny

Neben Kult- und Opfersteinen nehmen auch Heil- und Fruchtbarkeitssteine eine zentrale Stellung in der Überlieferung ein. Die Erzählungen verweisen auf vorchristliche Vorstellungen von Wasser und Stein als heilkräftige Naturträger, die durch christlichen Nachfolger, wie beispielsweise Augenbründl (Maria) und Kopfwehsteine (Wolfgang), umgedeutet und weitergeführt wurden. In regionalen Wallfahrts- und Pilgerpraktiken sind diese Traditionen teilweise bis in die Gegenwart lebendig geblieben. Die dadurch erkennbare Kontinuität macht deutlich, wie eng Naturvorstellungen, volksmedizinisches Wissen und religiöse Deutungssysteme miteinander verflochten waren.

Kromě kultovních a obětních kamenů zaujímají v tradici ústřední místo také léčivé a plodné kameny. Vyprávění se zmiňují o předkřesťanských představách o vodě a kameni jako léčivých prostředcích přírody, ve kterých pokračovali a nově je interpretovali křesťanští nástupci, například ti, kteří byli spojováni s „očními prameny“ (Marie) a „kameny na bolesti hlavy“ (Wolfgang). V regionálních poutních praktikách tyto tradice v některých případech přetrvaly dodnes. Výsledná kontinuita ukazuje, jak úzce propojené bylo pojetí přírody, lidového léčitelství a náboženských interpretačních systémů.

Aus der kleinen Mühl, nahe der Sprinzelmühle, ragt bei niedrigem Wasserstand ein Fels heraus, der an der Oberfläche eine Mulde zeigt. Er wird Teufelsstein genannt.

Die Vertiefung habe der Teufel hinterlassen. Die Mulde ist immer mit Wasser gefüllt, das eine besondere Heilkraft gegen „Klieft“ (=Hautrisse) haben soll.

Z řeky Klen Mühl nedaleko Sprinzelzmühle vyčnívá při nízkém stavu vody skála, která má na povrchu prohlubeň. Nazývá se Ďáblův kámen.

Tuto prohlubeň prý zanechal ďábel. Důlek je vždy naplněn vodou, která má mít zvláštní léčivou sílu na „klieft“ (= popraskanou kůži).

Teufelsstein bei der Sprinzelzmühle, Sprinzenstein, Sarleinsbach, Bild Gemeinde Sarleinsbach

Warzenstein, Schwandt, Sarleinsbach, Bild Gemeinde Sarleinsbach

Warzensteine

Bradavičnaté kameny

Warzensteine sind in der Regel Schalensteine. Das Abwaschen mit Wasser aus der Schale soll von Warzen befreien.

In einem Gehölz bei St. Oswald bei Freistadt befindet sich der Warzenstein. Felsblöcke sind aufgetürmt, der höchste hat eine Vertiefung von etwa drei Viertel Meter Durchmesser und ein Viertel Meter Tiefe. Sie enthält fast immer Wasser, es gilt als Warzenmittel.¹⁰⁶

Bradavičnaté kameny jsou obvykle miskovité kameny. Říká se, že když se člověk omyje vodou z miskovité prohlubně, odstraní to bradavice.

Bradavičnatý kámen se nachází v zalesněné oblasti poblíž obce St. Oswald, nedaleko Freistadt. Jsou tam nahromaděné balvany; nejvyšší má prohlubeň o průměru asi tři čtvrtě metru a hloubce čtvrt metru. Téměř vždy obsahuje vodu, která je považována za lék na bradavice.

Warzensteine im Mühlviertel

Bradavičnaté kameny v oblasti Mühlviertel

Gutau	FR	Warzenbründl am Königberg, Erdmannsdorf
Pfarrkirchen i.M.	RO	Warzenbründl, quaderförmige Steinöffnung
Haslach	RO	Warzenstein, Wendensteine
Haslach a.d.M.	RO	Warzengrübl, Schalenstein mit Keilloch
Lasberg, Paben	FR	Warzenbründl, Schalensteine
Sarleinsbach	RO	Warzenstein, Schalenstein
Schönau i.M.	FR	Warzenstein, Schalenstein
Schönau i.M.	FR	Warzenbründl, Schalenstein
St.Oswald b. Fr.	FR	Warzenstein, Schalenstein

Kopfwehsteine

Kameny na bolest hlavy

Bei Kopfwehsteinen handelt es sich meist um Schalensteine oder Strudelsteine, in deren Schalen man den Kopf legte oder die Stirn anlegte. Dies sollte Kopfschmerzen lindern. Viele von ihnen werden dem heiligen Wolfgang zugeschrieben.

Im Wilheringer Wald in der Ortschaft Staubgasse befindet sich ein Schalenstein, dessen seltsame Formation Anlass zur Legende gab. Auf den Stein soll der hl. Wolfgang auf seiner Wanderung durch das Mühlviertel seinen Kopf zu kurzer Rast gelegt haben, wobei im Stein der schalenförmige Abdruck

seines Kopfes zurückblieb. Der Überlieferung nach soll der Stein lindernde Wirkung bei Kopfschmerzen haben, was den Namen „Kopfwehstein“ erklärt.¹⁰⁷

Kameny proti bolesti hlavy jsou obvykle miskovité nebo vírové kameny, do jejichž misek se pokládala hlava nebo čelo. To mělo zmírňovat bolesti hlavy. Mnohé z nich jsou připisovány svatému Wolfgangu.

Ve wilheringském lese, nedaleko obce Staubgasse, se nachází kámen s miskovitou prohlubní, jehož neobvyklý tvar dal vzniknout legendě. Říká se, že svatý Wolfgang si na kameni během svých cest po regionu Mühlviertel krátce položil hlavu a zanechal v kameni její otisk ve tvaru misky. Podle tradice má kámen uklidňující účinek na bolesti hlavy, což vysvětluje název „kámen na bolesti hlavy“.

Kopfwehstein, Geng, Eidenberg, Bild Wolfgang Strasser

Wolfgangsteine finden sich im gesamten ober- und niederbayerischen, südböhmischen und oberösterreichischen Raum, wo der Bischof von Regensburg gewirkt hatte. Es sind sowohl Schalensteine als auch Spursteine mit der Verbindung zum heiligen Wolfgang zu finden. Die Schalensteine werden durchwegs mit Schmerzlinderung in Zusammenhang gebracht und Kopfwehsteine genannt. Die Spursteine betreffen in der Regel Fußspuren mit dem legendären Hacklwurf. Durch die Häufigkeit und Gleichartigkeit können „Wolfgangsteine“ als eine eigene Steingruppe in der Kategorie Gesundheitssteine bezeichnet werden.

Wolfgangovy kameny se nacházejí v Horním a Dolním Bavorsku, jižních Čechách a Horním Rakousku, tedy v oblastech, kde řezenský biskup působil. Najdete tu jak

kameny s prohlubněmi, tak i kameny s otisky nohou spojené se svatým Wolfgangem. Miskovité kameny jsou důsledně spojovány s úlevou od bolesti a nazývají se kameny na bolesti hlavy. Otisky nohou obecně odpovídají legendárnímu „hodu motykou“. Vzhledem k jejich četnosti a jednotnosti lze „Wolfgangovy kameny“ považovat za samostatnou skupinu kamenů v kategorii zdravotních kamenů.

Kopfweh- und Wolfgangsteine

Kameny na bolest hlavy a Wolfgangovy kameny

Eidenberg, Geng	UU	Wolfgangstein, Kopfwehstein (Schalenstein)
Kirchschlag	UU	Wolfgang-, Kopfwehstein, Annakapelle (Spurstein)
Gojau Kájov	CK	Wolfgangův kámen (Spurst)
Weitersfelden	FR	Kopfwehstein Stubenberg

Heilsteine bei Quellen

Léčivé kameny u pramenů

Quelle Tusset-Kapelle | Léčivý pramen u Stožecké kaple (PT), Bild Wolfgang Strasser

Viele Quellenheiligtümer verfügen über steinerne Fassungen oder Schalen, die gezielt zu Heilzwecken genutzt wurden. Im Volksglauben nahm das über den Stein fließende Wasser dessen heilkräftige Eigenschaften auf. Die Wirkung bestimmter Mineralien sowie natürlicher Radonvorkommen wurde später auch naturwissenschaftlich untersucht.

Mnoho posvátných pramenů obsahuje kamenné nádrže nebo misky, které sloužily speciálně k léčebným účelům. Podle všeobecného přesvědčení voda tekoucí přes kámen absorbovala jeho léčivé vlastnosti. Účinky některých minerálů a přírodních ložisek radonu byly později také vědecky zkoumány.

Quelle mit Maria-Rast-Stein (Teufelsstein) oberhalb der Hollerbergbründl-Kapelle, Auberg (RO, Bild Gemeinde)

Quellheiligtümer im Mühlviertel

Pramenné svatyně v oblasti Mühlviertel

Auberg	RO	Hollerbergbründl
Altenfelden	RO	Maria Poetsch, Wallfahrt
Bad Zell	FR	Hedwigsbründl
Putzleinsdorf	RO	Maria Bründl, Wallfahrt
Vorderweißenbach	UU	Maria Rast mit Brunnenkapelle
St.Oswald b. Fr.	FR	Maria Bründl, Radonquelle
Bad Leonfelden	UU	Maria Schutz am Bründl
Aigen-Schlägl	RO	St. Wolfgang am Stein

Quellheiligtümer in Südböhmen

Pramenné svatyně v Jihočeském kraji

Oberplan Horní Planá		Gutwasser Dobrá Voda
Tusset Stožická	PT	Tusset-Kaple Stožická kaple
Sablat Záblatí	PT	Heilbrunn Dobrá Voda
Tisch Ktiš	PT	Gutwasser Dobrá Voda
Horní Stropnice	CB	Heilbrunn Hojna Voda
Horní Stropnice	CB	Brünnl Dobrá Voda
České Budějovice	CB	Gutwasser Dobrá Voda
Milejovice	ST	Gutwasser Dobrá Voda
Štěkeň	ST	Gutwasser Dobrá Voda
Přední Ptákovice	ST	Dobrá Voda na Podsrpu
Sedlečko	TA	Gutwasser Dobrá Voda
Koklot Klokoty	TA	Gutwasser Dobrá Voda
Kovarov	PI	Gutwasser Dobra Voda
Schamers Číměř	JH	Guttenbrunn Dobrá Voda

Popelín Popelín	JH	Gutwasser Dobrá Voda
Hartmanice	KT	Gutwasser Dobrá Voda
Klattau Klatovy	KT	Gutwasser Dobra Voda

Durchkriech- und Durchschlupfsteine

Kameny pro prolézání a průchody

... Man muss sich bücken und durchzwängen, um durchgehen zu können ... Hierher kamen die Gläubigen, um körperliche Leiden oder seelische Schmerzen abzustreifen.¹⁰⁸

Die Erforschung ritueller Durchkriechbräuche, deren Belege sich über prähistorische bis in historische Kontexte in Europa erstrecken, stellt ein komplexes Feld der Religions- und Volkskunde dar. Diese Praktiken, bei denen enge Passagen in Felsformationen – im Volksmund als Klobensteine, Schlupfsteine, Schließsteine, Durchkriech- oder Durchschlupfsteine bekannt – oder unter sakralen Objekten wie Altären oder Sarkophagen durchquert werden, vergegenständlichen eine tiefgreifende symbolische und liminale Vorstellung, die den Übergang zwischen unterschiedlichen Daseinszuständen, wie Krankheit und Gesundheit, Profanem und Sakralem, Leben und Tod, versinnbildlichen.^{109 110} Die rituellen Durchkriechakte lassen sich in ein Typologien einordnen, die auf ihrer primären symbolischen Funktion basiert:

Übergangsritual: Das Durchkriechen enger Passagen gilt als Symbol ritueller Wiedergeburt. Das Hineingehen in die Dunkelheit und das Hervortreten ins Licht simuliert den Geburtsvorgang und findet sich in vielen Kulturen.¹¹¹ Die Enge, körperliche Anstrengung und Isolation verstärken den liminalen Zustand, der zwischen altem und neuem Dasein vermittelt.¹¹² Das Verlassen des „Schoßes der Erde“ steht für Rückkehr zu den Ursprüngen und Neubeginn. Die Erde als Muttergottheit verkörpert Leben und Aufnahme gleichermaßen, und das Ablegen des alten Lebens markiert zentrale Initiationsriten.^{113 114}

Bucklwehluck'n, St.Thomas am Blasenstein, Bild Gemeinde

Volksmedizin: Das Durchkriechen diente auch heilenden Zwecken. Der Fels fungiert als Medium, das Krankheiten absorbiert. Die Reibung des Körpers wird als symbolische Ablösung gedeutet, die Krankheit auf den Stein überträgt.^{115 116} Dieses Prinzip beruht auf Übertragungs- bzw. Sympathiemagie, bei der Übel auf ein Objekt verlagert werden, um sie zu bannen. Rituale wurden oft durch Gebete oder Votivgaben begleitet, um ihre Wirksamkeit zu erhöhen.^{117 118}

Religiöses Ritual: Im christlichen Kontext symbolisierte das Durchkriechen Buße und Sündenablage. Körperliche Anstrengung wurde als Metapher für Überwindung moralischer Fehler verstanden, das „Steckenbleiben“ als Warnung.^{119 120} Synkretismus verband heidnische Praktiken mit christlicher Heiligenverehrung, z. B. das Durchkriechen unter Altären oder heiligen Öffnungen, um Gnade zu erfahren.^{121 122 123}

Fruchtbarkeitsritual: Das Durchkriechen konnte Fruchtbarkeit fördern, besonders bei Frauen mit Kinderwunsch. Fels, Höhle oder Spalte galten als weiblicher „Schoß der Natur“, dessen Fruchtbarkeit übertragen werden konnte – ein Brauch, der in vielen vorchristlichen Naturkulten verbreitet war.^{124 125 126}

Initiationsritual: Durchkriechakte markieren häufig Initiationen, etwa den Übergang von Kindheit zur Adoleszenz. Die körperliche Herausforderung symbolisiert die Überwindung der Kindheit. Die Teilnahme schafft Communitas – ein Gefühl von Gleichheit und Zusammengehörigkeit, das die neue soziale Rolle stärkt.^{127 128 129}

... Člověk se musí ohnout a protáhnout se, aby mohl projít ... Věřící sem přicházeli, aby se zbavili fyzického utrpení nebo duševní bolesti.

Studium rituálních praktik plazení, jejichž důkazy sahají od prehistorických až po historické kontexty v Evropě, představuje komplexní obor v rámci religionistiky a folkloristiky. Tyto praktiky, v nichž úzké chodby ve skalních útvech – hovorově známé jako „Klobensteine“, „Schlupfsteine“, „Schluffsteine“, „Durchkriechsteine“ nebo „Durchschlupfsteine“ – nebo pod posvátnými předměty, jako jsou oltáře nebo sarkofágy, ztělesňují hluboké symbolické a liminální koncepty, které představují přechod mezi různými stavy existence, jako je nemoc a zdraví, profánní a sakrální, život a smrt. Tyto rituální akty plazení lze rozdělit do typologie na základě jejich primární symbolické funkce.

Rituál přechodu: Plazení úzkými chodbami je považováno za symbol rituálního znovuzrození. Vstup do tmy a vynoření se na světlo simuluje proces porodu a nachází se v mnoha kulturách. Uzavření, fyzická námaha a izolace zesilují liminální stav, který zprostředkovává starou a novou existenci. Opuštění „lůna Země“ představuje návrat k původu a nový začátek. Země jako bohyně matka ztělesňuje život i přijetí a zbavení se starého života představuje ústřední iniciační rituály.

Lidové léčitelství: Prolézání skálou také sloužilo k léčebným účelům. Kámen funguje jako médium, které absorbuje nemoci. Tření těla je interpretováno jako symbolické zbavování se nemoci, její přenos na kámen. Tento princip je založen na přenosu neboli sympatické magii, při které se zlo přesouvá na předmět, aby se ho zbavilo. Rituály byly často doprovázeny modlitbami nebo votivními oběťmi, aby se zvýšila jejich účinnost.

Náboženský rituál: V křesťanském kontextu symbolizovalo prolézání skálami pokání a odkládání hříchů. Fyzická námaha byla chápána jako metafora pro překonání morálních selhání a uvíznutí sloužilo jako varování. Synkretismus kombinoval pohanské praktiky s křesťanskou úctou ke světcům, například prolézání pod oltáři nebo posvátnými otvory za účelem přijetí milosti.

Rituál plodnosti: Prolézání skálami mohlo podpořit plodnost, zejména u žen toužících po dětech. Skály, jeskyně nebo štěrbiny byly považovány za ženské „lůno přírody“, jehož plodnost se mohla přenášet – zvyk běžný v mnoha předkřesťanských kultech přírody.

Iniciační rituál: Činy plazení se skalami často označují iniciace, například přechod z dětství do dospívání. Fyzická výzva symbolizuje překonání dětství. Účast vytváří tzv. „communitas“ – pocit rovnosti a sounáležitosti, který posiluje novou společenskou roli.

Durchkriechsteine im Mühlviertel

Kameny pro prolézání v oblasti Mühlviertel

Gutau	FR	Durchkriechstein Boblberg
Eidenberg	UU	Kreuzweh-Lucka Koglerauer-spitz
Kaltenberg	FR	Brückenstein, Nadelber
Klam	PE	Drachenloch Klamschlucht
Peilstein	RO	Bründlstein am Kühstein
Rechberg	PE	Durchkriechsteine
Sarleinsbach	RO	Hüllstein Inneröd
St.Leonhard b.Fr.	FR	Durchkriechstein Rehberg
St.Thomas a.B.	PE	Bucklwehluck'n
St.Thomas a.B.	PE	Durchkriechst., Gabner Alm
Unterweißenbach	FR	Talauskira Nußberg, Mötias
Weitersfelden	FR	Wimmerberg, Wienau
Weitersfelden	FR	am Tischberg, Windgföl
Windhaag b.Fr.	FR	Edlbauer Felsen, Waschenb.
Windhaag b.Perg	PE	Nischenstein am Hausberg

Durchkriechsteine in Südböhmen

Kameny pro prolézání v Jihočeském kraji

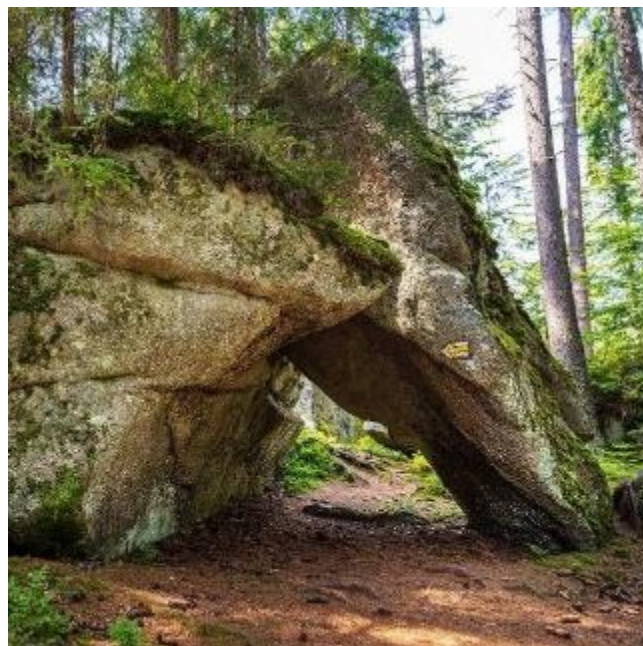
Neuofen | Nová Pec (PT), Bärenpfad | Medvědí stezk

Gotisches Portal mit Durchschlupf unter einem gestürzten Felsen und Räuberschlucht mit Spalt innerhalb der Felsformation.

Gotický portál s průchodem pod zřícenou skálou a loupežnická rokle s rozsedlinou uvnitř skalní formace.

Kienberg | Loučovice (CK)

Durchkriechstein am Kienberg | Prolézací kámen na Luči

Gotisches Portal | Gotický portál, Bild Tomáš Droppa

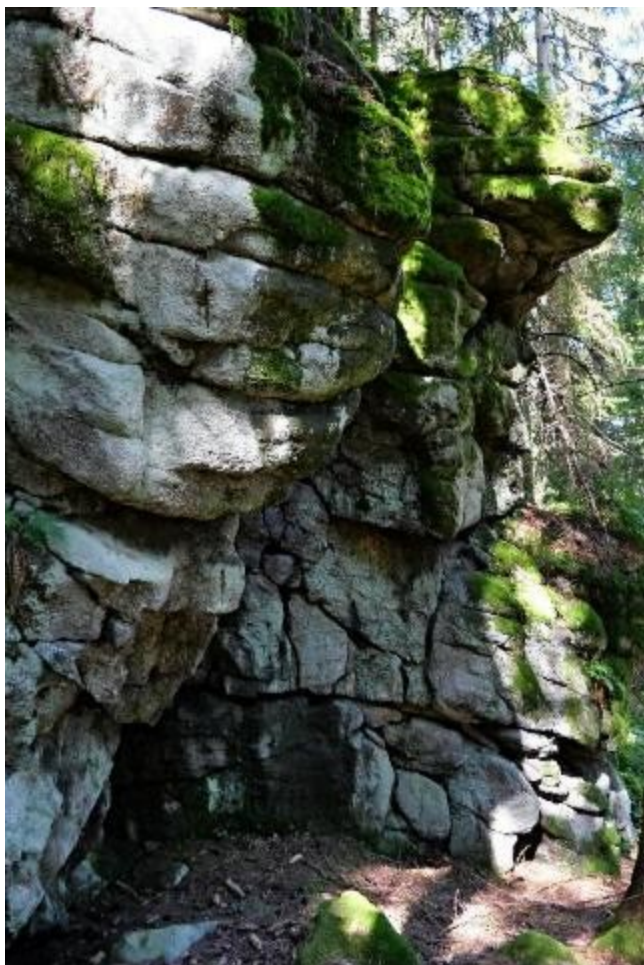
Räuberschlucht | Soutěska lapků, Bild Tomáš Droppa

Buchers | Pohoří na Šumavě, Theresiendorf | Pohorská Ves (CK)

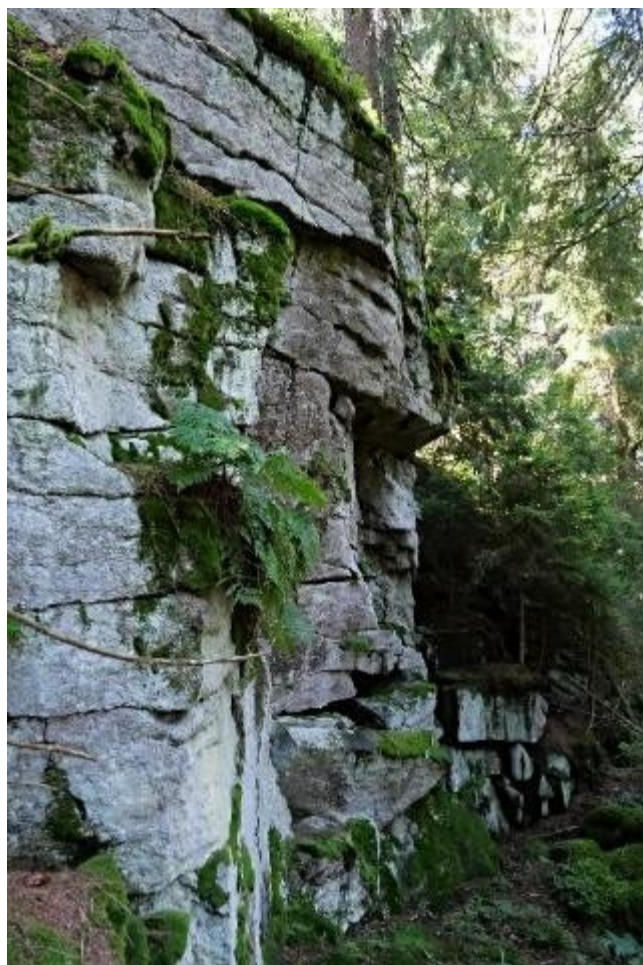
Durchkriechstein am Steinberg hinter dem Gipfelsfelsen | Prolézací kámen na Kamenci za vrcholovou skálou

Der Wanderweg am Kienberg (Hirschberg) | Luč führt zu einer steinernen Stiege, die zu einem Durchkriechstein führt.

Turistická stezka na Luč vede ke kamennému scho-dišti, které vede k prolézacímu kameni.

Martinsstein, Martelschlag, Kienberg | Martínkovský vrch,
Martínkov, Loučovice, Bilder Wolfgang Strasser

Fruchtbarkeits-, Kindl- und Gebärsteine Kameny plodnosti, dětské a porodní kameny

Fruchtbarkeitssteine Kameny plodnosti

Ein zentrales Motiv ist die Verbindung von Steinen mit Fruchtbarkeit. Neuvermählte Paare wandten sich an Megalithen, um Kindersegen zu erbitten. Unfruchtbare Frauen glaubten, dass in den Steinen die Seelen

ihrer Ahnen wohnten, die die Macht hätten, Fruchtbarkeit zu schenken. Opfertgaben und rituelles Reiben am Stein sollten die gewünschten Kräfte aktivieren. Auch das Wasser aus Schalen der Steine galt als förderlich für den Kinderwunsch. In manchen Überlieferungen warteten die Seelen ungeborener Kinder in den Steinen (Kindlisteinen), bis sie durch eine Frau ins Leben zurückkehren konnten.¹³⁰

Ústředním motivem je spojení kamenů a plodnosti. Novomanželé se obraceli k megalitům, aby i vyprosili děti. Neplodné ženy věřily, že v kamenech sídlí duše jejich předků a mají moc darovat plodnost. Obětování a rituální tření kamenů měly aktivovat požadované síly. Voda z prohlubní kamenů byla také považována za prospěšnou pro početí. V některých tradicích čekaly duše nenarozených dětí v kamenech (dětských kamenech), dokud se nemohly vrátit k životu prostřednictvím ženy.

Rutsch- und Gleitsteine

Klouzavé kameny

Ein weit verbreitetes Ritual war das Gleiten über Steine. Junge Frauen ließen sich längs über Steine gleiten, um Fruchtbarkeit oder eine glückliche Geburt zu sichern. Besonders glatte Findlinge mit Rinnen waren für solche Rituale prädestiniert. Sie gelten als Relikte einer uralten Symbolik.

Das Reiben an Steinen war ein weiteres Mittel, Fruchtbarkeit oder Gesundheit zu erlangen. Sowohl Jungvermählte als auch unfruchtbare Frauen legten den Bauch oder Körper an einen Stein. Bis ins 20. Jahrhundert wurde berichtet, dass Frauen geweihten Felsen umschlangen, um Kindersegen zu erbitten.¹³¹

Später wurden ursprünglich fruchtbarkeitsbezogene Steine auch als Niederkunfts- oder Gebärsteine gedeutet. In den Sagen gibt es keine Hinweise darauf, dass an Steinen auch Geburten stattfanden.

Rozšířeným rituálem bylo klouzání po kamenech. Mladé ženy se podélně klouzaly po kamenech, aby si zajistily plodnost nebo bezpečný porod. Pro takové rituály byly ideální zejména hladké valouny s drážkami. Jsou považovány za pozůstatky prastaré symboliky.

Tření o kameny byl další způsob, jak dosáhnout plodnosti nebo zdraví. Novomanželé i neplodné ženy si přikládaly svá břicha nebo těla ke kameni. Až do 20. století se uvádělo, že ženy objímaly posvátné kameny a modlily se za děti.

Později byly kameny, které byly původně spojované s plodností, interpretovány také jako porodní kameny. V pověstech však neexistují žádné důkazy o tom, že by u těchto kamenů skutečně k porodům docházelo.

Rutschsteine im Mühl- und Waldviertel

Klouzavé kameny v Mühlviertelu a Waldviertelu

Sarleinsbach	RO	Rutschstein am Kühstein
Helfenberg	RO	Teufelsrutsche Dobring
Heinrichs, Weitra	GD	Rutschstein im Nordwald

Kindlsteine

Dětské kameny

Als Kindlsteine wurden Inkarnationssteine bezeichnet, also Steine, „wo die Kinder herkommen“, so die Erzählungen.

Podle pověsti se inkarnační kameny nazývaly Kindlsteine, tj. kameny, „odkud pocházejí děti“.

Kindlsteine in Südböhmen

Dětské kameny v Jihočeském kraji

Kindlstein | Dětský kámen

Brettern | Desky, Meinetschlag | Malonty (CK)

Als Kindlstein wurde ein großer Felsen in der Nähe des "Gmoaberges" (Gemeindeberg) bezeichnet. Unter ihm wohnen die Wickelkinder, so hieß es.¹³²

Dětský kámen byl název pro velkou skálu poblíž „Gmoaberg“ (obecní hory). Říkalo se, že pod ní žily podvržené děti.

Martínkovský vrch

Martelschlag | Martínkov, Kienberg | Loučovice CK

Am Martetschlager Hügel | Martínkovský vrch wurde Ende des 19. Jahrhunderts eine Kapelle der Muttergottes vom Schnee errichtet, die später Teil des Wallfahrtsortes Maria Rast am Stein wurde.

Sagen berichten über Kinder, die von den dortigen Steinen herkommen. Die gleiche Erzählung findet sich am Martinsstein in Martetschlag, Gemeinde Leopoldschlag (FR).

Na konci 19. století byla na Martínkovském vrchu, který se později stal součástí poutního místa Maria Rast am Stein, postavena kaple zasvěcená Panně Marii Sněžné.

Legends vyprávějí o dětech, které pocházejí z tamních kamenů. Stejný příběh lze nalézt na Martinově kameni v Martetschlagu, obec Leopoldschlag (FR).

Kindlsteine im Mühlviertel Dětské kameny v oblasti Mühlviertel

Steinfelsen

Sarleinsbach, Hanrieder Straße (RO)

Es wird erzählt: Im „Steing’fels“ hielte sich der Teufel verborgen und verhinderte, dass die Mütter sich hier ihre Kinder (Neugeborenen) abholen. Als es durch priesterliche Hilfe gelang den Teufel an einem Ring festzubinden, verzog er sich für immer. Den Eisenring konnte man bis vor kurzen noch sehen.

Vypráví se, že se ve „Steing’felsu“ ukrýval ďábel a bránil matkám, aby si zde vyzvedávaly své děti (novorozence). Když se ho s pomocí kněze podařilo připoutat k železnému kruhu, navždy zmizel. Železný kruh byl ještě donedávna k vidění.

Steinfelden, Hanrieder Straße, Sarleinsbach, Bild Gemeinde

Bettelhaus

Julbach (RO)

Südlich von Julbach, zwischen Niederkraml und Vorderschiffel, trägt ein Felsen den Namen Bettelhaus.

Es heißt, aus den Klüften und Höhlungen des Bettelhauses entsteigen der Mutter Erde die Kinder dieser Welt. Nicht aus Lehm, sondern aus Granit hat der Schöpfer unsere Nachkommen geschaffen.

Das Bettelhaus ist bewohnt von drei unsterblichen Jungfrauen. Sie strahlen von unbegreiflicher Schönheit und immerwährender Frische. Wer den Stein

neunmal umwandelt, dem eröffnet sich ein Tor, durch das aus dem Innern eine Frau herausschreitet.

Wortlos tritt sie ihm entgegen und wiegt ein „Fatschenkind“ in ihren Armen.

Jižně od Julbachu, mezi obcemi Niederkraml a Vorderschiffel, se nachází skála s názvem Bettelhaus.

Říká se, že ze štěrbin a prohlubní skály Bettelhaus vycházejí z Matky Země děti tohoto světa. Stvořitel nestvořil naše potomky z hlíny, ale ze žuly.

Skálu Bettelhaus obývají tři nesmrtelné panny. Vyzařují nepochopitelnou krásu a neustálou svěžest. Kdo obejde devětkrát kámen, otevře se brána, ze které vyjde žena. Beze slova k němu přistoupí a v náručí drží „zavinuté, nalezené dítě“.

Drosselstein

Kalvarienberg, Julbach (RO)

Auch vom Drosselstein am Kalvarienberg nördlich von Julbach erinnern sich die älteren Generationen an die Sage von der Felshöhlengeburt.

Hielt man sein Ohr an den Stein, so konnte man das Wimmern der kleinen Ungeborenen hören. Und da Kinder häufig nassen, kannte kaum jemand den Drosselstein trocken.

Starší generace si také pamatují legendu o zrození v jeskyni Drosselstein na Kalvárii severně od Julbachu.

Kdo přiloží ucho ke kameni, uslyší vrnění nenarozených dětí. A protože se děti často počůravají, nepoznal Drosselstein téměř nikdo jako suchou skálu.

Martinsstein

Mardetschlag, Leopoldschlag

Vom Martinsstein in Mardetschlag, Gemeinde Leopoldschlag, wird erzählt, dass dort die Kinder herkommen.

Říká se, že děti pocházejí ze skály Martinsstein v Mardetschlagu, obec Leopoldschlag.

Teufelshuf, Hohenfurth | Čerovo kopyto, Vyšší Brod, Bild W.S.

Spur- und Raststeine

Kameny se stopami a odpočinkové kameny

Der Mensch suchte seit jeher nach sichtbaren Zeichen göttlicher oder übernatürlicher Gegenwart. Steine mit besonderen Vertiefungen oder Formen wurden oft als Fußspuren, Handabdrücke oder Raststellen gedeutet. Diese Spur- und Raststeine gehören zu den eindrucksvollsten steinernen Zeugnissen religiöser Volksüberlieferung im Mühlviertel und im Böhmerwald.

Lidé vždy hledali viditelné známky božské nebo nadpřirozené přítomnosti. Kameny s charakteristickými prohlubněmi nebo tvary byly často interpretovány jako otisky nohou, rukou nebo místa odpočinku.

Tyto kameny se stopami a odpočinkové kameny patří k nejpůsobivějším kamenným svědectvím o náboženských lidových tradicích v oblasti Mühlviertelu a na Šumavě.

Spursteine

Kameny se stopami

Die Prägungen von Körperteilen in den Stein als dauerhafte materielle Spuren und Erinnerung haben Tradition und sind Teil des kulturellen Erbes in den Mythen und Legenden. Diese Steine wurden wie Berührungs- oder Kontaktreliquien verehrt, auch wenn sie offensichtlich keine echten Reliquien waren. Das liegt wohl daran, dass die Menschen dieser Zeit wirklich an den Kontakt der Steine mit den Heiligen glaubten.

Otisky částí těla do kamene jako trvalých hmotných

stop a vzpomínek je tradicí a součástí kulturního dědictví, které se nachází v mýtech a pověstech. Tyto kameny byly uctívány jako kontaktní relikvie, i když se zjevně nejednalo o pravé relikvie. Je to pravděpodobně proto, že lidé té doby skutečně věřili v kontakt kamenů se světcí.

Spursteine sind Symbole

Kameny se stopami jsou symboly

Das Symbol ist ein Bedeutungsträger, seine Aussage geht weit über eine Mitteilung hinaus. Mit ihm wird etwas ausgedrückt, was mehr ist, als in den Objekten selber steckt. So sind die Spuren in den Steinen wohl nicht als tatsächliche Spuren gesehen worden, sondern sollten eine Botschaft übermitteln. Symbole sind eine Deutungssprache. Mit ihnen wird die Welt interpretiert, bekommen einzelne Phänomene einen Wert, wird den Dingen ein Sinn zugewiesen. Symbole sind ganz allgemein Bausteine, die es dem Menschen ermöglichen, seine Welt zu ordnen, ihr einen Sinn abzugewinnen, sie zu verstehen, aber auch eine ganz neue gedachte Welt zu erschaffen, so wie heute das Internet mit seinen Symbolwelten neue Realitäten schafft. Damit hat der Vorgang der Symbolisierung sehr grundsätzliche Bedeutung. Wir können weder eine fremde, noch unsere eigene Kultur verstehen, wenn wir ihre Symbole nicht verstehen.

Für den Symbol- und auch den Mythosbegriff wird vorausgesetzt, dass sie mit dem Mittel der Sprache arbeiten, das ist aber nicht zwingend erforderlich. Anstelle der sprachlichen Symbole können auch Bilder eine Geschichte erzählen. In besonders ausgeprägten Formen in der Natur, besonders der Steine, können wir so etwas wie eine Bildersprache sehen.

Dem Symbol, gleich in welcher Ausdrucksform, einem Bild, einem abstrakten Zeichen, einer Skulptur oder einem schriftlichen Mythos ist immer eine doppelte Zielrichtung eigen: Es weist sowohl in die Vergangenheit zurück als auch in die Zukunft.¹³³

Die Interpretation von Spursteinen ist uns aus dem Bild selber heute nicht mehr möglich. Was frühere Generationen darin sehen, eröffnet sich uns erst über die Erzählungen, Sagen, Legenden und Mythen – also die

mündliche und schriftliche Interpretation von Zeitzeugen oder nachkommenden Generationen.

Symbol je nositelem významu; jeho sdělení jde daleko za rámec jednoduché komunikace. Vyjadřuje něco, co je víc než to, co je vlastní samotným objektům. Stopy na kamenech tedy pravděpodobně nebyly vnímány jako skutečné stopy, ale spíš měly předávat poselství. Symboly jsou jazykem interpretace. Používají se k interpretaci světa, přiřazování hodnoty jednotlivým jevům a připisování významu věcem. Obecněji řečeno jsou symboly stavebními kameny, které lidstvu umožňují uspořádat si svůj svět, odvozovat z něj význam, rozumět mu, ale také vytvářet zcela nové imaginární světy, stejně jako dnes internet vytváří nové reality svými symbolickými světy. Proces symbolizace má proto velmi zásadní význam. Nemůžeme pochopit cizí, ani vlastní kulturu, pokud nerozumíme jejím symbolům.

Pojmy symbol a mýtus předpokládají, že pracují s médii jazyka, ale to není nezbytně nutné. Místo jazykových symbolů mohou příběh vyprávět i obrazy. V obzvláště výrazných formách v přírodě, zejména v kamenech, můžeme vidět něco jako obrazový jazyk.

Symbol, bez ohledu na formu svého vyjádření – obraz, abstraktní znak, socha nebo psaný mýtus – má vždy dvojí účel: ukazuje do minulosti i do budoucnosti.

Interpretace kamenů se stopami už pro nás není možná ze samotného obrazu. To, co v nich viděly předchozí generace, se nám otvírá pouze prostřednictvím příběhů, pověstí, legend a mýtů – tedy ústních a písemných interpretací soudobých svědků nebo budoucích generací.

Fußspuren von Maria

Stopy Panny Marie

Ausguckstein | Vyhlídkový kámen
Breznitz | Březnice (PR)

15 Martern begleiten die Wallfahrt von Breznitz zum Heiligen Berg. Nach der zweiten kommt man zum sogenannten Ausguckstein.

*Links neben der Straße liegt ein tischhoher, kugeli-
ger Stein, auf dessen Oberfläche die Eindrücke
zweier menschlicher Füße zu sehen sind. Die Sage
erzählt, daß einmal, als die Wallfahrer lange Zeit
nicht mehr auf den Heiligen Berg zogen, ihnen die
Mutter Gottes entgegengegangen und auf diesem
Stein nach ihnen Ausschau gehalten habe.*

Patnáct božích muk doprovází pouť z Březnice na
Svatou horu. Za druhými božími muky přijdeme k
tzv. vyhlídkovému kameni.

*Nalevo od cesty leží kulatý kámen vysoký jako stůl,
na jehož povrchu jsou vidět otisky dvou lidských no-
hou. Legenda vypráví, že když jednou poutníci nešli
dlouho na Svatou horu, vyšla jim Panna Marie na-
proti a pozorovala je z tohoto kamene.*

Ausguckstein | Vyhlídkový kámen
Frauenstein, Ringelai (FRG)

Östlich von Kühbach im Bayerischen Wald liegt der
waldbewachsene Frauenstein. Hier wird eine ähnli-
che Legende erzählt.

Východně od Kühbachu v Bavorském lese leží za-
lesněný Frauenstein. Tady se vypráví podobná le-
genda.

Hand-, Fuß- und Knieabdrücke von Heiligen | Otisky rukou, nohou a ko- len světců

Steine mit napfförmigen Vertiefungen wurden vielfach
als Fußspuren oder auch als Finger-, Hand- oder Knie-
vertiefungen im Stein gedeutet. Die körperliche Nähe
heiliger Personen wird im Stein festgehalten. So wird
der Stein zu einer reliquienartigen Berührungsstätte.

Kameny s prohlubněmi ve tvaru misky byly často inter-
pretovány jako otisky nohou nebo dokonce jako otisky
prstů, rukou či kolen. V kameni je zaznamenána fyzická
blízkost svatých postav. Takto se kámen stává místem
kontaktu podobným relikvii.

Heiligenspuren in Südböhmen
Posvátné stopy v Jihočeském kraji

Festung Ruben | Tvrz Kladenské Rovné

Kladener Ruben | Kladenské Rovné, Gojau | Kájov (CK)

*Eine junge Frau aus dem Dorf wurde von der Jung-
frau Maria vor bösen Mächten beschützt. Das Mäd-
chen mähte Gras, als plötzlich der Boden unter ihr
bebt und der Jüngling des Teufels mit einem selt-
samen Lachen vor ihr erschien. Halb tot vor Angst,
griff das Mädchen unwillkürlich nach einem Stein.
Als sie wieder zu sich kam, war der Teufel ver-
schwunden, und sie sah die Abdrücke nackter Füße
in dem Stein, an dem sie sich gelehnt hatte. In der
Ferne sah sie eine Frau in einem langen Umhang,
die ein Kind im Arm hielt.¹³⁴*

*Jednu mladou ženu ze vsi ochránila před zlou mocí
Panna Maria. Děvče sekalo trávu a najednou se pod
ní zachvěla země a před ní se s podivným smíchem
objevil čertův mládenec. Polomrtvá strachy se dívka
bezděčně zachytila nedalekého kamene. Když se
vzpamatovala, ďábel zmizel a v kameni, o který se
opírala, spatřila otisky bosých nohou. V dáli
zahlédla ženu v dlouhém plášti s dítětem v náručí.*

Wolfgangstein | Wolfgangův kámen

Kladener Ruben | Kladenské Rovné, Gojau | Kájov (CK)

Der Wolfgangstein im Dorf Ruben in Gojau | Kájov
war bis ins 15. Jahrhundert das Ziel von Pilgern. Er
zeigt die Fußabdrücke des Hl. Wolfgang.

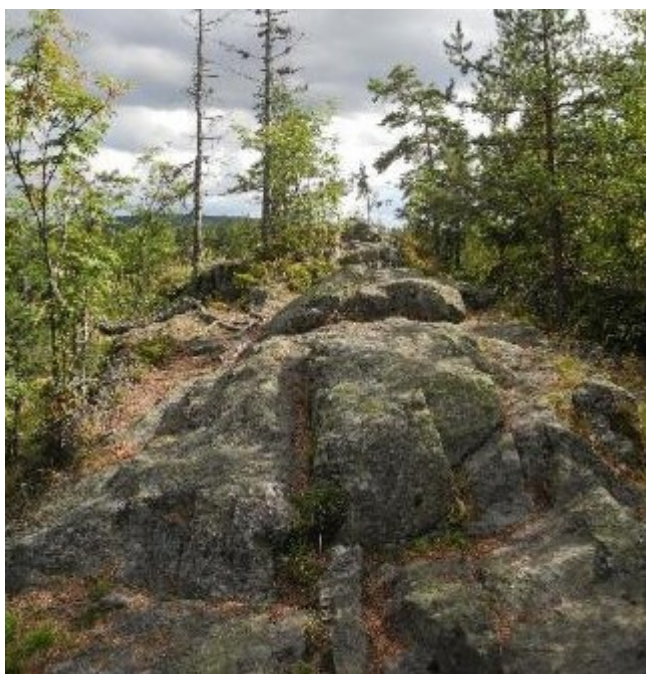
*Die Wallfahrt zu Steinen hielt sich noch lange: Dem
Pfarrer Michael Pils gelang es in jahrelangem Be-
mühen und unter teils heftigem Widerstand der Be-
völkerung, den in seinen Augen abergläubischen
Fußstapfenkult in seinem Pfarrgebiet zu beenden
und die neu ausgestattete Kirche in Gojau als einzi-
ges Pilgerziel zu etablieren. Unter Androhung der
Exkommunikation wurden die Wallfahrten zu dem
Stein am 22. Juni 1466 von Hilarius von Leitmeritz
offiziell verboten, was am 12. Juli 1487 von Paulus,
Visitor des Erzbistums von Prag, bestätigt
wurde.^{135 136}*

Wolfgangův kámen v obci Kladenské Rovné u Kájova
byl cílem poutníků až do 15. století. Nese otisky no-
hou svatého Wolfganga.

Pout' ke kameni trvala dlouho: Po letech úsilí a navzdory někdy prudkému odporu obyvatelstva se faráři Michaelu Pilsovi podařilo ukončit to, co považoval za pověřivý kult otisků nohou ve své farnosti, a ustanovit nově zařízený kostel v Kájově jako jediné poutní místo. Pod hrozbou exkomunikace byly poutě ke kameni 22. června 1466 oficiálně zakázány Hilariem z Litoměřic. Toto rozhodnutí potvrdil 12. července 1487 Paulus, vizitátor pražského arcibiskupství.

Wolfgangstein Kladenské Rovné, Bild v. king014 auf Wikipedia

Guntherfelsen | Vintířova skála, Hartmanitz | Hartmanice, Bild SchiDD auf Wikipedia

Guntherfelsen | Vintířova skála

Hartmanitz | Hartmanice, Stubenbach | Prášily KT

Der Guntherberg | Březník ist ein 1006 m hoher Berg drei Kilometer südwestlich von Hartmanitz |

Hartmanice auf dem Gebiet der Gemeinde Stubenbach | Prášily. Er liegt am bayerisch-böhmischen Gunthersteig | Vintířova stezka.

Březník je 1006 m vysoká hora tři kilometry jihozápadně od Hartmanic v obci Prášily. Leží na bavorsko-české Vintířově stezce.

Weitere Steine in Tschechien

Další kameny v České republice

Der heilige Adalbert, der zweite Bischof von Prag, hinterließ in fast ganz Böhmen einige „steinerne Spuren“. Die Region südwestlich von Pilsen weist jedoch eine außergewöhnliche Fülle auf.

Svatý Vojtěch, druhý pražský biskup, zanechal v téměř celých Čechách „kamenné stopy“. Region jihozápadně od Plzně se však pyšní jejich mimořádnou hojností.

St. Adalbert-Stein | Kámen sv. Vojtěcha

Borek bei Nebillau | Nebílovský Borek, Pilsen | Plzeň

St. Adalbert-Stein | Kámen sv. Vojtěcha

Vrčeň, Pomuk | Nepomuk (PI)

Stein der Fußstapfen | Kámen se šlépěji sv.

Vojtěcha, Pomuk | Nepomuk (PI)

St. Ludmila-Stein | Tetín-Stein

Tetín, Bern | Beroun (BE)

Heiligenspuren im Mühlviertel

Stopy světců v oblasti Mühlviertel

Stephanstritt | Štěpánova šlépěj

Sankt Stefan am Walde, St.Stefan-Afiesl (RO)

Der heilige Stephan warf im Mühlviertel ein Beil in den Bergwald empor, wo es niederfiel, wurde die Kirche St. Stephan ob Haslach erbaut. Der Heilige drückte dem Stein, auf dem er stand, seine Fußspuren ein.¹³⁷

Eine andere Sage erzählt, daß beim Bau der Kirche alle Morgen das bisher Geschaffene zerstört war, so daß die Bauleute schon ganz verzagt waren. Da erschien ihnen der heilige Stephan und warf sein Hackl. Wo es hinfiel, wurde die Kirche gebaut. Lange wurde die Fußspur des Heiligen gezeigt.¹³⁸

Svatý Štěpán hodil sekeru do horského lesa v oblasti Mühlviertel a tam, kde spadla, byl postaven kostel

sv. Štěpána nad Haslachem. Světec zanechal své šlépěje na kameni, na kterém stál.

Jiná legenda vypráví, že během stavby kostela bylo každé ráno zničeno vše, co bylo do té doby postaveno, takže stavitelé už byli docela zoufalí. Pak se jim zjevil svatý Štěpán a hodil svou sekeru. Kam dopadla, tam vznikl kostel. Světcova šlépěj byla dlouho ukazována.

Stephanstritt St.Stefan-Afiesl | Štěpánova šlépěj,
Bild Isabell Wimberger

Wolfgangstein | Wolfgangův kámen Kirchschlag (UU)

Auf seinen Reisen kam der hl. Wolfgang auch nach Kirchschlag. Auf einem Stein im Wald verrichtete er sein Gebet und Gott ließ als Wunderzeichen einen Eindruck des Knieenden am Stein zurück. Später wurde in der Nähe das Schneiderhäusl erbaut. Die Maurer nahmen Steine vom nahen Wald. Noch vor Feierabend fügten sie einen Stein ein, der aber am Morgen verschwunden war und an seiner Stelle im Walde lag. Dies wiederholte sich zweimal. Da sahen die Bauleute näher zu und bemerkten die Eindrücke des Heiligen. Sie bauten zur Sühne eine Kapelle und verwendeten dabei den Stein, der nun liegen blieb und noch heute neben der Türe zu sehen ist.

Abseits im Walde liegt noch ein zweiter Stein mit länglichen Abdrücken. Hier kniete St. Wolfgang, die Spuren rühren von seinem Knie und Bein her. In der Kapelle befindet sich eine Holzstatue der schmerzhaften Mutter Gottes, darunter ergießt sich ein gutes, kaltes Wasser in ein Becken. Früher galt es als

*heilkräftig und die Wände waren von Krücken, die Geheilte geopfert hatten, behangen.*¹³⁹

Depiny (II/2/4/239) 354 berichtet eine gleichlautende Sage über den heiligen Rupert. Es handelt sich aber um denselben Stein wie in der Sage (II/2/4/234) 353 über den heiligen Wolfgang.

Na svých cestách přišel do Kirchschlagu i svatý Wolfgang. Modlil se na kameni v lese a Bůh jako zázračné znamení zanechal otisk, jak klečí na kameni. Později byl nedaleko postaven tzv. Schneiderhäusl. Zedníci vzali kameny z nedalekého lesa. Před koncem pracovního dne přidali kámen, ale ráno zmizel a ležel na svém místě v lese. To se stalo ještě dvakrát. Pak se stavebníci podívali na kámen pozorněji a všimli si světcových otisků. Jako pokání postavili kapli a použili kámen, který teď zůstal na svém místě a je dodnes vidět vedle dveří.

Stranou v lese leží druhý kámen s protáhlými otisky. Zde klečel svatý Wolfgang; jsou to otisky jeho kolena a nohy. V kapli je dřevěná socha Panny Marie Bolestné a pod ní teče do nádrže dobrá, studená voda. Dříve se věřilo, že má voda léčivé účinky, a na zdech visely berle, které obětovali uzdravení.

Depiny (II/2/4/239) 354 uvádí podobnou legendu o svatém Rupertovi. Je to však tentýž kámen jako v legendě (II/2/4/234) 353 o svatém Wolfgangovi.

Heiligenberg | Svatá hora Rainbach im Mühlkreis (FR)

*Auf seiner Wanderung kam Jesus mit Petrus durch das untere Mühlviertel. Petrus bekam Hunger und bat den Herrn um Brot. Christus vertröstete ihn auf später. Nach einer Weile bat Petrus aufs Neue um Brot. Da nahm der Herr einen Stein, schnitt ihn entzwei und reichte ein Stück Petrus hin, es war zu Brot geworden. Seither heißt der Ort, wo dies geschah, der Höhenrücken zwischen Rainbach und Hirschschlag, der Heiligenberg.*¹⁴⁰

Na své cestě procházeli Ježíš a svatý Petr dolním Mühlviertelem. Petr dostal hlad a požádal Pána o chléb. Kristus ho odkázal na později. Po chvíli Petr

znovu požádal o chléb. Pán vzal kámen, rozkrojil ho napůl a podal Petrovi kus, který se proměnil v chleba. Od té doby se místo, kde k tomu došlo, hřeben mezi Rainbachem a Hörschlagem, nazývá Heiligenberg.

Teufelsspuren, Teufelshufe, Teufels- tritte, Teufelsfersen, Teufelskrallen Ďáblovy stopy, ďáblová kopyta, ďáblovy otisky, ďáblovy paty, ďáblovy drápy

Teufelsspuren im Mühlviertel
Ďáblovy stopy v oblasti Mühlviertel

Teufelstritt bei Wallfahrtskirche Maria Trost, Berg |
Ďáblová stopa u poutního kostela Panny Marie Těšitelky
Berg, Rohrbach-Berg (RO)

Am Weg zur Kirche Maria Trost in Rohrbach-Berg steht auf der linken Wegseite die Lourdeskapelle aus dem 19. Jhd., der zwei Stufen aus Granit vorge-
lagert sind. In diesen Stufen finden sich Vertiefungen, die einem Fußabdruck gleichen. Auf der ersten Stufe sehen die Vertiefungen eher aus wie ein Fuß-
abdruck, auf der zweiten Stufe gleichen sie einem Ziegenhuf. Der Sage nach wird die Lourdeskapelle auch "Teufelskapelle" genannt.

Teufelstritte, Lourdeskapelle/Teufelskapelle vor Maria Trost in
Rohrbach-Berg | Ďáblová stopa u poutního kostela Panny Marie Těši-
telky, Rohrbach-Berg, Bild Wolfgang Strasser

Na cestě ke kostelu Maria Trost v Rohrbach-Bergu, na levé straně cesty, stojí Lurdská kaple z 19. století, do níž vedou dva žulové schody. Tyto schody obsa-
hují prohlubně připomínající otisky nohou. Na prvním schodu vypadají prohlubně spíš jako otisky nohou, zatímco na druhém připomínají kozí paz-
neht. Podle legendy se Lurdská kaple také nazývá „Ďáblová kaple“.

Teufelsstein am Peilsteiner Berg | Ďáblův kámen na
hoře Peilstein

Die Sagen über das Spuken des „Schwarzen“ oder „Ganggerl“, wie die Leute den Teufel gewöhnlich nennen, scheinen in der Gegend von Peilstein am häufigsten zu sein. Ist doch am Peilsteiner Berge links an der Straße ein großer Steinblock, auf dem der Teufel einst sein Geld zählte. Geiß- und Pferde-
fuß sind auf den Stein abgedrückt.¹⁴¹

Pověsti o strašení „Černého“ neboli „Ganggerla“, jak lidé obvykle nazývají ďábla, se však zdají být v okolí Peilsteinu nejčastější. Vždyť na hoře Peilstein stojí vlevo u silnice velký kamenný blok, na němž prý kdysi ďábel počítal své peníze. V kameni je otisk kozího paznehtu a koňského kopyta.

Teufelstritt in Helfenberg | Čertovo otisk
Wolfstein, Helfenberg (RO)

Zwischen Ahorn und Piberstein befindet sich eine 880 m hohe Bergkuppe. Den Gipfel bildet der Wolfstein, eine Felsengruppe mit einer flachen runden Mulde.

*Der Schallenger Graf auf Piberstein soll einst seine Schätze, die er von den Türkenkriegen heim-
brachte, in einer Höhle am Wolfstein verborgen ha-
ben. Die mit einer eisernen Tür verschlossene Höhle war vom Teufel bewacht, weil der Graf die Schätze geraubt hatte. Die Spur eines Teufelstrittes ist am Gipfel noch zu sehen.*¹⁴²

Mezi Ahornem a Pibersteinem se nachází 880 m vysoký vrchol. Vrchol tvoří Wolfstein, skupina skal s plochou kulatou prohlubní.

Hrabě Schallenger z Pibersteinu prý kdysi ukryl své poklady, které přivezl z tureckých válek, v jeskyni na Wolfsteinu. Jeskyni uzavřenou železnými dveřmi

střežil ďábel, protože hrabě poklady ukradl. Na vrcholu je stále vidět ďáblův otisk nohy.

Teufelstritt in Julbach | Ďáblova stopa

Kalvarienberg, Drosselstein, Julbach (RO)

Der Felsen Drosselstein ist auf der Bergkuppe des Kalvarienberges, des ehemaligen "Güaßhübl" in Julbach zu finden. Er weist auf der Oberfläch Vertiefungen aus, die von Sagen als Teufelstritte beschrieben werden.

Skála Drosselstein se nachází na vrcholu hory Kalvarienberg, bývalého „Güaßhübl“ v Julbachu. Na povrchu má prohlubně, které jsou v pověstech popisovány jako ďáblové stopy.

Teufelstritt in Lembach | Ďáblova stopa

Lembach (RO)

Beim Hofratsacker in Lembach, wo sich die (alte) Straße nach Raiden und Knechtwies teilt, erhebt sich eine Kreuzsäule. Sie steht auf einer Steinplatte, die deutliche Bocksfußspuren trägt.

Der Legende zufolge lieferte sich der Teufel mit einem vom Wirtshaus spät abends heimkehrenden Bauern eine heftige Rauferei. Mit einem Futtermesser schlug dieser dem Teufel ein Horn ab, worauf der vom Schmerz gepeinigten mit seinen Füßen auf den Stein trat. Ein Abdruck des Bockfußes blieb von diesem Streit zurück. Der Bauer ließ aus Dankbarkeit das Steinerne Kreuz errichten.¹⁴³

V místě Hofratsacker v Lembachu, kde se (stará) silnice rozděluje na Raiden a Knechtwies, stojí sloup s křížem. Stojí na kamenné desce, na které jsou zřetelné stopy kozích paznehtů.

Podle legendy se ďábel pozdě v noci pustil do prudké rvačky se sedlákem, který se vracel z hospody. Sedlák ďáblovi uřízl roh nožem na maso, načež ďábel, zmítaný bolestí, dupnul nohou na kámen. Po této rvačce zůstal otisk kozího paznehtu. Sedlák nechal z vděčnosti postavit kamenný kříž.

Teufelstritt in Lichtenberg | Ďáblova stopa

Lichtenberg (UU)

Der Teufelstritt auf der Kuhwampe des Kuhberglis südlich des Lichtenbergs ist ein Stein mit hufeisenartiger Vertiefung.¹⁴⁴

Ďáblova stopa na Kuhwampe v Kuhberglu jižně od Lichtenbergu je kámen s prohlubní ve tvaru podkovy.

Teufelsspuren in Südböhmen

Ďáblové stopy v Jihočeském kraji

Teufelsspuren in Hohenfurth | Čertovy stopy Vyšší Brod Hohenfurth | Vyšší Brod (CK)

Auf dem Ortsplatz von Hohenfurth, unterhalb des alten Rathauses findet man einen Felsblock mit dem Abdruck eines Pferdehufes. Hier soll sich der wütende Teufel verewigt haben.¹⁴⁵

Na náměstí ve Vyšším Brodě pod starou radnicí se nachází balvan s otiskem koňského kopyta. Zde se prý zvěčnil rozzuřený ďábel.

Teufelsspuren in Hohenfurth | Ďáblové stopy ve Vyšším Brodě, Bild Wolfgang Strasser

Teufelsspuren in der Moldau an der Teufelsmauer | Ďáblové stopy ve Vltavě u Čertovy stěny

Kienberg | Loučovice (CK)

Bei den Teufelsspuren an den Felsen im Flussbett der Moldau handelt es sich um Strudellöcher bzw. -schalen.

... Im Flussbett befindet sich ein besonders großer Felsbrocken mit einer Delle, die der Daumenabdruck des Teufels sein soll. Heute noch sperrt das

*wilde Blockwerk den Fluß, und auf der Teufelskanzel
ist der Fuß des Satans allweil noch eingedrückt.*¹⁴⁶

Ďáblový stopy na skalách v korytě Vltavy jsou ve skutečnosti otvory příp. misky vzniklé vířivým pohybem vody.

... V korytě řeky leží obzvláště velký balvan s prohlubní, o které se říká, že je to otisk ďáblova palce. Dodnes blokuje toto divoké balvanové pole řeku a na Ďáblově kazatelně je stále otisk Satanovy nohy.

Teufelsspuren am Berg Dobrá Voda | Ďáblův stopy na vrchu Dobrá Voda, Oberplan | Horní Planá, Bild Wolfgang Strasser

Teufelshuf in Oberplan | Čertovo kopyto v Horní Plané
Oberplan | Horní Planá (CK)

Etwas oberhalb der Gutwasserkapelle am gleichnamigen Berg Dobrá Voda (862 m), unmittelbar neben dem 2021 errichteten Aussichtsturm, befindet sich eine Felsgruppe. In einem der Felsen findet sich der Hufabdruck des Teufels.

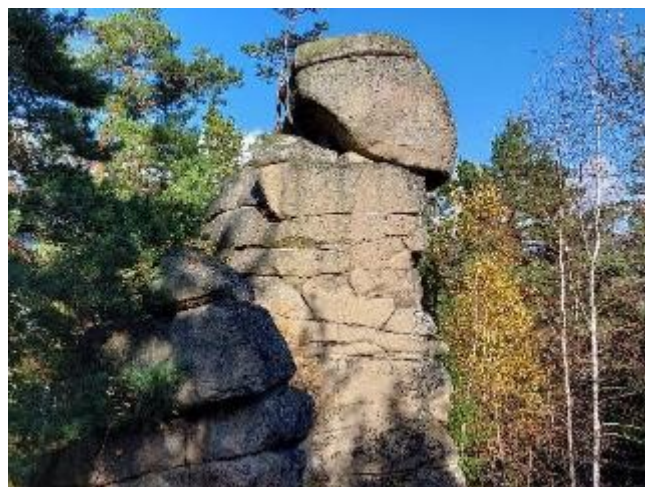
Nedaleko nad kaplí Dobrá Voda na stejnojmenném kopci Dobrá Voda (862 m), hned vedle rozhledny postavené v roce 2021, se nachází skupina skal. V jedné z nich se nachází otisk ďáblova kopyta.

Teufelshuf am Bärenberg | Čertovo kopyto na
Medvědí hoře, Kienberg | Loučovice (CK)

Teufelshuf | Čertovo kopyto ist ein Felsgebilde, das seinen Namen der Form des höchsten Felsabschnitts verdankt, der an einen Huf erinnert.

Čertovo kopyto je skalní útvar, který vděčí za svůj

název tvaru nejvyšší skalní části, která připomíná kopyto.

Teufelshuf | Čertovo kopyto, Bild Wolfgang Strasser

Teufelsstein am Kienberg | Čertův kámen na Luči
Kienberg | Loučovice (CK)

Teufelsstein | Čertův kámen na Luči, Bild Norbert Fischer

Teufelskrallen Kienberg | Čertovy drápy Loučovice
Kienberg | Loučovice (CK)

Im Bett der Moldau sieht man bei niedrigem Wasserstand Strudelsteine liegen. *Nach Meinung der Einwohner sind dies die Eindrücke von den Krallen der Teufel, wie sie die Blöcke von allen Seiten zusammentrugen* (siehe Sagen der Teufelsmauer | Čertova stěna).¹⁴⁷

V korytě Vltavy lze při nízkém stavu vody vidět kameny obroušené vodními víry. *Podle místních obyvatel jsou to otisky, které zanechaly drápy čertů, když sem kamenné bloky snášeli ze všech stran (viz Pověsti o Čertově stěně).*

Teufelshuf bei Kadov | Čertovo kopyto Kadov

Kadov, Blatna | Blatná (ST)

Nördlich des Dorfes Pole, nahe des Teiches Loužnice, liegt im Wald „v Hráči“ ein Stein mit dem Hufabdruck des Teufels.

Severně od obce Pole, poblíž rybníka Loužnice, v lese „v Hráči“ leží kámen s otiskem čertova kopyta.

Teufelsspuren bei Kladen | Čertovy stopy u Kladného

Kladen | Kladné, Gojau | Kájov (CK)

In der Nähe von Kladen gibt es einen Stein, aus dem vier Fußtritte eingeprägt sind.

*Auf dem Wege von Gojau nach Krummau befindet sich in der Nähe von Kladen ein Stein, auf dem vier Fußtritte ausgehauen sind. Dort soll einst eine Frau mit einer Bürde Gras gerastet haben. Zu ihr kam der Teufel und wollte sie entführen. Sie aber rief in ihrer Bedrängnis die Gojauer Muttergottes um Hilfe. Die erschien auch und verjagte den Teufel. Seine Tritte sind noch heute in jenem Steine zu sehen.*¹⁴⁸

Nedaleko Kladného se nachází kámen, do kterého jsou vytesány čtyři stopy.

Na cestě z Kájova do Krumlova, nedaleko Kladného, se nachází kámen, do kterého jsou vytesány čtyři stopy. Kdysi tam prý odpočívala žena s nákladem trávy. Přišel k ní ďábel a chtěl ji unést. Ona však ve svém zoufalství volala o pomoc Pannu Marii Kájovskou. Ta se také zjevila a ďábla zahnala. Jeho stopy jsou dodnes na kameni vidět.

Teufelshufe von Datschitz | Čertovo kopyto Dačice

Neuhaus | Jindřichův Hradec (JH)

Auf halbem Weg von der Siedlung Poldovky zum Hügel Hradisko befindet sich der sogenannte Teufelshuf. Über seine Entstehung gibt es eine Legende:

Einst schloss ein Hahn mit dem Teufel eine Wette ab, dass der Teufel in Hradisko eine Burg bauen würde, bevor der Hahn morgens dreimal kräht. Also begann der Teufel zu bauen. Er sammelte Steine von nah und fern und brachte sie nach Hradisko. Als der Hahn zum ersten Mal krähte, war der Teufel schon halb erregt. Als der Hahn ein zweites Mal krähte,

war nur noch wenig übrig. Und bevor der Hahn zum dritten Mal krähen konnte, ging der stolze Teufel mit dem letzten Stein an ihm vorbei. Aber Hochmut kommt vor dem Fall. Und der Teufel schlüpfte ein Stück vom Schloss entfernt und zerstörte das gesamte Schloss. Als der Hahn zum dritten Mal krähte, war von der Burg nur noch ein Haufen verstreuter Steine übrig. Heute sind von der Burg außer den verstreuten Steinen in Hradisko keine weiteren Überreste vorhanden. Doch dort, wo der Teufel ausgerutscht ist, ist eine deutliche Rille im Stein zu sehen, die von seinem Huf stammt.

Na půli cesty mezi osadou Poldovky a kopcem Hradisko se nachází takzvaný Ďáblův kopec. O jeho vzniku se vypráví tato pověst:

Kdysi se kohout s ďáblem vsadil, že ďábel postaví na Hradisku hrad, než kohout třikrát zakokrhá. Ďábel se tedy pustil do stavby. Shromáždil kameny z blízka i zdaleka a přivezl je na Hradisko. Když kohout zakokrhával poprvé, měl ďábel už polovinu práce hotovou. Když kohout zakokrhával podruhé, zbývalo už jen málo. A než kohout zakokrhával potřetí, pyšný ďábel s posledním kamenem prošel kolem něj. Ale pýcha předchází pád. Ďábel uklouzl kousek od hradu a celý ho zničil. Když kohout zakokrhával potřetí, z hradu zbyla jen hromada rozházených kamenů. Dnes z hradu kromě nich v Hradisku nezbylo nic. Ale tam, kde ďábel uklouzl, je v kameni vidět zřetelná rýha, která pochází od jeho kopyta.

Teufelsferse Röschitz | Čertova pata

Röschitz | Řečice, Datschitz | Dačice (JH)

Die Teufelsferse befindet sich auf einem Felsen, versteckt im Wald über dem Fluss Hadrava in der Nähe des Dorfes Röschitz | Řečice.

Ďáblova pata se nachází na skále ukryté v lese nad řekou Hadravou nedaleko obce Řečice.

Teufels Hand | Ďáblova dlaň (Ďáblova ruka)

Nieder Schlagles | Dolní Lhota, Platz an der Naser | Stráž nad Nežárkou (JH)

Teufelsfußabdruck | Ďáblova šlápota

Kolenetz | Kolence, Neusattel an der Naser | Novosedly nad Nežarkou (JH)

Teufelsfußabdruck ist der Name des Waldes südlich des Dorfes Kolence. Der Name stammt von einem großen Granitfelsen, der direkt neben der Waldstraße liegt. Der Stein zeigt ein Bild und die Hufabdrücke des Teufels. Mehrere Sagen werden erzählt.

Die bekannteste Sage handelt von der Wette zwischen dem Teufel und dem Priester. Dem Teufel gelang es nicht, den Felsbrocken von Rom ins nahegelegene Dorf Novosedly zu bringen, bevor der Priester die Messe beendet hatte. Aufgrund seiner Verirrung schleuderte der wütende Teufel den Stein auf den Boden und stampfte mit seinen Hufen darauf.

Ďáblova stopa je název lesa jižně od obce Kolence. Název pochází z velkého žulového balvanu, který se nachází přímo u lesní cesty. Na kameni je vyobrazen ďábel a otisky kopyt. Vypráví se o něm několik pověstí.

Nejznámější pověst vypráví o sázce mezi ďáblem a knězem. Ďábel nedokázal přenést balvan z Říma do nedaleké vesnice Novosedly dřív, než kněz dokončil mši. Kvůli svému omylu hodil rozzuřený ďábel kámen na zem a dupal po něm kopytem.

Teufelsfußabdruck | Ďáblova šlápota, Kolenetz | Kolence,
Bild Okrašlovacího spolku Peršlák

Der Fuchsenstein bei Hosterschlag | Liščí kámen u Člunku

Hosterschlag | Člunek (JH)

Der Fuchsenstein bei Hosterschlag wird vom Teufel als Ruheplatz aufgesucht. Das Gestein zeigt dort

noch die Merkmale seiner Tatzen, seines Hinterteils und seiner Flasche, die sich darin eingedrückt haben.

Als einst die Bäuerin des eine Viertelstunde davon gelegenen Hofes um die zwölfte Stunde des Mittags vom Felde heimkehrte und am Fuchsenstein vorüberging, sah sie auf demselben einen grauen Mann in einem grünen Rocke sitzen, der einen Haufen Geld zählte.¹⁴⁹

Říká se, že Liščí kámen poblíž Člunku je místem ďáblova odpočinku. Na skále jsou dodnes otisky jeho tlap, zadku a lahve.

Jednou kolem poledne se selka ze statku ležícího odtud čtvrt hodiny vracela z pole a procházela kolem Liščího kamene, když na něm spatřila šedivého muže v zeleném kabátě, jak na něm počítá hromadu peněz.

Raststeine

Odpočinkové kameny

Unterscheidung zwischen Spursteinen und Raststeinen

Rozdíl mezi kameny se stopami a odpočinkovými kameny

Die Bezeichnungen Spur- und Raststeine werden häufig synonym gebraucht. An dieser Stelle soll jedoch eine begriffliche Unterscheidung vorgenommen werden:

Spursteine zeigen auffällige Formen oder Vertiefungen, die Anlass zu Interpretationen lieferten.

Raststeine im engeren Sinn sind Restlinge, die schalenartige Vertiefungen aufweisen. Die Schalen sind den Legenden nach auf die Rast von Gott, der Heiligen Familie, Jesus oder Heiligen zurückzuführen. Die Verknüpfung von Steinen mit Rastlegenden weist darauf hin, dass die kultische Nutzung der Steine deutlich älter sein muss, als die Rastlegende selber.

Označení kameny se stopami a odpočinkové kameny se často používají jako synonyma. Je ale třeba mezi nimi rozlišovat:

Kameny se stopami mají nápadné tvary nebo prohlubně, které vedly k různým interpretacím.

Odpočinkové kameny jsou v užším slova smyslu zbytky kamenů, které vykazují miskovitě prohlubně. Na základě legend jsou tyto prohlubně připisovány místům odpočinku Boha, Svaté rodiny, Ježíše nebo světců. Spojení kamenů s legendami o odpočinku naznačuje, že kultovní využití kamenů musí být podstatně starší než samotná legenda o odpočinku.

Herrgott-Rast-Steine Kameny odpočinku Páně

Gottessteine | Boží kamen u Tažovická Lhota

Tažovická Lhota, Gemeinde Wolenitz | Volenice
(ST) bei Krasilau | Kraselov

Oberhalb des Dorfes Tažovická Lhota zwischen Kraselov und Tažovice ist auf einem bewaldeten Hügel eine Gruppe von Steinen, die als einer der stärksten natürlichen Kraftorte in Tschechien gelten und als alte Kultstätte betrachtet werden.

Nad obcí Tažovická Lhota, mezi Kraselovem a Tažovicemi, na zalesněném kopci se nachází skupina kamenů, která je považována za jedno z nejsilnějších přírodních energetických míst v České republice a je považována za starobylé kultovní místo.

Gottessteine | Boží kameny, Bild Gemeinde Krasilau | Kraselov

Raststeine in Südböhmen

Odpočinkové kameny v Jihočeském kraji

Tažovická Lhota	ST	Boží kámen u Tažovické Lhoty nebo Boží kámen u Kraselova
-----------------	----	---

Raststeine im Mühlviertel

Odpočinkové kameny v oblasti Mühlviertel

Auberg, Hagenberg FR	Herrgott-, Heiligenstein
Schönau i.M. FR	Herrgottsitz, Schalenstein
St.Leonhard b.FR. FR	Herrgottstein im Stoahölzl

Raststeine in Niederbayern

Odpočinkové kameny v Dolním Bavorsku

Lindberg	REG	Hergottstritt, Spurstein
Kirchdorf im Wald	FRG	Hergottstritt, Jesustritt

Rast der Heiligen Familie Odpočinek Svaté rodiny

Viele Steine tragen die Bezeichnung „Maria Rast“ oder „Heilige-Familie-Rast“. Der Legende nach legte die Heilige Familie auf der Flucht nach Ägypten an diesen Orten eine Ruhepause ein. Die Erzählung von der Flucht nach Ägypten ist ein zentrales Motiv des Christentums und erfährt im Grenzgebiet von Böhmerwald, Bayerischem Wald und Mühlviertel eine besondere regionale Ausprägung. Hier heißt es, Maria, Josef und das Jesuskind hätten an bestimmten Steinen gerastet, die durch schüsselförmige Vertiefungen gekennzeichnet sind. Diese sogenannten Schüsselsteine gelten in der lokalen Überlieferung als Spuren ihrer Anwesenheit, etwa als Sitz- oder Schlafstellen oder als Badewanne für das Jesuskind.

Die Verlagerung der biblischen Reise in den mitteleuropäischen Raum spiegelt die mittelalterliche Aneignung heiliger Geschichte durch die lokale Kulturlandschaft wider. Im Zuge von Christianisierung, Wallfahrtswesen und dem Bedürfnis nach örtlicher Verankerung biblischer Ereignisse wurden Motive der Flucht nach Ägypten mit markanten Landschaftselementen verknüpft. Auffällige Steininformationen, insbesondere Schalensteine, begünstigten diese Vorstellungen, denen man heilende oder segnende Wirkung zuschrieb.

Mnoho kamenů nese nápisy Mariin odpočinek nebo Odpočinek Svaté rodiny. Podle legendy na těchto místech odpočívala Svatá rodina během svého útěku do Egypta. Příběh o útěku do Egypta je ústředním motivem křesťanství a nabývá specifického regionálního výrazu v pohraniční oblasti Šumavy, Bavorského lesa a Mühlviertelu. Zde se říká, že Marie, Josef a Ježíšek odpočívali u určitých kamenů označených prohlubněmi ve tvaru misky. Tyto tzv. miskovité kameny jsou v místní tradici považovány za stopy jejich přítomnosti, možná jako místa k sezení nebo spaní, nebo dokonce jako vnička pro Ježíška.

Přesun biblické cesty do střední Evropy odráží středověké přivlastnění si posvátných dějin místní kulturní krajinou. V průběhu christianizace, poutí a potřeby ukotvit biblické události na určitém místě se motivy útěku do Egypta spojovaly s výraznými krajinnými prvky. Nápadné skalní útvary, zejména kameny s miskovitými prohlubněmi, jimž byla připisována léčivá nebo žehnající moc, tyto myšlenky posilovaly.

Der Geschichtstyp der Reiseerzählung und ihre Verortung

Typ příběhu vyprávění o cestě a jeho zařazení

Die Legende der Flucht der Heiligen Familie ist eine Reiseerzählung, bei der Orte durch die Anwesenheit der Reisenden sakralisiert werden. Ihre Verortung im Böhmerwald, Bayerischen Wald und Mühlviertel ist historisch unmöglich, spiegelt aber soziokulturelle und religiöse Bedürfnisse wider.

Identifikation und Lokalisierung des Heiligen: Biblische Ereignisse werden in die heimische Landschaft übertragen, wodurch das Heilige erfahrbar wird und persönliche Frömmigkeit sowie emotionale Bindung gestärkt werden. Die Menschen konnten sich die Anwesenheit der Heiligen Familie in ihrer Umgebung vorstellen. Sakralisierung der Landschaft: Das raue Grenzgebiet wird durch die Legende aufgewertet; jeder „Schüsselstein“ dient als Mikrokosmos des Heiligen. Die oft unwirtliche Natur erhält so religiöse Bedeutung.

Mündliche Tradition und kollektives Gedächtnis: Die Geschichten verbreiten sich mündlich, die Steine dienen als Ankerpunkte, wodurch die Legende glaubwürdig bleibt.

Topographische Besonderheiten: Granitformationen und Schalensteine boten ideale Projektionsflächen; ihre Vertiefungen konnten als Spuren der Heiligen Familie gedeutet werden.

Legenda o útěku Svaté rodiny je cestopisné vyprávění, v němž jsou místa sakralizována přítomností cestovatelů. Její umístění na Šumavu, do Bavorského lesa a regionu Mühlviertel je historicky nemožné, ale odráží sociokulturní a náboženské potřeby.

Identifikace a lokalizace posvátného: Biblické události jsou transponovány do místní krajiny, čímž se posvátné stává hmatatelným a posiluje se osobní zbožnost a emocionální spojení. Lidé si mohou představit přítomnost Svaté rodiny ve svém okolí.

Sakralizace krajiny: Drsná pohraniční oblast je legendou povznesena; každý miskovitý kámen slouží jako mikrokosmos posvátného. Často nehostinná příroda tak získává náboženský význam.

Ústní tradice a kolektivní paměť: Příběhy se šířily ústním podáním; kameny slouží jako kotevní body, čímž se udržuje důvěryhodnost legendy.

Topografické prvky: Žulové útvary a miskovité kameny nabízely ideální projekční plochy; jejich prohlubně mohly být interpretovány jako stopy Svaté rodiny.

Schalensteine mit legendärem Bezug Kamenné misky s legendárním významem

Raststeine in Südböhmen

Odpočinkové kameny v Jihočeském kraji

Wasserstein | Vodní kámen

Johannesdörf | Janova Ves, Theresiendorf |
Pohorská Ves (CK)

Der Wasserstein aus Biotit-Granodiorit mit einem 3,5 x 1,5 m großem Kessel befindet sich auf dem

Feld unter einer großen Esche an der Kirchenstraße von Johannesdörfel | Janova Ves nach Zettwing | Cetviny.

Der Sage nach soll die hl. Familie auf der Flucht nach Ägypten den Böhmerwald durchwandert haben: Der hl. Josef ging neben dem Esel voran, Maria trug in den weiten Mantel gehüllt das schlummernde Christkind. Die Sonne brannte heiß hernieder. Sie kamen zum großen Stein auf dieser Anhöhe. Er bot eine willkommene Raststätte für die hl. Familie. Der Himmel hatte Erbarmen und ließ ein Wunder geschehen. Während sich die hl. Maria mit dem Kinde auf den Stein setzte, gab dieser nach und es entstand eine große Mulde, die sich sogleich mit warmen Wasser füllte. So konnte die hl. Maria das Jesuskind darin baden. Seither genießt der Wasserstein ein hohes Ansehen in der Bevölkerung und ist weitem im Lande bekannt.¹⁵⁰

Der Legende nach hat das Wasser in der Vertiefung auch eine heilende Wirkung und erscheint dem Besucher ölig. Der Grund dafür ist offenbar das Wasser und der Tau, die von der uralten Esche, die über dem Stein thront, in die Vertiefung fließen, wodurch Substanzen aus den Blättern dieser Esche in die Vertiefung gelangen. Der Legende nach ist die Vertiefung im Stein ein Relikt aus der Zeit, als die Heilige Familie auf ihrer Flucht aus Ägypten oft unfreiwillig vom direkten Weg abweichen musste und so in den Böhmerwald gelangte. Der Heilige Josef ging mit einem Esel voran. Die Jungfrau Maria trug ein gewickeltes, schlafendes Baby in ihren Armen. Der Heilige Josef sah im Gebüsch, ganz in der Nähe des späteren Cetvin, einen großen flachen Stein und beschloss, dass die Familie sich dort nach ihrer beschwerlichen Reise ausruhen sollte. Als sich die Mutter auf den Stein setzte, geschah ein kleines Wunder. Der harte Stein hatte Mitleid mit den müden Pilgern, und an der Stelle, wo die Jungfrau Maria saß, bildete sich eine deutliche Vertiefung, die sich gleichzeitig mit warmem Wasser füllte. So konnte die fürsorgliche Mutter ihr Kind baden.

Der Stein blieb daraufhin für alle Ewigkeit gesegnet. Die Einheimischen gaben ihm den Namen „Wasserstein“ und schrieben dem darin befindlichen Was-

ser heilende Kräfte zu, da mehrere Besucher hier ihre kranken Augen heilten.

Biotitický granodioritový vodní kámen s nádržkou o rozměrech 3,5 x 1,5 m se nachází na poli pod velkým jasanem na cestě ke kostelu z Janovy Vsi do Cetvin.

Podle legendy putovala Svatá rodina, prchající do Egypta, přes Šumavu: svatý Josef šel vpředu vedle osla, zatímco Marie, zahalená do svého dlouhého pláště, nesla spící Ježíška. Slunce prudce pražilo. Došli k velkému kameni na vrcholu tohoto kopce. Nabízel Svaté rodině vítané místo odpočinku. Nebe se nad nimi slitovalo a učinilo zázrak. Když se svatá Marie s dítětem posadila na kámen, ten povolil a vytvořil velkou prohlubeň, která se okamžitě naplnila teplou vodou. Svatá Marie tak v ní mohla Ježíška vykoupat. Od té doby se vodní kámen těší velké úctě mezi místním obyvatelstvem a je široce známý v celém regionu.

Wasserstein | Vodní kámen, Bild Wolfgang Strasser

Podle legendy má voda v prohlubni také léčivé vlastnosti a návštěvníkům se jeví jako olejovitá. To je zřejmě způsobeno vodou a rosou, které stékají do prohlubně ze starobylého jasanu, který se tyčí nad kamenem, a přenášejí látky z listů stromu do prohlubně. Legenda také praví, že prohlubeň v kameni je pozůstatkem z doby, kdy se Svatá rodina, prchající z Egypta, často musela odchýlit od přímé trasy, a tak skončila na Šumavě. Svatý Josef šel napřed s oslem. Panna Maria nesla v náručí zavinuté, spící dítě. Svatý Josef uviděl v křoví, velmi blízko pozdější vesnice Cetviny, velký plochý kámen a rozhodl se, že

si tam rodina po namáhavé cestě odpočine. Když se matka posadila na kámen, stal se malý zázrak. Tvrdý kámen se slitoval nad unavenými poutníky a v místě, kde seděla Panna Marie, se vytvořila výrazná prohlubeň, která se zároveň naplnila teplou vodou. Starostlivá matka tak mohla své dítě vykoupat.

Kámen zůstal požehnán na věky. Místní ho pojmenovali „Vodní kámen“ a připisovali vodě uvnitř léčivé síly, protože několik návštěvníků si zde vyléčilo nemocné oči.

Wasserstein | Vodní kámen

Wallern | Volary, Prachatitz | Prachatice (PT)

In der Nähe von Wallern | Volary finden sich kleinere Steine oder Felsformationen mit Mulden, die als „Wassersteine“ oder „Taufsteine“ der Heiligen Familie gedeutet werden. Hier soll Maria das Jesuskind gewaschen oder getauft haben.

Poblíž Volar se nacházejí menší kameny nebo skalní útvary s prohlubněmi, které jsou interpretovány jako „vodní“ nebo „křestní kameny“ Svaté rodiny. Zde měla Marie umýt nebo pokřtít Ježíška.

Maria-Rast-Stein am Toneiberg | Toníkův vrch

Meinetschlag | Malonty (CK)

Auf einer kleinen bewaldeten Kuppe (Toneiberg, Dopplerberg ?) östlich von Meintschlag findet man einige Felsen mit Schalen. Hier wird die Wundersage der heiligen Familie erzählt.¹⁵¹

Na malém zalesněném kopci (Toneiberg, Dopplerberg?) východně od Malont se nachází několik skal s miskovitými prohlubněmi. Vypráví se zde legenda o putování Svaté rodiny.

Wanderstein | Bludný kámen

Drhovle (PI)

Auf der Verbindungslinie zwischen Kostelík und dem Berg Dubí | Dubí Hora befand sich ein Felsen namens Bludný kámen oder Čertův kámen, in dessen Mitte sich eine Schale befand, in der wilde Frauen ewiges Wasser aufbewahrten. Einer anderen und wahrscheinlich jüngeren Legende zufolge ging

Maria zur Schale, um das Jesuskind zu baden. Der Stein ist nicht mehr vorhanden, da er einst vom Steinmetz Studený aus Rejt verarbeitet wurde.

Na spojnici mezi Kostelíkem a Dubí Horou se nacházela skála zvaná Bludný kámen neboli Čertův kámen, v jejímž středu se nacházela mísa, v níž divé ženy uchovávaly věčnou vodu. Podle jiné, pravděpodobně novější legendy, šla Marie k misce vykoupat Ježíška. Kámen dnes již neexistuje, protože ho kdysi opracovával kameník Studený z Rejtů.

Stein am Fuße des Dubík | Kámen na úpatí Dubíku

Buggau | Buková, Elexnitz | Olešnice (CB)

Am Fuße des Dubík, an der Straße von Buková, liegt der sogenannte A-Stein mit einer Peitsche. Eine Quarzader im Granit war der Anlass für eine Sage:

Es wird erzählt, dass die Jungfrau Maria am Stein erschien und von Heiden mit einer Peitsche geschlagen wurde. Mit einem besonders hasserfüllten Schlag zerbrach die Peitsche der Ungläubigen und die Wunde im Stein versteinerte zu einer tiefen Narbe.

Na úpatí Dubíku, na cestě z Bukové, leží tzv. A-kámen s bičem. Křemenná žíla v žule dala vzniknout legendě:

Říká se, že se u kamene zjevila Panna Marie a pohané ji udeřili bičem. Mimořádně nenávisným úderem se bič nevěřících zlomil a rána v kameni zkameněla v hlubokou jizvu.

Raststeine in Südböhmen

Odpočinkové kameny v Jihočeském kraji

Johannesdörfel | Janova Ves CK

Wasserstein | Vodní kámen

Wallern | Volary PT

Wasserstein | Vodní kámen

Meinetschlag | Malonty CK

Maria-Rast-Stein am Toneiberg | Toníkův vrch

Unterhaid | Dolní Dvořiště CK

Felsen beim großen Zwicklberg

Unterhaid | Dolní Dvořiště CK

Stein bei Brunnen am kleinen Zwicklberg

Deutsch Beneschau | Benešov nad Černou CK

Steinblock an der Schwarzaue | Černá

Kühberg | Kraví hora CK

Steinblock am Kühberg | Kraví hora

Pflanzen | Blansko, Kaplitz | Kaplice CK

Stein am Fuße des Radischenberges

Dalleken bei Oemau | Soběnov CK

Stein beim Dorf Dalleken

Dt. Reichenau | Rychněvek, Heuraffl | Přední Výtoň CK

Großer Stein im Birkenwald (Birat)

Buggau | Buková CB

Stein am Fuße des Dubík | Kámen na úpatí Dubíku

Buggau | Buková CB

Stein in Buggau | Buková, zwischen Konradschlag |

Konratice und Rauhenschlag | Chlupatá Ves, Strob-

nitz | Horní Stropnice

Drhowl | Drhovele PI

Wanderstein | Bludný kámen

Raststeine im Mühlviertel

Odpočinkové kameny v oblasti Mühlviertel

Maria-Rast-Stein (Teufelsstein) am Hollerberg

Auberg, oberhalb der Maria-Rast-Kapelle mit dem Hollerbergbründl.

Bründlstein

Kühsteinwald, Meisingeröd, Sarleinsbach (RO)

Der Legende nach soll Christus sich auf den Wanderungen durchs Mühlviertel die ermüdeten Beine im Bründlstein erfrischt haben, seither befände sich immer Wasser in der Mulde.¹⁵²

Podle legendy si měl Kristus během svých poutí Mühlviertelem osvěžit unavené nohy na kameni Bründlstein. Od té doby se v prohlubni vždycky nachází voda.

Fölsensteinerkreuz

Wartberg ob der Aist (FR)

Stein mit Fußabdrücken von Maria mit dem Jesuskind rastete.¹⁵³

Kámen s otisky stop, na němž podle pověsti odpočívala Panna Maria s Ježíškem.

Heiligenstein | Svatý kámen

Schwackerreith, Haslach an der Mühl (RO)

Oberhalb der Furthmühle bei Haslach liegt im Fluß-

bett der Großen Mühl ein Stein mit einer muldenförmigen Vertiefung, der Heiligenstein. Auf der Flucht nach Ägypten soll Maria in dieser Mulde das Jesukind gebadet haben.

Oberhalb der Furthmühle, in der Pfarre St. Oswald, befindet sich der „Heilige Stein“. Derselbe liegt in der Mühl hart am linken Ufer und hat oben über dem Flußwasser eine Vertiefung, groß genug, ein neugeborenes Kind hineinlegen zu können. Es soll sich in dieser Vertiefung zu jeder Zeit, auch an den heißesten Tagen, Wasser befinden. Ausgezeichnet ist diese Stelle durch die Sage, daß in jenem Grübchen Unsere Liebe Frau auf der Flucht nach Aegypten das Jesukindlein gebadet habe; seither gehe das Wasser nicht mehr weg.¹⁵⁴

Nad mlýnem Furthmühle poblíž Haslachu leží v korytě řeky Große Mühl kámen s prohlubní ve tvaru dutiny, známý jako Heiligenstein (Svatý kámen). Říká se, že v této prohlubni Marie během útěku do Egypta vykoupala Ježíška.

Nad mlýnem Furthmühle, ve farnosti sv. Oswalda, se nachází „Svatý kámen“. Leží v řece Mühl blízko levého břehu a má nad vodou prohlubeň dostatečně velkou, aby se do ní dalo položit novorozené dítě. Říká se, že v této prohlubni je vždy voda, i v nejteplejších dnech. Toto místo je známé legendou, že Panna Maria v této prohlubni vykoupala Ježíška během útěku do Egypta; od té doby voda nikdy nezmizela.

Raststeine im Mühlviertel

Odpočinkové kameny v oblasti Mühlviertel

Aigen-Schlägl	RO	Marienstein
Haslach a.d.M.	RO	Heiligenstein Schwackerreith
Hollerberg, Auberg	RO	Maria-Rast-Stein (Teufelsst.)
Julbach	RO	Josefstein
Kollerschlag	RO	Maria-Ruhe-Stein
Obermühl	RO	Heiligenstein
Peilstein	RO	Maria-Rast-Stein
Wartberg o.d.A.	FR	Fölsensteinerkreuz
Reichenau i.M.	UU	
Sarleinsbach	RO	Bründlstein (Jesus-Rast)
Schwarzenberg	RO	Kindleinstein

Motivation der Legendenbildung

Motivace vzniku legendy

Die Legende von der Flucht der Heiligen Familie weist im Granithochland vermutlich ältere, vorchristliche Traditionsschichten auf. Schalensteine mit wassergefüllten Vertiefungen könnten als Medien gedient haben, in denen sich Himmelskörper spiegelten. Solche reflektierenden Wasserflächen ermöglichten vermutlich die Wahrnehmung kosmischer Bewegungszeichen, die für Zeitordnung, Wetter- und Schicksalsdeutung von Bedeutung waren.¹⁵⁵

Die sieben klassischen Planeten (Mond, Merkur, Venus, Sonne, Mars, Jupiter und Saturn) erscheinen im Jahreslauf als wandernde Spiegelbilder, wodurch die Dynamik des Himmels symbolisch erfahrbar wurde. Sie wurden Göttern zugeordnet und möglicherweise als kosmische „Familie“ interpretiert. Vor diesem Hintergrund lässt sich die Wanderung der Heiligen Familie als christliche Umdeutung eines älteren kosmologischen Bewegungsmotivs deuten, das den transzendenten Weg durch die Welt analog zu Planetenbahnen veranschaulicht.¹⁵⁶

Bründelstein im Kühsteinwald, Meisingerödt, Sarleinsbach, Bild Gemeinde Sarleinsbach

Legenda o útěku Svaté rodiny má pravděpodobně starší, předkřesťanské vrstvy tradic v žulových vrchovinách. Kameny s miskovitými prohlubněmi a prohlubněmi naplněnými vodou mohly sloužit jako média, ve kterých se odrážela nebeská tělesa. Takové reflexní povrchy pravděpodobně umožňovaly vnímání kosmických znamení pohybu, které byly významné pro měření času, výklad počasí a interpretaci osudu.

Sedm klasických planet (Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn) se jeví jako proměnlivé odrazy v průběhu roku, čímž symbolicky vnímají dynamiku nebes. Byly spojovány s bohy a pravděpodobně interpretovány jako kosmická „rodina“. Na tomto pozadí lze cestu Svaté rodiny interpretovat jako křesťanskou reinterpetaci staršího kosmologického motivu pohybu, ilustrující transcendentní cestu světem analogickou s planetárními drahami.

Frei liegende Raststeine in der Natur Volně ležící odpočinkové kameny v přírodě

Diese Kategorie von Raststeinen umfasst Steine, die meist sieben Schalen aufweisen, die als Spuren der Heiligen Familie gedeutet werden. Sie liegen noch in ihrem ursprünglichen Zustand in der Landschaft.

Tato kategorie odpočinkových kamenů zahrnuje kameny, které většinou nesou sedm miskovitých prohlubní, jež jsou interpretovány jako stopy Svaté rodiny. V krajině stále leží ve svém původním stavu.

Siebensesselstein, Siebenschüsselstein |
Sedmimístný kámen, sedmimístný talíř

Rothberg im Chagerholz, Sarleinsbach (RO)

Auf der 580 m hohen Anhöhe des Rothberges im Chagerholz in Sarleinsbach steht ein ca. drei Meter hoher Felsblock, der auf seiner Oberfläche sieben Schüsseln aufweist.

*Auf dem Stein am Chagerholz machte die heilige Familie Rast. Im Stein blieben ihre Sitze eingepägt.*¹⁵⁷

Na 580 metrů vysokém kopci Rothberg v lese Chagerholz nedaleko Sarleinsbachu stojí zhruba tři metry vysoký kamenný kolos, jehož povrch má sedm prohlubní ve tvaru misky.

Na kameni v Chagerholzu si Svatá rodina odpočinula. Zůstaly po nich v kameni otisky na místech, kde seděli.

Sesselfelsen Saldenburg | Skála se sedátky
Ödwald, Saldenburg (FRG)

Ein ähnlicher Felsen ist der Sesselfelsen in Saldenburg (FRG) oberhalb der Sesselsteinkapelle mit mehreren Schalen.

So sei die Heilige Familie auf der Flucht nach Ägypten auch in den Ödwald rund um Saldenburg gekommen und habe sich an einem großen Felsen niedergelassen. Da sei ein Wunder geschehen, weil sich in dem Felsen Sitze gebildet hätten, damit Maria, Josef und das Jesuskind angenehmer ausruhen konnten. Und noch heute könne man die Sessel im Felsen sehen.¹⁵⁸

Podobnou skálu představuje Sesselfelsen v Saldenburgu (FRG) nad kaplí Sesselsteinkapelle s několika miskami.

Svatá rodina při útěku do Egypta přišla také do pustého lesa kolem Saldenburgu a usadila se u velké skály. Tam se stal zázrak, protože se ve skále vytvořila sedátka, aby si Marie, Josef a Ježíšek mohli pohodlně odpočinout. A dodnes jsou ve skále tato sedátka vidět.

Siebensesselstein | Sedmimístný kámen Sarleinsbach, Bild
Gemeinde Sarleinsbach

Christliche Legende der Wanderung

Křesťanská legenda o putování

Die Legendenbildung um die Heilige Familie und ihre Reise durch Mitteleuropa setzte vermutlich im späten

Mittelalter ein, gewann aber besonders in der Barockzeit und im 19. Jahrhundert durch die Romantisierung ländlicher Religiosität an Bedeutung. Die Verbindung heiliger Geschichten mit der heimischen Landschaft diente sowohl der Sakralisierung des Alltags als auch der religiösen Legitimation regionaler Besonderheiten.

Die Motivation lag im Wunsch nach Heilung, Schutz und Nähe zur christlichen Heilsgeschichte. Schalensteine wurden durch die Christianisierung umgedeutet und in die Heiligenverehrung integriert. Die Legende der Heiligen Familie bot hierfür eine projektionsfähige Geschichte.

Im Raum zwischen Donau, Moldau und Inn finden sich zahlreiche „Maria-Rast-Steine“ oder „Heiligensteine“. Ihre Konzentration deutet auf eine eigenständige lokale Tradition hin. Die sakralisierte Natur diente als Medium der Volksfrömmigkeit, die Steine wurden zu kleinen Pilgerzielen, um die sich im Lauf der Jahrhunderte Kapellen und Wallfahrtswege entwickelten.

Legenden obklopfend Svatou Rodinu a její cestu střední Evropou pravděpodobně vznikly v pozdním středověku, ale zvláštní význam získaly v období baroka a v 19. století romantizací venkovské religiozity. Spojení posvátných příběhů s místní krajinou sloužilo jak k sakralizaci každodenního života, tak k poskytnutí náboženské legitimity regionální zvláštností.

Motivací byla touha po uzdravení, ochraně a spojení s křesťanskými dějinami spásy. Kameny s miskovitými prohlubněmi byly nově interpretovány prostřednictvím christianizace a integrovány do úcty ke světcům. Legenda o Svaté rodině nabízela příběh, který se dal promítnout do těchto postav.

V oblasti mezi Dunajem, Vltavou a Innem se nachází mnoho „Mariiných odpočinkových kamenů“ nebo „svatých kamenů“. Jejich koncentrace naznačuje zřetelnou místní tradici. Sakralizovaná příroda sloužila jako médium pro lidovou zbožnost; kameny se staly malými poutními místy, kolem kterých se v průběhu staletí rozvíjely kaple a poutní cesty.

Überbaute Steine und barocke Inszenierung

Zastavěné kameny a barokní inscenování

In einigen Fällen wurden im Laufe des 18. und 19. Jahrhunderts ursprünglich frei in der Natur liegende Schalensteine überbaut und in Wallfahrtskirchen oder Kapellen integriert. Mit der Überbauung entfiel die Spiegelung des Himmels und damit auch deren planetare Interpretationsmöglichkeiten. An ihre Stelle trat eine barocke Inszenierung der Schalensteine, indem Figuren der heiligen Familie und der begleitenden Engel in die Schalen gestellt wurden.

V některých případech byly v průběhu 18. a 19. Století miskovitě kameny původně volně ležící v přírodě zastavěny a integrovány do poutních kostelů nebo kaplí. Vlivem toho se ztratil odraz oblohy a tím i její planetární interpretace. Nahradilo je barokní inscenování kamenů tím, že byly do misek umístěny postavy Svaté rodiny a doprovázejících andělů.

Waldkapelle Maria Rast | Panna Marie odpočívající
Paradeis, Vorderweißenbach (UU)

An die Kirche ist eine Kapelle angebaut, die einen Schalenstein mit einer körpergroßen und zwei kleineren Schalen beherbergt.

Lesní kaple Marie Rast byla založena kolem roku 1700 jako poutní místo. Ke kostelu je připojena kaple, v níž je umístěn miskovitý kámen, na kterém je mísa o velikosti těla a dvě menší miskovité prohlubně.

*Auf ihm, also auf dem Gipfel des Berges, soll die „Heilige Familie“ auf ihrer Flucht nach Ägypten gerastet haben. Gott Vater erweichte unter den heiligen Leibern den harten Stein, wodurch sich (wie bei einer gleichnamigen Wallfahrt bei Hohenfurt) die „Wandln“ bildeten, in denen am Morgen Maria ihr Kind badete. Seither soll sich in diesen Schalen ständig Wasser befunden haben, das auch an heißesten Sommertagen nicht austrocknete.*¹⁵⁹

Es ist knappe fünf Schritte lang und drei breit, ein

*ovaler Gupf aus glattem Granit – das Paradeis in der Ortschaft Mühlholz bei Schönegg. Die Heilige Familie verirrt sich auf ihrer Flucht nach Ägypten auch ins Tal der Steinernen Mühl. Vielleicht wollte Josef einen Ausblick aus dem unendlichen Waldmeer aufsuchen und führte deshalb Maria und das Kind auf die Anhöhe im Mühlholz. Sie rasteten hier und Maria legte den Kleinen, der fest eingewickelt war, um in der rauen Luft nicht Schaden zu leiden, auf einen sanft gewölbten, glatten Stein. Bei der Berührung durch den Heiland gab der Fels nach, wurde weich wie Teig und ließ ihn darauf ruhen wie im Schoß einer Mutter. Die heiligen Flüchtlinge verließen tags darauf den Ort, hinterließen jedoch den Abdruck des Wickelkindes auf dem erstarrten Lager. Paradeis wurde der Ort geheißen und damit er auch den kirchlichen Schutz nicht misse, errichtete manman darüber eine Kapelle, welche den Namen „Maria Rast“ verliehen bekam.*¹⁶⁰

Kapellenanbau | Přístavba kaple Maria Rast, Bild Wolfgang Strasser

Waldkapelle | Lesní kaple Maria Rast, Bild Wolfgang Strasser

Na tomto kameni, tedy na vrcholu hory, prý odpočívala Svatá rodina během svého útěku do Egypta. Bůh Otec změkčil tvrdý kámen pod svatými těly, čímž vznikly „Wandln“ (malé tůně), ve kterých Marie ráno koupala své dítě (podobně jako při stejnojmenné pouti u Vyššího Brodu). Od té doby se říká, že tyto misky neustále obsahovaly vodu, která nikdy nevyschla, a to ani v nejteplejších letních dnech.

Je to sotva pět kroků dlouhý a tři široký oválný pahorek z hladké žuly – „Paradeis“ (Ráj) ve vesnici Mühlholz nedaleko Schöneggu. Svatá rodina se na svém útěku do Egypta také ocitla v údolí řeky Steinerne Mühl. Možná si Josef přál výhled z nekonečného moře lesů, a proto dovedl Marii s dítětem na vrchol kopce v Mühlholzu. Tam si odpočinuli a Marie položila dítě, které bylo pevně zabalené, aby ho chránilo před syrovým podnebím, na jemně zakřivený, hladký kámen. Po Spasitelově dotyku skála povolila, změkla jako těsto a dovolila mu na ní spočinout jako v matčině lůně. Svatí uprchlíci místo opustili následující den, ale na ztvrdlém kameni zanechali otisk zabaleného dítěte. Místo se nazývalo Paradeis a aby nepostrádalo církevní ochranu, byla tam postavena kaple, která dostala jméno „Maria Rast“.

Maria Rast am Stein, Bild Wolfgang Strasser

Maria Rast am Stein | Panna Marie odpočívající na kameni

Minichschlag | Mnichovice u Loučovic südwestlich von Hohenfurt | jv. od Vyššího Brodu (CK)

Südwestlich der Abtei Hohenfurth am Nordhang des Martinsberges | Martínkovský vrch (846 m) befindet sich auf einer Lichtung die Wallfahrtskapelle Maria Rast am Stein oder „Unserer Lieben Frau vom Schnee“. Daneben steht eine zweite Kapelle, in der sich ein Granitblock befindet mit einer mittelgroßen und einer kleinen Schale, auf dem nach der Legende Maria und Josef mit dem Jesuskind auf ihrer Reise nach Ägypten Halt gemacht haben. Zwischen den Kapellen befindet sich ein freistehender Predigtstuhl.

Jihozápadně od opatství Vyšší Brod, na severním svahu Martínkovského vrchu (846 m), stojí na mýtině poutní kaple Maria Rast am Stein, známá také jako „Panna Maria Sněžná“. Vedle ní se nachází druhá kaple obsahující žulový blok se středně velkou a malou nádrží, na které podle legendy odpočívali Marie a Josef s malým Ježíškem na své cestě do Egypta. Mezi oběma kaplemi stojí volně stojící kazatelna.

Unweit von Hohenfurth erhebt sich auf bedeutender Höhe ein schmuckes, auf felsigem Grunde neu erbautes Wallfahrtskirchlein, Maria Rast am Stein genannt. In diesem Gotteshause befindet sich ein zwei Meter hoher Stein, dessen Seitenfläche zwei Eindrücke zeigt. An diesem Stein knüpft sich die fromme Sage, Maria habe hier mit dem Jesuskinde Rast gehalten, sei aber von den Hirten durch Peitschenknallen und Pfeifen vertrieben worden und habe sich nach Maria Schnee begeben. Vor dieser Rast blieben aber die Eindrücke für Sitz und Fuß in dem Stein zurück.¹⁶¹

Nedaleko od Vyššího Brodu se na významném návrší tyčí malebný, na skalnatém podloží nově postavený poutní kostelík nazývaný Maria Rast am Stein. V tomto svatostánku se nachází dva metry vysoký kámen, jehož boční plocha vykazuje dvě prohlubně. S tímto kamenem se pojí zbožná legenda, že zde Maria odpočívala s Ježíškem, ale byla pastýři vyhnána praskáním bičů a pískáním a odešla do Maria Schnee. Před tímto odpočinkem však v kameni zůstaly otisky sedátka a nohou.

Maria Schnee beim heiligen Stein | Svatý Kámen nad Malší

Reichenau an der Malsch | Rychnov nad Malší,
Dolní Dvořiště | Unterhaid (CK)

Die Wallfahrt befindet sich südlich von Reichenau an der Malsch | Rychnov nad Malší rechts des Tales der Tichá am Großen Zwickelberg. In der Kapelle hinter der Wallfahrtskirche findet man einen großen zweigeteilten Felsen mit drei schalenförmigen Vertiefungen und zwei Mulden, auf dem der Legende zufolge die Maria und Josef mit dem Jesuskind, von zwei singenden Engeln begleitet, Rast machten.

Im Jahr 1500 erschien auf dem Stein „die Mutter Gottes in himmlischer Pracht, umgeben von Engeln“, und der Stein konnte dem nicht standhalten. Es zerbrach in zwei Teile. Darüber hinaus hat sich der Riss darin seitdem immer weiter vergrößert. Im Jahr 1652 hieß es, man könne zwischen den beiden Steinen hindurchgehen, heute ist der Spalt im Boden 90 cm breit. Es heißt, der Tag des Jüngsten Gerichts werde kommen, wenn ein voller Wagen zwischen den Felsen hindurchfahren könne.^{162 163}

Maria Schnee beim heiligen Stein | Svatý Kámen nad Malší
Bild Wolfgang Strasser

Poutní místo se nachází jižně od Rychnova nad Malší, na pravém břehu řeky Tiché na úpatí hory

Großer Zwickelberg. V kapli za poutním kostelem se nachází velká, rozštěpená skála se třemi miskovitými prohlubněmi a dvěma jamkami, na kterých podle legendy odpočívali Marie a Josef s Ježíškem, doprovázeni dvěma zpívajícími anděly.

V roce 1500 se na kameni objevila „Matka Boží v nebeské slávě, obklopená anděly“, a kámen náraz neodolal. Rozlomil se vedví. Trhlina se navíc od té doby neustále rozšiřuje. V roce 1652 se říkalo, že mezi dvěma kameny se dalo projít; dnes je mezera v zemi široká 90 cm. Říká se, že Soudný den nastane, až mezi skalami projede plný vůz.

Auf einem losen, vergilbten Blatt Papier in den Chronikbüchern von Reichenau an der Malsch von 1349 wird von einer Vernichtung des Getreides auf den Feldern durch Unwetter berichtet. Es schneite im Hochsommer, die Erde bebte, die Pest hauste und der Tod hielt reichliche Ernte. Das große Wunder geschah am 5. Tag des Augustes 1349.

*Ziegen- und Schafhirten suchten vor einem aufkommenden Schneesturm bei einem großen Felsen am Viersam des Holzes (am Waldrand) vom Oppolzer Gut Schutz, und sie hörten plötzlich eine liebliche Stimme: „Fürchtet auch nicht, eure Mutter ist bei euch!“ – es wurde hell und auf dem schlagartig trocken gewordenen Felsen sahen sie sitzend die Muttergottes mit dem Jesuskind. Während die Hirten kniend beteten, entschwand sie ihren Blicken. Die Hirten liefen so gut sie es im Schnee konnten in das nahe Städtchen Reichenau (in einer Urkunde vom Jahre 1502 so genannt) und berichteten dem geistlichen Herrn von der Erscheinung. Der Geistliche und einige Ratsherren wateten zum Felsen am Viersam des Oppolzer Holzes und fanden diesen vollkommen trocken, wogegen alles ringsherum, auch die übrigen Felsen, mit Schnee bedeckt war. Das Wasser aus der nahen Quelle sprudelte kräftiger als sonst. Der Schnee schmolz in wenigen Tagen dahin, das Wetter blieb schön, und es gab doch noch eine Ernte in diesem Jahr. Seit dieser Zeit hab es in dieser Gegend keine größeren Naturkatastrophen mehr und der Felsen behielt den Namen „Heilingsstoan“.*¹⁶⁴

Na volném, zažloutlém listu papíru v kronikách Rychnova nad Malší z roku 1349 se píše o zničení obilí na polích vlivem špatného počasí. V létě sněžilo, země se třásla, zuřila morová rána a smrt sklídila bohatou úrodu. Velký zázrak se stal 5. srpna 1349.

Pastýři koz a ovcí hledali před blížící se sněhovou bouří úkryt u velkého skaliska u lesa Viersam (na okraji lesa) u statku v Tiché a najednou uslyšeli milý hlas: „Nebojte se, vaše matka je s vámi!“ – najednou se rozjasnilo a na skále, která v mžiku oschla, uviděli sedět Pannu Marii s Ježíškem. Zatímco pastýři klečeli a modlili se, zmizela jim z očí. Pastýři běželi, jak nejlépe to ve sněhu šlo, do nedalekého městečka Rychnova (tak je uvedeno v listině z roku 1502) a o zjevení informovali kněze. Kněz a několik radních se brodili ke skále u Viersamu v lese u Tiché a zjistili, že je zcela suchá, zatímco všechno kolem, včetně ostatních skal, bylo pokryto sněhem. Voda z nedalekého pramene tryskala silněji než obvykle. Sníh během několika dní roztál, počasí zůstalo pěkné a úroda byla nakonec i v tomto roce. Od té doby se v této oblasti nevyskytly žádné větší přírodní katastrofy a skála si zachovala jméno „Heilingstoan“ (Svatý kámen).

Wie die traute Gottesfrau mit ihrem Kind auf der Flucht war, kam sie auch in den Böhmerwald. Da rastete sie auf einem Felsen, und der harte Stein wollte ihr ein Liebes tun und schmiegte sich an ihren heiligen Leib an, und heute noch sieht man den steinernen Sessel mit der hohen Lehne und dem Fußschemel stehen auf dem Großen Zwickelberg bei Unterhaid. Aber ein Bauer ackerte dort, und wie sein einfältiges Vieh die himmlische Mutter erkannte, wollte es nicht vorüber. Der Bauer fluchte und schlug die Ochsen, das tat der scheuen Frau leid, und sie ging davon und blieb auf einem andern Hügel, dem Kleinen Zwickelberg, dort wusch sie an einem Brunnen dem Gottesbüblein die Windeln und bleichte sie auf der Au, und heute noch bleibt darum auch im härtesten Winter der Fleck um den Brunnen ohne Schnee. Den ganzen Sommer weilte unsere liebe Frau dort und brockte Blumen und Haselnüsse, aber wie es herbstelte, schnalzten die Hirten mit den Peitschen und störten ihrem zärtlichen Kind den

*Traum. Drum reiste die heilige Maria weiter in eine einsame Gegend bei Reichenau, und dort fanden sie fromme Leute mitten im Schnee auf einem Stein sitzen und bauten ihr die Kirche Heiligenstein.*¹⁶⁵

Když byla svatá žena s dítětem na útěku, přišla také na Šumavu. Odpočinula si na skále a tvrdý kámen jí chtěl prokázat lásku a přivinul se k jejímu svatému tělu. Dodnes je možné vidět kamenné křeslo s vysokým opěradlem a podnožkou na hoře Großer Zwickelberg u Dolního Dvořiště. Oral tam ale jeden sedlák, a když jeho prostý dobytek poznal nebeskou matku, nechtěl jít dál. Sedlák zaklel a voly uhodil, což bylo plaché ženě líto, a tak odešla a zůstala na jiném kopci, na kopci Kleiner Zwickelberg, kde u studny prala pleny Božího dítěte a běhla je na louce, a proto dodnes zůstává místo kolem studny bez sněhu i v nejtušší zimě. Celé léto tam Panna Marie pobývala a sbírala květiny a lískové ořechy, ale jakmile nastal podzim, pastýři práskali biči a rušili spánek jejího něžného dítěte. Proto se Panna Marie vydala dál do opuštěné oblasti u Rychnova, kde ji našli zbožní lidé uprostřed sněhu sedět na kameni a postavili jí kostel Heiligenstein (Svatý Kámen).

*Ungebüdigen Hüterbuben, peitschenknallende Fuhrleute oder beim Ackern fluchende Bauern (Großer Zwickelberg) hätten die rastende hl. Familie immer wieder verjagt. Solche Rastsagen werden auch vom großen Stein im Birkenwald (Birat), nächst dem Perchten bei Deutsch Reichenau, bei Gratzen sowie von einem Felsen auf der Anhöhe im Gmiak zwischen Konradschlag und Rauenschlag erzählt.*¹⁶⁶

Neukáznění pastýři, bičem práskající vozkové nebo při orbě nadávající rolníci (Großer Zwickelberg) prý neustále vyháněli odpočívající Svatou rodinu. O podobných odpočinkových pověstech se vypráví také u velkého kamene v březovém lese (Birat) poblíž Perchtenu u Rychněvku, Nových Hradů a u skály na návrší v Gmiaku mezi Konradschlagem a Rauenschlagem.

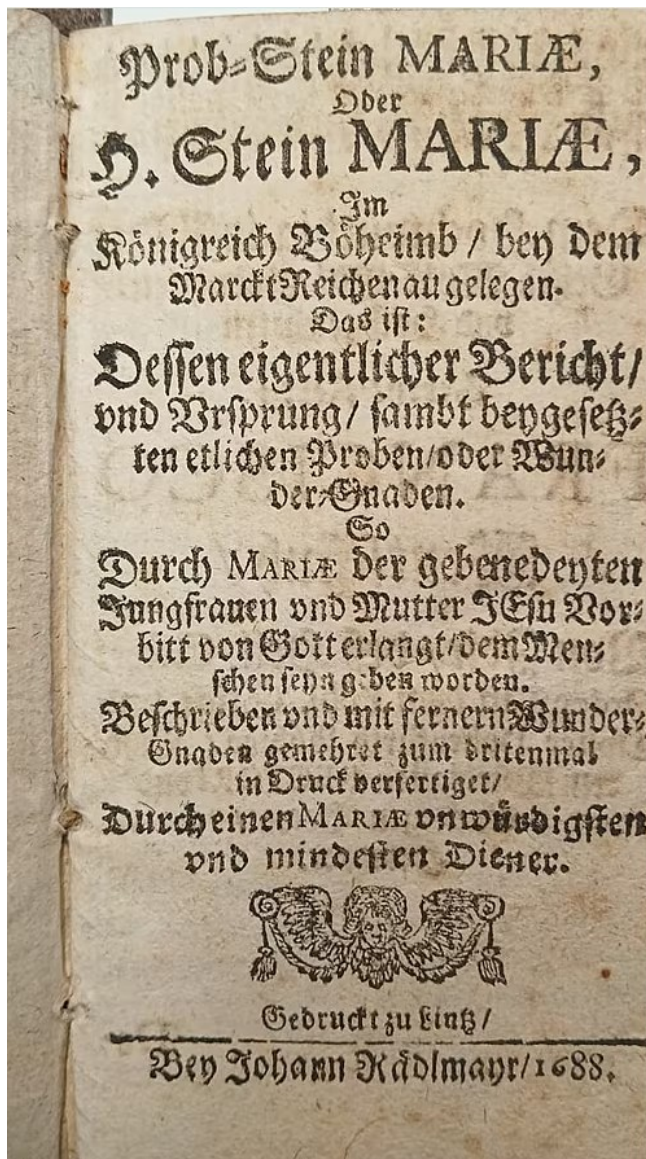

Bild des Prob-Steins Mariæ (Der Stein der Prüfung der Jungfrau Maria) aus dem Jahr 1688 | Kámen zkoušky Panny Marie z roku 1688

Dieser in Altdeutsch verfassten Schrift zufolge sollen sich an diesem Ort mehrere Wunder ereignet haben:

„Im Jahr 1502 erschien die selige Jungfrau Maria auf einem großen Felsbrocken im Wald bei Reichenau. Eine Hirtin, die das Vieh hütete, sah im himmlischen Glanz einen Schein und die Gestalt einer Frau. Sie erschrak und lief hin, um zu berichten, was sie gesehen hatte. Als die Leute zurückkehrten, sahen sie, dass der Stein in zwei Teile gespalten war und Wasser daraus sprudelte.“

Und weiter: *„Die Kapelle ist genau an der Stelle der Erscheinung errichtet. Neben dem Stein entspringt Wasser, das als heilend gilt. Es wird in zwei Teile gespalten, wie durch einen Blitz oder das Eingreifen*

übernatürlicher Kräfte. Daneben entspringt eine Quelle mit reinem Wasser, das die Leute sammelten und auf kranke Stellen auftrugen.“

Podle tohoto textu, psaného ve staré němčině, se na tomto místě stalo údajně několik zázraků:

„V roce 1502 se na velkém balvanu v lese u Rychnova nad Malší zjevila blahoslavená Panna Maria. Pastýřka, která pásala dobytek, uviděla v nebeském lesku záři a postavu ženy. Vyděsila se a běžela, aby oznámila, co viděla. Když se lidé vrátili, uviděli, že kámen byl rozdělen na dvě části a tryskala z něj voda.“

A dále: *„Kaple je postavena přesně na místě zjevení. Vedle kamene vyvěrá voda, která je považována za léčivou. Je rozdělena na dvě části, jako by ji rozdělil blesk nebo nadpřirozené síly. Vedle ní vyvěrá pramen s čistou vodou, kterou lidé sbírali a nanášeli na nemocná místa.“*

Kniha dokonce vypráví, že několikrát byl slyšet nebeský zpěv a jednou tam bylo zachyceno světlo, které bylo tak silné, že osvětlovalo celý les. Lidé z okolí přiběhli, protože si mysleli, že hoří. Ale nenašli žádný oheň – jen mír a lesk kolem svatého kamene.

Wolfgangrast, überbaute Wolfgangsteine

Wolfgangův odpočinek, zastavěné Wolfgangovy kameny

Wolfgangsteine als Gesundheits- und Kopfwehsteine wurden bereits erwähnt. Darüber hinaus gibt es aber auch Wolfgangsteine (Spursteine), die durch Kapellen überbaut wurden.

Ein Beispiel ist die Wolfgangkapelle bei Geng, Gemeinde Eidenberg. Die Kapelle steht auf einem Felsen und umschließt mit seinem Mauerwerk einen Stein mit zwei Schalen. Im Volksmund heißt diese Kapelle auch Blutschüsselkapelle, was auf eine vorchristliche Nutzung als Opferplatz hindeuten könnte. Erst in späterer Überlieferung wird vom Kapellenstein gesprochen. Die Schalen

werden seither mit einer Rast des heiligen Wolfgang in Verbindung gebracht.

Wolfgangovy kameny, známé jako kameny pro zdraví a na bolest hlavy, již byly zmíněny. Existují však i Wolfgangovy kameny, které byly zastavěny kaplemi.

Jedním z příkladů je Wolfgangova kaple u Gengu v obci Eidenberg. Kaple stojí na skále a její zdivo obklopuje kámen se dvěma miskami. Místně se této kapli říká také Kaple krvavých misek, což by mohlo naznačovat předkřesťanské využití jako obětního místa. Teprve v pozdější tradici se o ní hovoří jako o Kaplovém kameni. Od té doby jsou misky spojovány se svatým Wolfgangem, který si zde odpočinul.

Wolfgangkapelle | Wolfgangova kaple, Geng, Eidenberg.
Bilder Wolfgang Strasser

Bettelsteine und Kindlsteine

Prosebné kameny a dětské kameny

Bettelwege und Bettelsteine Prosebné stezky a kameny

Der Begriff "Bettelweg" geht auf das mittelhochdeutsche *bēten* bzw. *betelen* zurück, was "bitten" oder "ersuchen" bedeutet. Die daraus entstandenen Dialektformen "Bettl" und "Betel" spiegeln eine volkstümliche Sprachtradition wider, in der das Bitten um Hilfe oder Segen ein zentrales Element religiöser Praxis war.

In den Grenzgebieten zwischen Bayern, Böhmen und dem Mühlviertel sind Bettel- bzw. Bettlwege in vielfältiger Form dokumentiert. Im Bayerischen Wald sind beispielsweise der "Bettlsteig" nahe Finsterau oder der "Bettlstein" nördlich Lackenhäuser zu nennen. Im Mühlviertel führen ähnliche Wege zu Wallfahrtsorten wie Maria Trost oder Stift Schlägl. Bettelsteine und -felsen entlang dieser Pfade fungierten möglicherweise als markante Rast- und Schwellenorte, an denen Rituale wie Gebete, Opfergaben oder symbolische Bitt-handlungen stattfanden.

Damit in Verbindung stehen auch „Hollensteinwege“ oder „Hohlensteinwege“, wie jener in der Nähe von Reichenau an der Rax in Niederösterreich. Hollensteine wären in diesem Sinne Schwellensteine oder Orte der Berührung zwischen Diesseits und Jenseits. Entsprechend könnten Hollensteinwege als Übergangs- oder Grenzwege verstanden werden.

Termín „Bettelweg“ (prosebná stezka) pochází ze středověkých německých slov „bēten“ nebo „betelen“, což znamená „prosit“ nebo „žádat“. Výsledné dialektové tvary „Bettl“ a „Betel“ odrážejí lidovou jazykovou tradici, v níž byla prosba o pomoc nebo požehnání ústředním prvkem náboženské praxe.

V pohraničních oblastech mezi Bavorskem, Čechami a Mühlviertelem jsou prosebné stezky doloženy v různých podobách. Například v Bavorském lese se nachází „Bettlsteig“ poblíž Finsterau a „Bettlstein“ severně od Lackenhäuser. V Mühlviertelu vedou podobné stezky k významným poutním místům, jako je Maria Trost a klášter Schlägl. Prosebné kameny a skály podél těchto stezek mohly sloužit jako významná místa odpočinku a hraniční body, kde se konaly rituály, jako jsou modlitby, obětiny nebo symbolické akty proseb.

S tím souvisí i „Hollensteinwege“ nebo „Hohlensteinwege“, jako například ta poblíž Reichenau an der Rax v Dolním Rakousku. V tomto smyslu by byly tzv. Hollensteine byly hraničními body nebo místy kontaktu mezi tímto a oním světem. „Hollensteinwege“ by tedy mohly být chápány jako přechodové nebo hraniční cesty.

Kindlsteine | Dětské kameny

Eng verwandt mit den Bettelsteinen sind die sogenannten Kindlsteine, auch Chindlsteine genannt. Dabei handelt es sich um Steine, die mit der Herkunft von Kindern in Verbindung gebracht werden. Solche Steine galten auch als Fruchtbarkeitsorte, an denen Frauen für Kindersegen beteten. Steine wie "Teufelsbett" oder "Teufelsbrotlaib" verweisen auf eine Umdeutung vorchristlicher Symbole durch christliche Überlieferung.

Sage über das Teufelsbett in der grenznahen Blockheide bei Gmünd: Der Teufel machte das Bett zu Stein, damit sich die hl. Maria, als das Kind geboren wurde, nicht hineinlegen konnte.¹⁶⁷

Sage über die Teufelsbrote in der grenznahen Blockheide bei Gmünd: Zur Zeit als noch die Muttergottes mit dem Kinde unerkant herumwanderte, bekam sie einmal von mitleidigen Menschen drei Brote. Das ärgerte aber den Teufel und er verwandelte die Brote in Stein.¹⁶⁸

S prosebnými kameny úzce souvisí tzv. dětské kameny. Jsou to kameny spojované s původem dětí. Takové kameny byly také považovány za místa plodnosti, kde se ženy modlily za děti. Kameny jako „Ďáblova postel“ nebo „Ďáblův bochník chleba“ poukazují na novou

interpretaci předkřesťanských symbolů prostřednictvím křesťanské tradice.

Legenda o Ďáblově posteli v Blockheide u Gmündu, blízko hranic: Ďábel proměnil postel v kámen, aby si do ní nemohla Panna Marie lehnout, když se dítě narodilo.

Legenda o Ďáblových bochnících v Blockheide u Gmündu, blízko hranic: V době, kdy Panna Marie ještě nepoznaná putovala s dítětem, jí jednou dali soucitní lidé tři bochníky chleba. To ďábla rozzlobilo a bochníky proměnil v kámen.

Teufelsbrot | Ďáblův chléb

Zwule | Zvůle, Königseck | Kunžak (JH)

Die Wälder um den Teich Zwule nahe Kunžak sind ein Gebiet voller Teufelssteine, einige mit Schalen. Lesy kolem rybníka Zvůle u Kunžaku jsou oblastí plnou čertovských kamenů, některé s mísami.

Teufelsbrot | Ďáblův chléb, Kunžak (JH), Bild Česká Kanada

Lochsteine

Děravé kameny

Eine Sonderform stellen durchlöcherste Steine dar. Eltern trugen Neugeborene durch ein Steinloch, um sie vor Unglück zu schützen und ihnen Glück zu schenken - eine Art „Steintaufe“. Auch Frauen mit Kinderwunsch krochen durch Öffnungen oder steckten zumindest eine Hand hinein, um die gewünschte Wirkung für Schwangerschaft und Geburt zu erzielen.¹⁶⁹

Anmerkung: Mit dieser Form der Lochsteine sind nicht Gattersäulen bzw. Gattersteine gemeint, welche auch als Lochsteine bezeichnet werden.

Zvláštní formou kamene jsou kameny s otvory. Rodiče pronesli novorozence otvorem v kameni, aby je ochránili před neštěstím a přinesli jim štěstí – byl to jakýsi „kamenný křest“. Ženy, které si přály otěhotnět, také prolézaly otvory, nebo alespoň do nich vkládaly ruku, aby dosáhly požadovaného účinku pro těhotenství a porod.

Poznámka: Tento typ perforovaného kamene se nevztahuje na sloupky ani kameny brány, které se někdy také nazývají dřevé/perforované kameny.

Drei Bethen als mythologisch-kultische Bezugspersonen

Tři Bethen jako mytologické a kultovní osobnosti

Die Drei Bethen, Ambeth, Wilbeth und Borbeth, stellen ein weibliches Triasprinzip dar, das in süddeutschen und böhmischen Regionen tief im Volksglauben verankert ist. Ursprünglich als Schicksals- und Fruchtbarkeitsgöttinnen interpretiert,¹⁷⁰ wurden sie in die katholische Heiligenverehrung übernommen. Ihre Verbindung zu Quellen, Steinen und Wegkreuzungen legt nahe, dass sie auch als Schutzpatroninnen von Bettelwegen und Kindlsteinen fungierten. In der älteren Sprachforschung¹⁷¹ wird auch ein etymologischer Zusammenhang mit dem Verb "bitten" (Bittwege) diskutiert, was die rituelle Dimension dieser Wege und Orte unterstreicht.

Tři Bety, Ambeth, Wilbeth a Borbeth, představují ženský triadický princip hluboce zakořeněný v lidové víře jihoněmeckých a českých oblastí. Původně interpretované jako bohyně osudu a plodnosti byly začleněny do katolické úcty ke světcům. Jejich spojení s prameny, kameny a křížovatkami naznačuje, že sloužily také jako patronky prosebných stezek a dětských kamenů. Starší lingvistický výzkum také

hovoří o etymologickém spojení se slovesem „prosit“ (prosebné cesty), což podtrhuje rituální rozměr těchto cest a míst.

Heilige drei Madln, Deckenfresko um 1470 in der kleinen Kirche in Klerant (Brixen), Bild Joachim Schäfer, Ökumenisches Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de

Kulturlandschaftliche Interpretation

Interpretace kulturní krajiny

Bettelwege, Bettelsteine und Kindlsteine lassen sich als Ausdruck einer älteren, ganzheitlich verstandenen Kulturlandschaft deuten, in der Religion, soziale Praxis und geographische Topographie eng miteinander verwoben waren. Sie bildeten ein Netz von Bewegungs- und Pilgerräumen, deren symbolische Bedeutung sich nicht allein durch wirtschaftliche Not, sondern durch eine tiefgreifende religiöse Sinnstiftung erklären lässt.

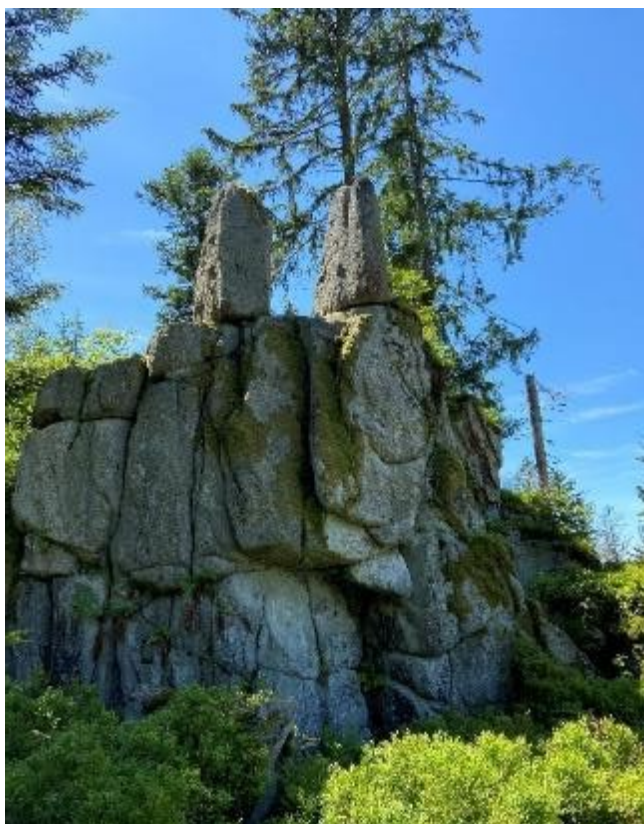
Prosebné cesty, prosebné a dětské kameny lze interpretovat jako projev starší, komplexně chápané kulturní krajiny, v níž byly náboženství, sociální praxe a geografická topografie úzce propojeny. Tvořily síť pohybových a poutních prostor, jejichž symbolický význam nelze vysvětlit pouze ekonomickou nouzí, ale hlubokým náboženským smyslem.

Steine als Himmelsmesser

Kameny jako nebeská měřidla

Natürliche Felsformationen und aufrechte Blöcke dienten in frühen Epochen vermutlich nicht nur als Landmarken, sondern auch der Beobachtung des Sonnen- und Mondlaufs.

Přírodní skalní útvary a vzpřímené bloky pravděpodobně sloužily v raných dobách nejen jako orientační body, ale také k pozorování pohybu Slunce a Měsíce.

Sonnenwendstein/Heidensteine Oberlichtbuchet bei Kuschwarda
| Strážný, Bild: Kartin Wachter, Nationalpark Bayerischer Wald

Aufgerichtete Steine (Menhire) oder Steinpaare fungierten als Visierlinien zum Horizont. Wurde ihre Distanz so gewählt, dass der Sonnenauf- oder -untergang an einem bestimmten Datum (z. B. zur Sommersonnenwende) exakt durch eine Öffnung sichtbar war, konnte ein kalenderrelevanter Zeitpunkt markiert werden. Vergleichbare Prinzipien sind in mehreren Varianten belegt:

Vztyčené kameny (menhiry) nebo kamenné dvojice sloužily jako orientační linie vůči horizontu. Pokud byla jejich vzdálenost zvolena tak, že byl východ či západ slunce otvorem přesně viditelný v určité datum (např. při letním slunovratu), mohl být zaznamenán kalendářně relevantní časový údaj. Srovnatelné principy jsou doloženy v několika variantách:

Horizontbezogene Visierungen: Zwei oder mehr Steine auf einer Felskante bilden ein Sichtfenster, durch das der Sonnenaufgang von einem festgelegten Beobachtungspunkt aus nur an einem bestimmten Tag sichtbar ist. Solche Anordnungen sind von zahlreichen megalithischen Fundplätzen bekannt.

Topografische Referenzpunkte: Da die scheinbare Aufgangsrichtung der Sonne von der lokalen Horizontlinie abhängt, wurden markante Geländepunkte wie Bergspitzen oder Einschnitte bevorzugt. Auch weit entfernte Menhire oder Steinreihen konnten als Peilmarken für solstitielle oder andere bedeutende Sonnenstände dienen.

Näpfchen (Cup-Marks): Reihen oder Anordnungen von Näpfchen können als Hinweise auf wiederkehrende Sonnenstände gedeutet werden, etwa durch gezielten Lichteinfall oder Schattenbildung. Entscheidend ist weniger ihre Entstehung als der archäologische und topografische Kontext.

Felsritzungen (Petroglyphen): In Felsflächen eingritzte Visierungen oder Ausrichtungen zu Horizontmarken erzeugen funktional ähnliche Effekte wie Näpfchenstrukturen.

Gnomonprinzip: Einzelsteine oder Pfähle dienten als Gnomon; durch die Beobachtung von Schattenlänge und -richtung ließen sich jahreszeitliche Zyklen, insbesondere solstitielle Extremwerte, bestimmen.

Obwohl die Interpretation solcher Befunde umstritten ist, deuten archäologische und ethnographische Parallelen auf eine langfristige Kontinuität entsprechender Orientierungs- und Zeitbestimmungssysteme hin. Toponyme wie *Peilstein*, *Peilenstein* oder *Kalenderstein* können als Indikatoren eines tradierten Funktionsgedächtnisses verstanden werden.

Pozorování související s horizontem: Dva nebo více kamenů na skalní římse tvoří pozorovací okno, kterým je východ slunce viditelný z určeného pozorovacího bodu pouze v určitý den. Taková uspořádání jsou známá z mnoha megalitických nalezišť.

Topografické referenční body: Protože zdánlivý směr východu slunce závisí na místní linii horizontu, byly upřednostňovány výrazné terénní prvky, jako jsou horské vrcholy nebo prohlubně. Vzdálené menhiry nebo kamenné řady mohly také sloužit jako orientační body pro slunovrat nebo jiné významné sluneční polohy.

Značky v podobě misek: Řady nebo uspořádání značek v podobě misek lze interpretovat jako indikátory opakujících se slunečních poloh, například prostřednictvím cíleného dopadu světla nebo tvorby stínů. Jejich vznik je méně důležitý než archeologický a topografický kontext.

Skalní rytiny (petroglyfy): Vyryté orientační značky nebo směrové linie na skalních plochách fungují podobně jako miskovité struktury.

Princip gnómonu: Jednotlivé kameny nebo sloupky sloužily jako gnómony; pozorováním délky a směru stínů bylo možné určit sezónní cykly, zejména sluneční extrémy (např. při slunovratu).

Ačkoli je interpretace těchto nálezů kontroverzní, archeologické a etnografické paralely poukazují na dlouhodobou kontinuitu odpovídajících systémů orientace a určování času. Toponyma jako *Peilstein*, *Peilenstein* nebo *Kalenderstein* lze chápat jako indikátory tradované funkční paměti.

Peilsteine

Orientační kameny

In der Grenzlandschaft treten immer wieder ähnliche Flurnamen auf; sie sind kultur- und sprachgeschichtlich aussagekräftig:

- Peilstein, Peilnstein, Peiln - oft als Name für Aussichtsfelsen, Höhenrücken oder Ansitze (z. B. Burg Sattelpelinstein).

- Pfeilstein, Pfeil-, Peil-Varianten - regionale Schreibweisen; deutet auf spitz aufragenden Felsen.

- Beilstein, Bilstein, Bielstein - häufige Flur-/Ortsbezeichnung für einzelne markante Blöcke oder steile Felsabschnitte.

Hinweis: In den Wäldern sind viele Einträge zunächst lokal-ethnographisch oder heimatkundlich überliefert. Die archäologische Beweisführung (kontextuelle Grabenfunde, datierbare Schichten) ist seltener als bei bekannten Großdenkmälern, deshalb ist dort Vorsicht bei Interpretationen angebracht.

Podobné názvy míst se v pohraničí objevují opakovaně; jsou významné z hlediska kulturní a lingvistické historie:

- Peilstein, Peilnstein, Peiln – často se používá jako název pro vyhlídkovou skálu, hřeben nebo sídla (např. hrad Sattelpelinstein).

- Varianty Pfeilstein, Pfeil-, Peil – regionální pravopis; označuje špičatou, vzpřímenou skálu.

- Beilstein, Bilstein, Bielstein – častý název krajiny/místa pro jednotlivé výrazné balvany nebo strmé skalní stěny.

Poznámka: V lesích je mnoho zápisů nejdříve doloženo prostřednictvím místních etnografických nebo regionálních historických pramenů. Archeologické důkazy (kontextuální nálezy z příkopů, datovatelné vrstvy) jsou méně časté než u známých významných památek; proto je při interpretaci těchto zápisů na místě opatrnost.

Peilsteine im Mühlviertel | Orientační kameny Mühlv.

Bad Leonfelden, Brunnwald 7 Hauptmänner

Peilstein im Mühlkreis Hochwaldblick

Pfarrkirchen im Mühlkreis Burgruine Peilenstein

Peilsteine in Südböhmen | Orientační kameny v Jihočeském kraji

Kuschwarda | Strážný (Kunžvart) PT

Sonnenwend-/Heidensteine Oberlichtbucht

Zkulín, Javorník, Vacov PT

Mondstein | Měsíční-Menhir

Hirschling / Fischhaus Aussichtspunkt Peilstein
Traitsching-Sattelpelstein Burg Sattelpelstein

Sonnwendsteine Slunovratové kameny

Sonnwendsteine, Heidensteine | Slunovratové kameny, Pohanské kameny

Oberlichtbuchet | Horní Světlé Hory, Kuschwarda | Strážný (Kunžvart) (PT)

Am Westende des Gaisbergs | Skalnatý hřbet, Bergkamm Homole westlich von Strážný nahe der abgekommenen Ortschaft Oberlichtbuchet bei Kuschwarda ragt mauerartig eine Felswand empor. Darauf befinden sich auf ebener Fläche zwei Menhire, die als Heidensteine bezeichnet werden.

Der Krumauer Forscher Schefczik behauptet, dass es sich bei dem Menhir-Paar um Peilsteine zur Sommer-Sonnenwende-Beobachtung handelt. Die Sonnenwende solle sich am Horizont in einem Azimut-Winkel von 53° abspielen. Davon stammt auch der Name Sonnwendsteine.

Am Fuße der Felswand findet man einen Schalenstein, von einem zweiten abgekommenen Schalenstein wird berichtet.¹⁷²

*... So nannten die Alten diese rätselhafte Kultstätte, mit der niemand etwas anzufangen wusste. Daß es sich hier aber um vorgeschichtliche Sonnenwendsteine mit der dazugehörigen Opferschale handelt, ist allen Besuchern bekannte Tatsache.*¹⁷³

Na západním konci Gaisbergu | Skalnatý hřbet, horského hřebene Homole západně od Strážného, nedaleko opuštěné vesnice Horní Světlé Hory u Strážného, se tyčí skalní stěna připomínající zeď. Na jejím rovném povrchu se nacházejí dva menhiry, které jsou označovány jako pohanské kameny.

Krumlovský badatel Schefczik tvrdí, že se u této dvojice menhirů jedná o orientační kameny pro

pozorování letního slunovratu. Slunovrat se má odehrávat na obzoru v azimutovém úhlu 53°. Odtud také pochází název slunovratové kameny.

Na úpatí skalní stěny se nachází miskovitý kámen, existují zprávy o druhém ztraceném miskovitém kameni.

... Tak nazývali staří lidé toto tajemné kultovní místo, o kterém nikdo nic nevěděl. Všichni návštěvníci však vědí, že se jedná o prehistorické slunovratové kameny s příslušnou obětní miskou.

Sternberg und Sternstein

Nordwestlich von Salnau im Böhmerwald | Želnavy na Šumavě zieht sich der Sternberg hin, der im Spitzwald (1216 m) gipfelt. So wie der Sternstein (1125 m) jenseits der Grenze in Vorderweißenbach / Bad Leonfelden, hat er wohl nichts mit den Sternen zu tun, wenn auch 1198 der Name mit mons stella übersetzt worden ist. Das keltische stero, storon – starren, steil aufragen bietet eine gewiss zutreffendere Benennung. Eine solche sachliche Namensgebung ist für vorgeschichtliche Namen überhaupt kennzeichnend.

Severozápadně od Želnavy na Šumavě se táhne Sternberg, který má vrchol ve Spitzwaldu (1216 m). Stejně jako Sternstein (1125 m) za hranicí ve Vorderweißenbachu / Bad Leonfeldenu nemá pravděpodobně nic společného s hvězdami, i když v roce 1198 byl název přeložen jako mons stella. Keltské stero, storon – strmý, tyčící se nabízí jistě výstižnější pojmenování. Takové věcné pojmenování je pro prehistorická jména charakteristické.

Messprotokoll

Empfehlungen zur Methodik vor Ort

- Sichtachsen prüfen: Bei Aussichtsfelsen (Peil-/Pfeil-/Beilstein) vom markanten Punkt aus Blickrichtungen zum Horizont peilen und mit Sonnenauf-/untergangssazimuten (Solstitien, Äquinoktien) vergleichen. Lagehinweise liefern oft Wander- und Heimatquellen.
- Schalen dokumentieren: Vorhandene Schalen fotografieren, vermessen und ihre Ausrichtung zu Horizontmarken festhalten.
- Digitale Prüfung: Richtungen mit Programmen wie sonnenverlauf.de oder Astronomie-Apps verifizieren.

Ablauf für Heimatforscher zur Überprüfung von Sonnenausrichtungen

1. Vorbereitung

- Kartenstudium: Topographische Karte oder Luftbild (Google Maps, Lidar-Daten) studieren. Den Horizontverlauf, markante Gipfel oder Einschnitte notieren.
- Astronomische Referenzwerte (Region Bayerwald / Šumava / Mühlviertel):
 - Sommersonnenwende: Aufgang $\sim 50\text{--}52^\circ$, Untergang $\sim 308\text{--}310^\circ$
 - Wintersonnenwende: Aufgang $\sim 128\text{--}130^\circ$, Untergang $\sim 230\text{--}232^\circ$
 - Äquinoktien: Aufgang $\sim 90^\circ$, Untergang $\sim 270^\circ$ (horizontabhängig)
- Ausrüstung: Kompass (Missweisung ca. $+3\text{--}4^\circ$), GPS, Astronomie-Apps (z. B. Stellarium, TPE, PhotoPills), Kamera/Smartphone (Weitwinkel).

2. Vor Ort

- Dokumentation: Übersichts- und Orientierungsfotos sowie 360° -Panorama zur Erfassung des Horizontprofils.
- Peilung:
 - Beobachtungsstandpunkt festlegen und markieren.
 - Richtung durch Stein/Spalt/Schale zum Horizont peilen.
 - Azimut mehrfach messen und notieren.

- Horionthöhe mit App (z. B. PeakFinder) oder Fotodokumentation bestimmen.

• Abgleich:

- Sonnenauf- oder -untergang nahe Solstitium/Äquinoktium beobachten (± 3 Tage).
- Alternativ Simulation mit App; Datum, Uhrzeit, Azimut und Wetter festhalten.

3. Nachbereitung

- Fotos mit Daten abgleichen: Peilrichtung im Bild mit App-Simulation vergleichen.
- Fehlerquellen beachten:
 - Magnetische Missweisung (aktuell $\sim 3\text{--}4^\circ$ in Südböhmen, Mühlviertel, Ostbayern).
 - Lokale Störfelder (Eisen, Erz $\rightarrow$ Kompassfehler).
 - Vegetation/Bauten können Blickachsen verstellen.
- Bewertung:
 - Stimmen Peilrichtungen auf $\pm 1\text{--}2^\circ$ mit den bekannten Sonnenazimuten überein, ist eine solstitiale Ausrichtung wahrscheinlich.
 - Bei größeren Abweichungen eher Zufall oder andere Funktion.

Feld-Checkliste

- ✓ Karten & Literatur vorab gesichtet
- ✓ Apps geladen (Stellarium, TPE, Kompass)
- ✓ GPS/Koordinaten erfasst
- ✓ Kamera + Stativ dabei
- ✓ Kompasskontrolle mit Missweiskorrektur
- ✓ Standpunkt markiert (z. B. Holzstab, GPS-Punkt)
- ✓ Peilung (Azimut) mehrmals gemessen & notiert
- ✓ Horionthöhe notiert (mit App oder Foto)
- ✓ Panoramafoto zur Horizontlinie
- ✓ Sonnenauf-/untergang live oder per App-Simulation überprüft
- ✓ Wetterbedingungen & Beobachter notiert

Allen Heimatforscher:innen alles Gute bei der Feldforschung.

Protokol měření

Doporučení pro metodiku na místě

- Kontrola pohledových os: U vyhlídkových skal (Peil-/Pfeil-/Beilstein) zaměřte z výrazného bodu pohledové směry k horizontu a porovnejte je s azimuty východu/západu slunce (slunovraty, rovnodennosti). Informace o poloze často poskytují turistické a vlastivědné prameny.

- Dokumentace miskovitých útvarů: Vyfotografujte existující útvary, změřte je a zaznamenejte jejich orientaci k horizontálním bodům.

- Digitální ověření: Ověřte směr pomocí programů, jako je sonnenverlauf.de, nebo astronomických aplikací.

Postup pro místní historiky k ověření orientace Slunce

1. Příprava

- Studium mapy: Prostudujte si topografickou mapu nebo letecký snímek (Google Maps, data LiDAR). Poznamenejte si linii horizontu, výrazné vrcholy nebo prohlubně.

- Astronomické referenční hodnoty (region Bavorský les / Šumava / Mühlviertel):

- Letní slunovrat: Východ slunce $\sim 50\text{--}52^\circ$, západ Slunce $\sim 308\text{--}310^\circ$

- Zimní slunovrat: východ Slunce $\sim 128\text{--}130^\circ$, západ Slunce $\sim 230\text{--}232^\circ$

- Rovnodennosti: východ Slunce $\sim 90^\circ$, západ Slunce $\sim 270^\circ$ (v závislosti na horizontu)

- Vybavení: Kompas (magnetická deklinace cca $+3\text{--}4^\circ$), GPS, astronomické aplikace (např. Stellarium, TPE, PhotoPills), fotoaparát/chytrý telefon (širokoúhlý objektiv).

2. Na místě

- Dokumentace: Přehledové a orientační fotografie a také 360° panorama pro zachycení profilu horizontu

- Azimut/zaměření:

- Určení a označení pozorovacího bodu.

- Azimut/zaměření k horizontu pomocí kamene/trhlíny/miskovité prohlubně k horizontu.

- Opakované měření a zaznamenání azimutu.
- Určení výšky horizontu pomocí aplikace (např. PeakFinder) nebo fotografické dokumentace.

- Porovnání:

- Pozorujte východ nebo západ slunce v blízkosti slunovratu/rovnodennosti (± 3 dny).

- Alternativně proveďte simulaci s aplikací; zaznamenejte datum, čas, azimut a počasí.

3. Následná opatření

- Porovnejte fotografie s daty: Porovnejte azimut/zaměření na snímku se simulací v aplikaci.

- Zvažte potenciální zdroje chyb:

- Magnetická deklinace (v současné době $\sim 3\text{--}4^\circ$ v jižních Čechách, Mühlviertelu a východním Bavorsku).

- Lokální interferenční pole (železo, ruda $\rightarrow$ chyby kompasu).

- Vegetace/budovy mohou bránit v pohledových osách.

- Vyhodnocení:

- Pokud azimut/zaměření odpovídá známým slunečním azimutům s přesností na $\pm 1\text{--}2^\circ$, je zaměření v době slunovratu pravděpodobné.

- Větší odchylky jsou způsobeny spíše náhodou nebo jinou funkcí.

Kontrolní seznam do terénu

- ✓ Předem prozkoumané mapy a literatura
- ✓ Stažené aplikace (Stellarium, TPE, Compass)
- ✓ Zaznamenané GPS souřadnice
- ✓ Fotoaparát a stativ s sebou
- ✓ Kontrola kompasu s korekcí deklinace
- ✓ Označená pozice (např. dřevěnou tyčí, GPS bodem)
- ✓ Opakovaně změřený a zaznamenaný azimut
- ✓ Zaznamenaná výška horizontu (pomocí aplikace nebo fotografie)
- ✓ Panoramatická fotografie linie horizontu
- ✓ Východ/západ slunce kontrolovaný živě nebo pomocí simulace v aplikaci
- ✓ Zaznamenání povětrnostních podmínek a pozorovatele

Hodně štěstí všem místním historikům v jejich terénní práci.

Godoš-Einsiedelei | Godošova poustevna, Bild Wolfgang Strasser

Felsen für Schutz und Rückzug

Skály jako ochrana a útočiště

Felsnischen und Granithöhlen boten immer wieder Zuflucht vor Verfolgung. Die Felsen dienten religiös oder politisch Verfolgten ebenso wie als Versteck von Schmugglern, Räubern und Deserteuren. Selbst ein König soll im Felsgewirr des Königssteins | Královský kámen Schutz vor seinen Verfolgern gefunden haben.

Skalní výklenky a žulové jeskyně opakovaně nabízely útočiště před pronásledováním. Skály sloužily jako úkryty pro ty, kdo byli pronásledováni z náboženských

nebo politických důvodů, ale i pro pašeráky, lupiče a dezertéry. Říká se, že i jeden král našel ochranu před svými pronásledovateli ve skalním bludišti Královského kamene.

Královský kámen (1.059 m)

Nicov, Javorník, Javornická pahorkatina

Einst wurde ein böhmischer König (dessen Name in der Legende leider nicht erwähnt wird) mit seinem bewaffneten Gefolge von schwedischen Soldaten verfolgt. Es kam zur Schlacht zwischen Nicov und Tejmlov. Der König wurde besiegt und musste eilig fliehen. Er ritt über den damals noch dicht bewachsenen Dánov-Bergkamm. Dort versteckte er sich zwischen den Steinen, während sein Gefolge floh. In der Hektik der Verfolgung bemerkten die fremden Truppen nicht einmal, dass der König zurückgeblieben war. Sie setzten die Jagd auf das fliehende königliche Gefolge fort. So wurde der König gerettet. Der

Steinblock oberhalb von Nicov erhielt seinen Namen von diesem Ereignis – man nannte ihn Königsstein, und so auch den ganzen Hügel. Man sagt auch, dass am St.-Barbara-Tag eine magische Blume in der Nähe des Steins blüht. Wer sie findet, kann großen Reichtum erlangen, der hier verborgen ist.

Kdysi dávno byl český král (jehož jméno bohužel není v pověsti zmíněno) a jeho ozbrojený doprovod pronásledován švédskými vojáky. Následovala bitva mezi Nicovem a Tejmlovem. Král byl poražen a donucen uprchnout. Jel přes tehdy hustě porostlý hřeben Dánova. Tam se ukryl mezi skalami, zatímco jeho doprovod prchal. V chaosu pronásledování si cizí vojska ani nevšimla, že král zůstal pozadu. Pokračovala v pronásledování prchajícího královského doprovodu. Tak byl král zachráněn. Kamenný blok nad Nicovem dostal své jméno podle této události – říkalo se mu Králův kámen, stejně jako celému vrchu. Také se říká, že na svátek svaté Barbory poblíž kamene vykvete kouzelná květina. Kdo ji najde, může získat velké bohatství, které je tu ukryto.

Steinerne Einsiedeleien Kamenné poustevny

Neben den Felsen für Schutz und Rückzug sind auch Eremitagen und Einsiedlerhöhlen im gesamten Granithochland zu finden. Sagen berichten auch von Waldgeistern, die in diesen Höhlen wohnten.

Kromě skal sloužících k úkrytům a útočištím se v žulových vrchovinách nacházejí také poustevny a jeskyně. Legendy také vyprávějí o lesních duchách, kteří v těchto jeskyních žili.

Godoš-Einsiedelei | Godošova poustevna
Bärenberg | Medvědí hora, Kienberg | Loučovice

Auf dem Hügel Uhlířský vrch (Kohlenhügel), früher Cikánský (Zigeunerhügel) hatten sich Ende des 17. Jahrhunderts Zigeuner angesiedelt. Unter ihnen war auch Godoš, Sohn eines deutschen Flüchtlings aus dem Rheinland und seine geliebte Manda. Am

25. Mai 1715 wurde das Zigeunerlager von einer Armee umzingelt. Es kam zu einem Schusswechsel und 13 Lagerbewohner kamen ums Leben. Manda wurde verwundet. Nach vier Jahren erlag sie ihren Verletzungen und Godoš zog ins Rheinland zurück und besuchte regelmäßig ihr Grab. Als er älter wurde, zog er in die Einsiedelei eines Eremiten des Klosters Přední Výtoň, wo er jeden Sommer verbrachte. Eines Tages wurde er tot aufgefunden und auf seinen Wunsch neben seiner Manda in Loučovice beerdigt.

Na konci 17. století se na Uhlířském vrchu, dříve Cikánském vrchu, usadili Cikáni. Mezi nimi byl Godoš, syn německého uprchlíka z Porýní, a jeho milovaná Manda. 25. května 1715 byl cikánský tábor obklíčen armádou. Následovala přestřelka, při níž bylo zabito 13 obyvatel tábora. Manda byla zraněna. O čtyři roky později podlehl svým zraněním a Godoš se vrátil do Porýní a pravidelně navštěvoval její hrob. Když zestárnul, přestěhoval se do poustevny poustevníka v klášteře Přední Výtoň, kde trávil každé léto. Jednoho dne byl nalezen mrtvý a na svou žádost pohřben vedle Mandy v Loučovicích.

Felsformationen und -höhlen in Südböhmen
Skalní útvary a jeskyně v Jihočeském kraji

Godoš-Einsiedelei | Godošova poustevna
Bärenberg | Medvědí hora, Kienberg | Loučovice

Einsiedelei am Bärenpfad | Poustevna Medvědí stezka
Neuofen | Nová Pec (PT)

Priesterstein | Kněžská skála
Blubbernder Felsen | Bublavá skála (550 m), Platz an der Naser | Stráž nad Nežárkou (JH)

Felsformationen und -höhlen Mühlviertel
Skalní útvary a jeskyně v oblasti Mühlviertel

Böhmerwald:

Aigen-Schlägl	RO	Räuberhöhle
Schwarzenberg	RO	Putzniglucka
Schwarzenberg	RO	Deserteurhöhle
Schwarzenberg	RO	Labyrinthhöhle

Südliche Böhmerwaldausläufer

Atzesberg	RO	Hohlstein
Haslach a.d.M.	RO	Urzenfelsen
Kollerschlag	RO	Drucker-Franzl-Stoa
Kollerschlag	RO	Pfaffenhaus
Peilstein i.M.	RO	Pfaffenhaus, Fels u. Höhle
Pfarrkirchen i.M.	RO	Heahr Everl Klause

Leonfeldner Hochland

Hirschbach i.M.	FR	Einsiedlerhöhle Hirtstein
-----------------	----	---------------------------

Freiwald

St.Oswald b.Fr.	FR	Hussenstein
St.Oswald b.Fr.	FR	Räuberhöhle

Pfaffenhaus

Stratberg, Kollerschlag (RO)

Der Felskoloss bildet nach Süden eine Öffnung zu einer *großräumigen Naturhöhle*. Er diente den *Geistlichen (Pfaffen)*, die etwa 1437 vor den Hussiten flüchteten, als *Unterschlupf*.

Skalní kolos vytváří jižním směrem otvor do rozlehlé přírodní jeskyně. Sloužil jako úkryt duchovním (kněží), kteří kolem roku 1437 prchali před husity.

Putznigluckn

Oberschwarzenberg, Schwarzenberg (RO)

Die Sage erzählt, dass die Höhle die Wohnung der hilfreichen Zwerge, der „Putzln“ war. Sie seien aber seit langer Zeit nicht mehr zu sehen, da es ihnen nach und nach viel zu unruhig in der Gegend geworden war.¹⁷⁴ Später diente sie als Schmugglerversteck und als Einsiedelei für Nikolaus Putz (Putznigl).

Legenda praví, že jeskyně byla přibýtkem ochotných trpaslíků, „Putzlnů“. Dlouho je však nikdo neviděl, protože se pro ně oblast postupně stala příliš hlučnou. V poslední době jeskyně sloužila jako úkryt pašeráků a jako poustevna pro Nikolause Putze (Putznigla).

Steingesichter Kamenné tváře

Teufels Hintern | Ďáblova prdel

Walterschlag | Valtínov, Königseck | Kunžak, Česká Kanada (JH)

Die Felsformation liegt zwischen den Dörfern Theresienstein | Terezín, Neuwelt | Nový Svět und Walterschlag | Valtínov in der Nähe der Siedlung „U panského lesa“.

Skalní útvar leží mezi obcemi Terezín, Nový Svět a Valtínov nedaleko osady U panského lesa.

Teufels Hintern | Ďáblova prdel, Kunžak, Bild Česká Kanada

Steinköpfl | Kamenná Hlava

Böhmisches Röhren | Česke Žleby, Tusset | Stožec PT

Oberhalb der abgekommenen Steinköpflhäuser | Kamenná hlava findet man eine reiche Felslandschaft. Sie wird Steinköpfl genannt und ist namensgebend für den Berg und die ehemalige Siedlung.

Nad dnes již neexistující osadou Kamenná Hlava se rozkládá bohatá skalnatá krajina. Jmenuje se Steinköpfl, česky Kamenná Hlava a dala jméno jak hoře, tak i bývalé osadě.

Napoleonkopf | Napoleonova hlava

Heilbrunn | Hojna Voda, Strobnitz | Horní Stropnice (CB)

Steinköpfl bei | Kammenná hlava, České Žleby, Bild W. Strasser

Steinwächter am Homolka | Kammenný strážce na vrchu Homolka, Stráž nad Nežárkou, Bild Jana Formánková

Napoleonkopf auf dem Kühberg | Kraví hora, Bild Zdeněk Kubeš auf Wikipedia

Napoleonkopf | Napoleonova hlava

Straz an der Naser, Stráž nad Nežárkou (JH)

Der Gipfel des Homolka-Berges wird von einer Felsformation gekrönt, die einem Steinwächter gleicht. Während der Franzosenkriege erhielt der Felsen den Namen „Napoleons Kopf“.

Die Erzählung berichtet über Wachtposten zur Zeit der ersten Slawen, die über den Gmünder Weg die Salztransporte überwachten.

Vrchol hory Homolka je korunován skalním útvarrem připomínajícím kamenného strážce. Během napoleonských válek byla skála přezdívána „Napoleonova hlava“.

Příběh vypráví o strážích, které zde umístili první Slované. Tyto stráže sledovaly transporty soli podél Gmündské cesty.

Felsaltäre, Bild- und Nischensteine

Skalní oltáře, obrazové a nikové kameny

Bild- und Nischensteine sind (1) Felsen oder (2) Restlinge, die Altarnischen oder herausgearbeitete, meist religiöse, Symbole oder Beschriftungen tragen.

Bildnische am Královský kámen | Nika s obrázky na Královském kameni, Bild Gemeinde

Königsstein | Královský kámen

Nitzau | Nikov, (PT) Javornická pahorkatina zwischen den Hügeln Javorník und Ždánov, 3 km westlich von Javorník

Gedenksteine und -felsen Pamětní kameny a skály

Adalbert-Stifter-Dachl | Střecha Adalberta Stiftera, Bild Tomáš Droppa

Adalbert-Stifter-Dachl | Střecha Adalberta Stiftera Schwarzenberg, Neuofen | Nová Pec

Viele Wanderwege im Böhmerwald führen zu Orten, die Stifter in seinen Werken beschrieb und ermöglichen es, die Landschaft „auf StifTERS Spuren“ zu erleben. Dazu gehört auch das Adalbert-Stifter-Dachl oberhalb des Stifterdenkmals mit Blick auf den Plöckensteiner See | Plešné jezero.

Mnoho turistických stezek v Šumavě vede k místům, která Stifter popsal ve svých dílech, a umožňuje návštěvníkům zažít krajinu „ve Stifterových stopách“. Patří sem i Stifterova střecha nad Stifterovým památníkem s výhledem na Plešné jezero.

Rudolfstein | Rudolfův kámen

Bärenpfad, Neuofen | Nová Pec (PT)

Der Rudolfstein erinnert an die Wanderung von Kronprinz Rudolf durch die Berge und Wälder des Böhmerwaldes im Jahre 1871.

Rudolfův kámen připomíná putování korunního prince Rudolfa po šumavských horách a lesích roku 1871.

Rudolfstein | Rudolfův kámen, Bärenpfad | Medvědí stezka, Bild Tomáš Droppa

Schillers Stein | Schillerův kámen

Stalkek | Stádkov (JH)

Schillers Stein, wo der Legende nach der berühmte deutsche Dichter Friedrich von Schiller das Drama „Die Räuber“ verfasst haben soll.

Schillerův kámen, kde podle pověsti slavný německý básník Friedrich von Schiller údajně stvořil drama Loupežníci.

Philippus-Steine | Filipovy kameny

Oberradisch | Horní Radíkov, Böhmisches Rudolec | Český Rudolec (JH)

Grenzsteine

Hraniční kameny

Dreisesselstein am Dreisesselberg | Třístoličník
Neureichenau (FRG)

Königsstühle am Dreisesselstein. Vierzig in Stein gehauene Stufen führen zu den drei Sesseln hinauf. Zu früheren Zeiten standen hinter den Sitzen jeweils Lehnen aus Stein. Sie wurden locker und in die Tiefe gestürzt.

Hier trifft man drei Sitze an, deren jeder mit einem Wappen gezeichnet ist und die Grenzscheidung zwischen Böhmen, Österreich und dem Passauer Bistum anzeigt.¹⁷⁵

Herabgestürzte Felsen vom Dreisesselstein, Bild Wolfgang Strasser

Ein kleinerer Nebenfelsen weist 15 Stufen im Fels auf zwei Etagen mit einer zuoberst gelegenen Schale auf. Nach dem Dreisesselhaus Richtung Königsstein und Hochstein findet sich eine weitere Felsgruppe mit Schalen.

Die Sage erzählt, dass drei Riesen aus Bayern, Böhmen und Österreich im Streit um die Grenzen der Länder standen. Jeder türmte sich einen Sitz aus gewaltigen Blöcken, weshalb der Berg bis heute „Dreisessel“ heißt.¹⁷⁶

Královské trůny u Třístoličníku. Čtyřicet do kamene vytesaných schodů vede k třem křeslům. V minulosti stály za sedátky kamenné opěrky. Ty se uvolnily a zřítily.

Zde najdeme tři sedátka, z nichž každé je označeno

erbem a označuje hranici mezi Čechami, Rakouskem a pasovským biskupstvím.

Menší vedlejší skála má 15 schodů ve skále na dvou podlažích s miskou na vrcholu. Za Dreisesselhaus směrem na Königsstein a Hochstein se nachází další skupina skal s miskovitými prohlubněmi.

Legenda vypráví, že se tři obři z Bavorska, Čech a Rakouska hádali o hranice svých zemí. Každý si postavil sedátko z mohutných balvanů, proto se hora dodnes jmenuje „Třístoličník“.

Dreisesselstein am Dreisesselberg | Třístoličník, Bild W. Strasser

Bild Dreisesselstein, in: Geognostische Studien aus dem Böhmerwalde, Teil III Granit und Granitporphyr des Böhmerwaldes, Dr. Ferdinand Hochstetter.

Königsstein am Dreisesselberg | Královský kámen na Třístoličníku

Neureichenau (FRG)

Drei mächtige Felstürme haben wohl zum Namen dieser Felsformation zwischen Dreisesselfelsen und Hochstein geführt: der Königsstein - oder besser die Königssteine. Eine Sage, die zur Versteinerung von

drei Königen oder Prinzen führten, ist dem Autor nicht bekannt.

Tři mohutné skalní věže pravděpodobně daly tomuto skalnímu útvaru mezi Dreisesselstein a Hochstein jeho jméno: Königsstein – nebo lépe Königssteine. Autorovi není známa žádná legenda, která by vedla ke zkamenění tří králů nebo princů.

Königsstein am Dreisesselberg | Královský kámen na Třístoličníku, Bild Wolfgang Strasser

Bild Königsstein am Dreisesselberg, in: Geognostische Studien aus dem Böhmerwalde, Teil III Granit und Granitporphyr des Böhmerwaldes, Dr. Ferdinand Hochstetter.

Die steinernen Könige | Kamenní králové

Radischen | Hradiště, Strakonitz | Strakonice (ST)

In Radischen | Hradiště bei Strakonitz | Strakonice standen einst neun Granitblöcke um einen Hügel (wahrscheinlich ein Grabhügel) auf einer Hutweide. Sie wurden die neun Könige genannt (u devět králů) und standen beim Volk in hohem Ansehen, denn

... auf diesen Steinen hätten einst neun Könige gesessen und Frieden geschlossen.

V Hradišti u Strakonice stálo kdysi devět žulových bloků kolem kopce (pravděpodobně mohyly) na pastvině. Nazývali se devět králů (u devíti králů) a byli mezi lidmi velmi vážení, protože

... na těchto kamenech kdysi sedělo devět králů a uzavřeli mír.

Schüsselstein | Miskový kámen

Piberschlag | Veveří, Gratzen | Nové Hradý (CB)

Östlich des Dorfes Piberschlag | Veveří findet man einen Schüsselstein. Er bildete vom 13. Jahrhundert bis zum Jahre 1918 eine Grenze zwischen Österreich und Böhmen.

Na východ od vesnice Veveří se nachází mezník. Od 13. století do roku 1918 tvořil platnou hranici mezi Rakouskem a Čechami.

Opferstein am Strobnitzbach | Obětní kámen u Stropnického potoka

Gratzen | Nové Hradý

In der Nähe von Gratzen befindet sich beim Strobnitzbach ein Opferstein, dessen Oberlauf um 1200 die Westgrenze der Kuenringischen Herrschaft gebildet hat.¹⁷⁷

Nedaleko Nových Hradů, u Stropnického potoka, se nachází obětní kámen. Horní tok tvořil kolem roku 1200 západní hranici panství Kuenringů.

Opferstein am Hohenstein | Obětní kámen na Hohensteinu

Beneschau | Benešov

Der Opferstein am Hohenstein bei Beneschau wurde im 12. Jahrhundert als Grenze des Welleschiner Gutes bezeichnet (Oberdonau Zeitung, 1943).¹⁷⁸

Stejně tak byl obětní kámen na Hohensteinu u Benešova v 12. století označován jako hranice Velešínského panství (Oberdonau Zeitung, 1943).

Touristische Namen

Turistické názvy

Bärenpfad | Medvědí stezka

Haberdorf | Ovesná, Neuofen | Nová Pec (PT)

Der Bärenpfad ist ein Wanderweg im Böhmerwald | Šumava zwischen Haberdorf | Ovesná (Nová Pec) und Černý Kříž (Stožec), etwa auf halber Strecke liegt die Siedlung Hirschbergen | Jelení. Der Weg ist 14 km lang, in einer kürzeren Variante 7 km. Am Weg, besonders am Westhang des Perník (1049 m) finden sich viele beeindruckende Felsformationen aus Plöckensteiner Granit mit klingenden Namen:

Medvědí stezka je turistická stezka na Šumavě mezi Ovesnou (Novou Pec) a Černým Křížem (Stožec). Osada Jelení se nachází zhruba v polovině trasy. Stezka je dlouhá 14 km, kratší varianta 7 km. Podél trasy, zejména na západním svahu Perníku (1049 m), se nachází mnoho impozantních skalních útvarů z plešské žuly s výmluvnými názvy:

Gotisches Portal | Gotický portál
Felsenaussichtsturm | Skalní vyhlídka
Lebkuchenfelsen | Perníková skála
Räuberpass | Soutěska lapků
Kapelle | Kaple
Steinpilz | Hřib
Wackelstein | Viklan
Schöner Stein | Kamenná kráska
Riesenbovist | Pýchavka obrovská
Kalbskopf | Hlava telete
Riesenwürfel | Obří kostka
Lebkuchen | Perník
Bärenblick | Medvědí vyhlídka
Einsiedelei | Poustevna
Drachenmaul | Dračí tlama
Felsenburg | Skalní hrad
Moospyramide | Mechová pyramida
Jägerhöhle | Lovecká jeskyně
Pilzhöhle | Houbová jeskyně
Viklan-Höhle | Viklanová jeskyně

Bärenpfad, Gotisches Portal | Medvědí stezka, Gotický portál, Bild Josef Štemberk

Schokoriegel in am Kienberg | čokoládová tyčinka u Luč, Loučovice, Bild Isabell Wimberger

Heimatsforschung und Ausblick Regionální výzkum a výhled do budoucnosti

Steine als Quellen der Erinnerung Kameny jako zdroje paměti

Die Steine und Felsen des Mühlviertels und Südböhmens sind mehr als geologische Erscheinungen. Sie sind Speicher kultureller Erinnerung. In ihren Namen, Sagen und Bräuchen zeigt sich die lange Geschichte eines gemeinsamen Kulturraums. Damit stellen die Steine ein einzigartiges Archiv dar, das Natur und Kultur miteinander verbindet.

Kameny a skály Mühlviertelu a jižních Čech jsou víc než jen geologické jevy. Představují úložiště kulturní paměti. Jejich názvy, legendy a zvyky odhalují dlouhou historii sdíleného kulturního prostoru. Kameny tak představují jedinečný archiv, který propojuje přírodu a kulturu.

Bedeutung für die Heimatsforschung Význam pro regionální výzkum

Die Dokumentation erzählender Steine gehört zu den zentralen Aufgaben der Heimatsforschung. Denn viele dieser Steine sind durch Verbauung oder Vergessen gefährdet. Ohne systematische Erfassung droht der Verlust von Überlieferungen, die meist nur mündlich existieren. Sie bieten ein reiches Feld für interdisziplinäre Forschung, von der Geologie über die Volkskunde bis zur Religionsgeschichte.

Dokumentace historických kamenů je ústředním úkolem výzkumu místní historie. Mnohé z těchto kamenů jsou ohroženy rozvojem nebo zanedbáváním. Bez systematického zaznamenávání hrozí ztráta tradic, které existují většinou pouze ústně. Nabízejí bohatou oblast

pro interdisciplinární výzkum, od geologie a folklóru až po náboženskou dějiny.

Schutz und Erhaltung Ochrana a zachování

Einige Maßnahmen sind notwendig, um das Kulturerbe der Steine zu sichern, wie die Kartierung und Dokumentation in Gemeindechroniken und Datenbanken, einen Schutz für besonders bedeutende Steine, Pflege und Freihaltung der Standorte und eine Einbindung in Wanderwege und Naturparks, um Bewusstsein zu schaffen. Die grenzüberschreitende Zusammenarbeit zwischen Oberösterreich und Südböhmen ist dabei besonders wichtig.

K ochraně kulturního dědictví těchto kamenů je zapotřebí několika opatření, jako je jejich mapování a dokumentace v místních kronikách a databázích, ochrana zvláště významných kamenů, údržba a zachování jejich umístění a začlenění do turistických stezek a přírodních parků za účelem zvýšení povědomí. V tomto ohledu je obzvláště důležitá přeshraniční spolupráce mezi Horním Rakouskem a jižními Čechami.

Bild Tomáš Droppa

Vermittlung und Tourismus Zprostředkování a cestovní ruch

Steine und Sagen können ein starkes Element regionaler Identität und touristischer Profilbildung sein. Möglichkeiten sind Themenwege wie „Sagensteig“ oder „Stein- und Quellenweg“, Lehrpfade mit Informations-

tafeln zu Geologie und Sagen, Publikationen, die Wissen bündeln und museale Präsentationen in Heimatmuseen oder Besucherzentren. So können Steine nicht nur als Naturdenkmale, sondern auch als kulturelle Attraktionen wirken.

Kameny a legendy mohou být silným prvkem regionální identity a přispívat k turistickému profilu. Možnosti zahrnují tematické stezky, jako je „Stezka legend“ nebo „Stezka kamenů a pramenů“, naučné stezky s informačními panely o geologii a pověstech, publikace, které shromažďují znalosti, a muzejní prezentace v místních vlastivědných muzeích nebo návštěvnických centrech. Kameny tak mohou fungovat nejen jako přírodní památky, ale také jako kulturní atrakce.

Grenzübergreifende Perspektive Přeshraniční perspektiva

Die Steine im Mühlviertel und in Südböhmen zeigen, dass Natur- und Kulturerbe keine politischen Grenzen kennen. Gemeinsame Projekte mit österreichischen und tschechischen Partnern können helfen, Sagensammlungen beiderseits der Grenze abzugleichen, grenzüberschreitende Wanderkarten zu erarbeiten und Forschungsnetzwerke zwischen Universitäten, Museen und Heimatvereinen zu stärken. Damit wird der gemeinsame Kulturraum neu sichtbar gemacht.

Kameny v regionu Mühlviertel a v jižních Čechách dokazují, že přírodní a kulturní dědictví nezná politických hranic. Společné projekty s rakouskými a českými partnery mohou pomoci porovnat sbírky legend či pověstí na obou stranách hranice, vytvořit mapy pro přeshraniční turistické trasy a posílit výzkumné sítě mezi univerzitami, muzei a místními historickými společnostmi. Díky tomu bude sdílený kulturní prostor znovu o něco viditelnější.

Ausblick Výhled

Steine tragen Namen – und mit diesen Namen tragen sie Geschichten. Sie verbinden die Vergangenheit mit

der Gegenwart, die Natur mit der Kultur, das Lokale mit dem Regionalen. Die Beschäftigung mit diesen Steinen soll dabei nicht nur ein wissenschaftliches Anliegen bleiben, sondern auch eine Einladung sein, aufmerksam durch die Landschaft zu gehen, die Spuren der Geschichte zu erkennen und den Reichtum dieses gemeinsamen Erbes zu bewahren. Mit Band 3 der Reihe „Wenn Felsen Namen tragen“ liegt nun eine Dokumentation der steinernen Überlieferungen in Oberösterreich und Südböhmen vor. Gemeinsam mit Band 1 (Systematisierung) und Band 2 (Oberösterreich und Niederbayern) entsteht ein dreiteiliges Kompendium, das die Vielfalt der Felsen und ihre Deutungen im Granithochland sichtbar macht. Zugleich bleibt viel zu tun, wie eine Erweiterung auf weitere Regionen, eine vertiefte Untersuchung einzelner Objektarten (Schalensteine, Spursteine) oder eine digitale Erfassung in Form einer interaktiven Karte oder App. So kann die Arbeit an den „erzählenden Steinen“ weitergeführt werden – als Beitrag zur Bewahrung des Natur- und Kulturerbes.

Kameny nesou jména – a s těmito jmény nesou i příběhy. Spojují minulost s přítomností, přírodu s kulturou, lokální s regionálním. Zabývat se těmito kameny by nemělo být jen vědeckým úsilím, ale také výzvou k pozorné procházce krajinou, rozpoznávání stop historie a zachování bohatství tohoto společného dědictví. Třetí svazek série „Když skály mají jména“ nyní představuje zdokumentování kamenných tradic v Horním Rakousku a jižních Čechách. Spolu s prvním svazkem (Systematizace) a druhým svazkem (Horní Rakousko a Dolní Bavorsko) tvoří třídílné kompendium, které odhaluje rozmanitost hornin a jejich interpretace v žulových vrchovinách. Zároveň je třeba udělat ještě mnohé, například rozšířit projekt o další regiony, provést hlubší studium jednotlivých typů objektů (miskovité kameny, kameny se stopami) nebo vytvořit digitální záznam ve formě interaktivní mapy či aplikace. Práce na „vyprávějících kamenech“ tak může pokračovat – jako příspěvek k ochraně přírodního a kulturního dědictví.

Übersetzungen | Překlady

PaedDr. Vladimíra Květounová, překlady němčina České Budějovice, www.kvetounovapreklady.cz

Liste deutscher Namen tschechischer Orte
de.wikipedia.org/wiki/Liste_deutscher_Namen_tschechischer_Orte

Bildquellen | Zdroje obrázků

Ich bedanke mich sehr herzlich für die gute Zusammenarbeit und Erlaubnis zur Bildverwendung bei: | Rád bych vyjádřil své upřímné poděkování za vynikající spolupráci a svolení k použití obrázků z:

Josef Štemberk, Nationalparkverwaltung Šumava (NP), Vimperk, www.npsumava.cz

Boris Hülka, Landschaftsschutzgebiet Šumava (CHKO), Horní Planá

Julia Reihofer, Nationalparkverwaltung Bayerischer Wald, Grafenau, www.nationalpark-bayerischer-wald.de

Historische Datenbank Böhmerwald,
<https://www.bwb-ooe.at/hist-db/>

Fotoarchiv des Tschechischen Geologischen Dienstes [Online-Datenbank], Prag, <https://foto.geology.cz>

Fotoarchiv České geologické služby [online databáze]. Praha, Česká geologická služba. Dostupné z URL <https://foto.geology.cz>

Infocentrum Vyšší Brod, Pavel Mikule, Náměstí 104, Vyšší Brod 382 73, www.ivyssibrod.cz

Infocentrum Blatná, Denisa Uldrichová, J. P. Koubka 4, 388 01 Blatná, www.plantaz-blatna.cz

Institut für Lokalgeschichte, Vit Pátek, Pilsen mit Website www.nacestu.cz und Magazin NaCestu

Tisicovsky, Prag, Galerie tisicovek, Tomáš Formánek, www.tisicovsky.cz

The Megalithic Portal, Andy Burnham, Surrey, Großbritannien, www.megalithic.co.uk

Markéta Kněžínková (Mazancová), Mazané Reisen, www.mazane-vylety.cz

Jana Formánková, Reiseführerin für Strážské | Průvodce Strážskem. www.pruvodce-strazskem.cz

Okrašlovacího spolku Peršlák z. s. (Verschönerungsverein Peršlák), www.perslak-novyvojiv.cz

Wolfgang Meluhn, www.weitwanderungen.de

Rudolf Gossenreiter, Photography, Schenkenfelden, www.rudolf-gossenreiter.at

Isabell Wimberger, Götzendorf, Oepping

Fritz Eichbauer, Rohrbach

Norbert Fischer, Wien

Jakob Wünsch, Deggendorf

Besucherzentren | Návštěvníká centra

Informationszentren der Nationalparkverwaltung Šumava in Kvilda, Svinná Lada, Stožec, Kašperské Hory, Alžbětín, Idina Pila, Březník und Poledník. Besucherzentren in Srní und Kvilda.

Informationen auf der Webseite
www.npsumava.cz/de/besuchen-sie-sumava/besucherzentren

Green Belt Center, 4236 Windhaag bei Freistadt, Markt 11
www.greenbeltcenter.eu

Lehrpfade | Geologické expozice

Erlebniswelt Granit - Steinlehrpfad durch die österr. Petrographie
4113 St.Martin i.M., Plöcking
erlebniswelt-granit@outlook.com
www.erlebniswelt-granit.com

Geologische Ausstellung zum südlichen Teil des Böhmerwaldes im Besucherzentrum Tusset / Stožec | Geologická expozice o jižní části Šumavy v návštěvníckém centru Stožec
384 44 Stožec, Stožec 68, Tschechien
isstozec@npsumava.cz
www.npsumava.cz

Geologische Ausstellung Rokyta zum nördlichen Teil des Böhmerwaldes | Geologická expozice Rokyta k severní části Šumavy
34192 Srní, Vchynice-Tetov, Rokyta 83, Tschechien
www.sumava.net/icrokyta

Granitzentrum Bayerischer Wald
94051 Hauzenberg, Passauer Straße 11, Deutschland
granitzentrum@hauzenberg.de
www.granitzentrum.bayern.de

Archive und Bibliotheken Archivy a knihovny

Oberösterreichisches Landesarchiv
4020 Linz, Anzengruberstraße 19
landesarchiv@ooe.gv.at
www.landesarchiv-ooe.at

Oberösterreichische Landesbibliothek
4021 Linz, Schillerplatz 2
landesbibliothek@ooe.gv.at
www.landesbibliothek.at

Kulturportal Sudetenland - Renate Friedrich
4020 Linz, Prinz-Eugen-Straße 35-37
archiv@kulturportal-sudetenland.at
www.kulturportal-sudetenland.at

Böhmerwaldbund Oberösterreich - Helga Böhm
4040 Linz, Kreuzstrasse 7
kontakt@bwb-ooe.at
www.bwb-ooe.at

Staatliches Bezirksarchiv České Budějovice
Sammlung Sagen und Ortsüberlieferungen
370 01 České Budějovice, Rudolfovska 40
posta-cb@ceskearchivy.cz
www.ceskearchivy.cz

Böhmerwaldmuseum Passau e. V.
94034 Passau, Oberhaus 125
<https://www.oberhausmuseum.de/museum/boehmerwaldmuseum-passau-ev/>

Böhmerwaldmuseum Wien
1030 Wien, Ungargasse 3/2/10
boehmerwaldmuseum@aon.at
www.boehmerwaldmuseum.at

Literatur | Literatura

Geologie und Petrologie | Geologie a petrologie

Babůrek, Jiří, Pertoldová, Jaroslava, Verner, Kryštof und Jiříčka, Josef: Guide to the Geology of the Šumava Mountains, Administration of the National Park and Protected Landscape Area of Šumava and the Czech Geological Survey, Vimperk 2013

Chaloupský, Jiří: Geologie der Tschechoslowakei, Academia (Nakladatelství Československé akademie věd), Praha 1989.

Hammer, Josef: Geologie des Mühlviertels, Oberösterreichischer Landesverlag, Linz 1978.

Hofmann, Thomas: Steine erzählen. Geologie und Landschaft in Oberösterreich, OÖ Landesmuseum / Land OÖ, Linz 2012.

Kern, Wolfgang: Geologie des Bärensteins, in: Oberösterreichische Heimatblätter, Linz 1979

Kozák, Jan / Tichý, Martin: Geology of the Šumava Mountains, Jihočeská univerzita / Jihočeské muzeum, České Budějovice 2003.

Felsen und Steine | Skály a kameny

Bernt, Alois: Altdeutsche Findlinge aus Böhmen, Verlag Rudolf M. Rohrer, Brünn / Wien 1943

Cílek, Václav: Krajiny vnitřní a vnější (Innere und äußere Landschaften), Dokořán 2005

Cílek, Václav: Kameny domova (Steine der Heimat), Krásná paní 2011

Cílek, Václav: Kameny a hvězdy (Steine und Sterne), Dokořán 2014

Dvorak, Otomar: Kamenné otazníky české historie (Die steinernen Fragezeichen der tschechischen Geschichte), 2010

Ecker, Vitus: Naturdenkmäler Oberes Mühlviertel, Hister Verlag, Niederranna 1984

Fietz, Ernst: Erzählende Steine - Kultsteine in Oberösterreich, Eigenverlag, Linz 1981

Helšus, Jaroslav und Hlušík, Jiří: Kamenné otazníky aneb Megalithy v Čechách, 1991

Kozák, Pavel: Tajemná místa Pošumaví (Geheimnisvolle Orte des Böhmerwalds), Vydalo Nakladatelství MH, Beroun 2004

Kozák, Pavel: Tajemná místa na samém jihu Čech (Geheimnisvolle Orte im äußersten Süden Böhmens), ArchET, České Budějovice

Kozák, Pavel: Posvátná místa Šumavských plání (Heilige Orte der Böhmerwaldebene)

Milfait, Otto: Heilige Steine im Böhmerwald, Bibliothek der Provinz, Weitra 2006

Meier, Hans: Heilige Steine und Quellen im Alpenraum, Pustet, Salzburg 1995

Pavel, Jan: Mystické kameny jižních Čech (Mystische Steine Südböhmens), Verlag Albatros, Ceske Budejovice 2008

Praxl, Paul: Der Dreiländerberg, Dreisessel-Plöckenstein, Grenzland Bayern-Böhmen-Österreich, Morsak, Grafenau 1979

Wege | Cesty

Andreska, Jiri: Die Salzsteige im Böhmerwald, Kentaur Prag 1994

Manzenreiter, Felix: Mühlviertler Lebensadern. Umstrittene Salzwege nach Böhmen. Sternstein Verlag, Bad Leonfelden 2013

Ruhsam, Otto; Hatmanstorfer, Bernhard: Die Salzstraße: abgehen - eine Grenzüberschreitung. Bibliothek der Provinz 2008

Sagen | Pověsti

Bächtold-Stäubli, Hanns (Hg.): Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Berlin / New York 1987 (Nachdruck).

Dvořák, František: *Die Steine und die Legenden: Kultplätze des Böhmerischen Massivs*. Prag: Akropolis, 1994, S. 129–135. Dvořák analysiert die volksreligiösen Bräuche in der Region.

Grimm, Jacob / Grimm, Wilhelm: Deutsche Sagen. München 1981, Nachdruck der Ausgabe von 1816/18

Krause, Arnulf: Mythen und Sagen des alten Europa. München 2004

Weblinks: www.landessagen.at; www.sagen.at

Sagen und Legenden aus dem Mühlviertel Příběhy a legendy z regionu Mühlviertel

Aiglstorfer, Franz: Sagen aus dem oberen Mühlviertel, Eigenverlag, Rohrbach 1965

Berger, Franz: Mühlviertler Sagen, Linz 1984

Depiny, Adalbert: Oberösterreichisches Sagenbuch, R. Pirngruber, Linz 1932

Kramer, Josef: Das Mühlviertel in seinen Sagen, Bibliothek der Provinz, Weitra 1992

Schiffkorn, Elisabeth: Sagenstraßen in Urfahr-Umgebung, Band 3 der Reihe „Das Oberösterreichische Sagenbuch“, Kultur Plus

Winkler, Fritz: Sagen aus dem Mühlviertel 1, Waldmarksagen, OÖ. Landesverlag Linz 1964

Winkler, Fritz: Sagen aus dem Mühlviertel 2, Donausagen, OÖ. Landesverlag Linz 1966

Winkler, Fritz: Sagen aus dem Mühlviertel 3, Mühlhillsagen, OÖ. Landesverlag Linz 1968

Winkler, Fritz: Sagen aus dem Mühlviertel 4, Sagen aus dem Böhmerwald, OÖ Landesverlag Linz 2.Auflage 1976

Winkler, Fritz: Böhmerwaldsagen, OÖ. Landesverlag, 1. Auflage 1973, 2. Auflage 1975

Winkler, Fritz: Sagenreise von der Moldau zur Donau, EV 1997

Winkler, Fritz: Sagenhaftes aus dem Bezirk Rohrbach, EV 2009

Winkler, Fritz; Malota Jindřich: Sagen aus der Euregio, EV 2000

Sagen und Legenden aus dem Böhmerwald Příběhy a pověsti ze Šumavy

Blau, Josef: Sudetendeutsche Sagen. Verlag Hegel & Schade, Leipzig 1929

Černý, Jiří: Povesti z jižních Čech (Sagen aus Südböhmen). České Budějovice 1968

Englisch, Norbert: Sagen aus dem Böhmerwald, Eugen Diederichs Verlag, München 1994

Hejna Petr: Böhmerwald und Bayerischer Wald - Ein Land voller Sagen und wilder Natur, Martin Kolářček – Epocha, Prag 2020

Hoffmann, Walter: Teufelssagen aus dem Böhmerwald. Neue Presse Passau 1977

- Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Diederichs Jena 1924, Nachdruck Verlag Robert Baierl 1997
- Jungmayr, Gertrud: Sagen aus dem Böhmerwald, Edition Lichtland, Freistadt 2000
- Kastner, Eduard Fedor: Wanderungen im inneren Böhmerwalde. Verlag Moldavia, Budweis 1917
- Kolibabe, Hans: Volksmärchen aus dem Böhmerwalde, Verlag Morsak, Grafenau 1989
- Kolibabe, Hans: Sagen aus dem Böhmerwald, Verlag Morsak, Grafenau 1989
- Lippert, Johannes: Sagen aus dem Böhmerwald, Neue Presse, Passau 1989
- Mally, Leo Hans: Der alte Böhmerwald – Von Sagen, Märchen und Schwänken, Verlag Volk und Reich, Prag 1943
- Peter, Johann: Sagen und Geschichten aus dem Böhmerwald, Eigenverlag, Freyung 1990
- Schacherl Anton: Sagen und Volksgstanzel aus dem Böhmerwalde. Selbstverlag, Budweis 1901
- Schmid, August: Sagen aus dem Böhmerwalde, Verlag des Deutschen Böhmerwaldbundes, Budweis 1921
- Silvanus (Stuiber) Ludolf: Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes. Max Kellerser's Hofbuchhandlung, München 1910
- Sekera, Jiří: Čertovy kameny. Zajímavé geologické útvary na Blatensku opředené lidovými pověstmi, Jihočeské muzeum, České Budějovice 1996
- Sekera, Jiří; Kurz, Jan: Čertovy kameny na Blatensku, Jihočeské muzeum, České Budějovice 2011
- Stifter, Adalbert: Sagen und Legenden aus dem Böhmerwald, Verlag Morsak, Grafenau 4.Auflage 1995
- Tahedl, Rosa: Sagen und Geschichten aus dem Böhmerwald, Verlag Morsak, Grafenau 1964
- Urban, Otto Helmut: Sagenhafter Böhmerwald, Verlag Morsak, Grafenau 1990
- Watzlik, Hans: Böhmerwald-Sagen, Hrsg. Karl-Maria Guth, Verlag Hofenberg, Berlin 2022 (Erstdruck Moldavia, Budweis 1921)
- Zelenka, Ignaz: Böhmerwäldler Sagen und Geschichten, Selbstverlag, Prachatitz 1886
- Dietrich Eugen: Böhmerwald Stammeskunde, Deutsche Gesellschaft für Volkskunde, Prag 1938
- Sagen aus dem Bayerischen Wald | Pověsti z Bavorského lesa**
- Bayerische Akademie der Wissenschaften Hrsg. Bayerische Sagensammlungen, Verlag C. H. Beck, München 1990
- Praxl, Paul: Waldlersagen aus dem Land zwischen Lusen und Dreissel, Verlag Morsak, Grafenau 1972, 3.Auflage 1992
- Kult und Religion | Kult a náboženství**
- Eliade, Mircea: Die Religionen und das Heilige. Elemente der Religionsgeschichte, Insel Taschenbuch 2187, Frankfurt a.M. 1998
- Eliade, Mircea: Das Heilige und das Profane. Vom Wesen des Religiösen. Insel Taschenbuch 2242, Frankfurt a.M., Leipzig 1998
- Harmening, Dieter: Superstitio. Überlieferungs- und theoriegeschichtliche Untersuchung zur kirchlich-theologischen Aberglaubensliteratur des Mittelalters, de Gruyter, Berlin 1979
- Helm, Karl: Altgermanische Religionsgeschichte, 1.Band (Die vorrömische Zeit) und 2. Band (Teil I – Die Ostgermanen, Teil II - Die Westgermanen), Verlag Winter, Heidelberg 1953
- Jan de Vries: Altgermanische Religionsgeschichte, Bd. 1 und 2, Verlag de Gruyter, Berlin und Leipzig 1935
- Krutzler, Gerald: Kult und Tabu. Wahrnehmungen der Germania bei Bonifatius. LIT Verlag Wien 2011
- Lederer, Robert: Volksglaube im Böhmerwald - Bräuche, Rituale und Aberglauben, Österr. Akademie der Wissenschaften, Wien 2013, S. 88–92
- Mayer, Anton: Religions- und kultgeschichtliche Züge in bonifatianischen Quellen. In: Sankt Bonifatius. Gedenkgabe zum zwölfhundertsten Todestag. Hrsg. Stadt Fulda, Diözesen Fulda und Mainz. Fulda 1954
- Pócs, Éva: Volksglaube, Mythen und Magie in Ostmitteleuropa. Verlag Akadémiai Kiadó, Budapest 1999
- Štěpán, Václav: Mariánská poutní místa v jižních Čechách (Marienwallfahrtsorte in Südböhmen), Verlag Paseka, Praha 2001.
- Kessel-, Schalen- und Näpfchensteinen | Miskovité kameny**
- Archäologische und prähistorische Forschung
Archeologický a prehistorický výzkum**
- Červinka, I. L. (1934): Památky předhistorické doby kamenné na Moravě. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Podborský, V.: Archeologie pravěku a rané doby dějinné. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 1993
- Krause, R.: Rituelle Steine und Kultplätze der Bronzezeit in Mitteleuropa, Theiss Stuttgart 1998
- Volkskundliche und ethnografische Perspektiven
Folkloristické a etnografické perspektivy**
- Bächtold-Stäubli, H.; Hoffmann-Krayer, E. (Hrsg.): Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Verlag de Gruyter, Berlin 1927–1942
- Václavík, A.: Slovanská lidová víra a pověra, Laichter, Praha 1930
- Horálek, K.: Pohanské přezítky v lidové tradici, Československý spisovatel, Praha 1967
- Religionsgeschichtliche und symbolische Deutungen
Nábožensko-historické a symbolické interpretace**
- Eliade, Mircea: Das Mysterium der Wiedergeburt, Deutsch von Eva Moldenhauer, Insel Taschenbuch, Frankfurt 1997
- Eliade, Mircea: Das Heilige und das Profane - Vom Wesen des Religiösen. Rowohlt Verlag Reinbek Hamburg 1957
- Regionale und interdisziplinäre Studien
Regionální a interdisciplinární studia**
- Hasenhüttel, W.: Kultsteine und Heilige Quellen im Bayerischen und Böhmerwald, Verein für Volkskunde, Passau 2002
- Neustupný, E.: Archeologie krajiny, Praha: Academia Praha 2007

Anmerkungen

- ¹ Velleius Paterculus Römische Geschichte, Buch 2,109,5.
- ² www.bayerischer-wald.de/aktivitaeten/kultur-termine/sagen-mythen/der-lusen-und-sein-gipfel
- ³ Milfait, Otto: Das Mühlviertel, Bd. 5, S.278ff und Bd. 7, S.219 ff
- ⁴ Milfait (BW) 47
- ⁵ Urkunden-Buch des Landes ob der Enns. Band 6. Wien 1872, I, S. 59
- ⁶ Milfait (BW) 65
- ⁷ Ecker (ND) 147; Sieß (I) 32; Sieß (II) 46
- ⁸ Watzlik, Hans: Böhmerwald-Sagen, Budweis 1921 (Böhmerwalder Dorfbücher, 5. Heft)
- ⁹ Watzlik, Hans: Böhmerwald-Sagen, Budweis 1921 (Böhmerwalder Dorfbücher, 5. Heft)
- ¹⁰ www.lusenschutzhaus.de/wie-der-lusen-entstand
- ¹¹ 1959 vom Besitzer der Frasmühle erzählt
- ¹² Schautafel am Stein
- ¹³ Vokolek, Václav: Das verborgene Böhmen. Hrsg.: Mladá fronta, Prag 2014. S. 12–20.
- ¹⁴ RAUVOLF, Josef. Legenden und Sagen des alten Böhmerwalds. Dauphin Verlag, Prag 1996. ISBN 80-86019-20-9. Kapitel: Der heidnische Schatz von Pleché, S. 90–91.
- ¹⁵ Milfait (BW) 18
- ¹⁶ Archiv Stift Schlägl
- ¹⁷ Milfait (BW) 18-19
- ¹⁸ FERDOVÁ, Jiřina. Naturdenkmal Kuní hora im Novohradské-Gebirge – Merkmale, vorgeschlagener Schutz- und Bewirtschaftungsplan
- ¹⁹ Notitz Elisabeth Schiffkirn
- ²⁰ <https://www.javornikumava.cz/pesi-vylet-menhirova-cesta.html>
- ²¹ Prospekt Volaske menhiry
- ²² Burgstaller, Ernst: Steinkreis und Schalenstein bei der Wallfahrtskapelle Maria Rast bei Helfenberg, Linz 1975
- ²³ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 251–253.
- ²⁴ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 260.
- ²⁵ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 266-267.
- ²⁶ Harmening, Superstitio, 63 f.
- ²⁷ Mayer, 312f
- ²⁸ RGA Bd. 2, S. 107ff, Heilige Bäume und Baumkult. Krutzler (Kult und Tabu) 78ff
- ²⁹ RGA Bd. 24, S. 17, Quellheiligtümer und Quellkult. Krutzler (Kult und Tabu) 80ff
- ³⁰ Krutzler (Kult und Tabu) 82ff
- ³¹ Harmening (Superstitio) 49.
- ³² RGA, Bd. 4, S. 12 und Krutzler (Kult und Tabu) 88f
- ³³ www.e-codices.unifr.ch/en/csg/0390/13/0/Sequence-1324
- ³⁴ Harmen, Supersitio, 61 und Krutzler, Kult und Tabu, 98
- ³⁵ Krutzler, Kult und Tabu, 111
- ³⁶ Altgermanische Religionsgeschichte I, 266 f
- ³⁷ Cílek, Vaclav: Kameny domova (Steine der Heimat), Krásná paní 2011
- ³⁸ Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Verlag Diederichs, Jena 1924 in: Böhmerwaldmuseum Passau (Hrsg.): Nachdruck der Ausgabe 1924, Verlag Baierl, Passau 1997, S.21
- ³⁹ Winkler, Fritz: Sagen aus dem Böhmerwald, Landesverlag 1976, S.119f
- ⁴⁰ Riesenschloss, Wikipedia
- ⁴¹ Depiny 3/1/14
- ⁴² Depiny 3/1/17
- ⁴³ Silvanus, Ludolf (Stuiber, Ludolf): Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes, Verlag von Max Kellerser's Hofbuchhandlung München 1910
- ⁴⁴ Bunte Steine, 1853, mit Anlehnungen an regionale Mythen
- ⁴⁵ Karl Klostermann: Sagen aus dem Böhmerwalde, 1880
- ⁴⁶ vgl. Franz Schönwerth, Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen, 1857–59
- ⁴⁷ vgl. Friedrich Panzer, Beiträge zur deutschen Mythologie, 1848
- ⁴⁸ vgl. Max Peinkofer, Bayerische Volkssagen, 1920
- ⁴⁹ Depiny (A/I/3/17) 27
- ⁵⁰ vgl. Mircea Eliade, Geschichte der religiösen Ideen, Bd. II, 1978
- ⁵¹ vgl. Rudolf Simek, Lexikon der germanischen Mythologie, 1984
- ⁵² Jesdinsky, Walter: Vom Böhmerwald bis zum Altvater. 200 Sagen aus dem Sudetenland. Kammwegverlag Köln 1954, S.8
- ⁵³ Depiny 236
- ⁵⁴ Gaier, Karl: Heimatkunde des Kreises Wolfstein. Wolfstein 1949
- ⁵⁵ Karl Klostermann, Sagen aus dem Böhmerwalde, Prag 1880, S. 74f.
- ⁵⁶ Franz Kropatschek, Oberösterreichische Volkssagen, Linz 1891, Nr. 58.
- ⁵⁷ nach Jakob Wunsch
- ⁵⁸ Depny 3/1/10
- ⁵⁹ Adalbert Stifter, Bunte Steine, Pest 1853, S. 141
- ⁶⁰ Karl Klostermann, Sagen aus dem Böhmerwalde, Prag 1880, S. 91.
- ⁶¹ Depiny (A/I/3/1) 27
- ⁶² Analyse der Sammlung Böhmerwald-Sagen von Gustav Jungbauer
- ⁶³ Wikipedia-Artikel über Boubín
- ⁶⁴ Analyse der Sammlung Böhmerwald-Sagen von Gustav Jungbauer
- ⁶⁵ Max Peinkofer, Bayerische Volkssagen, München 1920, Nr. 132.
- ⁶⁶ Franz Xaver von Schönwerth, Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen, Bd. II, Regensburg 1859, S. 215.
- ⁶⁷ Silvanus (Stuiber) Ludolf: Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes. Verlag von Max Kellerser's Hofbuchhandlung, München 1968, S. 25
- ⁶⁸ Friedrich Panzer, Beiträge zur deutschen Mythologie, Stuttgart 1848, S. 327
- ⁶⁹ Max Peinkofer, Bayerische Volkssagen, München 1920, Nr. 145.
- ⁷⁰ Silvanus (Stuiber) Ludolf: Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes. Verlag von Max Kellerser's Hofbuchhandlung, München 1968, S. 14
- ⁷¹ Gemeinde Sarleinsbach
- ⁷² Winkler (BW) 169
- ⁷³ Čícha, Jaroslav. Felsformationen auf dem Velký Mehlík im Písecké hory. in: Tätigkeitsbericht 1993. Písek: Prácheňské muzeum, 1994, S. 30-34
- ⁷⁴ Depiny (A/I/7/5/96) 75
- ⁷⁵ Winkler (Euregio) 78, aus: Heimatkundeselebuch Freistadt, 1969
- ⁷⁶ Depiny (A/I/7/5/98) 76
- ⁷⁷ Depiny (A/I/7/6/106) 77
- ⁷⁸ Winkler (BW) 195ff
- ⁷⁹ Dubský, Bedřich: Megalithy v jižních Čechách (Megalithen in Südböhmen), Pravěk jižních Čech. 2 Bände, Blatná 1949
- ⁸⁰ Milfait (BW) 110-111
- ⁸¹ Fröhlich, Jiří. Das Písek-Gebirge, bekannt und unbekannt. Písek: IRES, 1999, S. 11-17
- ⁸² Gemeinde Sarleinsbach
- ⁸³ Schwarzfischer, Karl: Durschschlupfbrauch, in: Oberpälzer Heimat, Hrsg. Heimatkundlicher Arbeitskreis im Oberpälzer-Wald-Verein, 16.Band, Verlauf Knauf, Weiden 1972, S. 5 (ges. 133)
- ⁸⁴ Milfait (BW) 91-92
- ⁸⁵ https://encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_povleg.xml
- ⁸⁶ Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich (WBÖ), Gänker
- ⁸⁷ Eliade, Mircea: Schamanismus und archaische Ekstasetechnik. Suhrkamp, Frankfurt/M., 2006.
- ⁸⁸ Milfait (BW) 46
- ⁸⁹ Milfait (BW) 46
- ⁹⁰ Depiny 13/1/b/35
- ⁹¹ Depiny 13/1/b/34
- ⁹² Milfait (BW) 134, 136
- ⁹³ Jetschgo, Johannes: Südböhmen. Landesverlag Linz 1991, S. 75
- ⁹⁴ Watzlik, Hans: Böhmerwald-Sagen, Budweis 1921 (Böhmerwalder Dorfbücher, 5. Heft)
- ⁹⁵ Stifter, Adalbert: Sagen und Legenden aus dem Böhmerwald. Verlag Morsak, Grafenau 1970. Aus: Der Waldgänger
- ⁹⁶ Silvanus (Stuiber) Ludolf: Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes. Max Kellerser's Hofbuchhandlung, München 1968, S. 189
- ⁹⁷ Milfait (BW) 117
- ⁹⁸ Hans, Erich: Der Böhmerwald erzählt. Preußler, Nürnberg 1983, S. 180f;
- ⁹⁹ Im Herzen des Böhmerwaldes, S. 11
- ¹⁰⁰ Teufelssteine in der Region Blaten – Jiří Sekera, Jan Kurz, 2011.

- ¹⁰¹ aus dem Buch „Čertovy kameny“ von Jiří Sekera
- ¹⁰² aus dem Buch „Čertovy kameny“ von Jiří Sekera
- ¹⁰³ Eugen Dietrich: Böhmerwald Stammeskunde in: Milfait (BW) 110
- ¹⁰⁴ Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Verlag Diederichs, Jena 1924 in: Böhmerwaldmuseum Passau (Hrsg.): Nachdruck der Ausgabe 1924, Baierl, Passau 1997, S.87
- ¹⁰⁵ Stöbich, Schwand 1970
- ¹⁰⁶ Depiny A/I/14/1/8, S.310
- ¹⁰⁷ Wladimir Obergottsberger: Die beiden Wolfgangheiligtümer in der Gemeinde Eidenberg, OÖ.Heimatblätter 1970
- ¹⁰⁸ Schwarzfischer, Karl (1985): in Erdstallheft Nr. 11, S. 21-23, 1985 mit Zitat A. Meyer 1937
- ¹⁰⁹ Turner, Victor. Das Ritual und die Gemeinschaft: Liminalität und Communitas. Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1989 (Originalausgabe 1969). Turners Konzept der Liminalität ist grundlegend für das Verständnis von Übergangsritualen.
- ¹¹⁰ Hempel, Hans-Peter. Heilige Berge und Felsen: Steinzeitliche Kultstätten und deren christliche Umdeutung. Regensburg: Pustet, 2002, S. 15–28. Hempel liefert eine archäologische und religionsgeschichtliche Einordnung der Kultplätze.
- ¹¹¹ Eliade, Mircea. Die Religionen und das Heilige. Salzburg: Müller, 1954, S. 319–325. Eliade diskutiert die symbolische Bedeutung von Übergängen und Höhlen als kosmische Zentren.
- ¹¹² Turner 1969, 94–113
- ¹¹³ van Gennep, Arnold. Les rites de passage. Paris: Nourry, 1909, S. 13–19. Van Gennep etablierte die Dreiteilung von Übergangsriten, die hier auf Mikroebene angewandt wird.
- ¹¹⁴ Eliade 1959, 135–150
- ¹¹⁵ Schoepke, Otto. Der Steinkult in Bayern und seine Heilungsbräuche. München: Diederichs, 1928, S. 78–85. Schoepke beschreibt detailliert die volksmedizinischen Aspekte des Steinkultes.
- ¹¹⁶ Bächtold-Stäubli 1927–1942, Bd. 4, 1567–1572
- ¹¹⁷ Riedl, Norbert F. Volkskunde des bayerisch-österreichischen Grenzraumes. Wien: ÖAV, 1968, S. 154–159. Riedl dokumentiert die mündlichen Überlieferungen zu den Heilungsbräuchen.
- ¹¹⁸ Frazer 1922, 11–25 und 56-60
- ¹¹⁹ Bauer, Thomas. Kirche und Kult: Zur christlichen Umformung vorchristlicher Riten. Freiburg: Herder, 2005, S. 45–51. Bauer untersucht die Strategien der kirchlichen Aneignung heidnischer Praktiken.
- ¹²⁰ Lang 1980, 214–220; HDA Bd. 7, 333–337
- ¹²¹ Wache, Karl R. Der Felsenkult: Eine Untersuchung der Durchkriechbräuche. Berlin: Reimer, 1934, S. 102–109. Wache stellt die moralische Komponente in den Mittelpunkt seiner Analyse.
- ¹²² Eliade 1958, 320–334
- ¹²³ Brown 1981, 67–75
- ¹²⁴ La Fontaine, Jean S. Interpretation of Ritual. London: Tavistock, 1972, S. 119–124. La Fontaine analysiert die symbolische Bedeutung von Fruchtbarkeitsritualen in verschiedenen Kulturen.
- ¹²⁵ Gimbutas 1989, S. 152-160
- ¹²⁶ Eliade 1959, 135–142
- ¹²⁷ Hahn, Alois. Sagen, Bräuche, Riten im Waldviertel. Horn: Ferdinand Berger, 1979, S. 201–205. Hahn dokumentiert lokale Sagen über Fruchtbarkeitssteine.
- ¹²⁸ van Gennep 1909, 65–80
- ¹²⁹ Turner 1969, 131–140
- ¹³⁰ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 255–256.
- ¹³¹ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 258.
- ¹³² Milfait (BW) 46
- ¹³³ Vierzig, Siegfried: Mythen der Steinzeit - Das religiöse Weltbild der frühen Menschen. BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, 2009
- ¹³⁴ https://encyklopedie.cikrumlov.cz/docs/cz/region_histor_tvrklr.xml
- ¹³⁵ Benno Ulm: Der Stein von Ruben, in: Oberösterreichische Heimatblätter, Heft 1 1996
- ¹³⁶ Milfait (BW) 114-116
- ¹³⁷ Depiny (II/2/4/240) 354
- ¹³⁸ Depiny (II/2/4/241) 354
- ¹³⁹ Depiny (II/2/4/234) 353
- ¹⁴⁰ Depiny (II/2/1/204) 349
- ¹⁴¹ Sieß (I), Sagen aus dem oberen Mühlviertel, S. 36
- ¹⁴² Sieß (VI), 4; Winkler (1) 10; Winkler (3) 142
- ¹⁴³ Ecker (ND) 80; Beiträge(II), 10; Baustein 62 und 151; Heimatbuch 64; Fietz (EZ) 12; Sagen: Sieß (VI), 4; Winkler (1) 10; Winkler (3) 142
- ¹⁴⁴ Fietz (AK) 25
- ¹⁴⁵ Jetschgo S. 75
- ¹⁴⁶ Watzlik, Hans: Böhmerwald-Sagen, Budweis 1921 (Böhmerwalder Dorfbücher, 5. Heft)
- ¹⁴⁷ Pfligersdorffer, Georg: Der Böhmerwald in Schilderungen der Stifterzeit, Landesverlag Linz 1977, S.79
- ¹⁴⁸ Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Verlag Diederichs, Jena 1924 in: Böhmerwaldmuseum Passau (Hrsg.): Nachdruck der Ausgabe 1924, Verlag Baierl, Passau 1997, S. 158
- ¹⁴⁹ Sagen aus Böhmen. Gutenberg Edition 16, 2.Auflage
- ¹⁵⁰ Quelle: Milfait (BW) 45, nach Gedenktafel an der benachbarten Esche
- ¹⁵¹ Milfait (BW) 88
- ¹⁵² Gemeinde Sarleinsbach
- ¹⁵³ Depiny (II/2/2/210) 350
- ¹⁵⁴ Depiny (II/2/2/211) 350; Sieß (SM) „Der Heilige Stein“, S. 6-7
- ¹⁵⁵ HWB des deutschen Aberglaubens, Suchbegriff „Schalenstein“
- ¹⁵⁶ Jakob Wünsch
- ¹⁵⁷ Ecker (ND) 142
- ¹⁵⁸ Webseite Gemeinde Saldenburg
- ¹⁵⁹ G. Gugitz, Wallfahrten, 53, 62; Beiträge zur Landes- und Volkskunde X, 37; Bausteine, 17. 3. 1960, Winkler (BW) 271
- ¹⁶⁰ Kramer 18
- ¹⁶¹ Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Verlag Diederichs, Jena 1924 in: Böhmerwaldmuseum Passau (Hrsg.): Nachdruck der Ausgabe 1924, Verlag Baierl, Passau 1997, S. 158
- ¹⁶² Gnadenort Maria Schnee beim hl. Stein, in: Maria Schnee – einst und jetzt. Eigenverlag 1989, S.9
- ¹⁶³ Jungbauer, Gustav: Böhmerwald-Sagen, Verlag Diederichs, Jena 1924 in: Böhmerwaldmuseum Passau (Hrsg.): Nachdruck der Ausgabe 1924, Verlag Baierl, Passau 1997, S. 158
- ¹⁶⁴ Buchinger Anton: Ausschnitt aus der Chronik von Reichenau an der Maltsch, in: Maria Schnee – einst und jetzt. Eigenverlag 1989, S.93
- ¹⁶⁵ Hans Watzlik, Böhmerwald-Sagen, Budweis 1921 (Böhmerwalder Dorfbücher, 5. Heft)
- ¹⁶⁶ Milfait (BW) 64
- ¹⁶⁷ Kießling, Franz: Frau Saga im niederösterreichischen Waldviertel, (Bd. I-IX) 1924-1930. Bd. 2
- ¹⁶⁸ Kießling, Franz: Frau Saga im niederösterreichischen Waldviertel, (Bd. I-IX) 1924-1930. Bd. 2
- ¹⁶⁹ Eliade, Mircea. Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth. New York: Harper & Row, 1958, 259.
- ¹⁷⁰ Gimbutas, 1989
- ¹⁷¹ Timm, 2003
- ¹⁷² Beschreibung von Matthäus Danner, Zeitung Waldheimat, 1925 in: Milfait (BW) 92-94, Marita Haller, Petr Mazný, Jaroslav Vogeltanz: 77 mystische Ausflugsziele, 56-57
- ¹⁷³ Tausch Elfriede, Heimat am Heidenstein. Ober- und Unterlichtbucht im Böhmerwald. Verlag Dorfmeister, Tittling 1994
- ¹⁷⁴ Baustein 244, Ecker 163
- ¹⁷⁵ Schaller, Topographie des Königreiches Böhmen
- ¹⁷⁶ Silvanus, Ludolf (Stuiber, Ludolf): Sagenkranz des Bayerisch-Böhmischen Waldes, Max Kellers Hofbuchhandlung München 1910
- ¹⁷⁷ Milfait (BW) 109
- ¹⁷⁸ Milfait (BW) 109

